

వరప్రతి గ్రంథమండలి :

PSO1B167

C

86

ఆత్మబలి
 శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
 రచన

327
 3
 86

ప్రతిభాపాఠశాల

CF

I PS02B167

సరస్వతీ గ్రంథమండలి:

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

అ త్త బ లి

కల్పిషర్పు : అద్దేపల్లి అండ్ కో
సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్
రాజమహేంద్రవరము

అటామబాలి II

SRIPADA SUBRAHMANYA SASTRY NOVELS

ATMA BALI

by

SRIPADA SUBRAHMANYA SASTRY

894.8273

అం. ౧ - ౪
7316

First Edition 1951

Second Edition - May 1963 - Price Rs. 4-00

Rights reserved by the Publishers

Publishers: ADDEPALLY & Co.

SARASWATHI POWER PRESS

RAJAHMUNDRY (A. P.) India

III

ఆత్మబలి

హెచ్చరిక

శ్రీ శ్రీ పాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారి

చిన్న కథలూ,
 నవలలూ,
 నాటకాలూ,
 రూపికలూ,
 చరిత్రలూ,
 మిగడతరకలూ,
 ఖండకావ్యాలూ,
 వర్ణచిత్రాలూ,
 మెరుపుచెబ్బలూ,
 వ్యాఖ్యానాలూ,
 వ్యాసాలూ
 మొదలయినవి.

లిఖితరూపంగా, వారి అనుమతి పొందకుండా

భాషాంశికరణం, ప్రదర్శనం, బ్రాడ్ కాస్టింగు,
 రికార్డింగు, స్క్రీనింగు, అనుసరణం,
 ముద్రణం, ప్రకటనం
 వగైరా యేవిధంగానూ యెవరూ
 వుపయోగించుకోగూడదు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

ఆత్మ బలి

“అదేం పటం అల్లుడా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“రాధాకృష్ణుల పటం అత్తా” అని బదులు చెప్పాడు తిమ్మన్న.

ఉబలాటపడి వుబలాటపడి, సంకోచపడి సంకోచపడి, ఆదుర్దా పడి ఆదుర్దాపడి, చివరికి సాహసించి అడగ్గా, తానూ తిమ్మన్నా అయినట్టే ఆ పటంలో వున్న రాధా కృష్ణుడూ కూడా అత్తా అల్లుళ్ళయి వుండడం చూసి గతుక్కు మని పోయిం దామె.

అసలు, అతని చూపుల్లో మదనలేఖ లుండడం గుర్తించి, ఆభిజాత్యం కంటే మౌగ్ధ్యమూ, మౌగ్ధ్యం కంటే సిగ్గు, సిగ్గు కంటే యీర్ష్యా ముంచుకురాగా అతని కేసి చూడ్డమే మాను కుని వుండిం దామె.

అప్పటికి నెలదినాల కిందటివాకా మిడుతూ మిడుతూ చూస్తూనేవుండి, అందుకు తగ్గట్లామె కులుకుతూ బదులు చూపులు చూడకపోగా—మీదుమిక్కిలి తనకేసే చూడ్డం మానుకోగా కొట్టినంత బాధపడి, నిరాశ చేసుకుని, అతనున్నా ఆమెకేసి చూడ్డం మానుకుని వుండినాడు.

అయినా, అది గజమెత్తు పటం అయివుండడం చూసి, అందులో వొక స్త్రీ యెదట పురుషుడు మోకరించి వుండడం గమనించీ చమత్కృత అయిం దామె.

ఆ చమత్కృతి వెంటనే ఆమె మనస్సు కలిచేసింది.

ఆ కలత ఆమె హృదయగ్రంథిని విధిలపరిచేసింది.

ఆ శైధిల్యం ఆమెను వివశను చేసింది

దాంతో యిక పట్టలేక యిలా అడిగేసిం దామె.

ఎలాగయినా ఆమెని సుముఖురాలుగా చేసుకోవా లని
అతనికి పట్టుదల లేక పోలేదు.

ఆపటం ఆమెకు స్పష్టంగా కనపడేటట్టుంచి పట్టుకు వెళ్లడంలో
అందుకు తగ్గ ప్రయత్నం కూడా లేకపోలేదు.

అయినా, ఆమె పటు చూస్తుం దని కానీ, చూసినా
వుబలాటపడుతుం దని కానీ, వుబలాటపడ్డా సాహసించ
గలుగుతుం దని కానీ, సాహసించినా ఇలాగ సాదరంగా తనని
వలకరిస్తుం దని కానీ, వలకరించినా సూటిగా పటంమాటే
అడుగుతుం దని కానీ కలలో నై నా నుకోలే దతను.

ఇలాంటి స్థితిలో ఆమె యిలా అడిగాటప్పటికీ వింతపడి,
ప్రయత్నంగా ఆగిపోయి, సప్రయత్నంగా మాటతెచ్చుకుని,
అవ్యవధానంగా యిలా బదులుచెప్పి డతను.

అరుగుమీది స్తంభం ఆచుకుని చివరిచీడిమీద త్రిభంగిగా
నుంచుని వుండిం దామె.

అప్పటి కప్పుడే అయిదారు గజాలు ముందుకు సాగిపోయి
వుండినా డతను.

కాని యీ ఆభిముఖ్యం గతం మరిపించగా, యీ ఝడితి
ప్రత్యుత్తరంతో వుత్కంఠకు చనువున్నా తోడుకాగా,
ప్రసన్న అయి "వదీ వొకమాటు చూద్దాం" అని మళ్లీ అడిగిం
దామె.

మేఘమేదుర మైన భాద్రపదనిశీఘాన కారుమెరుపులాగ
ఇది చకితుణ్ణి చేసిం దతన్ని.

ఎండిపోతున్న సస్యానికి, కుంభవృష్టి లాగ అతని ఆశకి
శవనవోన్మేషమున్ను కలిగించిం దిసి.

దీంతో "దొరికిపోయిం" దని యెగిసిపడి, వెంటనే వెనక్కి
వచ్చి సరుగుమీదగోడకి చేరబెట్టాడు పటం అతను.

చెంపకి చారెడేసి కళ్లు చేసుకుని తోడనే పటందగ్గిర కూచుం
దామె.

ముందు కళ్లు చెదిరిపోయాయి.

నిలవరించుకుని బాగా వరకాయించగా గోడకి బదులు
శాల మైన పూలతోట కనపడింది.

రంగురంగుల కలవపువ్వులతోటీ, తామరపువ్వులతోటీ
నిండి అందులో వొక సరోవరం.

దానికి తూర్పుగట్టున దిద్ది తీర్చిన పచ్చికపట్టు.

అందులో వొకమూల చంద్రకాంత శిలావేదికా, దానికి
కొంచెం అవతలగా వొక పూవుటీరమున్నూ.

వేదిక విడిచి చివాలున లేచిపోతూ, గ్రీవాభంగాభిరామంగా
పులుకుపులుకున చూస్తూ, ఎడమచేత పావడకుచ్చెళ్లు పట్టుకుని
వుండి కుడిచేత్తో కృష్ణుణ్ణి నిరాకరిస్తూ, పూవుటీరం ద్వారం
తప్పించి కొంచెంపక్కగా రాధ.

ప్రత్యాలీఢపాదంగా కూచుని, ఎడమచేత రాధ పైటకొంగు
పట్టుకుని దీనంగా చూస్తూ కృష్ణుడు.

ఆదృశ్యం చూసి గోవిందమ్మ పులకిత అయింది.

అలాంటి పటం చూశాటప్పుడు పక్కన తిమ్మన్న వుండడం లజావహంగానే వుంది; గాని అప్పటి కప్పుడే తాను ఆ పూల తోటలో, వారికి కొంచెం దగ్గరగా వుండిన ట్టయిం దామెకి.

రాధ కాక మరెవతే అయినా కృష్ణుడి చూపులకు కరిగి పోయి వుండు ననీ, కృష్ణుడు కాక మరొక రెవరయినా రాధ చూపులు గుండెలు దూసుకుపోగా నీరయిపోయి వుండు ననీ తోచిం దామెకి.

అయితే “అలాంటి ఆడదాని—అలాంటి తోటలో— అలాంటి చోట—అలాంటి సమయాన—అలాంటి కోపం తగునా ?

అలాంటి అల్లుణ్ణి—అంత విధేయుణ్ణి—దీను డయిపోయిన వాణ్ణి అలాగ కసిరికొట్టడం ధర్మమా ?

ఇలా తోచగా ఆమె మన స్సెలాగో అయిపోయి, చూపులు పటం అంతటా చెదిరిపడ్డాయి.

చూడగా, పచ్చికబయ లానుకుని వుండిన గులాబీ కట్టవ అవతల, సురపొన్న చెట్టుకింద కూచుని జిలి బిలిగా పాడుతూ వొకతే, వీణ మీటుతూ వొకతే, తాళంవేస్తూ వొకతే, మృదంగం వాయిస్తూ మరొకతే—మొత్తం నలుగురు యువ తులు పాటకచేరీ చేస్తున్నారు.

బొడ్డుమల్లె పొదకి కొంచెం చాటుగా వున్న ఆడనెమిలి, మెడ రిక్కించుకుని “యెంత వయ్యారమే వో భామా ?” అన్నట్టు రాధకేసి చికిలి చూపులు చూస్తోంది.

తియ్యమామిడి గున్నమీద కూచుని వుండిన గండు కోయిల, రెక్కలు ఆడించుకుంటూ, యితే చూస్తూ, కుహూ కుహూ అని మహా కసిగా కూస్తోంది.

మెడా మెడా పెనవేసుకుంటూ, అన్యోన్యం పొదువు కుంటూ, పూవుటీరంమీద పావురాల జత వొకటి కువకువ లాడుతోంది.

వేదిక విడిచి రాధ శరవేగంతో లేవడంలో రేగిన గాలి విసురికి వూగీసలాడి పోతూ వున్న వరగోగుపువ్వుమీద జానె డెత్తు కెసి, కొదమతుమ్మెద “హు” మ్మని కోప్పడు తున్నట్టు ఝంకారం చేస్తోంది.

పావంచాలదగ్గరగా, సరోవరంలో, చిరుకెరటాలకు వెండి పూతా, తోట అంతటా వృక్షాగ్రాలకు బంగారు పూతా, తమాల వృక్షాల చాటున కాటుక పూతా కల్పించివుండిన నీరెండ, పచ్చిక పట్ల ధగ ధగలాడించి రాధాకృష్ణులమీద వింతకాంతి గుమ్మరిస్తోంది.

“పా—పం, చిన్న క్షుర్రాణ్ణి చేసి ఆడించేస్తున్నావు కాదూ; వస్తున్నా నుండు” అన్నట్టు, అప్టమిచంద్రుడు పల్పని తెలిమబ్బు తెర వొత్తిగించుకుని చెంఱు చెంఱున దూకతూ వస్తున్నాడు.

సరోవరంలో జలకమాడి, చెట్లగుబురుల్లో వయ్యారి నడక లలవర్చుకుని, కుసుమసౌరభాలు ఆబగా పులుముకుని, కృష్ణుని తపన గ్రహించి “యీవొక్క తప్పు మన్నించు” అని లాలి సున్నట్టు పిల్లగాలి రాధ ముంగుర్లు నవరిస్తోంది.

ఈపరిసరా లన్నీ చూశాటప్పటికి గోవిందమ్మ కళ్లకి, కృష్ణుని చూపుల్లో దీనత చాటున బెల్లింపు కనపడింది.

దీనికి సాయం, రాధ చూపుల్లో చురుకుదనం మాటున మెత్తపనమున్నూ పొడకట్టిం దామెకి.

దాంతో వ్యక్త అయి "మాయలమారి నల్లోడు" అంటూ కృష్ణుని బుగ్గలు పొడిచి, తిమ్మన్న కేసి వోర చూపులు చూసింది గోవిందమ్మ.

౨

కేవలమూ బాగునలుపు కాదు గాని మొత్తానికి తిమ్మన్నా నలుపే.

కొంద రతన్ని "మాయలమారి" నడమూ వుంది, పూళ్లో. ఇవి యెరిగివుండిన తిమ్మన్న, ఆమె తనని హేళన చేస్తోందా అని శంకించుకుని తుళ్లిపడ్డాడు.

ఇంతలో "యీ చూపుల్లో మత్తుచుం దుంది. అంచేతే యెలాంటి ఆడదీ నిలువునా కరిగిపోడం. లేకపోతే గొల్లగూడం అంతా యెలా చుట్టబెట్టగలిగి దూ?" అందామె, మళ్ళీ అలాగే చూస్తూ.

ఇది విని కొయ్యే అయిపోయా డతను.

కరిగించలేకపోయాడే గాని, తా నామెని సాకూతంగా చూడమూ నిజమే.

ఇదివరలో నలుగురై దుగురు గొల్లభామలను మాయచేసి వుండడమూ నిజమే.

చివరి కప్పు డొక గొల్లభామని చేపట్టి వుండడమూ నిజమే.

"అయితే, గోవిందమ్మ మాటలో యీ అర్థమూ, చూపులో యీదెప్పు వుండడమే నిజ మయితే, మరి, ఆమె భావం యేమిటి?"

తిమ్మన్న యిలా ఆలోచన ప్రారంభించాడు.

“మతం మార్చుకుని పటం చూపించమందా, పటం చూసి తరవాత మతం మార్చుకుందా?” అనిన్నీ ముందు చర్చించు కున్నా డతను.

ఈ వ్యవధానంలో, రెప్పవెయ్యకుండా మళ్ళీ పటం చూసిం దామె.

చూసిచూసి తల పంకించుకుంది.

పంకించుకుని యేదో భావించుకుంది.

ఆ భావనమీద వొకానొక మధురానుభూతి కలిగి వొళ్లు రుల్లు మంది.

దీంతో ప్రకృతిలో పడి, కృష్ణుని చూపులతో తానున్నా కరిగిపోయివుండినట్లు గుర్తించుకుని, స్వీకృతి అయిపోయి—కాని అలాంటి దేమీ లేనట్లు నటిస్తూ చటుక్కునా చురుగ్గానూ చూసింది తిమ్మన్న కేసి.

ఇది యిలా జరుగుతుం దని గుర్తించని తిమ్మన్న, అప్పటికి ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకుంటున్నాడు.

అది చూసి మొదట వ్రలిక్కిపడిం దామె.

తన భావసరణి అతను గ్రహించేళా డచుకుని, తరవాత నీరయిపోయింది.

దీంతో సిగ్గుపడిపోయి మొగం పక్కకి తిప్పేసుకుంది.

చివరకి కళ్ళుమూసుకుని, చెదిరిపోయిన మనస్సు కుదుట పరుచుకుంది.

అప్పటి కొక విధంగా నిలవగలిగిం దామె.

వెంటనే ఆభిజాత్యం స్మరించుకుని, గాంభీర్యం నటిస్తూ “ఎంత తొందరపనిమీద వెళుతున్నావో, నిన్నాపుచేళాను.

ఇక పట్టుకు వెళ్లు పటం" అంటూ చివరిచీడీ మీదికి వెళ్ళి నుంచుంది.

అది గడుసుతన మయినా జాలి అయినా, కృతజ్ఞత చూపించడం అయినా ఊమాగ్గణ చెప్పుకోడం అయినా, నిజంగా నిర్లప్తతే అయినా వొకటే అయిందతనికి.

ఏమంటే ?

అతను నుంచునివుండిన చీడీమీదనే ఆమె నుంచుంది.

తన్ములంగా, చాలా దగ్గర అయింది.

తన కేసి చూడమే మానుకుని వుండిన సుందరి, వైముఖ్యం విడిచిపెట్టి తనతో చురువుగా మాట్లాడమూ, మాట్లాడుతూ వోరచూపులు చూడమూ, చూసినందుకు సిగ్గుపడమూ, సిగ్గుపడిన్నీ చివరి కింత చేరువగా వచ్చి నుంచోడమూ ఏమి తక్కువ ?

అత నిందుకే చాలా సంతోషించాడు,

భవిష్యత్తు ఆళాపహంగా కనవడిం దతనికి.

"పటం చూపించమనడంలో విశేషం యేమీ లేదుసుమా" అన్న భావం వ్యక్తం : చెయ్యడానికే చూసుకుంటోంది గాని యిదేమీ గుర్తించుకోడం లే దామె.

కాగా, వ్యవధి సహించలేక "పట్టుకు వెళ్లు" అంది మళ్ళీ.

ములుకు లాగ గుచ్చుకుంది తిన్నూన్న కీ మాట.

కాని యీసంగతి పైకి పొక్కకుండా బిగపట్టుకోడంలో అది కూడా దొంగన వ్యయిపోయిం దతనికి.

ఉండుండి, ఒకర నొకరు కీగంట చూసుకుని నిజస్థితి గ్రహించుకున్నారు.

“మైత్తపడిపోతున్నాం” అని కంగారుపడిపోతూ కూడా ఆనందమే అనుభవించిం దామె.

“నెగ్గేశాం” అని గర్వపడుతూ కూడా అపజయమే శంకించు తున్నా డతను.

ఇలాగ, యిద్దరూ వొక్క క్షణం వుండిపోయారు.

చెరోవై పుకీ మొగంపెట్టుకుని మరీ వుండిపోయారు.

“ఇదీ బాగానే వుం” దనుకున్నా డతను.

అద్దంలో ముద్దులాగే వున్నా యిది కూడా పులకలు రేపెట్టిం దామెకి.

అది గ్రహించి “ఇప్పుటి కిది చాలు” ననుకుని తిమ్మన్న పటంకేసి అడుగువెయ్యగా, వీధే పోయేనాళ్ళు తన వాలకం గ్రహించేస్తున్నా రేమో అని ఆదుర్దాపడుతూ పిల్లలరుగు మీదికి తప్పుకుంది గోవిందమ్మ.

అటూ యిటూ కూడా చూసింది.

సరిగా యీసమయాన, హాండిలు బారుకి చేపలగుది తగి లించుకుని, కారియరుమీద పచ్చిగడ్డిమోపు బిగించుకుని, బుజాన గోంగూరమూట వేలాడవేసుకుని, బీడీ కాల్చుకుంటూ పదిపదైనిమిదేళ్ళ కుర్రా డొకడు సైకిలు తొక్కుకుంటూ వచ్చి, “వస్తాడే నూబావ” అంటూ గోవిందమ్మకేసి చూసి, గంట కూడా గణగణలాడించి తూర్పుగా వెళ్లిపోయాడు.

జట్కామీద మళ్ళీపెళ్లి బోర్డులు వేలాడవేసుకుని, లోపల సైడ్డుడమ్ము దబడబ లాడించు కుంటూనూ ట్రంపెట్టు బ్రతు మసిపించు కుంటూనూ వచ్చి, సినీమాపిల్లకాయలు, గోవిం

దమ్మని రాసుకుంటూ వెళ్లి అరుగుమీద పడెట్టు నోటీసులు విసిరికొట్టి పడమరగా వెళ్లిపోయారు.

దీంతో, ఆయిద్దరికీ గూడా ధన్నమని హృదయాలమీద దెబ్బ పడటనిపించింది.

అయితే, తిమ్మన్న హృదయ ఫలకం “భేషుభే” పని శబ్దించగా, గోవిందమ్మ హృదయవీణ “సిగ్గుసిగ్గు” అని ముక్తా యించింది.

కాని యిది పూర్తి కాకుండానే—లోపల చోటు లేక పూచలుపట్టుకుని కొందరు పడిచెక్కలమీదే నుంచుని వుండినా, మడ్ గార్డుమీద కూడా యెగిరెగిరిపడుతూ కొందరు వేళ్ళాడుతూ వుండినా, తృప్తిలేక “ఱోటిపిల్లి ఱోటిపిల్లి” అని కండక్టరు అరుపులతో బస్సొకటివచ్చి హారన్ కొట్టి వెళ్లిపోయింది.

ఇద్దరూ వులిక్కిపడ్డారు.

చివరికి ప్రకృతిలో పడ్డారు.

కాని, చేత్తో పుచ్చుకోడం తరవాయిగా పటండగ్గిర నుంచుని వుండినీ “వుండని య్యత్తా!” అంటూ తిమ్మన్న మళ్ళీ మొదటికి వచ్చాడు.

“వద్దుబాబూ, పట్టుకుపో అల్లుడా” అంటూ గోవిందమ్మ వెంటనే మళ్ళీ చివరికి వచ్చేసింది.

తిమ్మన్న కప్పటికి నెమరుతిరిగింది.

“ఉండనియ్యి, ఉండనియ్యి” అనే కాని తా నెందు కుండనియ్యి మంటున్నదీ చెప్పకపోవడంవల్లనే గోవిందమ్మ “పట్టుకుపో పట్టుకుపో” అంటోం దనీ, విభ్రాంతి పడిపోయి యింతవరకూ చెప్పకపోడం తనదే తప్పనీ గ్రహించుకున్నా డతను.

అందు కొక్కమాటు తనలోతాను నిందించుకుని, మళ్ళీ ధైర్యం తెచ్చుకుని, వెంటనే “మరేమీ లేదత్తా! చట్రం కట్టడం అయిపోయింది దని పనివాడు చెప్పగా డబ్బిచ్చేసి పట్టుకు వచ్చాను గాని యొక్కడ పెట్టనూ? ఇల్లు తాళంవేసి వుంది” అన్నాడు, వెళ్ళిగా. |

“అంటే?” అనడిగిం దామె, కళ్లు చికిలించుకుంటూ.

“ఊళ్లో లేదత్తా!”

“మనమల్నీ మనమరాలినీ చూడ్డానికే ములకల్లంక వెళ్ళిందా?”

ఒక్కొక్కప్పుడు, ఎదటివా రడిగినకొద్దీ ప్రత్యుత్తరం చెప్పడం పెట్టుకుంటే చివరికి విషమసంధి యేర్పడుతుంది.

అప్పు డున్నది ఉన్నట్టు చెబితే వొకచిక్కూ, అసలే బదులు చెప్పకపోతే వొకచిక్కూ, అబద్ధం చెబితే మరొక చిక్కూను.

ఇంతే కాదు.

ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రాశ్నికులకున్నూ అది దుస్సహంగా పరిణమించవచ్చు.

కాని సమయం తటస్థిస్తే యెవరూ అడగడంమూడరు.

గోవిందమ్మ యిప్పు డా స్థితిలోనే వుంది.

చెప్పడమా మానడమా అని బాగా ఆలోచించాడు తిమ్మన్న.

విప్రతిపత్తులు చాలానే కనిపించాయి; గాని అన్నిటిని మించి వొక మంచి వుపాయమున్నూ కనపడింది. అయినా మంచి దని “మా అమ్మ కాదత్తా!” అని కొంచెం గూఢంగా చెప్పాడు మిడుతూ మిడుతూ చూస్తూ.

ఈచూపుతో ఆమె జాలిపడి వుండవలసిందే; కాని ఆమె కళ్లు మిసమిస లాడాయి.

గొల్లభామ సంగతి వచ్చాటప్పటి కామెకి వల్లమాలిన యీర్ష్య ముంచుకు వచ్చేసింది.

“అయితే, మాయింట్లో వుంచుదా మనే తెచ్చావా?” అని దురుసుగా మాట కూడా వచ్చేసింది దామెకి.

“లేదత్తా” అన్నాడు తిమ్మన్న, కొంచెం జంకుతూనే.

“ఏమి లేదు అల్లుడా?”

అతని జంకంతా యెగిరిపోయింది.

తాను “అత్తా” అన్నప్పుడల్లా ఆమె “అల్లుడా” అంటూ వుండడం గుర్తించి దిటవు తెచ్చుకున్నా డతను.

మందిమాటాడితే ఆమె సుముఖురాలు కాకపోదనిన్నీ అతను నిశ్చయించుకున్నాడు.

ఈనిశ్చయంతో “తెస్తున్నానే గాని యెక్కడ వుంచడమా అని ఆలోచిస్తూనే వున్నాను. ఇంతలో నువ్వు పలకరించావు దేవతలాగ” అన్నా డతను.

“దేవత” అన్నమాట వచ్చాటప్పటికి పరిమితంలేని గొప్ప తనం సంక్రమించేసిన ట్టనిపించింది గోవిందమ్మకి.

ఈ అనుభూతి కలిగాటప్పటికి, తిమ్మన్న ధోరణిలో ప్రాధేయ పడుతున్న సవ్వడి, చూపుల్లో వేడుకుంటున్న వాలకమూ కనపడ్డా యామెకి.

దాంతో, ఆవైశ్చర్యదయం మహాఘోరత వహించింది.

దాని వెంటనే “ఊల్లో లేనట్టెరగవా నువ్వు?” అని మృదువుగానూ సాదరంగానూ మాటకూడా వచ్చేసిందామెకి.

“ఎరుగుదు నెరుగుదును. నెల్లా ఖండిరావడానికి తమ్ముడు గారి యింటికి వెళ్ళివుండిన తల్లిని ఓమాటు చూసివస్తా నని తెల్ల వారేకే వెళ్ళింది. నేనే రెయి లెక్కించివచ్చాను; కాని ఆదా రినే వెళ్ళి రాజమండ్రిలో బజారుపని చూసుకోడంలో యీ సంగతి మరిచిపోయా” నన్నా డతను, అధికారి యెదట నుంచుని విన్నపాలు చేసుకునేటట్టు.

“పా—పం” అందామె చిరునవ్వు దాచుకుంటూ.

ఈమాట బహుచిన్నదే కాని యిందులో “మతి పోయింది కామోసు పాపం” అన్న ధ్వని తోచి చిరునవ్వు పొటమరించిం దతనికి.

తాను మనసుపడిన సుందరి “ఆడదాన్ని విడిచి వుండలే” వన్నట్టు మాట్లాడడం దెప్పడిమే అయినా మగవాని కది జయపతాకే.

“కాని, చీమలగుంట చెరువుగట్టు ఎక్కేదాకా నాకీసంగతి జ్ఞాపకం రాలేదత్తా” అన్నాడు తిమ్మన్న, మెల్లిగా.

“అలాగా అల్లుడా ?” అంటూ ఆమె సుతారంగా పలికింది, మెల్లిగా తల వూపుకుంటూ.

“నుళ్ళీ రాత్రి బండికే వచ్చేస్తుంది” అన్నాడతను.

అని “యంకా వాక్యం పూర్తికాలేదు సుమా” అన్నట్టు చూశాడు.

“ఆమాట యేమిటో పూర్తిచేయ్యి” అన్నట్టామె చూసింది.

దీనిమీద, సిగ్గు అభినయిస్తూ, కళ్ళున్నూ చికిలించుకుంటూ “నేషనుకి వెళ్ళాలి. బండి తీసుకువెడతా” నన్నాడు తిమ్మన్న, అంతకంతకు స్వరం తగ్గించుకుంటూ.

యెదట “చలికాదూ ?” అనడగబోయిం దామె.

తరవాత “నీవుంపుడుకత్తె సంగతి నాకెందుకూ ?” అని కసరపోయింది.

“సంసారి యెదట చెప్పవలసినమాటలేనా యివి ?” అనడక్కపోతే లోకువకటేస్తూ డనుకుంది చివరికి.

కాని, న్నిటికీ అన్ని విధూ తాలూ కనపడ్డాయి.

దీనికీ నాయం, ఎడమచేత పగ్గాలు పట్టుకునీ, కుడిచేత గొల్లభామని పొదివిపట్టుకునీ, తిమ్మన్న, తడిక నానుకుని కూచున్నట్టూ రెండు చేతులా అతని మెడ పెనవేసుకునీ, మొగం మీద మొగంపెట్టి దీనవాక్కులు పలుకుతూనూ గొల్లభామ అతని వొడిలో కూచుని వుండినట్టూ—అతని “రాజా” యెట్లు బండి నింపాదిగా లాగుతున్నట్టూ స్ఫురించిం దామెకి.

ఆ పండువెన్నెట్లో—గూడులేని ఆ సొంతబండిమీద వారనుభవించే ఆనందంలో కొంత తానూ సంక్రమింప చేసుకుంది గోవిందమ్మ.

దీంతో, ఆమె శరీరం గరిపొడిచింది.

అయితే, తా నున్నది నడివీధి కావడమూ, ఆమనిషి గొల్లభామ కావడమూ, పైపెచ్చు — దానికి దాసుడైన తిమ్మన్న తన యెదటే వుండకమూ గుర్తించుకుని చకిత అయినీ—అంతలో మనస్సు సరిచేసుకుం దామె.

వమిటి కొంగుతో పెదిమలు కప్పకుంది.

మళ్ళీ వీధిపొడూగునా చూసింది.

ఈ వ్యసనాసంలో ఆమెకి “చేరదీసిన మనిషిని బాగానే కనిపెడతా” డని అతనిమీద ఆదరభావమూ “యే మంత

చక్కని దనీ అలా చాకిరీచెయ్యడం ?" అని నిర సనభావమూ కలిగాయి.

ఆమె మన స్సెలాగో అయిపోయింది.

"అయితే యేం ? పటం పట్టుకువెళ్లు" అని మళ్ళీ బెట్టుసరి చేసింది.

మాట యిలా వచ్చిందే కాని చూపులు పటం మీద వాలాయి.

"నిజంగా తిమ్మన్న యిది పట్టుకుపోతే నీకీ రాత్రి నిద్ర పడుతుందా ?" అని యెవరో అడిగినట్టయింది.

"ఈ బెట్టు సహింపలేక, విసిగిపోయి, పటం పట్టుకుపోతా డేమో కొంపతీసి" అని ఆమె మనస్సు గుబగుబ లాడిపోయింది.

ఇదంతా ఆమె మొగాన ప్రతిఫలించింది.

అదంతా అతను గ్రహించేశాడు.

"నెగ్గేశాం" అని స్థిరనిశ్చయమూ చేసుకున్నాడు.

కాని యేమీ యెరగనట్టు అమాయికంగా చూస్తూ

"నిన్ను బలవంతపెట్టడం కాదు గాని, అయినా, దయవుంచి—"

అని మాట తేల్చేసి చూశా డతను.

"అదీ మాట" అనుకుం దామె.

ఒకసుందరికి దాసుడై వుండినవాడు ఇంతమాట అంటే మరోసుందరికి—సర్వవిధాలా ఆమె కంటే తాను గొప్ప దా న్ననుకునే సుందరికి ఇక కావలసిం దేమిటి ?

పొంగిపోయి, దయకూడా వుంచి, వెంటనే "సరే" అనే సింది గోవిందమ్మ

"ఆట్నుంచి నరుక్కువద్దాం" అనుకుంటూ వూర్ధ్వశ్వాసతో వొక్కదూకు దూకి వీధిన పడ్డాడు తిమ్మన్న.

3

అత నలా వెళ్ళి వెళ్ళడంతోనే తా నిలా పటందగ్గిర కూచుని
“యేమిటి యిదంతానూ ?” అని విభ్రాంతి పడిపోయింది
గోవిందమ్మ.

తానే చూడడం కూడా మానుకున్న యువకుణ్ణి! తానే
పిలవడమూ, తానే యెదురుగా — దగ్గిరసా నుంచోడమూ,
తానే మాట్లాడించడమూ, తానే వోరచూపులు చూడడమూ,
ఆ మనిషిమీద తానే “దయ” వుంచడమూ, చివరికి, తాను,
ఆ మనిషి ఆజాపించినట్లలా చెయ్యడమూ—యిదంతా తవ్వు
కుని తవ్వుకుని మహా యిదయిపోయిం దామె.

ఒక పురుషు డొక స్త్రీ పైటకొంగు పట్టుకున్నట్టు పటమా?
తానా పటం చూడా లనుకోడమా ?

తనకోసం గుటకలు మింగుతూ వున్న పురుషుడే తెచ్చి
అది తన యెదట వుంచడమా ?

అతని యెదటే తానది యెగాదిగా చూడడమా ?

చూచి పరవశురాలానూ కావడమా ?

ఎంత సిగ్గుచేటు సంగతీ యిదీ ?

ఇలా అనిపించగా, గడగడలాడిపోయిం దామె.

కంగారుపడిపోయి, కలగదొక్కకుని, నిలవలేక స్తంభానికి
చేరిబడి కళ్లున్నూ మూసేసుకుంది.

కాని, మళ్ళీ కళ్లు తెరిచిచూశాటప్పటికి మళ్ళీ యెదట ఆ
పటమే.

కృష్ణుడు రాధ పమిటికొంగు లాగుతూనే వున్నాడు.

రాధ కోప్పడుతూనే వుంది.

మరి తాను ?

ఒక స్త్రీకి అమానుషం జరుగుతూ వుంటే తాను నిశ్చిం
గా చూడనూ ?

తనకే అలాంటిది జరిగితే ?

ఈ వూహ తట్టాటప్పటికి, నిజంగా, అలా జరిగినట్టే
తోచింది. కాని దానివల్ల చచ్చినచా వయిపోయినట్టు కాక
చక్కలిగింతలు పెట్టిన ట్టుయిం దామెకి.

హృదయం ఆనందముగ్ధం అయినట్టున్నా తోచి మొగం
వికసించింది.

వటం చూస్తూ వుంటేనే తన కిలా వుండే, మరి, స్వయంగా
అనుభవించే రాధ కెలా వుండనూ ?

అలాంటి రాధ కృష్ణునిమీద కోప్పడగలదా ?

“అన్ముయ్యో” అనుకుంటూ చేతులు పిసుక్కుంది
గోవిందమ్మ.

కోపిస్తే రాధ కిక బతు కేదీ ?

ఆ సౌందర్యమూ, ఆ సౌందర్యపిపాసా, ఆ రసికతా, ఆ
చాతుర్యమూ ఏమి కానూ ?

జీవితమాధుర్యం రుచికట్టలేని యెండుకట్టె లాగ రాధ
మూలబడి మగ్గిపోగలదా ?

మరి తాను ?

ఒకటికాదు, రెండు కాదు, ఇరవై ఏళ్లనుంచి తాను
బతకడం లేదూ ?

అది బతుకు కాదా ?

అంతా అయోమయంగా కనబడింది దామెకి.

తన వొంటరితనం మిక్కిలి అసహ్యంగా తోచింది.

తనకి యిలా తోచే, రాధ, అల్లుణ్ణి మంచిమాట చేసుకుని వుంటుంది దనుకుం దామె

అయితే, మరి తనకి మాత్రం లేదా లుడు ?

ఆమె మన స్ఫురకలువేసింది.

వెంటనే ఉబ్బెత్తుగా లేచి, చివరిచీడీమీదికి వెళ్లి, వీధి పొడూగునా చూసింది.

నాలుగై దిల్లు దాటి వున్నాడు తిమ్మన్న.

మదగజం లాగ నడుస్తున్నాడు.

ఆ నడకలో మహోత్సాహం కనపడుతోంది.

ఆ ముదురుపెండలో మిలమిలా మెరిసిపోతున్నాడు.

అలాంటి అల్లుణ్ణి గొల్లభామా నేవించుకోడం ?

“అందచందా లెరగని అడవిమనిషి” అంటూ వూళ్లోవున్న రసికురా శ్లేందరు తనని యీసడించుకుంటున్నారో ?

ఇక్కడ గోవిందమ్మ ఇలా అనుకునే సమయంలోనే అక్కడ, తిమ్మన్న వెనక్కి తిరిగి చూశాడు.

సావకాశంగా నుంచుని సూర్యరశ్మికి చెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని నిదానంగా చూశాడు.

తనకి సలాం చేస్తున్న ట్టుంది అతని వాలకం.

“నన్ను చేరనిచ్చావా ? నీకే అనుగ్రహం వుంటే గొల్ల భామని కళ్ళతో అయినా చూసేవాణ్ణా ?” అని అత నడుగు తున్న ట్టూహించుకుం దామె.

లెక్కకి ముప్పయి అయిదేళ్ళదే కాని వో—ట్టి ముద్దరాలు
గోవిందమ్మ

పెళ్ళయి పదిమాసాలు మాత్రమే కాపరంచేసిం దామె
మొగుడితో.

మాగ్ధ్యం విడచిపెట్టడానికే కాదు, చూపించడాని కయినా
కాలం చాలకపోయిం దామెకి.

తరవాత నై నా—ఈ యిరవై సంవత్సరాలూ పసిపిల్ల
లాగ కాలం వెళ్ళబుచ్చిం దామె.

ఎప్పు డై నా మనస్సు చలించడం కలక్కపోలేదు; గాని
అదుపాజ్ఞ లెరగని మాగ్ధ్యం అమాంతంగా దాన్నణచివేస్తూ
వచ్చింది.

అంచేత, ప్రాథోపభోగ్యా లయిన తిమ్మన్న చూపులు
భరించలేకపోయిం దామె.

అతని కేసే చూడలేకపోయింది.

వెనకపాటుగా వెదుతున్నవాడు ఉన్నట్టుండక చటుక్కున
తిరిగి చూశాడు కనక తన మనస్సులో రేగిన తుపాను తన
మొగాన అతను గుర్తించేశా డేమో అని తహతహ లాడి
పోయిం దామె.

ఇక నుంచోలేకపోయింది.

వెంటనే గిరుక్కున మళ్ళి పురికేసినట్టు చీడి లన్నీ దాటేసి
పటం దగ్గర చతికిలబడింది.

చూడగా, యిక్కడ యింత జరిగినా, అక్కడ, అప్పటికీ,
కృష్ణుడు రాధ పమిటికొంగు లాగుకూనే వున్నాడు.

రాధ కూడా కోప్పడతూనే వుంది.

అయితే, తామరపువ్వు రేకల్లాగ అతికోమలంగా—ముద్దొస్తున్నాయే రాధ కళ్లు? అవి దావాగ్ని వంటి అంతటి తీవ్రకోపం సహించగలవా?

ఇంతసేపున్నూ భరించగలవా?

“అసంభవం” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

కనక “అదికోపమే కా” దనుకుంది.

“అది ఆడదానికీ మొగడికీ గూడా హృదయోత్తేజనం కలిగించే ఒకనొక విలాసమే” అని కూడా గుర్తించు కుందామె.

“నే నెవ ర్ననుకుంటున్నారో, పోలీసు హెడ్డుని, తెలుసా?” అనుకుంటూ వెన్నువిరచుకు తిరిగే తన పెనిమిటి దగ్గర, తాను కూడా వొకటిరెండుమాట్లు అలాంటిది చూపించివుండడం జాపకం వచ్చిందామెకి.

౪

ఖరాగా యిరవై సంవత్సరాల నాటి మాట అది.

అప్పటికి పదిహేనేళ్ళ పిల్ల గోవిందమ్మ.

పెళ్ళయి ఆరుమాసాలే అయింది.

పోలీసులై నులో కాపరంచేసే స్త్రీలలో ఆమె చిన్నది.

సాటి కానిస్టేబుల్సుకి కూతురు లాగో చెల్లెలు లాగో ఉండేదామె.

అప్పు డావూరిలో సబినస్పెక్ట రొక క్షత్రియుడు.

అతనిభార్య బుచ్చివెంకయ్యమ్మ ముప్పయ్యేళ్ళది.

తొలీనాడు గోవిందమ్మ చూడ్డానికి వెళ్ళినప్పుడు “మా చెల్లాయిపేరు గోవిందరాజయ్యమ్మ. కొన్ని అక్షరాలు తక్కు-

వయినా నీపేరూ అదే. పై పెచ్చు, మీ యిద్దరి వయస్సు
వొక్కటే. మాచెల్లాయి కింకా పెళ్లి కాలేదింటే భేదం. కనక,
ఆమెని చూసిన ట్టంది. వీలయినప్పు డల్లా వస్తూ వుండమ్మా”
అని యెంతో ప్రీతి కనపరచింది, బుచ్చివెంకయ్యమ్మ.

అప్పుడప్పు డామె కూడా గోవిందమ్మ యింటికి వస్తూ
వుండేది.

మంచి మంచి కూరలూ పిండివంటలూ చేయించు కున్న
ప్పుడు గోవిందమ కి పంపిస్తూనూ వుండే డామె.

ఈవిధంగా వారి కిద్దరికీ బాగా కలిసిపోయింది.

గోవిందమ్మకి బుచ్చివెంకయ్యమ్మ తల్లికంటేనూ యెక్కవ
అయిపోయింది.

లై నులో వుండే ఆడవాళ్లు, గోవిందమ్మ బుచ్చివెంక
య్యమ్మ యింటికి వెళ్ళడం చూసి “అమ్మగారంటికి వెడుతోం”
దనీ “పెట్టిపుట్టిం” దనీ అనుకునేవారు.

బుచ్చివెంకయ్యమ్మ గోవిందమ్మ యింటికి వెళ్ళడం చూసి
“వూళ్లనే యిచ్చుకున్నారు కనక, కూతు ర్నెప్పుడు పడితే
అప్పుడు చూసుకోవచ్చు అమ్మగా” దనీ “యేమి పిండివంటలు
వట్టించుకు వెడుతున్నారో” అనీ అనేవారు.

బుచ్చివెంకయ్యమ్మా గోవిందమ్మా కూచుంటే లోకాభి
రామాయణాని కంటూ పొత్తూ వుండేది కాదు.

ఒకనాడు పిచ్చాపాటీతో అంకురించి, సినీమాలలో
మారాక్ష వేసి, నాటకాలలో కొనలు సాగి, భారతంలోకి పాకి,
ద్వైపాయనప్రహరం దగ్గర విస్తర్లి, భీముని వేటకాళ్లను
చూడడంతో కూర్లలో వెళ్లిపోయింది వార్షిప్రసంగం.

గోవిందమ్మకి నెలతప్పివుంది అప్పటికి.

ఆమెచూపు రకరకాల తినుబండారాలమీదికి పోతోంది.

అది గుర్తించి, అప్పుడప్పు డా వాంఛ లన్నీ స్వయంగా తీరుస్తూ “మన కులాలూ, మన భర్తల వుద్యోగాలూ శౌర్యమూ బలపరాక్రమాలూ ప్రధాన మైనవి. కనక, మన బిడ్డలు కూడా అందుకు తగ్గవాళ్లే కావాలి. కావాలంటే మనం అందు కనుగుణంగా మనులుకోవాలి. కాబట్టి, నువ్వు, ముఖ్యంగా యిప్పుడు, కోడిమాంసమూ, పొట్టేలు మాంసమూ, అడవిపంది మాంసమూ తరుచుగా తింటూ వుండాలి” అని మహోపదేశం చేసింది బుచ్చివెంకయ్యమ్మ.

“వట్టప్పు డేమి తిన్నా, నెలతప్పినప్పుడు మళ్ళీ పురుడు వెళ్ళే దాకా నేనీ కూరలే తింటూ వుంటాను. చూడు మరి, నా కొడుకు లిద్దరూ చిన్నవాళ్లే అయినా యెంత శౌర్యవంతులో?” అని నిదర్శనమున్నూ చూపించిం దామె.

ఇది గోవిందమ్మకి నచ్చింది.

మనస్సులో నాటుకునే పోయింది.

దీంతో, తనకి కొడుకే పుట్టా లనీ, ఆకొడుకు వీరుడూ శూరుడూ కావా లనీ కోరుకుం దామె.

ఆకొడుకు శౌర్యం చూసి బుచ్చివెంకయ్యమ్మ మెచ్చు కోవా లని కూడా ఆశించిం దామె

ఆకొడుక్కీ, అన్నం ముట్టించిన ఉత్తరక్షణం మొదలుకునే అలాంటికూరలు వండి పెట్టాలనీ నిరుకుచేసుకుం దామె.

ఇంతేకాదు, అస లింటి రాచపడుచు చేసిన యీ మంత్రోప దేశంవల్ల గోవిందమ్మకన్నీ శౌర్యం వున్నట్టే అయింది.

ఆమె పెనిమిటి వెంకటసా మయినా అందుకు తగినవాడే.

మాంచి శూరుడే.

అతని పూర్వులున్నూ అందరూ సైన్యంలో మంచి పేరు పొందినవారే.

అతని తండ్రిన్నీ పోలీసుసాడే!

కాని, పాపం, వెంకటస్వామికి అప్పటికి వయస్సు కొంచెం మల్లివుంది.

యాభై వొకటో సంవత్సరం నడుస్తోం దప్పుడు.

నిజాని కీది మధ్యవయస్సే.

బుద్ధివికసించి, అనుభవం పెరిగి, అదంతా కార్యరూపం వహించే వయస్సే.

కాని, అప్పటి కప్పుడే సీనియర్ల జాపితాలో పడిపోయి వున్నా డతను.

పెన్షను కూడా అతని కళ్లయెదట తాంకవం చేస్తోంది.

అయినా, రెండోపెళ్ళి పెళ్ళాం కావడంవల్లా, చిన్నపిల్ల కావడంవల్లా, పసినిమ్మసండు రంగుతో చక్కని చుక్కకూడా కావడంవల్లా అరిచేత ఆడించుకునేవా డతను గోవిందమ్మని.

మొదటిభార్య బిడ్డలు లేకుండా పోవడంవల్లా, బిడ్డలమీది అపేక్షవల్లనే తాను గోవిందమ్మని పెళ్ళిచేసుకుని వుండడంవల్లా కంటికి రెప్పలాగ చూసుకునేవా డతను.

కాని, తెనుగువాళ్లకి సైన్యంలో ప్రవేశం లేకపోవడమూ, దాని తరవాతిదే అయినా, పోలీసుశాఖలో, హిందువై నవాడికి డి. ఎస్. పి. పదవే తరుచు చివరిదయిపోతూ వుండడమూ చూసి, శౌర్యం కంటేనూ బలపరాక్రమాలకంటేనూ బుద్ధి

బలమే యొక్కవ ప్రయోజనకారి అనీ, అదే వుంటే యెంతెంత వువ్వోగా లయినా దొరకుతా యనీ, మంత్రే అయిపోవచ్చు ననీ సిరపరుచుకుని వున్నా డతను.

మాంసంకూరలు రక్తమాంసాలు పెంచి జవసత్వాలూ, శౌర్యసాహసాలూ కలిగించడం నిజమే కాని, అవి, బుద్ధిని మందగింపచేస్తా యనీ, కిసక, బుద్ధిబలం కోరేవాళ్లు కాయ గూరలే యొక్కవగా తినా లనీ సిద్ధాంతం చేసుకుని వున్నా డతను.

గోవిందమ్మ లాగ అతనూ కొడుకు పుట్టా లనే ముచ్చట పడుతున్నాడు; గాని ఆకొడుకు మాత్రం అపర బృహస్పతి అయిపోవా లని ఆశిస్తున్నా డతను.

తన కొడుకు, అధమం, జిల్లాకలెక్టరుపనో, జిల్లాజడ్జీపనో, పెద్దయింజనీరుపనో చెయ్యాలంటే, తాను, మాంసంకూరలు కళ్ళతో నయినా చూడగూడదనీ వ్రతంపట్టివున్నా డతను.

ఇంత అతని మొదటి భార్యకి నచ్చింది.

ఇందు కనుగుణంగానే మసులుకుం దామె.

“ఓ—ట్టి బాపనోడి వయిపోయా” వనేవారు సాటి కాని స్త్రీబుల్సు.

అయితే, భార్యార్థం లిద్దరూ యెంత ముచ్చటపడ్డా, యెన్ని నోములు నోచినా, యెన్ని దానధర్మాలు చేసినా, యెంతమంది దేవుళ్ళకు మొక్కినా, చివరికి, సాగరాల యాత్ర కూడా చేసే వచ్చినా సంతానం కలగలేదు.

“ఆ, దేవుడికి దయవచ్చిం” దని నాలుగు దినాలయినా సంబరపడ్డానికి వారి కవకాశం లభించలేదు.

ఈముచ్చట తీరకుండానే ఆమె చనిపోయింది.

ఇలాంటి స్థితిలో గోవిందమ్మని పెళ్లాడా డతను.

వెంకటస్వామి అవస్థ చూసీ, అతని ముచ్చట్లు గ్రహించి, దోసిళ్ళకొద్దీ సంపాదిస్తున్నాడు కనక పిల్లసరదాలు తీరనీ అనీ, మనుగుడుపులకు పంపినప్పుడే సారెపెట్టి పంపేళా రామెని పుట్టింటివారు.

ఆమెమీద బులు పెక్కువ కావడాని కతని కిదొక కారణం అయింది.

దీంతో, ఇరవై రూపాయలకు తక్కువ కాకుండా ఆమెకి నెల కొక చీర కొనేవా డతను.

ముద్దనుసు జాకెట్లూ కట్టించేవాడు.

వమి టేమిటో ఫలహారాలు తెచ్చిపెట్టేవాడు.

కొత్త ఫిలిం వచ్చిందంటే తొలినాడే తీసుకువెళ్ళేవాడు.

ధైర్యస్థైర్యాలూ, చాకచక్యమూ, ముఖ్యంగా ముద్దు పెట్టుకోడమూ బాగా అబ్బాలని యింగ్లీషు ఫిలిం వచ్చిందంటే రెండుమూడుమాట్లయినా తీసుకువెళ్ళి చూపించి వచ్చేవాడు.

నాటకం అంటే బుచ్చివెంకయ్యమ్మ చెవికోసుకుంటుంది, కనక, ఆవేళ తనకి డ్యూటీ వుంటే ఆమెతో పంపేసేవాడు.

పర్వం వస్తే సరిగంగాన్నానాలు చేసితీరేవాడు.

“పాపం చిన్నపిల్ల, కాయగూరల సిద్ధాంతం చెప్పి యిప్పుడే బెరగొట్లగూడ” దనీ “క్రమంగా అలవాటుచేస్తూ చివరికి చెబునాం” అనీ నోపికపట్టి, ఆమెతోపాటు తానున్నా మాంసంకూరలు తినడం ప్రారంభించాడు.

ఇది తెలిసి లై నులోవాళ్లు “మతం వొదిలేళా” డని వేళా
కోళాలు చేస్తే చిరునవ్వు కనపరిచి వూరుకునేవాడు.

ఇలా వుండగా, వచ్చిన మూడో నెల్లోనే గోవిందమ్మకి
నెలతప్పింది.

మరో నెల కీసంగతి వెంకటస్వామికి తెలిసింది.

ఉప్పొంగిపోయాడు.

ఈ సంగతి తనకి తెలిసిననాడు, కారణం చెప్పకుండా పచ్చ
కర్పూరమూ, కంకుమపువ్వు, జీడిమామిడి పలుకులూ,
బాదంపప్పు, చారపప్పు, కిసిమిసికళ్ళూ తెచ్చి పరమాన్నం
చేయించి, “ఇంకా పుచ్చుకో, ఇంకా పుచ్చుకో” అని గోవిం
దమ్మని ప్రోత్సహపరిచి, లాలించి, తానున్నూ తృప్తిగా
పుచ్చుకున్నా డతను.

కాయగూరలు సిద్ధాంతం మరిచిపోలేదు; గాని “యిది
స్థిరపడనీ” అనుకుని వోపికపట్టాడు.

మూడోనెల చొరబడాటప్పటి కీ సంగతి పోలీసు లై నంతా
తెలిసిపోయింది.

ఆడవాళ్లే కాదు, సాటి కానిస్టేబుల్సు కూడా “కొడుకు
పుడతా” డని అతన్ని ప్రశంసించారు.

దీంతో “యిక ఫరవా లే” దనుకున్నా డతను.

శ్రీ

ద్యూటీమీద రాతంతా పోలీసుస్టేషన్లో పడుకున్న వెంకట
స్వామి, తెల్లవారు జామున మెళ్ళుకువ రాగా, చేతిలో “శ్రీ
రాములవారు” అని మూడుమాట్లు రాసుకుని కళ్ళకద్దుకుని,

లేచి కూచుని కళ్లు కూడా బాగా నులుముకుని, కాయగూరల సంగతి యెలా యెత్తుకుని యెలావిస్తరించి యెలా నడిపి గోవిందమ్మ బుద్ధి నెలా మార్చెయ్యాలో యోచించుకుని వొక ప్రణాళిక వేసుకున్నాడు.

క్రిమినల్ కేసుల్లో ఆరితేరినవాడు కనకనూ, తానుల్టాసీనా అయిపోయేటట్లు మె. అడ్డప్రశ్నలు వెయ్యగలుగుతుందని కానీ, చిన్నపిల్ల కనకనూ తాను పోలీసు ఆఫీసరు కనకనూ తాను చెప్పినమాట ఆమె తిరస్కరించేస్తుందని కానీ యేకోళానా అతనికి సందేహమే కలగలేదు.

ఈ నమ్మకంతోనూ యీ దిలాసాతోనూ “శ్రాహ్మలు కూడా డంగయిపోయే ప్రణాళిక యిది” అనుకుంటూ మహోల్లాసంతో యింటికి వచ్చాడతను.

అదే మళ్ళీ మళ్ళీ యోచించుకుంటూ, సవరణలు చేసుకుంటూ, గత్వా గత్వా ఆమె అడ్డప్రశ్నలు వెయ్యగలగడమే తటస్థిస్తే అందుకు తగ్గ రస్సాలు ఆలోచించుకుంటూ, అతను కాల్యాలు తీర్చుకునేటప్పటికే గోవిందమ్మ కాఫీ తయారుచేసింది.

ఆమాటా యీ మాటా చెప్పుకుంటూ, వేళాకోళాలు చేసుకుంటూ, నవ్వుకుంటూ, తుళ్లుకుంటూ వారిద్దరూ కాఫీ పుచ్చుకున్నారు.

“ఈ కాస్తే యీ కాస్తే” అంటూ కొసిరికొసిరి మరో అరకప్పు కాఫీ అతని కెక్కువగా యిచ్చిం దామె.

ఆ అరకప్పులోనూ సగ మైనా ఆమెకి ముట్టచెప్పకపోతే ఆమె ప్రేమ యెదట తన ప్రేమ లీగా డయిపోతుందని, తాను పుచ్చుకుంటూ పుచ్చుకుంటూనే రెండు మూడు మాట్లు తన కప్పు ఆమె నోటి కందించా డతను.

దీంతో ప్రేమావేశం కలగగా, అతను తన నోటి కందించి నప్పుడల్లా ముసిముసినవ్వుల్లో సిగ్గుగా, సిగ్గుల్లో కులుకూ రంగ రించి, కళ్లుతిప్పుకుంటూ వెంటవెంటనే తానుకూడా తన కప్పు అతని నోటి కందిస్తూవచ్చిం దామె.

ఇది చూసి "అరశే" అంటూ నాలుక కరుచుకున్నా డతను.

తాను తెలివితేటలూ యుక్తి మాత్రమే కనపరచగా, ఆమె ప్రేమ వొక్కటే కాక శృంగారవిలాసాలు కూడా చూపించడం "వోడిపోయావ్" అని డెకారించిన ట్టయిం దతనికి.

అయితే, కాయగూరల తెలివి మళ్లీ దూసుకురాగా చటు క్కున జేబులో చెయ్యిపెట్టి, రుమాలు తీసి మడతవిప్పి ఆమె పెదిమలు తుడవబోయా డతను; కాని "వుండండి, వుండండి" అంటూ చెయ్యిడుపెట్టి మొగం కూడా పక్కకి తిప్పేసుకుం దామె.

అందుకే అతను తెల్లపోగా, అతనింకా తేరుకోకుండానే తన చెయ్యి కడుక్కుని ఆ లడిచేత్తో ముందతని పెదిమలే తుడిచి, తరవాతే తన పెదిమలు తుడుచుకుం దామె.

రుమాలుతో అంతకి ముందే సిద్ధంగా వున్నాడు కనక, అవ్యవధానంగా ముం దామె పెదిమల తడివొత్తి తన పెదిమలు తరవాతే తుడుచుకున్నా డతను; కాని అతని మనస్సే "అబ్బే ! తీసిపోయావ్" అనేసింది.

అత నీస్థితిలో వుండగా, కప్పులూ సాసర్లూ, స్పూనులూ కేటిలూ పుచ్చుకుని చక్రటపాకాయ లాగ లేచి వూదలాగ పెట్లొకి వెళ్లిపోయిం దామె.

ఇది వూసిరితీసుకోడాని కవకాశం కలిగించిం దతనికి.

మనస్సు కుదుటపడింది.

దీనికి సాయం—వేడివేడి కాఫీపుచ్చుకున్న ఫలితం అప్పటి కందుకుంది.

అయితే, కాఫీతో వచ్చిన చలాకీ చాలక చుట్టూ అగ్గిపెట్టి చ్రున తీశాడు; కాని “ఛా” అనుకుంటూ మళ్ళీ జేబులోకి గెంటేళా డవి.

కాని, ఆజేబులోనే రెండుమూడు లవంగమొగ్గలు చేతికి తగలగా నోటవేసుకుని కచ్చాపచ్చాగా నమిలాడు.

నాలుక చురుమంది.

అది మంచిచురుకు పుట్టించింది.

“సరే, రానీ” అనుకున్నాడు.

తలంపుతోనే ఆమె వచ్చేసింది.

అప్పటికప్పుడే లేచి, ప్రణాళిక మరోమాటు తిరగవేసుకనీ వుండి, వచ్చిరావడంతోటే ఆమె బుజాలమీద చేతులు వేసి, “పిచికమీద బ్రహ్మస్త్రం” అన్నట్లు పదహారేళ్ల పిల్లమీద బ్రహ్మాండమైన ప్రణాళిక ప్రయోగిస్తున్నందుకు తనకే నవ్వురాగా అది బాగా కుదించుకనీ, చూపుల్లో యెంతో అపేక్ష కన పరుస్తూ “అయితే, బీరకాయలు పంపమంటావా కూరకి, నీటి వంకాయలు పంపమంటావా?” అని మెల్లిగానూ లాలన గానూ అడిగాడు.

అందుకు “ఏమిటి?” అనడిగిం దామె వింతపడుతూ, అంతకి ముందే అతని చేతులు పట్టుకుని.

“ఎన్నిమా—ట్లయినా చెబుతాను, ఇందులో వున్న కిటుకు నీకు తెలిస్తే గదా?” అన్నట్టుచూస్తూ వొక్క చిన్న మంద

హాసం విసిరి, తరవాత అక్కడి మాట లిక్కడా, యిక్కడి మాట లక్కడా చేర్చి, మళ్ళీ ఆ వాక్యమే పలికాడతను, గంభీరంగా చూస్తూ.

కాని, మమూర్ కేంకారం లాగ వెంటనే నవ్వేసింది గోవిందమ్మ, అతని చేతులు తప్పించుకునీ, తనచేతులు తీసేసుకునీ, వొక్క అడుగు వెనక్కివేసిన్నీ.

నిర్విణ్ణు డయిపోయా డతను.

అతను తేరుకోకుండానే “బీర కాయలు కొని బ్రాహ్మలకు పంపండి. నీటి వంకాయలు కొని కోమట్లవీధిలో లాభాని కమ్మించండి” అనేసిం దామె, తడువుకోకుండానూ, అంతకంటే గంభీరంగా చూస్తూనూ.

సబ్బు డయిపోయాడు, పోలీసుఆఫీసరు, వెంకటస్వామి.

“నేనింత లాలనగా అడుగు తూ వుంటే తానంత హేళనగా బదులుచెబుతుం దేమీ?” అంటూ అసంతృప్తిన్నీ పొందాడతను, కాస్త తేరుకున్నాక.

అదంతా “మాంసాహారం పెంచిన రాజసం” అనుకున్నాడు, తాను మాత్రం సాత్వికం విడిచి పెట్టకుండా.

దానికీ మందు కాయ కూరలవల్ల వికసించిన తన ప్రతిభ చూపించడమే గాని అడలకొట్టడం కాదనుకున్నాడు.

అసల్లో, అతను, నీటివంకాయల యెదట బీర కాయలు తీసి కట్టు కనకనూ, గోవిందమ్మ చిన్నపిల్ల కావడంవల్ల యింకా పొదు పెరగదు కనకనూ, రుచులకే పోతుంది కనకనూ నీటి వంకాయలే తెమ్మంటుందనీ, కాదంటే, చిక్కుడుకాయలో బంగాళాదుంపలో తెమ్మంటుం దనీ, ఆమెచేత చెప్పించుకుని చేస్తే

మోజెక్కవ వుంటుంది, తాను ఆమె చెప్పినట్లు నడుచు కుంటున్నట్టూ అవుతుందనీ యిలా ప్రారంభించాడు గానీ, బీర కాయలు తెద్దా మని అతనికి లేదు.

ఆమె యింత గడుసురాకడ వస్తుందిని అత ననుకోలేదు.

కాగా, దీంతో అతను ఉల్టాసీదా అయిపోయాడు.

“లోకువకట్టుంది” అనుకుంటూనే మాటకూడా ఆడలేక పోయాడు.

౬

చివరికి దగ్గరుండి, అతనిచేతనే కోడిపుంజుని కోయించి వండి వడ్డించి దాపూట గోవిందమ్మ.

ప్రణాళిక అమలుచేయలేకపోతున్నందుకే కాక—వ్రతం నిర్వహించుకో లేకపోతున్నందుకున్నూ గాక — తన చేతుల తోనే అంతపని చెయ్యవలసివచ్చినందుకు చాలా యిదయి పోయాడు వెంకటస్వామి.

అయితే, ఇదివొక పూటలో తేలేది కాదనీ, గోవిందమ్మ వొక పట్టాన లొంగ దనీ తెలిసిపోయింది దతనికే.

“కనక, తొందరపడకూడ” దనుకున్నాడు.

“ఇంతమాత్రాన నిరుత్సాహపడి వ్రద్యమం విడిచిపెట్టుకో గూడ” దనిన్నీ దృఢపరుచుకున్నాడు.

“కాయగూరల మహిమ అలా వుండగా, యిన్నేళ్లుగడిపి, ఇంత అనుభవం సంపాదించి, యింత తపస్సు చేసి, ఇంత ఆత్మ శక్తిన్నీ సంపాదించుకున్నానే, యివన్నీ గంగపాలు చేసి యిప్పిల్ల దగ్గర చేతులు ముడుచుకున్నావా?” అనిన్నీ అభిమాన పడ్డాడు.

“భోజనానికి రావచ్చు” నని ఆమె పిలిచాటప్పటి కీస్థితికి వచ్చి వుండినా డతను.

చేతులూ కాళ్లూ కడుక్కుని, చెదిరిపోయిన మీసా లెగ దువ్వుకుంటూ అతను వచ్చి కూచునేటప్పటికే, చేసిన వన్నీ వడ్డించి దామె.

చిన్న పళ్లెం మూతపెట్టి వెండిగళాసుతో మంచినీళ్లున్నూ అంతకి ముందే సిద్ధంచేసింది.

మొదట, వడ్డించిన పదార్థా లన్నీ పరకాయించి చూసు కున్నా డతను.

తరవాత మూత తీసి కింద వుంచి, గళాసులోని మంచినీటితో రెండుచేతులూ తడుపుకున్నాడు.

చివారికి కళ్లుమూసుకునీ, మొగం పై కెత్తుకునీ, చేతులు జోడించుకునీ, నిటాగ్గా కూచునీ మాంసంకూర మినహాగా తక్కినవన్నీ ఆరగించుని శ్రీరాములవారిని ప్రార్థించు కున్నాడు.

ఆమె నెయ్యి వడ్డించింది.

ఆనెయ్యి కొంచెం పెదిమలకు రాసుకుని, తరవాత, మాంసం కూరతో వొక్కొక్కముద్దే లోపలికీ, మిడుతూ మిడుతూ చూస్తూ వొక్కొక్క మాటే పైకీ విడిచిపెట్టగాగా డతను.

“నే ననేకమంది సభినస్వైక్యరనీ సర్కిల్సునీ, డీవై యస్పీలనూ, డీయస్పీలనూ చూశాను; గాని వొక్క బ్రాహ్మణులు తప్ప మరే జాతి వాళ్లూ పగడై యెత్తులు వెయ్యకుండా వున్నారు”

అత నీమాట మొగం వంచుకుని తనలో అనుకున్న టనడంవల్ల బదులు చెప్పవలసిన అగత్యం కనబడక విని వూరుకుం దామె.

నిజానికి, జవాబుకోసం తానే అపేక్ష పడకపోయినా, యీ మానం చూశాటప్పటికి తనమాట తనకే శ్రుతిలేని పాట లాగ కనపడింది దతనికి.

అయినా నిరుత్సాహపడక “వొక్క బ్రాహ్మణు మాత్రం—
వోః ! దేవత లూడిపడతారు వారి యెత్తులకు” అన్నాడు
వల్లీ అలాగే.

విని, మల్లీ వూరుకుం దామె.

ఆమె దృష్టి, శ్రద్ధా ఆకళించుకోవా లని వొక్కమాటు
కంతం సవరించుకుని, మొగం వంచుకునే వుండి, తల పంకించు
కుని “తెలివితేటలు వారిసొమ్ము” అన్నాడు మల్లీ అలాగే.

దీనిమీద నయినా ఆమె యేమయినా అనకపోతుందా అని
అతను చెవులు రిక్కించుకున్నాడు; గాని అప్పుడూ ఆమె
అలాగే వూరుకుంది.

అంత బలవంతాన బండి నడపడం అతనికీ కష్టంగానే వుంది;
కాని “గొప్ప గొప్ప వున్యమాలు మాటలతో కొనసాగు
తాయీ మరీ?” అని తనకి తానే సద్ది చెప్పుకున్నాడు, మొదట.

“మొదటి విజయం యెప్పుడూ పశుబలానిదే. ఓపిక పట్ట
గలిగితే, అంతిమ విజయం మాత్రం యెప్పుడూ సాత్వికానికి
తప్పదు” అని తరవాత ప్రకృతి తత్వం పరిశీలించుకున్నాడు.

“ఎలాంటి పరిస్థితుల్లోనూ కూడా పూనుకున్న ఉద్యమం
విడిచిపెట్టకపోవడంలోనే వుంది మనిషి సత్తా” అని దిలాసా
కు డా తెచ్చుకున్నాడు, చివరికి.

దీంతో, మొదట వుండినంత వుత్సాహమూ మల్లీ కలిగి
దతనికి.

వెంటనే “అదంతా కాయగూరల మహిమ” అని ముక్తా యించి, వొక్కమా టామె కేసి చూసి, మళ్ళీ మొగం వంచు కున్నాడు.

ఆ మాటతో నవ్వు వచ్చిం దామెకి

ఆచూపుతో తెరలు తెరలుగా వురకలు వేసిందా నవ్వు; కాని అది కొంటె చూపుల్లోకి వచ్చిం చుకుని “అ—ల్లాగటండీ?” అన్నట్టు తల పంకించుకుని వూరుకుం దామె.

ఆప్పటి కొక మజిలీ దాటినంత తేలిక అనుభవించా డతను.

కించ త్తయినా యెదురునాదం తల యెత్త నివ్వకుండా యింత పసందుగా వుపోద్ధాతం నడపగలగడం “గొప్ప శుభసూచన కాదూ ?” అనుకున్నా డతను.

శాసనసభలో ప్రతిపక్షులను మట్టిబొమ్మలుగా చేసి కూచో బెట్టడానికే తన కొడు క్కిది మంచి పునాది అవుతుం దని కూడా భావించుకున్నా డతను.

అయినా, ఆమె యింగితం యేమిటో కనిపెడదా మని అతను, మొగం పై కెత్తుకుని చూసేలోపున, గిన్నెడు పెరుగూ కంచంలో నొంచేసి, కసింత వుప్పున్నా వడ్డించి, కాలు మడిచి యెడమపాదమూ వీపూ గోడ కానించుకుని పెరట్టోకి చూస్తూ యెదట నుంచుందామె.

2

మన్నాడు, పొట్టేలుమాంసం వండి వడ్డించింది గోవిందమ్మ.

“పట్టదలగానేవుండే” అనుకున్నాడు వెంకటస్వామి.

లోపల్లోపల నవ్వుకుని “హాసుమంతుని ముందరా కుప్పి గంతులు ?” అనుకుంటూ తల పంకించుకున్నాడు.

అయినా, ఆ కూర కూడా లొట్టలు వేసుకుంటూనే తిన్నాడు; గాని “మాంసం కూరలు తెలివి తేటలు చంపేస్తాయి. బలపరాక్రమాలు మంచివే గాని అవి బుద్ధి బలానికి లొచ్చు” అని వూరుకున్నా డతను.

ఒక్కమాటు చిరునవ్వు నవ్వుకుని, తలకూడా పంకించుకుని ఆమె కూడా అప్పటికి వూరుకుంది.

మూడోనాడు అడవిపంది మాంసం కూర.

మసాలా గిసాలా దండిగా వేసి రాచకొమారుడు తయారు చేశా డది.

బుచ్చివెంకయ్యమ్మ చాలా ప్రేమతో పంపింది.

“అడిగితే, నీ పెనిమిటితో నువ్వు వంటినట్టే చెప్పాలినుమా” అని కబురున్నూ పంపిం దామె.

ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకుంటూ అది వడ్డి . “యిక మొదలు పెట్టండి పంచాంగం” అని వొకమాటు బెల్లిస్తూ కూడా చూసి, తరవాత తరవాాయివడ్డన పూ ర్తిచేసిందామె.

“ఇంకేం ? మహా పట్టుదలమీదే వుండయ్యోయ్” అని దృఢపరుచుకున్నా డతను; గాని అప్పటికప్పుడే మసాలా ఘాటు సనాళం అంటింది.

దీంతో, నెయ్యి వడ్డించేదాకా ఆగలేక వొట్టికూరే ముందు నోట పెట్టుకున్నా డతను. :

“భలే కూర” అను న్నాడు.

పైకిన్నీ యీమాటే అంటూ గోవిందమ్మకేసి చూసి “చూడూ, ఇలా కూచో” అన్నాడు, ప్రేమ వొలకపోస్తూనూ, పక్కని స్థలం చూపిస్తూనూ.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

మొదట వొక్కపిసరు సిగ్గుపడిం దామె.

తరవాత “మరి కథ సాగించండి” అనుకుంటూ సిద్ధపడి,
చివరికి సావధానత కనపరుస్తూ చతికిలబడిం దామె.

ఏమీ యెరగనట్టు “ఎందుకూ?” అన్నట్టు కూడా చూసింది.

నిదానించగా, ఆచూపులో మాగ్గ్యమే కనపడిం దతనికి.

“పాపం, కుర్రతనం, పెంకితనం మాత్రం కాదు” అని అతనికి
ధైర్యమే కలిగింది.

వెంటనే “హాస్యాలాడ్డంలేదు నేను. వున్న దున్నట్టూ, తోచింది
తోచినట్టూ చెబుతున్నా” నంటూ మెల్లిగా ప్రారంభించాడు.

విని, మిడుతూ మిడుతూ చూస్తూ వూరుకుంది గోవిందమ్మ;
గాని యెత్తుగడ మారిం దని మాత్రం గ్రహించేసింది.

“ఈ అవస్థ అంతా యెందుకండీ? అని అడిగేద్దా మనుకుంది;
గాని “తొండరేమీ?” అని వోపికపట్టింది.

“మాంసం కూరలు మాత్రం మానగూడదు” అని స్థిర
నిశ్చయం కూడా చేసేసుకుంది.

ఇదేమీ గుర్తించుకోలేక “ఈవేళ మతంలో కలిపెయ్యాలి”
అని స్థిరపరుచుకుని “ఎప్పుడు నేర్చుకున్నావో గాని నలభీమ
పాకాలను కూడా మించివుంది నీవంట” అన్నాడు మొదట.

“అలాగా?” అన్నట్టు తల వూపిం దామె.

“మొత్తానికి మాంసం కూరలు నువ్వు వండితేనే మజా”
అన్నాడు, మళ్ళీ.

“అయితే?” అన్నట్టు చూసిందామె.

బదులు చెప్పకుండా ఆమె చూసీ, తల వూపీ వూరుకోడం
అతని కేమీ బాగా లేదు. అయినా అంతటితోనన్నూ నిరు

త్సాహపడక “అందులోనూ యీ కూర వుండే, యివాళ ?
వా ! బ్రాహ్మలక్కూడా నోరూరించేస్తుం దంటే నమ్ము”
అన్నాడు, వూగీస లాడుతూనూ, పెదిమలు బిగించుకుని తల
తాటించుకుంటూనూ.

దీనిమీద నవ్వు ముంచుకు వచ్చేసింది గోవిందమ్మకి; కాని
అతికష్టమీద నిలుపుకోగా అదామెని వూపేసింది.

ఆ వూపున్నూ ఆమె నిగ్రహించుకుంది; కాని చిరునవ్వు
మాత్రం తప్పనిసరి అయిపోయి, చివరికి మొగం వంచేసుకుం
దామె.

అది కూడా అతనికి చాలా కష్టం అనిపించింది.

ఇంతగా మెచ్చుకున్నందు కామె పొంగిపోతుం దనీ, చిన్న
పిల్ల కనక, యీ పొగ డ్డకు తట్టుకోలేక సిగ్గుపడి పోతుందనీ,
అయినా చివరికి సాహసించి “అంత బాగుండిటండీ? నిజంగానే ?
ఏమండీ చెప్పరూ ? మీకు నచ్చుతుందో లేదో అని పితపిత
లాడిపోతున్నా నండీ, నేను.....ఎమో బాబూ ! దాని కది
సరిగా పడింది కాబోలు మసాళా, నా కేం తెలుసూ ?.....
బతికాను” అని అమాయికత్వం కనసరుస్తూ తేలిచూపులు
చూస్తుందనీ, ఆ పునాదిమీద తారురోడ్డుమీద మోటారు
లాగ తన ప్రణాళిక చరచరా సాగిపోతుందనీ, ఫలిస్తుం దనీ అను
కున్నా డతను; గాని యిప్పుడున్నూ యిలా చేసినందుకు తెల్ల
పోయి వూరుకున్నాడు.

పోనీ, ఆ వూరుకోడం భోజనం విషయమున్నూ అయివుంటే
బాగుండిపోను; కాని, ఆ కూరసావాసంతో, కలుపుకున్న

అన్నం అంతా ముద్దమీద ముద్ద చొప్పున అతని కడుపులో పడిపోయింది.

అది మంచి పుష్టి కలిగించింది దతనికి.

అతను శుద్ధ అహింసావాది కనక, తామసానికి ఆస్కారం లేక దాంతో రాజసం పెరిగింది.

అయితే, సాత్వికం లాగ రాజసం వూరుకోనివ్వదుగా? ఊరుకోనివ్వకపోడంలోనూ, రాజసం, యుక్తిప్రత్యుక్తులతో కార్యవాదానికి దారితీస్తుంది; గాని తామసం లాగ పరుష వాక్కులతో ఖడ్గవాదం అందుకోనివ్వదుగా?

కనక, ఆ ప్రణాళికలో మరో తస్సా అందు ని మళ్ళీ వెంటనే ప్రారంభించా డతను.

“చూడు” అన్నాడు, మొదట.

ఆమె చూసింది.

“బాలసూర్యుడు లాగ ధగధగాయమానంగా మెరిసిపోయే మొగపిల్లవాడు పడ్డాడు నీ కడుపున” అన్నా డతను, కనుబొమ్మ లెగర వేసుకుంటూ.

సిగ్గుపడి మొగం వంచుకుం దామె.

“అతగాడు నాకు పేరు తెస్తాడు. నిన్ను సుఖపెడతాడు” అన్నా డతను.

ఒక్కమాట అతని చూపుల్లో చూపులు కలిపి, మొగం వంచుకుని, లోపల్లోపల మురిసిపోయింది దామె.

“తెలివితేటలకు బృహస్పతి అటూ, మనవా డిటూను” అన్నా డతను, స్థిరవిశ్వాసం ప్రకటిస్తూ.

“తెలిసిపోయింది” అన్నట్టు చూసింది దామె.

ఏ విఘాతమూ లేకుండా అసలు విషయం యిలా ప్రకటించ గలిగినందుకు సంతోషి పొంది “మన చట్టితండ్రి అంతటివాడు కావడాని కయినా, సామాన్య డయిపోడాని కయినా కీలకం మనచేతిలోవుం” దన్నా డతను, పిడికిలి చూపిస్తూ.

“అంటే ?” అనడిగిం దామె, విసిగిపోయి చురచురచూస్తూ.

“జిజ్ఞాస రేకెత్తిం” దనుకుని స్తిమితపడి, ముందు, గోడకి చేరబడ్డా డతను.

తరవాత గంభీరంగా చూస్తూ “మన కులం పిల్లలకు బలపరా క్రమాలకు లో టెలా వస్తుందీ ? శౌర్యసాహసాలు మాత్రం తక్కువ యెలా అవుతాయీ ?” అనడిగా డతను, ప్రశ్నార్థ కంగా తలా చెయ్యి వూపుతూ.

“కనక ?” అందామె, పురపుర చూస్తూ, నిలవతీసినట్టు.

దీంతో, అతని గొంతుక నొక్కేసిన ట్టయింది.

నల్లేరుమీద బండి లాగ చరచరా నడిచిపోతూ, అమోఘ వుండిన ఆప్రణాళిక, ఆచూపుతో తక్కి మని ఆగిన్నీ పోయింది.

కాని, వొక్క క్షణకాలం మాత్రమే అతను సబుడెవుండి పోయాడు.

ఉత్తరక్షణంలోనే “దారికి తేలేకపోతామా మనం ?” అని ఆత్మ ప్రత్యయం కలిగించుకున్నాడు.

ఈదిలాసాతో అవ్యవధానంగా అందుకుని “భీముణ్ణిచూడూ. అంత సత్తువరాశి యెవ రున్నారూ ? కాని తెలివి శూన్యం. అంచేతే కృష్ణుడు సూచన చేస్తేగాని దుర్యోధనుణ్ణి తొడలు విరగ్గొట్టి కూల్చలేకపోయాడు. అక్కడ కొడితే గాని దుర్యో

ధనుడు చావడు మరి” అని మూతి బిడాయించుకుని గంభీరంగా చూశా డతను.

అది విని ఆమెకూడా గంభీరంగానే చూసింది.

చూసిమాత్రం వూరుకుంది.

ఆ ఔచాసీన్యం సహించలేక “అంటే యేమన్నమాటా?” అని తనకి తానే ప్రశ్నించుకుని, వొక్క ఊణం ప్రత్యుత్తరం కోసం నిరీక్షించి, ఆమె బదులు చెప్పకపోగా “తెలివి ముఖ్యం అన్నమాట” అని తనకి తానే బదులు చెప్పుకున్నా డతను.

చెప్పుకుని, దీని కిక తిరుగు లే దన్నట్లు చురుగ్గాచూసి, వూరుకోలేక “యేమంటా?” వన్నాడు, చివరికి.

గోవిందమ్మ “అవు” ననేస్తుం దనే అతని నమ్మకం.

“ఇలాంటి నిదర్శనం చూపించాక మరోలాగ అనడానికి వీలేదీ?” అనిన్నీ అతని ధైర్యం.

కాని “తెలివి మాత్రం వుండి, మరి, బలం లేకపోతేనో?” అనడిగిం దామె.

నసుకుతూ నసుకుతూనే అడిగింది; గాని అడిగిమాత్రం, నిలవలేకున్నట్లు చూసింది.

దీంతో, అతని ప్రణాళిక టుప్పు మని మరోమాటు తెగి చక్కాపోయింది.

తెల్లపోయాడు పాపం, అతను.

౮

“ఎందుకూ, ఇంగ్లీషు చదివావు కావు గాని, ప్రాణిక్యూ టింగు ఇన్ స్పెక్టరువి కాదగినవాడవు కావుటోయ్?” అన్నా వొకరిద్దరు డి యస్. పీలు. వెంకటస్వామిని.

బ్రాహ్మడి డి. యస్. వీలే అన్నా రామాట.

“కాయగూరలు మహిమ అలా వుండగా, మరి యీ పొగడ్డ అంతా వ్యర్థంగా పోవలసిం దేనా?” అనుకుని శౌర్యం తెచ్చుకున్నా డతను.

అలాంటిదీ యిలాంటిదీ కాదు మళ్ళీ, ఆ—భ్యా—త్మి—క—శౌర్యమే తెచ్చుకున్నాడు.

గోవిందమ్మ వచ్చినప్పట్లెంచీ మాంసం కూరలు తినడంవల్ల కమ్ముకున్న తామసంపార చీల్చిన్నీ వారేసుకున్నాడు.

దాంతో, కారుమబ్బుల్లో మెరుపుతీగ లాగ అతని సాత్విక ప్రతిభ తఱుక్ తఱుక్ మంది.

వెంటనే “స్నే” అంటూ సీతాకారం చేసి “అబ్బా, కొసాకీ విను అడ్డదిడ్డంగా మాట్లాడతా వేమిటి మధ్య మధ్య?” అని విసుక్కుని, దాంతో ఆమె బెదరి పోతుండేమో అని కంగారు పడి అంతలో బుజ్జగింపు మొగం పెట్టుకుని “పసిదానవు నువ్వు. కష్టసుఖాలూ లాభనష్టాలూ నీకేం తెలుసునూ? నీ సవతి కొక్కమాటు చెప్పాను. చెప్పా నంటే సూచించా, నంతే. బతికి వుండగా మరి మాంసం కూర వండలే దది. కళ్లతో కూడా చూడలేదు. ప్రాప్తం లేకపోయింది గాని యెంతెంత వుద్యోగాలు చేసేవాళ్ళని కనివుండునూ అదీ? పెట్టిపుట్టలేదు గాని, పెద్దకలెక్కరకి తల్లి అయి వుండవలసింది కాదూ అదీ??”

అనడిగా డతను, బెల్లించిచ్చిచూస్తూ.

వినివిని, చూసిచూసి, కనబడి కనబడనట్టు చిరునవ్వు నవ్వు కుని పూరుకుంది గోవిందమ్మ.

అయితే, ఆ పసిమొగాన—ఆ అమాయికపు నవ్వులో, ఆ లేత కళ్ళలో వటబీజప్రాయంగా వుండిన వెటకారం గుర్తించ లేకపోయా డతను.

కాగా, వొక్క తుణం భోజనం సాగించి, అంతలో వొక తస్సా స్ఫురించగా మెరుపుకొట్టిన ట్టయి, గభీ మని గోడక చేర బడి మళ్ళీ అందుకున్నా డతను.

“ప్రపంచకానికి ప్రపంచకం యావత్తు యిప్పుడు వోటుమీద తిరుగుతోంది. వోటుంటే యెరుగుసువా, వోటు? చక్రవర్తుల చేతిలో వుండే రాజదండం కంటే గొప్ప దన్నమాట. అయితే యేమిటో తెలుసా? ఎవ డెక్కువ వోట్లు సంపాదించుకుంటాడో వాడు గవర్నరుగారి ప్రధానమంత్రి అయిపోతాడు”

ఆమె యిది విని వూరుకుంది.

“అన్నివోట్లు సంపాదించా లంటే సంచులకొద్దీ డబ్బయినా గుమ్మరించాలి, వల్లమాలిన తెలివితేట లయినా చూపించాలి. అంతేగాని, వోటుడగ్గిర బలపరాక్రమాలూ శౌర్య సాహసాలూ గుడిగవ్వకున్నూ మారవు. కాబట్టి, మనం మన చిట్టితండ్రి అఖండ మేధావంతు డయేబట్టు చూసుకోవాలి”

ఇలా అని తెల పంకించుకుంటూ వొక్కమా టామె కేసి గంభీరంగా చూశా డతను.

అప్పుడున్నూ ఆమె విని వూరుకోగా, బుర్రవంచుకుని మరో మాటు భోజనం సాగించాడు.

ఊరుకోలేక, తరవాత “చూశావ్వా?” అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు.

“మన దగ్గర యేమంత డబ్బుంది గానీ—అయినా యెంతో కొంత వుండే అయికో. అయితే, అది మన చిట్టి తండ్రికి ఇంగ్లీషు చెప్పిచడానికి సరిపోతుంది ఇక వోట్లకోసం గుమ్మరించడాని కేదీ? కనక, యిక గొప్ప తెలివి వుండితీరాలి. అదెలా సంభవిస్తుంది? కష్టపడి, మనం, దూరాలోచనతో పకడైన పునాది వేస్తేనే మన నాయక అంత తెలివి అబ్బుతుంది..... ఇతెకీ: మంత్రి అంటే యేమిటో తెలుసా?”

“ఏమిటి?” అన్నట్టు కనుబొమ్మ లెగరవేసుకుందామె.

“మంత్రి అంటే చిన్న గవన్న రన్నమాట. అంటే, మన సబిన స్పెక్టరు గారి తరవాత నే నెంతవాణ్ణో గవర్నరు తరవాత మంత్రి అంతవా డన్నమాట. అయితే, మరి, మంత్రి అయినవాడి కొక్కొక్క నెలకి జీతం యెంతో తెలుసా నీకు?”

చెప్పిచెప్పి చివరి కిలా లాలిస్తూ అడిగా డతను.

“తెలియ” దన్నట్టు తల అడ్డంగా వూపిం దామె.

“దినమూ మాంసం మెక్కడం వొక్కటే తెలుసు నీ” కన్నట్టు ముందు హేళనగా చిరునవ్వు నవ్వా డతను; కాని, తరవాత, వోపిక పట్టడం తప్పదని గుర్తించి, ఉపదేశముడ్రకూడా పట్టి, తల తటించుకుంటూ, ఆగిఆగి, వొత్తివొత్తి “అయిదు వేలా—అయిదు వందలా—ముప్పయిమూడు రూపాయల— అయి దణాల నాలుగు పైసలు— అంటే దమ్మిడి లన్నమాట —నెలకి” అని చెప్పాడు, కనుబొమ్మలున్నూ యెగర వేసు కుంటూ.

ఆమె మొగం విప్పిరింది.

ఆమొత్తం తానుకూడా వొకమాట కూడబలుక్కం దామె.

తళతళ లాడతూ రూపాయల గుట్ట కనపడటయి కళ్లు
చెదిరిపోయినట్లున్నూ అయిం దామెకి.

“ముళ్ళయి కాసు లుంటే—అంటే అయిదు వందల
రూపాయ లుంటే కట్టకాసులపేరు వస్తుం” దన్నా డొకమాటు
ఆమె తండ్రి.

తనతండ్రి అలాంటి “బాలతొడుగు” పెట్టగలవాడు కాదని
తెలిసే వుండినా, తన తండ్రి స్థితిని ఇట్టి అలాంటి నగలు చేయించ
గల భర్త దొరకడమున్నూ కష్టమే అనిన్నీ తెలిసే వుండినా,
అచిన్నతనంలోనే ఆమెకి ఆ కాసులపేరుమీద మోజు పుట్టేసింది.

దీంతో, దినమ్మా పొద్దున్నే లేవగానే “పెళ్లిలోనే కాసుల
పేరు పెట్టే మొగుణ్ణి దయచెయ్య” మని యేడుకొండలవాడికి
మొక్కుకునేది పాపం, అయినా ఆమె కోరిక తీరలేదు.

తన మొగుడికి నెలకి పాతిక రూపాయలే జీతం.

రెండు కాసుల కయినా చాల దది.

అసలు, సంసారానికే కటాకటి.

మంత్రీకి వచ్చే జీతంతో, అతని పెళ్ళానికి నెలకే పదకొండు
కాసులపేళ్లు.

“బాబోయ్” అనుకుంటూ స్వగతంగా గుండెలు కొట్టుకుం
దామె.

ఇదంతా గ్రహించేశాడు వెంకటస్వామి.

“పాచికపారిం” దని పొంగిన్నీ పోయాడు.

ఈధైర్యంతో “విన్నానా?” అంటూ ఆమె దృష్టి ఆకరిం
చుకుని “మన చిట్టితండ్రి అంతవాడయి, అంత జీతం తెచ్చా
టప్పటికీ—”

ఇలా అని వొక్కమా టాగా డతను.

ఆగి, అటూ యటూ చూసి, మొగంమీద మొగం పెట్టి, కంఠం నొక్కుకుని “సాతికరూపాయల జీతగాణ్ణి నేనే నెలకి వరో యాభయ్యేనా కొట్టేస్తున్నాను గదా, అయిదువేల పైచిలర జీతగాడు — మరో పదివే లయినా హు—” అంటూ మళ్ళీ సరిగా కూచున్నా డతను.

కూచుని “యే మనుకున్నావో మరి?” అన్నట్టు చూసి, స్వరం మామూలు స్థాయికి తెచ్చుకుని “మన చిట్టితండ్రి అంత వా డయి అంత జీతం తెచ్చాటప్పటికి యింటి పెత్తనం అంతా నీది. అనుభవంకూడా నీది ఇనాళ పోలీసు కానిస్టేబులు పెళ్ళాని వయి ఉన్నావు గాని, ఆనేళ, మంత్రిగారి తల్లివయి వుంటావు” అన్నాడు, బెల్లించిచూస్తూ.

బ్రహ్మానందపరవశురా లయిపోయిం దామె.

“మీరు మాత్రం మంత్రిగారి తండ్రి అయిపోరూ?” అన బోయింది కూడా; కాని అంతలో, వొకానొక మధురభావమూ, మధురానుభూతీ జ్ఞాపకంవచ్చి, సిగ్గుపడిపోయి మొగం వంచేసు కుంది.

అదిన్నీ గుర్తించి “కనక, నా మాట విను” అని మళ్ళీ ప్రారంభించా డతను,

ఆమె సావధాన అయింది.

“శాస్త్రాల సంగతి అలా వుంచు. పెద్దల మాట కూడా అలా వుండనియ్యి. నేను స్వానుభవం చెబుతున్నాను విను. మాంసం మానేశాక నా తెలివితేట లెంతో మెక్కువయి పోయాయి” అన్నా డతను, మెల్లిగా.

ఈముక్తాయింపు చెవిని పడేటప్పటి కామె కళ్లు రుసరుస లాడాయి.

దాంతో “దేవు డిచ్చాడు మీ కవి” అనేసింది, దురుసు గానూ, అవ్యవధానంగానూ.

అంతకంటే అవ్యవధానంగా “అవు” నన్నా డతను.

“అహింస అవలంబించారు కనక, ఆ శ్రీరామచంద్ర మూర్తి, దయవచ్చి నా కెక్కువ తెలివితేట లిచ్చాడు” అని సగర్వంగా కూడా చూశాడు.

“మరి ఆవిడకు బిడ్డ లెందు కిచ్చాడు గాదూ ?” అని నిలవ తీసిం దామె, తల యెగర వేసుకుంటూ.

తెల్లబోయాడు వెంకటస్వామి.

అత ననుకోని ప్రశ్న యిది.

ఆలోచించాడు; గాని, దానికి తగ్గ తన్నా దొరక్కపోడమే కాదు, భావయంత్రమే నిలిచిపోయింది.

అయితే, దాని వేగం అతని కళ్ళల్లో కేంద్రీకృతం అయింది.

దాంతో, అతని చూపులు నిశితాలయినాయి.

ఆచూపులు భరించలేక ఆమె మొగం వంచేసుకుంది.

ఇదే వొక అవకాశంగా, మళ్ళీ ప్రారంభించా డతను.

“బిడ్డలతల్లి వయిపోతున్నావు గాని నీకేంకా కురతనం పోలేదు. అతన పధ్నాలుగో యేట వచ్చింది, యిరవై యెనిమి దేళ్ళు నాతో కాపరంచేసింది, వొక్కనా డయినా నా కెదురు చెప్పిందా నీసవతి ?”

“నేను చూశానా ?”

ఆమె తాపీగానే అడిగింది. అయినా, మళ్ళీ వొకమాటు నిర్విణుడయి, మళ్ళీ అందుకున్నా డతను.

“మన చిట్టితండ్రి నాలాగే పోలీసు కానిస్టేబులవుతాడనుకో. లేకపోతే, కిల్లీదుకాణం పెట్టుకుంటాడనుకో. అదీ కాకపోతే, బస్సుకండక్టర్, జట్కావాడో, రహదారి పడవసరంగో అయిపోతాడనుకో” అన్నా డతను, ఆత్రం కనపరుస్తూ.

ఆమె కెప్పుడూ తట్లని వ్రాహ యిది.

ఆమె మనస్సు గుబగుబలాడిపోయింది.

“చూడగలవా నువ్వు? నీమనస్సు ఫేదించదూ? ఇంతే నా చిట్టితండ్రికి మనం చెయ్యగలది? మంత్రి కాకపోతే మానె, పెద్ద కలెక్టరు రయినా అయిపోయేటట్టు—మొనలే డీ.వై. యస్సీ వుద్యోగ. మయినా అయేటట్టు చూడవద్దూ మనం?” అని గబగబా అడిగేశా డతను.

మిడుతూ మిడుతూ చూసిం దామె.

పాపం బిక్కమొగం పడిం దామెకి.

“పెద్దబ్బాయేనా మంత్రి కావడానికి తగిన వునాది వెయ్యకపోతే నా తెలివంతా యేమి కానూ? నీ కెంత నేర్చుండి యేమి లాభమూ?”

బదులు చెప్పలేకపోయింది, గోవిందమ్మ.

“నీరూద నాకు కోపమా? నువ్వు సుఖస్తే నేను చూడలేననుకున్నావా?” అనడిగా డతను మొగంమీద మొగంపెట్టి.

“మమ్మల్ని సుఖపెట్టాలనే గాదూ నా తాపత్రయమూను?” అనడిగబోయిం దామె.

అతని కేసిన్నీ చూసింది; కాని సిగ్గుపడి పోయింది.

దీంతో మన ప్రణాళిక నెగ్గేసింది" అని ధైర్యం కలిగించితనకి.

"ఇక గట్టిగా ఆజ్ఞ పెట్టవచ్చు" నని ధీమా కూడా కలిగింది. దాని అడుగుల్లో అడుగులు వేసుకుంటూ వచ్చి ఉద్యోగ దర్పం అత న్నావహించింది.

కంఠంలో కార్కస్యం అంకురించింది.

చూపులు పదునెక్కాయి.

ఈ సన్నాహంతో పూర్తిగా స్టేషన్ హాసాఫీన రయిపోయి, దానికే చిహ్నంగా వెన్ను విరుచుకుని "కనక, యీక్షణం మొదలు పురుడు వచ్చేదాకా నువ్వు మాంసం తినవద్దు, ముట్టుకోవద్దు చూడనేవద్దు. తరవా తయినా నాసెలవు పుచ్చుకోకుండా ఆవూ సెత్తవద్దు" అని విధించేశా డతను.

విధించి గబగబా భోజనం సాగించాడు.

కొట్టినంత వనయిం దామెకి, యిదంతా చూశా లప్పటికి.

వయస్సుకే చిన్నది; గాని అతను పోలీసు హెడ్డయితే ఆమె జమాదారు మనమరా, లేం తక్కువా ?

పురుషుడికి ఆజ్ఞాపించే అధికారం వుంటే, స్త్రీకి తిరస్కరించే సత్తావుం, దేమి లోటూ ?

రుసరుసలాడిపోయిం దామె.

అతనిమీది చూపులు పక్కకి తిప్పేసుకుంది.

"బ్రాహ్మణపిల్లా డయిపోడూ ? కన్నకొడుకుని పాడుచేసుకుంటావా తల్లీ ?" అని బుచ్చివెంకయ్యమ్మ అడుగుతున్నట్టు కనపడిం దా చూపులకు.

ఈ తెలివితక్కువ మాటలతో తా నెక్కడ మాంసం మానేస్తుందో అని ఆమె ఆదుర్దాపడిపోతున్నట్లున్నూ కనపడిందామెకి.

వెంటనే గోవిందమ్మకి శౌర్యం ముందుకు వచ్చేసింది.

రక్తం వుడుకెత్తి ఆపాదమస్తకమూ శరీరం వుడుకెత్తి పోయింది.

ఉబ్బెత్తుగా లేచిందామె.

లేచి అతని కంచం దగ్గరగా వున్న కూరపళ్ళెమూ అన్నం పళ్ళెమూ. పులుసు గిన్నీ పుచ్చుకుని పాయి దగ్గరికి వెళ్ళిపోయింది.

విజయ గర్వంతో అంధు డయి, భోజనం అయిపోగా, చెయ్యి కడుక్కోడానికి పెట్టానికి వెళ్ళిపోయా డతను.

౬

తన వాదసరణి తలుచుకుని తానే డంగై పోయాడు వెంకటస్వామి.

“ఓః! మహా గొప్ప పాయంట్ల పడిపోయాయి కదూ?”

అని మురిసిన్నీ పోయాడు.

“ఇది పనిచేస్తుంది. ఇనాళ కాకపోతే మానె రేపణ్ణం చయినా మాంసం విడిచిపెట్టేస్తుంది వెర్రిపిల్ల” అని స్థిరమున్నూ చేసుకున్నా డతను.

కాని యీవూహ తోచాటప్పటి కతనికి హృదయం కలుక్కుమన్న ట్టయింది.

“ఎందుచేత చెప్పా?” అనుకుంటూ అయిమూల మొగం పెట్టుకుని చూడగా, కవం యెత్తేసి స్థలశుద్ధి చేసేస్తోం దామె.

దీంతో, గంభీర మయి వుండిన అతని మొగం వేలాడి పోయింది.

ఆకంచం అలాగే వుండగా, చెయ్యి కడుక్కుని అత నింటోకి వచ్చేటప్పటికి సిద్ధపరచి వుంచిన తాబూలం చేతికిచ్చి, మధ్య మధ్య వొకటిరెండు చిలకలున్నా నోటి కదించి, అతని కంచం పెట్టుకుని భోజనం చేస్తుం దామె.

ప్రతీ వూటా యిదీ పద్ధతి.

అప్పుడప్పు డిద్దరూ కలిసి కూచుని యేకబంతినే భోజనం చెయ్యడం కద్దు.

“అలాంటి దల్లా పోయి యిప్పు డిదేమిటి ? ” అని కళ వళపడ్డా డతను.

ఆదరా బాదరా కాళ్లు కడిగేసుకుని, యీ కళవళ పాటు తోనే మళ్లీ అతనక్కడికి వచ్చాటప్పటికి, వంటిటో వుం దామె.

అన్నంమీదా, కూరమీదా, పులుసుమీదా మూతలు పడేస్తోంది.

భణ్ణీభణ్ణీ చప్పు డయేటట్టు పడేస్తోంది.

అది చూసి “మంత్రం బెడిసికొట్టినా ?” అనుకున్నా డతను.

“వెరిపిల్ల అనుకున్నావు కాదుటోయ్ ? శాంతంగా పికె టింగు చేసేనాళ్లమీద లాఠీఛార్జీ చెయ్యడం అనుకున్నావు పాపం” అని యెవరో తిరగవేసి కొట్టినట్టు కాగా గుండెలు తువ్వు మసిపోయాయి.

కళ్లు తెరపడ్డ టయి చూపు మందగించింది.

అత నీ సిఠిలో వుండగా రివ్వున పెరట్లోకి కచ్చా పోయిం దామె.

చూడగా, తన కంచం కడుగుతోంది.

“నోటివగ్గర అన్నం పడగొట్టావు కదూ ? ” అంటూ యెవరో పడగెంటినట్లు కాగా తూలిపోతూ వెళ్ల గదిలో మంచానికి చేరబడి పోయా డతను.

“నూంసం అంటే అంత పట్టుదల అయితే యెలాగా ? ” అనుకున్నా డతను; కాని ఆమాటే తిరిగినచ్చి అతని చెవుల్లో రింగురింగు మంది.

ఉలిక్కిపడి తేరుకుని “రానీ” అనుకున్నాడు; గాని, వొకటి-రెండు-మూడు-నిమిషాలు గడిచినా ఆమె రాలేదు.

తొంగి చూడగా, తలకాయ తలుపు ఆన్చుకుని, కాళ్లు చాచుకుని, వువాసీనంగా పెరట్లోకి చూస్తూ కూచుని వుండామె.

“అన్నమూ తినక, తాంబూలమూ యివ్వక యేమి చేస్తూ ఉంది యిదీ ? ” అనుకుంటూ మొగం చిట్టించుకున్నా డతను; కానీ, డ్యూటీమీద వుండినప్పుడు పెంకితనం చేసిన యెవరో ముద్దాయిలను యిచ్చించేసి, స్వయంగానూ యిచ్చేసివుండిన ఆపోలీసు ఆఫీసర్ని “గుర్రం దిగు” అని బుకాయించి నిలేసింది బుద్ధి.

వొళ్లంతా చీమయూ జెర్రెలూ పాకతున్నట్టయింది.

వెనక్కి వెళ్లి “యేమిటి దారి ? ” అని యోచించుకుంటూ మంచాన వాలాడు; గాని పడుకోలేక పోయాడు.

లేచి నుంచుని, కళ్లుమూసుకొని, గుమ్మకేసి మొగంపెట్టి, చెవిలో పడకుండా యితరధ్వ లన్నీ స్తంభిప చేసుకొని, అతి కష్టమీద మాటకూడా తెచ్చుకుని “తాంబూలం” అని కేక వేశాడు బహు మెల్లిగా.

“పెట్టెమీద వ్రం” దని జవాబు వచ్చింది, అంతకంటే మెల్లగా.

చురచురలాడుతూ పెట్టెకేసి చూశాడు.

చేత్తోనూ పుచ్చుకున్నాడు; కాని "దానిచేతులతో యివ్వందే తాబూలం అంటే యేమిటి? " అనుకుని, నోటిదాకా తీసుకు సన్నీ పెట్టెమీద వుంశాడు.

ఎవరో కిలకీలా నవ్వి నట్టయింది.

"మాంసం కూర లేకుండా భోజనం చెయ్యడం అంటే నీ పెళ్లానికి యిలాగే వుంటుండేమో మరి? " అని అడిగి నట్టూ అయింది.

చేతు డయిపోయాడు.

దీనిమీద ఆకూర రుచి జ్ఞాపకం వచ్చింది.

అప్పుడే అది తినివుండేనా, చూపు దానిమీదికి పోయి వట్లీ నోరూరింది.

"ఛా " అనుకుంటూ దృష్టిచూర్చుకుందా మని పక్కకి చూశాడు.

వట్లీ తాబూలం కనబడింది.

కళ్లు చికిలించుకుంటూ యికోపక్కకి చూశాడు.

గూట్లో చుట్టలకట్ట కనబడింది.

"ముందు నాదీ వంతు" అంటూ ఆ కట్టలోనుంచి వొక చుట్ట పైకి లేచినట్లున్నూ తోచింది.

అదికూడా నోరూరించింది.

ఇటు తాంబూలం పూర్తిచేసి, చుట్ట ముట్టించే సమయం అతని కది.

మనస్సు కలిగిపోయింది.

కాళ్ళు గూటికేసి సాగాయి; గాని “మన చుట్టపాటి దయనా కాదూ దాని భోజనం?” అనుకుంటూ నిలిచి పోయాడు.

“వద్దన్నాను టయ్యా” అని మనస్సు నిష్ఠురా లాడగా “కెందుకు బాబూ మీ గొడవలూ ?” అంటూ బుద్ధి తటస్థంగా వుండిపోయింది.

దీంతో, ఎటూ నిశ్చయించుకోలేక, కాళ్ళు తేలిపోగా కుర్చీలో కూలబడ్డాడు.

వెనక్కి చేరిబడి, కళ్ళు మూసుకుని, మొగం పై కెత్తుకుని, కాళ్ళు చాచుకుని, చేతులు వేలాడవేసుకుని అభావ దశకిన్నీ వెళ్ళిపోయాడు; గాని అతని శుద్ధస్వాతిక రక్తమే యగి పరమ పవిత్ర మయి వుండిన సలిపోతు పుటుక్కున పొడిచింది.

“అబ్బా” అనుకుంటూ యెగిసిపడ్డాడు; గాని అప్పటికప్పుడే యింజెక్షన్ నయి అదిచ రకు పుట్టించింది.

వెంటనే గుమ్మలోకి వెళ్ళి మళ్ళీ తొంగి చూడగా, ఇంకా అలాగే వుందామె

అంటే వేవిళ్ళు.

దానికి సాయం వ్రక్కోవం.

వీటినిూద అభోదనం.

అన్నీ వండుకుని, సకలమూ యెదుట వుంచుకొని వుండిన్నీ పస్తు.

ఆమె కళ్ళు గుంటలు కట్టిపట్టు కనబడి అతని కళ్ళు చెదరిపో గూయి.

ఆమె కడుపు నకనకలాడుతున్నట్టు కనపడి అతని కడుపు చెదవయిపోయింది.

ఇంతే గాదు, అపరబృహస్పతి కావలసిన చిట్టితండ్రి ఆకలిపట్టలేక కాళ్ళావేళ్ళా వ్రుండుకుండా కేరు కేరు మంటూ గోలపట్టే సున్నట్లున్నూ తోచింది.

కంగారుపడిపోయా డతను.

ఆ ప్రధానమంత్రి అవస్థచూసి యీ పోలీసు ఆఫీసరు గజ గజలాడి పోయాడు.

ఇక నుంచోలేకపోయాడు.

పరుగెత్తినట్లు కాకుండా అతివడిగా వెళ్ళి ఆమె దగ్గర నుంచున్నాడు. వెంకటస్వామి.

చూడడం యిష్టలేనట్లు కాకుండా, అంసాలూ మొగమూ వొక్కమాటు అడ్డంగా వ్రాపుకుని, అతివిలాసంగా కళ్ళు మూసుకుం దామె.

ఆమె కళ్ళు మూసుకోగా ప్రపంచం అతని కంధకార బంధురం అయిపోయినట్లు కనబడింది.

అతను దగ్గర నుంచోగా ముళ్ళకంచె మీద పడ్డట్లు పించి దామెకి.

“ఏమంటే యేమి చేస్తుందో?” అని అతనికి కంగారు.

“ఏమిచేస్తే యేమనాలో?” అని ఆమె కాందోళన.

ఇద్దరూ వొక్కక్షణం వ్రారుకున్నారు.

కాని, ఆ వొక్కక్షణమే వొక్క గంటలాగ కనపడి, ఆదుకునే దిక్కులేక దేడ్చియేడ్చి చిట్టితండ్రి సొమ్మ సిల్లిపోయినట్లున్నూ కనపడి, యిక ఆగలేక “భోదనం అయిందా?” అనడిగా డతను, యేమీ యెరగనట్లు.

ఆమె మాట్లాడలేదు.

“ఇలా చూడు” అన్నా డతను, గద్గదికతో.

ఆమె చూడలేదు.

మొగ వయినా యిటు తిప్పలేదు.

పై పెచ్చు, ధుమధుమలాడుతూ పమిటికోంగు మొగాన కప్పుకుంది.

దాంతో గుండె లాగిపోయిన ట్టయి, కళ్లు తిరిగి, కాళ్ళు వొణికి, ఆమెని పొదువుకుంటున్నట్టు దగ్గిరసా కూచున్నా డతను. గడపమీదికి వొంగిం దామె.

బుజంమీద చెయ్యి వేశా డతను.

శరీరం ముడిచేసుకుం దామె.

ఆమె మొగంమీది పమిటికోంగు తీసేశా డతను.

అసలేపక్క-వాటుగా వున్న మొగం వంచేసుకుందామె.

పోదివిపట్టుకుని “చూడూ” అంటూ వొళ్లోకితీసుకున్నా డతను.

విడిపించుకోవా అని పెనుగులాడిం దామె.

పోనివ్వకూడ దని మరింత గట్టిగా పట్టుకున్నా డతను.

శారీరికంగా చెయ్యిగలిగింది తేక, మానసికంగా పతకంమార్చు కుని “యేమిటిదీ?” అందామె వాచికంగా, యెర్రగా చూసూ.

“ఏముందీ?” అన్నా డతను, బెల్లించి చూస్తూ.

“పట్టపగలా?...తలుపు లన్నీ తెరుచుకునా?... హావ్వు! ...” అంటూ నోరు నొక్క-కుం దామె.

“మంచిమాట చెప్పినా తప్పే? పెద్దాపిన్నా తారతమ్యం చూడవద్దూ? వచ్చినంత కోపమూ చూపిం చెయ్యడమేనా?” అని ముక్కుమీద వేలేసుకున్నా డతను.

“ఢోపాల కేం వుందీ?”

“భోజనం మానుకోడం యెందుకు వచ్చిందీ?”

“మీరు వద్దన్నారు గా?”

“నేనా? అంటూ తెల్లబోయా డతను.

“అవును. మీరే” అందామె, నిష్ఠురంగా.

గతుక్కు మసి పోయ డతను.

మాట్లాడనూ లేకపోయాడు; కాని వుత్తరక్షణంలోనే తేరు
క్షుని “యేమిటిదీ?” అని తనకితానే ప్రశ్నించు కున్నాడు.

శబ్దశక్తి అప్పటికి బోధనడిగ దతనికి.

వ్యక్త్యపేక్షయూ చూస్తే హెచ్చు తక్కువ లుండవచ్చు;
గాని, సహజంగా, విధిసపేధాలలో యేదీ లొచ్చు కాదనిన్నీ
అప్పటికి అవగాహన అయి దతనికి.

అత నిలాగ జిజ్ఞాస చేసుకుంటున్న కొద్దీ ఆమెతీక్షణంగా చూడ
సాగింది.

ఆ చూపుల్లో కసి కనపడిం దతనికి.

ఆచూపులు సూడులై అతని హృదయం గుచ్చేశాయి.
కత్తులయి చీల్చేశాయి. అగ్నిబ్యాలలుమాడ్చేశాయి.

అతని పొరుషనూ, వుద్యోగదర్పనూ నీరయి పోయాయి.

వెంటనే మేకపిల్ల నెత్తుకున్న బ్లామె నెత్తుకుని, గదిలోకి
తీసుకు వెళ్ళి దింపి, పొదిపిపట్టుకునే వు డి “తప్పే బుద్ధితక్కువ
అయిపోయి వద్దన్నాను. తెలిసిందా? ఇంత శౌర్యం కలదానవు
నువ్వు. ఆకూ అలమూ తింటే మాత్రం నీరక్తం యెలా మారు
తుందీ? మన కలానికి సహజమైన స్వాధీన శౌర్యం అంతా
చూపుల్లో కనబరి చేశావు, నీకడుపున పుట్టేవాడు శూరుడుకాక

మరే మనుతాడూ? సెబాస్, మన చిట్టితండ్రి మంత్రే కాన
 క్కరలేమ, ఏవృత్తిలో పవేశిస్తే ఆవృత్తిలో మొనగాడయితే
 చా, లదే పదివేలు. అవసరం అయితే, మన కులంవా శ్శేంత
 సాత్వికం చూపించగలరో అంత చూపించేసింది నీసవతి. సమయం
 వస్తే, మన కులం వాశ్శేంత రాజసం చూపించగలరో అంతా
 చూపించేశావు నువ్వు. ఇలాగ నాకేలేని స్త్రీరత్నద్వయంతో
 పొదిగాడు భగవంతుడు నాజీవితం. నేను ధన్యుణ్ణి. నీ మెరుపు
 చూపులతో నాఅజ్ఞానాంధకారం తొలగిపోయి నాకీప్పుడు సత్యం
 గోచరిస్తోంది. బ్రాహ్మణకు బుద్ధిబలం యెక్కువే, కాని పిరికి
 తనమూ నిర్లిప్తతా దాన్ని నిరీపయోగం చేసే స్తున్నాయి.
 మన స్మృతికర్తలు విద్యావ్యాసంగం నిషేధించి మన బ్రాహ్మ
 ణేతగల్లో వైజ్ఞానిక సంప్రదాయం లేకుండాచేశారు; శౌర్యం
 కంటే బుద్ధిబలమూ, బుద్ధిబలంకంటే శౌర్యమూ యెక్కువయి
 దొరల్లాగ, మనమున్నూ శేముషీ ధురంధరులమూ, పరభయం
 కరులమూ కూడా అయి వుండుము. ఇన్నియుగాల కయినా,
 మనకేగల విద్యానిషేధం తొలగిపోయింది కనక నీయిష్టం, నువ్విక
 మాంసం విడిచిపెట్ట నక్కరలేదు, నేనూ మానను. కనిపెట్టలేక
 పోయాను; గాని యెంత చేసినా నేను జిహ్వా చంపుకోడం
 వొక్కటే కనపడుతోంది. ప్రతీదినమూ నువ్విక మాంసమే
 వండు. డబ్బెంత అయినా సందేహించకు. మన కుండిన సర్వమూ
 వెచ్చించి అయినా చిట్టితండ్రికి పెద్ద చదువులు చెప్పించుకోదాం,
 దాంతో వుభయుల కోరికలూ నెరవేరతాయి" అంటూ
 ప్రేమతో ఆమె ముంగుర్లు సవరించాడు.

కాని, క్షణంలో కలిగిన యీమార్పు ఆమె గుర్తించలేక పోయింది.

నమ్మనూ లేకపోయింది.

అది గ్రహించి “యేమీ, అలా చూస్తావేం? నేను నిజమే చెబుతున్నాను. లోకంలో మాంసాహారులే యెక్కువ, నే నను కున్నట్టు వాళ్ళంతా మట్టితలకాయలు కారు. బుద్ధిబలం యెక్కువయినందుకు, చచ్చు వేదాంతం చెప్పడం తప్ప బ్రాహ్మణున్నా పొడివేస్తున్నది యేమీ లేదు. కనక మనం మాంసం మానుకో సక్కిరేదు. ఇదీ నే నన్నది” అన్నా డతను, లాలనగా.

అప్పటికీ యిది గ్రహించలేకే పోయిందామె.

ఆమె చూపులో మాగ్ధ్యం లాస్యంచేసింది.

అప్పు డతను “వెర్రిపిల్లా, ఇంకా నమ్మవూ?” అంటూ యెడమచేత పొదివిపట్టుకుని, కుడిచేత ఆమె గడ్డం నిమిరాడు.

నిలువునా కరిగిపోయిం దామె.

ఆమె శరీరములో, ప్రతీఅణుమాత్ర భాగానా మండుతూ వుండిన కోపం పోయి, ఆ స్థానంలో ప్రేమ కెరటాలు వేసింది.

ప్రేమ చిలుకుతూ వున్న అతని చూపులూ, అమృతం చిందుతూ వున్న అతని చిరునవ్వు చూసి పరవశఅయి, అతని వక్షస్థలంమీద వాలిపోయిం దామె.

అది అతని ప్రేమ నుదిక్త పరిచింది.

వెంటనే గడ్డం పట్టుకుని మొగం పై కెత్తి, ముందు ఆమె సీమంతం ముద్దు పెట్టుకున్నాడతను.

తరవాత, వరాసగా, నుదురు ముద్దు పెట్టుకున్నాడు. రెండు కళ్ళూ ముద్దు పెట్టుకున్నాడు. రెండు చెక్కిళ్ళూ ముద్దు పెట్టుకు

న్నాడు. తనివితీరక చివరికి, ఆమె కెంబెడవులు గా—ట్టిగా ముద్దు పెట్టుకున్నాడు.

దీంతో, ఆమె కూడా ఉద్రిక్త అయిపోయింది.

వెంటనే అతని కుడిపాదంమీద తన ఎడమపాదం వుంచి నుంచుని, కుడికాలితో అతని యెడమకాలు చుటవేసి, తన ఎడమ చేత అతని నడుము చుట్టబెట్టుకుని, కుడిచేత్తో అతని యెడమ భుజం ఆక్రమించి వంచి, అతనున్నా నిర్భరానందంతో తనను పొదివిపట్టుకోగా, ఊర్ధ్వశ్వాసతో వృక్షాధిరూఢకంగా యెగిసి, ముందతని పెదిమలు ముద్దుపెట్టుకుని, మైమరుపు రాగా కళ్లు మూసుకుని, తెరపిమరపుల్లో కసిక్కుస అతని అధరం కొరికింది.

కీచుమన్నా డతను; కాని ఆమధురవేదనలో పారవశ్యమే చూరగొన్నా డతను.

అమాంతంగా ఆమె నెత్తుకుని, మొగంమీద మొగంపెట్టి, చూపుల్లో చూపులు కలిపి “కాస్తమాట అనేటప్పటికి ఆడ తాచులాగ చ్రున యెగిసి కాటేశావు. మరి తీరిందా నీకోపం?” అని వీపు నిమురుతూ బుజగించాడు.

ఆమెసిగ్గుపడిపోయింది.

జందెప్పెట్టుగా అతన్ని కౌగిలించుకుని. తన మొగం అతని మెడలో దాచేసుకునిన్నీ కలికింది.

ఇదంతా అప్పుడామెకళ్ళయెదుట జరిగిన టనిపించింది.

“అప్పు డలాగ, అంత కోప్పడ్డ నువ్వే అలా చేశావే, మరి యిప్పుడిలాగ, ఇంత కోప్పడుతున్న రాధమాత్రం క్షణానికో క్షణానికో నువ్వు చేసిన పని చెయ్యకుండా వుండగలదా?” అని యెవరో ముదలకించినట్టూ అయింది.

వెంటనే, తిమ్మన్న మీది కోపం, ఆమెకి, విలాసంగా మారి చక్కాపోయింది.

౧౧

ఎడమచేత్తో పటం పట్టుకుని లోపలికి వచ్చి, కుడిచేత్తో తలుపు గడియవేసి, పటం రెండుచేతులూ పైకెత్తి పట్టుకుని చూస్తూ పెరట్టోకి బయలుదేరిందిగావిందమ్మ.

అక్కడయితే యెవరయినా చూస్తారనే భయం వుండదు కనక సావధానంగా చూసుకోవచ్చుననీ, వెలుగు బాగా వుంటుంది కనక హావభావాలు స్ఫుటంగా కనపడతాయనీ అనుకుంటామె.

కాని, వసారాగుమ్మం వర్గి వంగి నడవడంలో విసిరేసిన ట్టయి తూలి పక్కకి పడిపోయింది.

పటం బద్దలాసిపోకుండా జాగ్రత్తపడ గలిగిందే గాని, కుడి కాలిచిటికినవేలికి తిరగటిరాయి తగిలి నరాలు జివ్వు మని ప్రాణం జల్లార్చుకుపోయింది.

ఒక్క రకమే, రాలేదు గాని మహా చెడ్డదెబ్బ తగిలింది.

పైగా, క్షణం తప్పింది గాని, ఆనడంపడ్డ వొక్క అడుగు కుడి వైపున పడివుంటే, కత్తిపీట తగిలికుడిజెబ్బ యెగిరిపోయివుండును.

ఆవిసురు విసురు కుడికణత పెచ్చెగిరిపోయిన్నీ వ్రంజను.

అయినా, వొక్కలఘువుతో లేచి కూచుని, ఇస్సుమంటూ వేలొక్కమాటు నొక్కి పట్టుకుని, నిదానంచి చూసి రక్తం రానందుకు నయమే అనుకుని, వెల్లగాలేచి యెడమపాదంతో ఆవేలునొక్కుకుని, తరవాత కుంటూతూనేనాలుగడుగులు వేసి, అప్పటికి కాలు బాగా నాగినా వొక్క మాటాగి వేలు చూసు

కుని, చివరికి బయలుదేరినప్పటి వుబలాటంతోనే గబగబావెళ్ళి కోళ్ళగూటికి పటం చేరబెట్టి కూచుం దామె.

మనస్సు ఆకట్టిన పని కనకా, దృష్టి తదేకనిష్ఠమై వుంది కనకా తోచింది కాదు గాని, అదే యింటిపని యేదయినా అయి వుంటే యీదెబ్బ తగలడం అపశకునంగా భావించుకుని యెంత యినా యిదయిపోయివుండు నామె.

కాని, అలాంటిది లేకపోగా, కూచునీ కూచోడంతోనే మురిసిపోతూ మళ్ళీ పటం చూడసాగిం దామె.

ఇవతల యింత పని జరిగినా, అవతల, అప్పటికీ రాధ పమిటి కొంగు లాగుతూనే వున్నాడు కృష్ణుడు.

రాధ కోప్పడుతూనే వుంది.

మళ్ళీ ఆదృశ్యం కళ్ళబడాలప్పటికీ “కృష్ణు డెంత రసికుడూ అనుకుంది గోవిందమ్మ.

“రాధ యెంతజాణా!” అనినీ అనుకుందామె

దీనిమీద “ఇలా జరిగినేనా రాజా” అనిపించిం దామెకీ.

ఈతరుంపు కలిగాటప్పటికీ ముందు తిమ్మన్నా, తరివత గొల్ల భామా జ్ఞాపకంవచ్చారు.

ఒక ఫిలిము చూస్తూ వుంటే మరో ఫిలిము తాలూకు ప్రకటనభాగాలు మధ్యకాలంలో కనబడేటట్టు, ఈపటం చూస్తూ వుంటే వారి అసంతవిలానాలున్నా జ్ఞాపకం వచ్చాయి.

ఎదురెదురుగా కూచుని గొల్లభామా తిమ్మన్నా తాంబూలం నేవిస్తున్నట్టూ, గొల్లభామ, తన పెదిమలతో వొక చిలక అతని నోటి కందించగా అతనిన్నూ పెదిమలతో అవి అందుకున్నట్టే అందుకుని అమెఅధరంకొరికినట్టూ, అందుకుకోపం నటస్తూ గొల్ల

భామ లేచి పోబోతున్నట్టూ, వెంటనే తిమ్మన్న ఆమె కాళ్ళు పట్టుకొంటున్నట్టూ—

తన అంతరదృష్టి కీలా కనపడాటప్పటికి గోవిందమ్మ హృదయం మృగం కాబోయినట్టి తటాలున తుభితం అయిపోయింది.

“హామ్” అంటూ యెత్తుకున్నట్టి యెత్తుకని, ఆమె నాలుక, పోయి చివరికి “ఛీ” అనేసింది.

ప్రతీరక్తనాశులూ, ప్రతీరక్తాణువులూ, ఈసు నిండి ఆమెని జవజవలాడించేసింది.

దాంతో “నా అల్లుడిచేత కాళ్ళు పట్టించుకోడాని కెన్నివేల గుండెలున్నాయీ దీనకీ?” అంటూ నిప్పులు కక్కేసింది గోవిందమ్మ.

౧౨

ఆ వ్రడుకు చల్లబడి మళ్ళీ పటంకేసి తిరిగా టప్పటికి “గోడలా” అని యెవరో పిలిచినట్టు కాగా వ్రులిక్కిపడిపోయింది గోవిందమ్మ.

గోడలమీదుగా చూస్తూ యిరుగుపొరుగులవా రెవరయినా పిలుస్తున్నారేమో అని వొణికిపోతూ పటం విడిచి వెనక్కి జరిగి, నాలుగు దిక్కులా పరకాయించిందామె; కాని యెవరూ కనబడలేదు.

ఇంతలో తాపీగా ప్రారంభించి గబగబాతలుపుగుంజినట్టయింది.

తన యింటి తలుపు పక్కయింటి తలుపు గుర్తుపడదామని ఛెవు లోరచేసుకుంది; గాని మళ్ళీ తలుపు చప్పుడు కాలేదు.

ఒక్క క్షణానికి “గోవిందమ్మా” అని మళ్ళీ పిలుపు వచ్చింది.

“ఆ” అనబోయినట్టి కంఠం దుద్ధ మయి మాట రాకపోగా, యెదటికంఠం గుర్తుపట్టకుండా మని చెవి అటు వొగ్గింది.

“వినపళ్లెను కే పిల్లా?” అని మూడోమాటు కేక వచ్చాటప్ప వచ్చిన మనిషి నారమ్మత్త అని గుర్తించేసిం దామె.

“పిల్లా” అనడంలో ప్రేమ స్ఫురించగా మొగం యింత చేసు కుని, ఉబ్బెత్తుగా లేచి రెం డడుగులు వేసి, అంతలో పటం జాపకం రాగా చకేత అయి నాలుక కరుచుకుంటూ ఆగిపోయి, గుమ్మంకేసి చూస్తూ “వస్తున్నా వస్తున్నా” అంటూ కంగారుగా జదులుచెప్పి, ఊణంలో పటం దాచేసి వెళ్ళి తలుపు తీసింది.

“దయ వుండమ్మా నా కోడలికి. ఏమి పనిమీద వున్నావో, పలుకుతావో పలకవో అనుకున్నా” నంటూనే లోపల అడుగు పెట్టింది, నారమ్మ.

మళ్ళీ వులిక్కిపడింది గోవిందమ్మ.

“పటం సంగతి తెలిసే వచ్చిందేమో” అని మొదట అను మానపడిం దామె.

ముసలదాని కళ్ళల్లో బెల్లింపుచూపు లున్న ట్టచుకుని తర వాత కొంచెం తెల్లబోయింది.

కాని, అందుకు తగ్గ యితరలక్షణా లేమీ లేకపోగా చివరికి స్త్రీ మితపడింది, వూసిరి తీసుకుని.

ఈక్రమాంతరాలన్నీ గడిచాటప్పటికి చిరునవ్వురాగా “పలకడా నీకీ దయ వుండాలా అత్తా” అన్న మాటలో అది గుచ్చెత్తి “యెంత దయ వుండబట్టి యెండలో నువ్వు వచ్చావో? ” అని యెదు రిడుగుతూ నారమ్మని కౌగలించుకుం దామె.

మొగం నిమురుతూ “పనిలోవున్నావా?” అనడిగింది నారమ్మ.

“రీతా! ఒక్కదాన్నేగా, నాకేమంత పనుంటుందీ? ” అని యెదు రిడిగిందిగోవిందమ్మ.

ఇద్దరూ వెళ్ళి కవాచీబల్లమీద కూచున్నారు.

“రాకరాక వచ్చా వత్తా! ఎందుకు వచ్చావో చెప్పవమ్మా”

అంటూ నారమ్మ రెండు చేతులూ పట్టుకుంది గోవిందమ్మ.

“అబ్బే పనేమి వుందీ?” అంటూ మొదట అలాగా యిలాగా చూసి తరవాత “నిన్న మాచెల్లెల్ని కొడుకు వచ్చాడు. ఇప్పుడే సాగనంపి యిక్కడికి వచ్చాటప్పటికి నువ్వు జ్ఞాపకంవచ్చావు. చూసిపోదా మని వచ్చానంటే, పనేమీ లేదమ్మానాకు” అంటూ వొకమాటు వీధి కేసి చూసింది నారమ్మ.

గోవిందమ్మకి తృప్తి కాలేదు; కాని “దయ వుంది కనక” అని మాత్రం పలికి కళ్ళలోకి చూసింది.

“కొడు కేమయినా పంపుతున్నాడా?”

“మొన్న నే వచ్చిం దమ్మా మనియార్డరు”

“ఉత్తరాలు వస్తున్నాయా?”

“అ”

“కులాసాగా వున్నాడు కదా?”

“నిక్షేపంలాగున్నా డంట. ఇప్పటిదాకా జిర్రున చీదలే డంట”

“బాగుందమ్మా, బాగుంది”

ఇలా అని మళ్ళీ వొకమాటు వీధి కేసి చూసి “పనుయితేం? మొత్తానికి నీకొడుకూ తొందరపడ్డాడు, నువ్వు పరకాయించ లేక పోయావు. ఇద్దరికీ చిన్నతనమే అయిపోయింది. చెప్పవద్దూ? నాకిష్టంలేదునుమా భూషయ్య యుద్ధానికే వెళ్ళడం” అందినారమ్మ.

“గణపతిరాయడు బాబుగారి కొండ్రలావు వెడుతున్నా డంటే “నువ్వుకూడా వెళ్ళవా నాయనా” అన్నమాట నానోట వచ్చేసింది. పొంగిపోయాడునాయన, పెళ్ళికి వెడుతున్నటురికాడు.”

ఇలా అన్నప్పుడు గోవిందమ్మ కంఠాన శౌర్యం శ్రుతికలిసింది.

“అబ్బరమా? పౌరుషం గల కులం కాదూ మనదీ? అయినా, చిన్నతనం. పైగా, సప్తసముద్రాలూ దాటి దేశం కాని దేశం వెళ్ళడం. భయం లేకుండా—” మాట నాన్నేసింది నారమ్మ.

“భయమా?” అంటూ యెగిసిపడింది గోవిందమ్మ.

“హూ” మ్మంటూ తొడిగొట్టి పరవళ్లు తొక్కుకుంటూ ప్రతివీరు డెవటికే వస్తే, జబ్బచరిచి యెదురుకుంటూ యివతలి వీరుడు రంకెవేసిన ట్లుందా మాట.

“ఒంటిచేత్తో నలుగురు దొంగలను కూలగొట్టి, ఐదోవాడి దొంగపోటుకి నేల కొరిగిన పోలీసు సెండ్ బిడ్డ, యుద్ధం అంటే భయపడతాడా అత్తా నాకొడుకూ?”

నిలవతీసి అడుగుతున్నట్టు కళ్లు తిప్పుకుంటూ, తాచుపాము పడగ ఆడించినట్టు తల తాటించుకుంటూ, మెరుపు కొట్టినట్టు వూగీసలాడుతూ ఇలా సాగతీసుకుంది గోవిందమ్మ.

“అవు నమ్మా, అవు” నంది నారమ్మ.

అని, గోవిందమ్మకేసి చూస్తూనే యేదో జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నట్టు, యేదో వెతుక్కుంటున్నట్టు, మధ్యమధ్య అలాగా యిలాగా చూసింది.

నారమ్మ చెప్పేదంతా మాటవరస కయినట్టు, ఆమె మనస్సులో మరేదో మసలుతున్నట్టు అనుమానించి “అదేమయి వుంటుందీ?” అని ఆలోచన ప్రారంభించింది గోవిందమ్మ.

నారమ్మ అది గ్రహించింది.

గ్రహించి “అవు నమ్మా, ఆవును. నాతమ్ముని కొడుకూడా భూషణ్యులాగ మహా వ్రబలాటపడ్డా డంట; కాని వొడ్డూ పొడుగూ, చాలదు పొ” మృన్నా రంట అధికార్లు. దాంతో దిగాలపడిపోయి నెలరోజులు అన్నం ముట్టలే దంట వాడు. యుద్ధానికి వెళ్ళడం మాత్రం అందరికీ దొరుకుతుందా? అదృష్టం వుండవద్దా?” అనడింది గోవిందమ్మ కేసి చూస్తూ.

“అవును గదా? అంత శౌర్యం కలవాళ్ళని ఆపుచెయ్యడం మంచిదా? కండ వుంటే మాత్రం, అది పిరికి కండ అయితే?”

“నిజమే; కాని—”

“చేబాడిత పుచ్చుకుని నలుగురు దొంగల మీద పడ్డాడు శంభులింగం. వూదితే యెగిరిపోతాడు, మళ్ళీ. పురాణంలో కూచుంటే చారల పర్వతం లాగ కనపడతా రయ్యవార్లంగారు, కాని, పాలికాపు తిరగబడితే పని మనిషి అడ్డుకోవలసివచ్చింది.”

“అదీ నిజమే; కాని—”

“మని షయి పుట్టాక పేరుండిపోవాలి; గాని చావు కిన్ని చావు లున్నాయా అత్తా?”

“ఉన్నాయా మరీ? కాని—”

“నన్నూ నాకొడుకునీ కూడా “తొందరపడకం” డని నాలుగు మాట్లు మందలించాడు చెంచయ్యన్నయ్య. ఆతండ్రి కూతురే కానయితే, చూడమ్మా—”

“ఏమి చేసిందీ?”

“తలుపు చాటున నుంచుని, తండ్రి వద్దన్నప్పు డల్లా “మాన వద్దు. తప్పకుండా వెళ్లు” అన్నట్టు చేసన్న చేస్తూ వచ్చిందమ్మా”

‘ఆ సమయాన అక్కడ వుంటే నేనూ అంతే చేస్తు నేమో గాని—”

“పోలీసు వేషం వేసుకుని నా పెనిమిటి డ్యూటీమీద వెళుతూ వుంటే, కనపడ్డంత సేపూ బొమ్మనయి చూస్తూ వుండేవాన్ని నేను. మళ్ళీ యిన్నాళ్లకి నాకొడుకు మిలిటరీ వేషం వేసుకుంటే—”

“పొంగిపోయావు నువ్వు.”

“అవును, నాకేం పొంగిపోశా? నా కండలో కండే నా కొడుకు? శరీరంలో వొకచోటి కండ కోగుణమూ, మరోచోటి కండ కోగుణమూ వుంటుందా? నే నురికించాను, నాకొడు కురికాడు. యోధకులలోపుట్టి—”

“కాకే?” అంది నారమ్మ. కులమాట చెవినిపడే టప్పటి కుద్రదిక్కురాలై; కాని వెంటనే మళ్ళీ ఆలోచనలో పడింది.

“అన్నావుగదా?” అంటూ అంతకి ముందే అందుకుంది గోవిందమ్మ.

“ప్రయాణం అయినప్పుడు వీపుతట్టి శౌర్యం రెచ్చ కొడుతూ నా పెనిమిటి, శిరసు ముద్దాడి ధైర్యంచెబుతూ మా నాయనా, నాకొడుకుని దీవించినట్టు కనపడింది నాకు. ఆ పాశంగా—వూరి బయటిదాకా మాత్రమే సాగనంపి వచ్చేద్దా మనుకున్నదాన్ని, కూడా రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళి రెయిలెక్కించిగాని వెంక్కి మళ్ల లేకపోయా నత్తా”

నారమ్మ జబ్బలు పట్టుకుని వూపుతూ, మంపని చేసినందు వల్ల కఠిగే ఆత్మసంతృప్తి కళ్లలో కనపడుస్తూ, వుశ్నాహోల్బ ణంలో అంతెకంతకు స్వరం హెచ్చించుకుంటూ యిలా అంది గోవిందమ్మ.

“మంచిపనే చేళా” వంది నారమ్మ.

అంటూనే మళ్ళీ అలాగా యిలాగా చూసింది.

బిందె బుజాన వేలాడవేసుకుని వయ్యారంగా చెరువుకి వెడుతోం దొక యువతి.

ఆమెను చూసి, దారి దొరికిం దన్నట్టు సోత్సాహాలయి, గోవిం దమ్మ కేసి చూస్తూ వొక్కమాటు కన్ను గీటి “విన్నావా?” అనడిగింది నారమ్మ, మెల్లిగా.

చకిత అయి “యేమిటత్తా?” అనడుగుతూనే అలా చూసింది గోవిందమ్మ; కాని అప్పటి కప్పుడే ఆయువతి దృష్టిపథం దాటి పోగా, లేచివెళ్లి ద్వారబంధం కమ్మలు పట్టుకుని ముందుకు వాలి చూసి “తిరపతమ్మ కాదూ?” అనడుగుతూ మళ్ళీ వచ్చి కూచుం దామె.

“అవు” నంది నారమ్మ, ఎంతో గొడవ వున్నట్టు చూస్తూ.

“అయితే యేమి టత్తా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ ఆత్రంగా.

చిరునవ్వు నవ్వుతూ, తల పంకించుకుంటూ, గంభీరంగా చూసి ఘోరుకుంది నారమ్మ.

అది వుద్వేగం కలిగించగా. మొగంమీద మొగం పెట్టి “చెప్పవూ?” అని గునస్తూ మరింత దగ్గరనా జరిగింది గోవిందమ్మ.

అలాగే మరొకమాటు చూసి మళ్ళీ ఊరుకుంది నారమ్మ.

సంగతి చెప్పకుండా నారమ్మ దాటేద్దామని చూస్తున్న ట్టను మానించి “అంతా చెప్పాలి. చెబితే గాని వొప్పుకోను. చెప్పక పోతే నన్ను చంపుకుని తిన్నట్టే” అంటూ బుజాలు పట్టుకుని ఆమెను గుంజేసింది గోవిందమ్మ.

దానిమీద తప్పనిసరి అయినట్టు అందుకుని “ఒకమ్మ గొడవలు మన కెందుగ్గానీ, - నీకు మాత్రం చెపుతాగానీ, - బాబోయ్, వీధి కెదురుగా - యిక్కడ కూచునే చెప్పడం?” అని బుగ్గలు నొక్కుకుంటూ భయం సటించింది నారమ్మ.

దేవత ప్రత్యక్ష మయి వరం కోరు కొమ్మున్నట్టు కాగా, వెంటనే లేచివెళ్లి, వీధితలుపు వేసేసి “పెరట్లోకి పోదాం రావమ్మా” అంటూ రెక్కపట్టుకుని నారమ్మని లేవతీసింది గోవిందమ్మ.

౧౩

“చిన్నపిల్లల నోట నవ్వుగింజ నానదు. కష్టసుఖాలు మీకేం తెలుసునూ? పాలకంటే యెక్కువగా పొంగిపోతూ వుంటుంది మీరక్కం. ఉబలాటమేగాని నిదానం వుండదు మీకు. ఒక్కొక్కమాట కొంపలు కూల్చేస్తుంది. ఊరికి వూరంతా చిచ్చుపెట్టే మాటలు కూడా దాచుకోలేరు నీవయసుపిల్లలు_”

“నాసంగతి యెరిగివుండిన్ని యిలా అంటావా అత్తా? ఏరహస్యం అయినా నేను బయటపెట్టడం_”

గోవిందమ్మ మాట పూర్తి కాకుండానే అందుకుని “యెరగ నమ్మా, యెరగను. అందుచేతనే కాదూ కిరణతమ్మ మాట నీ దగ్గర తెచ్చానూ? గంటమ్మ, నాంచారిమ్మ, ఆండాళ్ళమ్మ, తిరుమలమ్మ, గోపమ్మ, రామసుబ్బమ్మ, చెల్లమ్మ, తాయూరమ్మ-ఇలాగ నీ వయస్సునాళ్ళే యెంతో మంది నన్నెప్పుడూ పట్టుకుని పాకులాడుతూ వుంటారు గదా, వాళ్ళ దగ్గర తెచ్చానా మరి? వద్దమ్మా వద్దు” అంటూ మూతి బిడాయింతుకుంది నారమ్మ.

ఈ మాటలో అటూ యిటూ కూడా ఆర్థంస్ఫురించగా కొంచెం జడిసి, అయినా ధైర్యం వహించి, నడుస్తూ నడుస్తూ

వున్న నారమ్మని గభీ మని ఆపుచేసి “నాకు మాత్రం చెప్పాలి. లేకపోతే — ఏమనుకున్నావో మరి” అంటూ బుంగమూతి పెట్టుకుని తరని వ్రాపించి గోవిందమ్మ.

నారమ్మ మందహాసం చేసింది.

ఇద్దరూ రాచవుసిరిచెట్టు కిందికి చేరుకున్నారు.

గబగబా వెళ్ళి కవాచీశంఠం తెచ్చి వాల్చింది గోవిందమ్మ. ముందు నారమ్మ తీవిగా కూచోగా, ఆమెవొళ్ళో కూచున్నంతయిరుగ్గాకూచుని “మరి చెప్ప” అనిన్నీ తొందర పెట్టిందామె. నారమ్మ చెయ్యి చాపింది “ఎక్కడా చెప్పవుగదా” అన్నట్టు చూస్తూ.

మాట్లాడకుండా ఆచేతిలో చెయ్యి వేసి గిల్లింది గోవిందమ్మ. “నీకు చెప్పడం అంటే కర్రపెట్టెలోవున్న సరుకు ఇనప్పెట్టెలో పెట్టినట్టే, నాకు తెలుసు. అయినా, మనసు లోనే—”

ఆర్థోలోనే ముక్కుమీద వేలేసుకుంది గోవిందమ్మ.

“మనలో మనం చెప్పుకోవచ్చు గాని, దాని బతు కెందుకు పాడు చెయ్యాలి?”

“అయ్యో, కాదుటమ్మా తల్లీ?”

“ఒక్కపిల్లని కన్నదే అనుకో. పిల్లకూడా పదిహే నేళ్ళదే అనుకో, అయినా చిన్నదేకాదూ పాపం? రమారమీ ముప్పయ్యేళ్లు—ఇంతేనా?”

“అవునవును”

“ఇంతకీ, వయస్సు. వయస్సుకుకోనిస్తుందా మరి? అనుభవినూ అనుభవినూ వ్రండగా బోర్లతో శాడు భగవంతుడు. తట్టుకోలేకపోయింది.”

గోవిందమ్మ కాత్రం యెక్కు వయిపోయింది, మాట మాత్రం తిరిగలేదు. చూపులు సుడితిరిగిపోయాయి.

అది గ్రహించి నారమ్మ, గోవిందమ్మ మొగంమీద మొగం పెట్టి, కంఠంకూడా నొక్కుకుని “మా అంజమ్మప్ప కొడుకు నెరగవూ?” అనడిగింది.

“ఎరక్కేం? తిమ్మన్న కాదూ?”

“వాడికోసం అటమటించిపోతోంది తిరపతమ్మ”

నిర్విణ్ణ అయిపోయింది గోవిందమ్మ.

“తిమ్మన్న కోసమా ? ” అనిమాత్రం అంది పాములాగ పడగయెత్తి.

నెమిలికూతను మించిపోయిం దా పలుకుబడి.

వై పరీత్యం తటస్థించినప్పుడు కలిగే విధిమాశ్చ ర్యాలూ, ప్రియమైన వస్తువు చెయ్యి జారిపోతున్నప్పుడు కలిగే ఆర్తీ, ఈపరిస్థితుల్లో ఏమీ చెయ్యడానికి వీలు లేకపోవడవంవల్ల కలిగే ఆందోళనా—ఇవన్నీ స్ఫురించా యా కేకలో.

ఇది చూసి, స్తిమితపడి లేల పంకించుకుంది నారమ్మ.

అప్పటికి మాట తిరిగింది గోవిందమ్మకి.

“ఏమిటి? ఏమిటమ్మా అత్తా? చెప్పవూ?” అనడుగుతూ చంటి పిల్ల లాగ నారమ్మని కుదిపేసింది గోవిందమ్మ.

దీనికి జవాబురాకండానే “తిమ్మన్న వొప్పుకున్నాడా?” అనిన్నీ అడిగేసింది, ఆత్రంగా.

ఇది విని మరీ స్తిమితపడింది నారమ్మ.

గోవిందమ్మ హృదయ పేటికలో పదిలపరిచి వుంచుకున్న వస్తువును నేర్పుగా లాగేసినట్టు మెరిసిపోయాయి, ఆమెచూపులు.

ఇదేమీ గుర్తించుకోలేక, అసలనుమానించనే అనుమానించక “చెప్పవూ? చూశావా? ఏమమ్మా అత్తా, చెప్పవు కాదూ?” అంటూ మళ్ళీ తొండలు విడిపించేసింది గోవిందమ్మ.

దానిమీద “యెలా వొప్పుకుంటాడే వాడూ?” అని యెదురడిగింది నారమ్మ.

వివరాలమాట యేమయినా, కావాలనిన నంగతి తెలిసిపోయినందుకు స్త్రీమితపడి “అమ్మయ్యా” అనుకుంటూ వ్రాపిరితీసుకుని తేలికపడింది గోవిందమ్మ.

ఇది కూడా గమనించి “కావలసిందే పెంకిలంజెకి” అని తలతాటించుకుంటూ దుకుసుగా పలికి, మళ్ళీ అందుకుంది నారమ్మ.

“మా తిమ్మన్న పరాయి ఆడదాన్ని ఆశించడం తప్పే అనుకో. చాలామాట్లు నేనూ కూకలేశా ననుకో...”

ఇలా అని వొక్కమాటాగింది నారమ్మ.

గోవిందమ్మ పులుకూ పులుకూ చూసింది.

“కూకలెయ్యడం యెందుకూ?” అని నారమ్మకే కూకలేస్తున్న టున్నా యా చూపులు.

“అయినా, వాడిదగ్గర వొక సుగుణం వుందే కోడలా!... విన్నావా?”

“వింటున్నా”

“మంచయినా చెడ్డయినా చాటున చెప్పుకోవాలి. ఏమంటావ్ ?”

“అవు” నంది గోవిందమ్మ, తొందరగా చెప్పమన్నట్టు చూస్తూ.

“ఆసుగుణం యేమి టంటావా? ఎవర్తమీ దయినా తన కళ్ళు పడితే — కళ్ళులేకపోతే కలియుగమే లేను కాదంటే? కంటి కోసమే అందచందాలు కల్పించాడు భగవంతుడు.”

ఇలా అని నారమ్మ “అవునా కాదా?” అన్నట్టు చూడగా “కళ్ళకోసం అందచందాలూ, జిహ్వాకోసం రుచులూ, చెవుల కోసం ప్రియ మైన మాటలూ, ముక్కు కోసం పరిమళమూను, కాకే?” అని ముదలకొంది గోవిందమ్మ.

“అలాగే, ఆడదానికోసం మొగాడు. మరి మొగాడి కోసమో?”

జంకూ కోంకూ లేకుండా “ఆడది” అనేసింది గోవిందమ్మ.

“అనిగదీ మాట. అలా కాక, వొక్క ముక్కి కోసమే యీ పుట్టుకా, యీబతుకూ అయితే—”

“కోరికలు తీర్చుకోలేక లోపల్లోపల కుమిలి కుమిలి చచ్చే వాళ్ళకి ముక్కిమీ టమ్మా ముక్కి?”

“నా—తల్లి, నాతల్లి” అంటూ గోవిందమ్మ కణతల మీద మెటికలు విరిచి “అంతా తెలుసునమ్మా నీకు, అంతా తెలుసు. కనక అందమైన అడదాన్ని చూస్తే మొగాడి కళ్ళేనా యేమిటి మిసమిసలాడడం? సొగసైన మొగాణ్ణి చూస్తే ఆడదాని కళ్ళు మాత్రం కలకల్లాడవూ?” అనడిగింది నారమ్మ.

పైకి సిగ్గుపడి, లోపలమాత్రం కులుకుతూ “కలకల్లాడకే?” అని బదులడిగింది గోవిందమ్మ.

“అవునుగదా? ఇక ఆసుగుణం యేమి టంటావా?”

“అవునమ్మా”

“నే నెంతోమంది మొగకుర్రవార్ల యింగితం కనిపెడుతూ వచ్చాను; గాని అందరూ కూడా — సీత్ — ”

ఏవగింపు నటించింది నారమ్మ.

“ఏంచేస్తారూ?”

“వార్లని తలుచుకుంటేనే రోత నన్నడక్కే”

ఇలా రుంజుకుని మొగం పక్కకి తిప్పుకుని, వొక్క క్షణాని కీటు చూస్తూ “ఎవరి మీ దయినా తన కళ్లు పడితే ఆపశంగా తొందరపడడు, అవతలి మనిషి కళ్ళు రుసరుసలాడాయా మిస మిసలాడాయా అని పరకాయించు కుంటాడు నావెరితండ్రి” అంది నారమ్మ.

తన సంగతి జాపకం చేసుకుంటూ “అలాగా?” అని అడిగింది గోవిందమ్మ, యేమీ యెరగనట్టు.

“రుసరుసలాడాయా, మది దానికేసి చూడడు. చూడడు గాక చూడడు” అని చేతులు విసురుకుంటూ, మూతి బిడాయించుకుంది నారమ్మ.

మనసులో “అవు, నెరుగుదును” అనుకుని, పైకి “ఊహూ” అంది గోవిందమ్మ కళ్లు తిప్పుకుంటూ.

“మిసమిసలాడినా తొందరపడడమ్మా వాడు, అవతలిమనిషి మరో అడుగు ముందుకి వెయ్యాలి. అప్పుడూ — ”

ఇలా అని తిమ్మన్నమీద మాతృవాత్సల్యం గుమ్మరించేసింది నారమ్మ.

“మరి తిరపతమ్మ అటచుటించి పోతేం దన్నావు గదా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, జంకుతూ జంకుతూ.

“నిమే. బదులుచూపులు చూసి వూరుకోక ముందుకే అడుగువేసిం దంట అది”

ఇంతవరకూ సాదరంగానే చెప్పి, తరవాత, పళ్లు పట పట్టా డిస్తూ “కాని కావాలి లంజెకే” అంటూ గభీ మని అగ్గ యిపోయింది నారమ్మ.

౧౪

నారమ్మ అగ్గయిపోగా, గోవిందమ్మ నీరయిపోయింది.

గణాచారి కళ్ల లాగ నిప్పులు కక్కుతున్న నారమ్మ కళ్లు చూడలేక కొంచెం వెనక్కి వాలి, మొగమున్నూ పక్కకి తిప్పేసుకుందామె.

ఆప్రేమికుల సంగతి అలా వుండగా, మధ్యని, యీ నారమ్మ బౌద్ధత్యం యేమిటి? సంయే అనడమో రుసరుస లాడడమో కాక ఆనందకందభితం అయిన కాముక వ్యాపారంలో యీ గజిబిజికూడా యేమిటి?

ఈఆనుకూల్య ప్రాతికూల్యాలు బోధపడక గోవిందమ్మ నిర్విణ్ణ అయిపోయింది.

అదంతా గ్రహించి నారమ్మ ప్రారంభించింది.

“సిసీమా చూడా లని ముచ్చటపడగా రాజమహేంద్రం తీసుకువెళ్లా డంట అంజమ్మప్పని, తిమ్మన్న”

గోవిందమ్మ వూకొట్టింది.

“తిరుగుబండి దొరగ్గా, తనమానాన తానూ వెళ్లిందంట తిరపతమ్మ, కూతుర్ని వెంటబెట్టుకుని, ఆసిసీమాకే”

“తిమ్మన్న సంగతి తెలిసేనా?”

“తెలిసేనంట —”

“అంతరాత్రివేళ రాజమహేంద్రం వాల్లవల్లూ మన వూరికి బండికట్టరు కనక, బండి బయలుదేరాటప్పు డెమరుగా నుంచుంటే అంజమ్మప్ప తన బండి యెక్కమనక పోతుందా —”

“ఎంత జాణే మామ్మా” అంటూ బుగ్గలు నొక్కుకుంది గొవిందమ్మ.

“ఆట అయిపోయాక, తిమ్మన్న బండి పూనుస్తూ వుంటే ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుకుంటూ —”

“తక్కుకూ తాడుతూ —” ఆనందించింది గొవిందమ్మ కళ్లు తిప్పుకుంటూ.

“వయసుపిల్ల లందరూ అంతేగా?” అనితిప్పి కొట్టింది నారమ్మ. గతుక్కుమోపోయింది గొవిందమ్మ. కాని నారమ్మ అవ్వ వధానంగా అందుకుని “అమాయికం మనిషి కాదూ అంజమ్మప్ప? ఇంటికి వస్తావా —” అని మాట సగంలో వుండగా “ఊరు కుంటే యేమి జరుగునో?” అనడిగింది గొవిందమ్మ.

“ముందు తానే బండెక్కి, తరవాతే చెయ్యి పట్టుకుని అంజమ్మప్పని బండెక్కించివుండును”

“అంతపనీ చెయ్యననా? అయితే యేమి కానీ — అంజమ్మత్తా, తనకూతురూ వున్నారు గదా —”

“విన్నా చూసినా యెవరూ అనుమానించరుగా?”

బుగ్గలు నొక్కుకోబోయి, అంతలో, తిమ్మన్న తిరపతమ్మా యేకాంతంగా బండియెక్కి వస్తున్నట్టు కనబడగా వొణికోపోయింది గొవిందమ్మ.

ఆమె చూపులు ములుకు అయిపోయాయి.

అది గ్రహించి, వొక్కమాటు తల పంకించుకుని “పెనిమిటి పోయాక అదే మొదలంట తిమ్మన్నతో మాట్లాడం. అంజమ్మప్ప కునికేపాట్లంట. ఊరుకోమని వొకటే గిల్లడం అంట కూతురు. అయినా నదురూ బెదురూ లేకుండా మాట్లాడేసిందంట లోకం సంగతి, వూళ్లొక వచ్చేదాకా” అంది నారమ్మ.

గుండెలు కొట్టుకుంది గోవిందమ్మ.

“తిమ్మన్న పిల్లలు తన పిల్లలే అన్నంత మమకారం చూపించేసిందంట”

“తాను పెంచుతుండటనా?”

“వినవమ్మా వెరితల్లి”

“సరే సరే”

“తన యింటిదగ్గర తాను దిగి గప్ చిప్ గా యింటాకి వెళ్ళిపోవచ్చునా అంజమ్మప్ప? తిరపతమ్మ నింటిదగ్గర దింపి రారా నాయనా—”

“మురిసిపోతూ బండితోలేడంట తిమ్మన్న. అవునా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, గునుస్తూ.

“కాకేం? కోరుకున్న మనిషి—”

సగం లో అడ్డువచ్చి “తరవాతా?” అంది గోవిందమ్మ.

“బండి కదిలాక తన పొలాలమాట తెచ్చిండంట ముందు తిరపతమ్మ. తరవాతే, నారింజతోట సిక స్తయిపోతోంది, చూసి పెడుతూ వుండమంటూ దగ్గిరికి చేరిందంట మెల్లిగా”

“తన వ్యవహారాలు చూసిపెడుతూ వుంటే—”

“అదీ యెత్తు...చూశావా?”

“శాబాసు”

“బండి ఆగి ఆగడంతోటే “బావయ్యకి పాలతీసుకోరా” అని కూతుర్ని ఇంట్లోకి పంపేసిందంట, తాళంచెవి చేతికిచ్చి”

సిగ్గు అదిమి పెడుతున్నట్టు ముడుచుకుపోయింది గోవిందమ్మ. “ఎడలని దువ్వుతూ బండిమందు నుంచుని వున్నాడంట తిమ్మన్న. మెల్లిగా డగ్గరికిచేరి “సంయే” అంటూ చెయ్యి పట్టుకుం దంట”

ఇది వినడమే కష్టంగా వున్నట్టు మొగం పక్కకి తిప్పుకుని, కులుకుతూ వోరచూపులు చూసింది గోవిందమ్మ.

“కాని, ముందు తన కూతుర్ని పెట్ల చేసుకోమందంట” అని చెప్పి, పెదిమలు బిగించుకుని తల పంకించుకుంటూ నారమ్మ వెటకారం కనపరచగా “మామ్మే, ఎంతసన్నాగమే తిరపతమ్మ తల్లీ” అంటూ యీసడించుకుంది గోవిందమ్మ.

“అవునుగదా ? నీయిల్లు బంగారంగాను, నువ్వు అలాగే అన్నావుకదా ?”

“అసక !”

ఇద్దరూ గంభీరంగా చూసుకున్నారు.

గోవిందమ్మ వేదో అనబోగా అడ్డువచ్చి “తిరపతమ్మ కూతురు అందగత్తే అనుకో. నిజంగా రంభే అనుకో. మూడు యకరాల పల్లమూ రెండు యకరాల తోటూ కూడా వున్నా యనుకో. అయితేమాత్రం, నలుగురు పిల్లలుగదా, రత్నాలు గదా, వాళ్ళని పాడుచేసుకుంటాడంటే నాకొడుకు ?” అని నారమ్మ సాగతీసుకోగా “కాదుటమ్మా ?” అంటూ గోవిందమ్మ శ్రుతి కలిపింది.

అది, సంగీతసభలో, పాటకు డొక్క విసురు విసరగా, దాని మీద ఫిక్లరు వొక్క తస్సా వేసినట్టుంది.

ఒక్క ఊణం యిద్దరూ పూరుకున్నారు.

ఎవరికి వారే యెదటివారు మాట్లాడతారని యిద్దరూ వొక్క ఊణం ప్రతీక్షించుకున్నారు.

చివరికి నారమ్మ వాలకం కనిపెట్టి “లేనివాడా, చక్కనివాడు కాడా, వయసు మల్లించా, పెళ్ళాడా లనుకుంటే యిన్నా ల్లేందుకూ? చుక్కమ్మపోయాక నాలుగే పూరుకున్నవాడు మాయ తిరపతమ్మకోసం ఆకొంగని పెళ్ళాడతాడా తిమ్మన్న?” అనడిగింగి గోవిందమ్మ, తల అయిమూలగా తాటించుకుంటూ.

“అదీ మాట. కష్టసుఖాలు తెలిసినదానవు కనక ను వ్వన గలిగావు, అయితే, దానిమీద నా కొడు కేమి చేశాడో యెరుగుదువా?”

“చెప్పవూ?”

“తిరపతమ్మ యిలా అనేటప్పటికి పాలతప్పేలా పట్టుకుని గుమ్మంలోకి వచ్చిందంట కూతురు; కాని ప్రకలేదంట, పలకలే దంట, చ్చరున బండి తిప్పేసి మేఘాలమీద యెగిరి వచ్చేశా డంట నాకొడుకు”

చకిత అయి “మహాబాగాచేశా” డంది గోవిందమ్మ.

“అదిమొదలు దానికేసి చూడ్డమేమానేశాడంట. ఏం, చేతగానివా డనుకున్నావా యేమిటే నాకొడుకు?”

నారమ్మ యిలా అడుగుతుండగా “గోవిందమ్మగారూ” అంటూ పిలుపు వచ్చింది.

“అంబా” అంటూ పక్కనే వున్న లేగదూడ స్వాగతం చెప్పుకుంది.

“ఆవొచ్చింది, కట్టేసి వస్తా నుండే” అంటూ దొడ్డి గుమ్మం కేసి చక్కాపోయింది గోవిందమ్మ, “మంచి సమయంలో వచ్చాడు వీడు పానకంలో పుడకలాగ” అనుకుంటూ.

౧౫

“మొన్ననే చేసుకున్నాను, రెండు జిలేబీలు వట్టుకురానా అత్తా?” అనడుగుతూ వచ్చి పక్కని కూచుంది గోవిందమ్మ.

“వద్దమ్మా, వద్దు” అంది నారమ్మ.

“రెండేకాదూ ? పోసే, వొళ్ళటి” అని కొసిరింది గోవిందమ్మ.

“సగంకూడా వద్దమ్మా ? మూడు అరిసెలూ, రెండు పుంజీల పనసతోనలూ ముందుంచి తినేదాకా దేవుళ్ళాడింది తిరపతమ్మ. తిన్నాను. వచ్చాను, అంతే. లేకపోతే, నువ్వింత ప్రాధేయ పడుతున్నప్పుడు జిలేబీలు చే దనా తల్లీ ?” అని నారమ్మ సద్దించింది.

గోవిందమ్మకి తృప్తికాలేదు.

నారమ్మ, తిరపతమ్మ పెడితే తినడమూ, తాను పెడతానంటే వద్దనడమూ — ఇంచూసి చాలాయిదయిపోయింది గోవిందమ్మ.

అదిగ్రహించి “మగోలాగ అనుకోకేం ?” అందినారమ్మ.

“అయితే పంచదార కలిపి కసిన్ని పాలచుక్కలు తెస్తా” నంది గోవిందమ్మ, పుచ్చుకుంటేగాని వల్లకా దన్నట్టు చూస్తూ.

నారమ్మ గుక్కెడు తీసుకురమ్మనగా గోవిందమ్మ బయలు దేరింది.

“అప్పుడే తేలిపోగూడ” దనుకుంది నారమ్మ.

అప్పటి కప్పుడే పాలు తీసుకువచ్చింది గోవిందమ్మ.

“ఎక్కడికి వెళ్ళినా నీవంటి వయసు పిల్ల లిలాగే అదనీ యిదనీ ఫలహారాలు పెట్టి తినేదాకా బతిమలాడతారు, ముసిలి దంటే దయేనమ్మా మీకందరికీని” అని మొదట మెచ్చుకుని, తరవాత చెప్పరిస్తూనూ, లొట్టలు వేసుకుంటూనూ, మధ్యమధ్య మాట్లాడుతూనూ ఆపాలు పుచ్చుకోనాగింది నారమ్మ.

“తిమ్మన్నకోసమే చేసింది తిరపతమ్మ అరిసెలు”

“అరిసెలు తింటాడా నీకొడుకు ?”

“తినకేం ? రాజాపిండివంట కాదూ అదీ ? అయితే, కరకర లాడుతూ వుండాలి నా కొడుక్కీ”

“నాకూ అంతే” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

“నాలుగురోజుల కో పిండివంట చేస్తుంది తిరపతమ్మ. మధ్య మధ్య పాలకావిళ్ళవాళ్ళచేత రాజమహేంద్రంనుంచిన్నీ తెప్పించుతూ వుంటుంది”

“తిమ్మన్న మాట్లాడకపోయినానా ?”

“నాకొడుకు నే నగ్గిలో వురకమన్నా వురుకుతా డని దానికి తెలుసుగా ? అంచేత, పట్టుకువెళ్ళి పెట్టేదాకా నాప్రాణాలు కొరికేస్తుం దది”

“పుచ్చుకుంటున్నాడా !”

ఈమాట అడిగినప్పుడు గోవిందమ్మ గుండెలు పీచుపీచు మన్నాయి.

“నామాట తీసెయ్యలేక నాలుకకు రాసుకుంటున్నా, డంతే” అంది నారమ్మ.

ఇది వినాటప్పటికి గోవిందమ్మ వొళ్లు మండిపోయింది; కాని కొంచెం శాంతించి “నువ్వెందుకూ బలవంత పెట్టడం?” అని చురుగ్గా అడిగింది.

“తిమ్మన్న యేమిచేసుకున్నా నాకేమీ అక్కర్లేదు సుమా” అన్నట్టూ “నీ శ్రేయస్సు కోరే చెబుతున్నా” నన్నట్టూ స్ఫురించాలని “మధ్య నీ కెందుకమ్మా రొప్పు?” అని కూడా అడిగిందామె.

అయినా, నారమ్మ నిజమే గ్రహించేసింది.

వెంటనే గోవిందమ్మ రెండుచేతులూ పట్టుకుని “చూశావా? చూశావా అంట. నాకొడుకూ యిలాగే అడిగాడు, మీ యిద్దరిదీ వొక్కటే చూపూ, వొకటే తలంపూ, వొకటే మాటా, వొకటే తపనాను. నాకు నచ్చింది. కాదూ? పెంకి తనమే గాని తిరపతమ్మ కింత తెలివేదీ? నాకీప్పుడు బాగా తెలిసింది. తిరపతమ్మ నాకొడుక్కి సుతరామూ తగదు. తగదు గాక తగదు” అంది నారమ్మ, రెండు చేతులూ విడల్చుకుంటూ.

గోవిందమ్మ ఉలిక్కిపడింది.

అది గ్రహించిన్నీ “తిరపతమ్మ వూసిక నాకొడుకుదగ్గిర తెస్తానా నేను? తిరపతమ్మకోసం వాడికి కోపంవచ్చే పని చేస్తానా నేను? వద్దమ్మా వద్దు” అంటూ తిరపతమ్మ యెడల తీవ్రప్రతి కూల్యం కనబరిచినట్టే కనబరిచి “ఇంకెందుకూ తిరపతమ్మా గిరపతమ్మానూ!” అంది చేతులు చాపుకుంటూ, నారమ్మ.

ఈమాట కూడా తనమీదకే మొగ్గి వుండడం గుర్తించుకుని గోవిందమ్మ మళ్ళీ వులిక్కిపడింది; కాని వేడివేడి కాఫీలో చేదు కంటే స్వాదే యెక్కువ అయ్యేట్లు, ఈమాటలో భయం కంటే ప్రియమే యెక్కువ అయి ఆమెకి నిభృతానందమే కలిగింది.

ఇంతలో “యిది విన్నావా మరీ?” అంటూ మళ్ళీ అందు కుంది నారమ్మ.

“ఇవాళ నాలుగుపుంజీల పనసతోనలూ, అయి దరిసెలూ పొట్టాలుకట్టి నా చేతి కివ్వబోయింది తిరపతమ్మ; కాని నేను పట్టుకు వెళ్ళనన్నాను. బతిమాలింది. నేను ‘వినను గాక విన’ ననేశాను”

“ఊరుకుందా మరీ?”

“ఊరుకుందీ? నెత్తీ నోరూ బాదుకుంది. కాళ్లావేళ్లా పడి యేడ్చేసింది.”

“కావాలి” అనుకుంటూ తల తాటించుకుంది గోవిందమ్మ. తన దారి నిష్కంటకం అయినట్టున్నూ నిశ్చయించుకుని తృప్తిపడింది.

“కాక? నా కొడుకు ప్రాణాల కుచ్చులు పన్నుతుందా?”

“పిల్ల నిచ్చిన అత్తగారు—”

“ఎంత తప్పో చూశావా? పిల్లనిచ్చిన అత్తగారూ, కన్న తల్లీ—”

“సమానమే కా దంటమ్మా?”

“మంచీ చెడ్డా తెలియనివా డంటే నా కొడుకూ? ధర్మరా జటూ, నా కొడు కిటూ—”

“అవునవును. కనకనే వొప్పుకోలేకపోయాడు పాపం”

“సెబాస్, నువ్వు గ్రహించావు మా తిమ్మన్న విలవ. పడవమీద సరంగుపని చేసి కాదంటే నాలుగురాళ్లు సంపాదించాడూ దాని తండ్రి? నీకు వచ్చినట్టు మంచిబుద్ధు లెక్కణ్ణుంచి వస్తాయే దానికీ?”

తన ఆభిజాత్యం స్మరించుకుంది గోవిందమ్మ.

“వాళ్ళిద్దరూ స్నేహం చేస్తే—”

“చేస్తే?”

“వాడు కాఫీ అనా అది గంజినీ శృనా, వాడు జిలేబీలనా అది చేగోణీలనా, వాడు తమలపాకులనా అది తులినాకులనా—”

“మహాబాగా చెప్పావమ్మా” అంటూ నారమ్మమీదపడి చుట్టలు చుట్టుకుపోయింది గోవిందమ్మ.

ఒక్క ఊణానికి లేరుకుని, గంజినీళ్ళూ చేగోణీలూ తులి హాకులూ మళ్ళీ మళ్ళీ జ్ఞాపకం రాగా, తుల్లితుల్లి మళ్ళీ మళ్ళీ నవ్వుకుని, చివరికి “సరే, అది యేడ్చింది, మరి నువ్వేం చేశావూ?” అనడిగింది, అతికష్టమీద.

“తే, రెండువేల రూపాయలు చేతిలో పొయ్యి తీసుకు వస్తా” నన్నాను. అంతే, దాంతో అంకిళ్లు పడిపోయాయి దానికీ” అంది నారమ్మ, చురుగ్గా చూస్తూ.

ఇది విని ఆనందవిహ్వాల అయింది, గోవిందమ్మ.

తిరపతమ్మ తిరస్కరించబడ్డ దంటే, తాను స్వీకరించబడ్డట్టే అని దిటవుతెచ్చుకుం దామె.

అయితే “వొకవేళ, తిరపతమ్మ, రెండువేలూ యిస్తేనో ?” అని వెంటనే సందేహం అంకురించింది.

“అసలు, రెండువే లేమిటి;” అని కూడా తోచింది.

చూసి చూసి ఆవ్రశ్నే పైకి అనేసింది.

“అవును, రెండు కాదు, దానిదగ్గర నాలుగువేలు గుంజినా తప్పులేదు. అలా చేస్తే కాని అలాంటి పెంకిభడవలకు బుద్ధి రాదు” అని ముందు చెండుకుంది నారమ్మ.

తరవాత “నాలుగురోజులు చూసి మరి లాభం లేదని గ్రహించి ‘నా కూతుర్ని పెళ్లాడవద్దులే, దయవుంచి నన్నే యేలుకో’ అని నాచేత కభరుపంపించింది; కాని నా కొడుకేమన్నాడో—”

మాట కడ్డంవచ్చి “యేమన్నా డమ్మా ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, ఆత్రంగా.

“గొల్లదాని కాళ్లు పట్టుకోమన్నా” డంది నారమ్మ అవ్యవధానంగా అందుకుని చురుగ్గా చూస్తూ.

మ్రాన్నడిపోయింది గోవిందమ్మ.

౧౬

దాదిదోపుడు గాళ్ళని తప్పించుకుని బందిపోటుగాళ్ళచేతిలో పడ్డట్టయింది గోవిందమ్మ పని.

లే పోతే, తిరపతమ్మ పోటీ తప్పిం దనుకుంటే యీ గొల్లభామ వుద్దొం యేవిటి ?

ఇంతా చూడగా, తాను గూడా గొల్లభామ కాళ్లు పట్టుకోవా లేమో అని ఆ దోషనా, ఈ లోపున తిరపతమ్మే

ఆ పనిచేసి పోటీతగులుతుం దేమో అని కంగారూ పట్టుకుం
దామెని.

“ఇంతకీ: గొల్లభామ కా ప్రాముఖ్యం యేమిటి?” అని
కూడా జిజ్ఞాస పట్టుకుంది.

వెంటనే “ఆ కథ యేమిటో చెప్పవూ అత్తా?” అని
గునుస్తూ అడిగిం దామె.

ఈ కథవలపాటంతా చూస్తూనే వున్న నారమ్మ, యిది విని
చిరునవ్వు నవ్వుకుని, అంతలో మళ్ళీ గాంభీర్యం వహించి
“వో—ట్టి అమాయికురాలు పాపం అది. దాన్ని చూస్తే
జాలి కలుగుతుంది. ఇవాళ, నా కొడుకు, అన్నంతినమంటే
తింటుంది వద్దంటే మానేస్తుందది” అంది.

“అస లిద్దరికీ యెలా కలిసిందమ్మా?”

“భగవంతునికి తెలియాలి” అంటూ అంజలిబంధం శిరస్సున
కీలించుకుంది నారమ్మ.

“చూ—శావా? నాదగ్గర దాస్తావా?”

“దాస్తానా? ఎంతమాటా? ఇది దాచా లనుకుంటే తిరప
తమ్మ గొడవమాత్రం దాచివుండనూ? వద్దమ్మా, నీకన్నీ
చెప్పేస్తాను”

సంబరపడి మాట లేకుండా నారమ్మ చేతులు పట్టుకుంది
గోవిందమ్మ.

“దాని తండ్రి బతికివుండగా నాలుగు నేతెడబ్బాలు పుచ్చు
కుని, చెన్నపట్నంలో యెవరో పెద్ద అధికా రంట, ఆయనికి
పంపా డంట నా కొడుకు”

“ఊహూ”

“గురో పదిరోజుల్లో ముసిలాదు చచ్చిపోయా డంట”

“పాపం, అద్దమద్దించా వయిపోయింది సీనయ్యకి”

“మరో వారం రోజుల కాసాము వచ్చిందంట. ఒకనాడు వెళ్ళి తల్లినీ కూతుర్నీ పరామర్శ చేసి, మర్నాడు పట్టుకువెళ్ళి సొమ్మిచ్చేశా డంట తిమ్మన్న”

“కూతు రేనా పుచ్చుకుంట ?”

“అసలే వెర్రిబాగులనునిషి. ఆపైని మూలబడిపోయింది, యిక ముసలి దేమి చేస్తుందీ ? కాకపోయినా, తండ్రి బతికున్నప్పుడూ కూతురిదేగా పెత్తనం ?”

“అవు నవు నెరగనూ ?”

“తరవాత రెండుమూడు మాట్లు పిలిచి లెక్కలు చూపించుకున్నా రంట నాకొడుగుచేత”

“ఏమాత్రమో ?”

“మొగదిక్కులేక మేకలమంద అమ్మకన్నాడుగా? ఆరువేలు దాటిం దంట మొత్త ”

“మనకంటే మూడుసంతు లెక్కవ” అనుకుంటూ గోవిందమ్మ గుండెలమీద చేతులు వేసుకుంది.

“ఈరాకపోకల్లో నానొడ కమీద కన్నేసిందంటపిల్ల”

“అంటే ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, కొంటెగాచూస్తూ.

“అంటేనా ? వెర్రితల్లీ” అంటూ గోవిందమ్మ బుగ్గలు నిమిగింది నారమ్మ.

దాంకో వొళ్లు ఝల్లు మనగా మొగం వంచుకుని కులికొంది గోవిందమ్మ.

అది గ్రహించి “మరి నాలుగు రోజుల కో నాడు పొలా
న్నుంచి యింటికి వస్తున్నా డంట తిమ్మన్న” అంది నారమ్మ.

“దాని గుమ్మంలోనుంచే గా రావాలి?”

“మరే—మరే—అప్పటికి నాలుగు గంట లయిందంట.

ఆకలి దహించేస్తోం దంట”

“కాఫీ వెడుతుం దంట గా పొలం?”

“వెళ్ళింది చాలింది కాదంట ఆవేళ”

“ఎంత బాధపడ్డాడో?”

“బాధ కాదూ తల్లీ? ఎంత సుకుమారి అని చెప్పను నా
కొడుకు? అయితే, యెంత బాధపడ్డాడో అంతా సుఖపడ్డా
డంట కుణంలో”

“ఎలాగా?”

“అప్పటికి గుమ్మంలో నుంచుని వుందంట పిల్ల”

“దారి కాసిం దన్నమాట”

“ఓమాటు లోపలికి రమ్మం దంట గున్నస్తూ”

“రాననలేదూ?”

“అనలేకపోయా డంట”

“కడుపులో ఆకలి—”

“మరి వాళ్లు చూపించే ఆదరమో?”

“ఆ ఆదరించే మనిషి బంగారబొమ్మ కూడా ఆమె” అంది
గోవిందమ్మ, కళ్ళు చేతులూ తిప్పుకుంటూ.

“గొల్లది బంగారబొమ్మే, కాదని యెవ రనగలరూ?
అయితే, నాకొడుకుని రత్నాల మిటారిక తైలు కూడా అంతకంటే
యెక్కువగా ఆదరిస్తారు? మరి, తెలుసా?” అనడిగింది నారమ్మ.

మిరియప్పొడి కలిసిన పానకం అయింది గోవిందమ్మ కీమాట.
 ఒక్కక్షణం ఆమెకం అనుభవించి “సరే, రమ్మందంట”
 అని మాట అందించింది, తరవాత, ఆమె.

“రమ్మని వసారాలో తుంగచాప పరిచి కూచోమని. బుట్టెడు
 రూపాయి కాగితాలు గుమ్మరించి దంట లెక్క చూసి
 పెట్టమని”

“బుట్టెడు నోట్లు” అంటూ మళ్ళీ గుండెలమీద చెయ్యేసు
 కుంది గోవిందమ్మ.

“చివరికి—”

ఇలా ఆని వూరిస్తూ చూసింది నారమ్మ.

“చివరికి?—” అని తారకస్థాయిలో అడిగింది గోవిందమ్మ
 చకిత అయి.

“వయసుకి చిన్నదే కాని రాజా ఆడది కాదూఅదీ?”

“ఏమి చేసిం దమ్మా?”

“నోట్లు లెక్కపెట్టి కట్టలు కట్టా డంట నాకొడుకు. అవి
 పట్టుకువెళ్లి తల్లి కిచ్చేసిం దంట, ముందు”

“ఇచ్చేసి?”

“ఎంత ఆకలితో యింటికే వెదుతున్నారో పాపం, ఝాము
 నేపు కూచోబెట్టాను, క్షమించండి మామయ్యగారూ”
 అందంట, తరవాత, తలుపు చాటునుంది”

“అని?”

“ఒక పళ్లెంలో జాంగీ లంట. ఒక పళ్లెంలో లడ్డుండ లంట.
 ఒక పళ్లెంలో పకోడీ లంట—”

“రాజమహేంద్రంనుంచి తెచ్చింది. కామోసునమ్మా”

“ప్లాస్కుతో ఉడుకుడుకు కాఫీ అంటే”

“ఇంకెక్కడి ఆకలి?”

“ఇంతేనా?” అని బెల్లెస్తూ చూసింది నారమ్మ.

అది గ్రహించి “చూపుల్లో చూపులు కలిపిందంటే; అంతేనా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, మురుస్తూ.

దీనిమీద “కొంటిపిల్లా, కన్నెసిం దంటే రోమిటని అడిగావు కాదూ?” అని నారమ్మ ముదలకించగా, ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకుంటూ మొగం తిప్పేసుకుంది గోవిందమ్మ.

చూసి చూసి “మన్నాడు బేకన్ పొగా కమ్మకుని రాజ మహేంద్రవరంనుంచి బండి తోలుకువస్తున్నా డంట తిమ్మన్న. బజారులో నేతిడబ్బా లమ్మకుని పూరిబయట దారి కాసిం దంట” అంది నారమ్మ.

“ఎంతసేపు కనిపెట్టుకుందో?”

“ఎంతసేపు కనిపెట్టుకునీ వుండకపోతే దొరుకుతాడు చిట్టే, నా కొడుకు? ఊళ్ళో మనషి కనక, అస్తమానమూ కన పడుతూ వుంటాడు కనక, నీకు లోకువ—”

..అదేమి టత్తా? నా కేమి లోకువా? ఊళ్ళో మనిషయితే మాత్రం? అలా అనుకోకమ్మా, శాబాసు, నీకొడు కెక్కడ, నే నెక్కడ?” అంటూ చాలా చాలా నొచ్చుకుంది గోవిందమ్మ.

..లోకువగా కనపడకపోతే తిరపతమ్మ అలా అనగలదా మరి?”

..ఆలోకు వేమిటో చూపించాడు కాదూ?”

“చూపించడూ ? చూపించడా అంటు ?”

ఇలా అని వొక్కమాటలు రూక్షంగా చూసింది నారమ్మ.

“మాటవరసకి చెబుతా, ఏనీ, నిన్నలా అసగలడా నా కొడుకు ? ..ఓహోయి రాజా” అంటే “నోహోయి రాణీ—” అని గోవిందమ్మ కేసి గంభీరంగా చూసింది, తరవాత.

చివరికి “గౌరవంచేస్తే గౌరవం. ప్రేమ కనపరిస్తే ప్రేమ. మనసిస్తే మనసు. ఈవూరి కావూరెంతో ఆవూరి కీవూరంత. అంతేనా ?” అని లాలనగా అడిగింది, మాట మరిపిస్తూ.

..అంతే” అంది గోవిందమ్మ, వొక కంట వులుకుతూనూ, వొక కంట కులుకుతూనూ.

‘తెలుసునమ్మా, నీ కంతా తెలుసు’ అంటూ మళ్ళీ ప్రారంభించింది నారమ్మ.

“నువ్వన్నట్టు దారి కాసిందంట. కాసి పదడుగులు నడిచి నట్టే నడిచి—”

..తిమ్మన్నే యొక్క మన్నాడంట బండి, ఆవునా ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, నిరాశతో.

“ఎంతమాట అన్నావు తల్లీ ?” అనడిగింది వెంటనే నారమ్మ, కొంచెం నిష్ఠురంగా.

“మరేమి జరిగిందమ్మా ?”

“ఆకాస్త చనువూ నమ్ముకుని నాకొడుకు సాహసించి యెలా పిలవగలడు తల్లీ ?”

మాట్లాడలేకపోయింది గోవిందమ్మ.

“పడేళ్ళు నిండకుండానే మొగుడు రాలిపోయాడుగదా, — మనలో మనమాట— అల్లరిచిల్లరి మని పని మనమెప్పుడూ

వినివుండలేదుగదా, యిరవైయేళ్ళు నిండనిపిల్ల అది మాత్రం యెలా సాహసించగలదూ పాపం?”

“నేనూ అలాంటి దాన్నే, నన్నెరగనూ?” అన్నట్టు లేడి చూపులు చూసింది గోవిందమ్మ.

అదిగహించి, గోవిందమ్మ మొగం మీద మొగంపెట్టి “మరినువ్వు? మాత్రం యే మెరుగుదునతల్లీ? పదహారో యేట—భూషయ్య కడుపులో వుండగానేకాదూ వెంకటస్వామిని మింగేశాడూ దొంగనాకొడుకు? అప్పణ్ణుంచీ నాలుగోడల మధ్యా పడివుండి, తిన్నావో పస్తే వున్నావో,—మంచినీళ్ళకి చెరువుకి వెళ్ళడం తప్ప వీధిమొగం చూసి మెరుగుదువా నువ్వు?” అనడిగింది నారమ్మ, ప్రేమ గుమ్మరిస్తూ.

గోవిందమ్మ కరిగిపోయింది.

ఆర్ధ్రకంఠకూడా అయి “నేను చెప్పుకోడంకా దత్తోయ్! నాకొడుకు దగ్గర తప్ప మరో మొగమనిషి యెదట నుంచోడం అంటేనే నాకు కాళ్లు వొణికిపోతాయి—”

అంటుండగా గభీ మని అందుకుని “నే నెరగనూ? ఇరుగూ పొరుగూ కనకా, మీనాయనకు తాతా సహోదరం బాపతు కనకా, భూషయ్య యుద్ధానికివెళ్లి నప్పణ్ణుంచీ నీన్యవహారాలు చూసిపెడుతున్నాడు కనకా చెంచయ్యతో మాట్లాడుతున్నావు కాని—అగ్గి—అగ్నిహోత్రం కాదూ నువ్వు? లేదమ్మా లేదు, నాకు కొత్తా నువ్వు?” అంటూ బుజ్జగించింది నారమ్మ.

పరవశ అయిపోయింది గోవిందమ్మ.

శరపరంపరగా కంఠంలో వాగాలం సుడితిరిగిపోయిందిగాని, మాట రాక గుక్కిళ్లు వింగిం దామె,

అదిచూసి "ఇంతెందుకూ?" అని వొక్క క్షణం ఆగి
 "ఇంతెందుకూ? వీధిలో కాదు—వాకట్లోనూ కాదు—వసా
 రాలో కూడా కాదు—ఈ పెరట్లో—ఈరాచవుసిరి చెట్టుకిందికి
 తీసుకువస్తా ననుకో—వాడు నిన్ను వలకరించ దనుకో—
 నువ్వు కూడా మాట్లాడ నక్కరలేదనుకో— చూపులూ
 చూపులూ కూడా కలుపుకోనక్కరలే దనుకో—అయినా
 మాతిమ్మన్న మెదట నిటాగ్గా నుంచోగలవా నువ్వు?" అనడిగి,
 మళ్ళీ గంభీరంగా చూసింది నారమ్మ.

ఇది వినడమే తడువుగా "అమ్మయ్యో" అని చేతులు పిసు
 క్కుంటూ వడవడ వొణికిపోయింది గోవిందమ్మ.

హఠాత్తుగా వెలిగిన మెరుపుబల్బు ల్లాగ ఆమె భుగ్న
 నేత్రాలు ధగధగలాడగా, పసిడిచెక్కులూ కెంబెడవులూ జిగ
 జిగమన్నాయి.

స్వీన్నలలాటంమీద అలక లతుక్కుపోయాయి.

తొణికిసలాడుతున్న బంగారపునీరు లాగ వొణుకు వొణు
 కునా ఆమె శరీరం నిగనిగ లాడింది.

ఈస్థితిలో, పొడివిపట్టుకోడాని కెడమచెయ్యి, చుబుకం
 పుణకడాని క్కుడిచెయ్యి చాపుకుని, తన బింబాధరం ముద్దు
 పెట్టుకోడానికి స్ఫురితోష్టాలు సజ్జతాలు చేసుకుంటూ, తిమ్మన్న,
 తన మొగాన మొగం పెడుతున్నట్లు తోచి హృదయగ్రంథి
 శిథిలం అయిపోగా పరవశ అయి కళ్లు మూసేసుకుందామె.

అది గ్రహించి నారమ్మ తల పంకించుకుంది.

ఒక్క క్షణమే యిలా వుండిపోయింది గోవిందమ్మ.

ఉత్తరక్షణాన, గద్దదిక మయిపోయి కంఠం సరిగా పలక్కపోగా, పావురం గుబాళిస్తున్నట్టు ఆగి:ఆగి “వద్దమ్మా అత్తా, అప్పుడు నుంచోడందాకా యెందుకూ, నువ్వా మాట అంటే యిప్పుడు కూచోడమే శిష్యంకాకుండా వుంది, ముందు నన్ను పట్టుకోవమ్మా” అంటూ నారమ్మనిూడికి వాలిపోయింది.

నారమ్మ కిది బంగారపుకొండ దొరికినట్టు ట్టయింది.

వెంటనే ఆమెని వొళ్లొకి తీసుకుని వీపు నిమురుతూ “లేదు లే అమ్మా, లేదు. మాటమీద మాట వచ్చి వూరికే అన్నానంతే. అమాయికప్పిల్లవు కనక నువ్వీలా అయిపోతున్నావుగాని నాకొడు కెంత నాజాకు మనిషనీ? ఎంతో సరసు డనీ? ప్రసన్నంగా వుంటుంది గాని వాడిమొగం వికటంగా వుంటుందా? నిన్నంటే నిన్ను కాదనుకో, కాని కొద నడవనిస్తాడా నిన్ను? గొల్ల దేమందో యెరుగుదువా మరి?” అని చెబుతూ గోవిందమ్మ మొగం తనయెదటికి తీసుకుందామె.

అప్పటికి గోవిందమ్మ కొంచెం తేరుకుంది.

అది గ్రహించి నారమ్మ “చచ్చు పెద్దమ్మలు చాలామంది చూశారంట తనకోసం తండ్రి చచ్చిపోయేవాకా తన కీ చూపే లేకపోయిందంట. తరవా తయినా, వేలమీద వ్యాపారం కనక మొగదిక్కు లేకపోవడం లోటుగా కనబడి హఠాత్తుగా మనస్సు చలించిందంట. ఛీ యెందుకీదన్న అనిపించిందంట. క్షణాలమీద నిరుకుచేసేసుకుందంట. కచ్చితంగా చెప్పేసిందంట తెల్లితో. ఈసందుబాట్ల చూశారంట యెవ రెవలో. కాని, కులదేవత కనక శ్రీకృష్ణమూర్తి తనవంటి తిమ్మన్నని దయచేశాడంట తనకి” అంది బులిపిస్తూ.

“తరవాత ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, ఆప్యాయనంగా.

“తరవాతా ? తరవాతా ?” నారమ్మ యాదాలాభంగా అటూ, యిటూ చూడగా “యింటికే వెళ్ళిపోతున్నా నమ్మ గారూ” అంటూ వచ్చి పాలికాపు కుర్రాడు దూరాన యెదురుగా నుంచుని వున్నాడు.

“వస్తా నుండనమ్మా” అంటూనే గోవిందమ్మ వాడితో చక్కాపోయింది.

౧౨

రెండుమూడు గడియలు పొద్దు మాత్రమే వుంది.

పిల్లగాలికి వూగీసలాడుతున్న రాచవుసిరిచెట్టు కొమ్మలు వసారా గోడమీద అడవిఫిలిము ప్రదర్శిస్తున్నాయి.

పశువుల పాకమీద బూడిదగుమ్మడిపళ్లు స్ఫటికశివలింగాల్లాగ మెరుస్తున్నాయి.

వర్లనూతి పక్కని మునగచెట్టుకి కట్టివున్న లేగదూడ పాలికాపు అప్పుడే వేసిన చెంగలి సరకలు పుటుకూ పుటుకూ కొరుకుతోంది.

చలవచేసి, విప్పి చింకిరిబింకిరిగా పడవేసిన తెల్లబట్టల గుట్టలాగ పాకలో పడుకుని పడచుటావు నెమరువేస్తోంది.

పిదకలగూ డంతా అలుముకుని వున్న బీరపాదు, మొహారీలు విజిమ్ముతున్నట్టు గుత్తులుగుత్తులుగా పువ్వులు విడుస్తోంది.

బట్టలపిల్లి, మొలకలకోసం గడ్డిమేటి చాటున వొడుపేసుకూచుని వుంది.

పెర దంతా తీరిగి, కడుపునిండా తిని, నూతిపల్లెంలో నీళ్లు తాగి, కోడిపెట్టలూ పుంజూ గూటికి చేరుకుంటున్నాయి.

చెరువుగట్టన వున్న రావిచెట్టుమీదికి కయికురు బొయికురు మని రొదచేస్తూ వందలూ వేలూ కాకులు చేరుకుంటున్నాయి.

గోవిందమ్మా నారమ్మా కూడా యెసల్లు పడేసుకునే సమయం అది.

ఆవుకి చిట్టూ తవుడూ పెట్టి గోవిందమ్మ పాలుకూడా తీసుకునే సమయం అది.

ఈసంగతి జాపకంచేసి “మరి పోతా” అంటూ లేచి నుంచుంది నారమ్మ; కాని గభీ మని ఆమెని పొదివిపట్టుకుని “తరవాత యేమి జరిగిందో చెబితే గాని వెళ్లనివ్వ” అంటూ మళ్ళీ కూచోబెట్టింది గోవిందమ్మ.

“కాదూ కూడ దంటే నాతో పాటు ఇక్కడే భోజనం చేస్తువుగాని” అనిన్నీ చెప్పింది దామె.

దానికి “మామ్మే, మాతల్లే” అంటూ తన సంబరం కనవరచి “గుప్పెడు గింజలు పొంగించుకోడం యెంతసేపూ? పోనీ, కొంచెం పొద్దోయినా ముచ్చట పడుతున్నావు కనక, —పడుచు పిల్లవు నువ్వు వింటే తప్ప నాలో జీర్ణం చేసుకుంటే యేమి సొగసు కనక, జరిగిందంత నీకు చెప్పే వెడతానులే అమ్మా” అంటూ సరిగా కూచుంది నారమ్మ.

“మూయింటో భోజనం చెయ్యకూడదూ అత్తా?”

“ఎందుకు చెయ్యకూడదూ? అక్కడి పదికూరయూ, పది పిండి వంటలూ మించిపోతున్నాయనా నువ్వింత ఆదరంగా పిలుస్తూ వుంటే కాదనడానికి?”

“మరింకేమీ ?”

“ఈపుటకి పోనియ్యమ్మా, పాడుచేసుకుంటే నాకేమి లాభం నీకేమి లాభం, పొద్దున్న చేసుకున్న కూర పులుసూ—”

“అయితే, రేపు తప్పదు మరి” అంటూ గారాం కుడిచింది గోవిందమ్మ.

అది చూసి వొకమా టునాసీనంగా నవ్వేసి “నాతల్లి, నాతల్లి” అంటూ గోవిందమ్మ కణతలమీద మెటికలు విరిచి “అక్కడ మాతిమ్మన్న యెంత గౌరవిస్తున్నాడో యిక్కడ నువ్వు అంతగా నెత్తిమీద పెట్టుకుంటున్నావు నన్ను. మీ రిద్దరూ నన్నిలా కనిపెడతూ వుంటే నాకింకేం లోటూ?” అనడుగుతూ ఆమెను వొళ్లోకి తీసుకుని లాలించింది నారమ్మ.

దీంతో, అడ్డాల్లో బిడ్డ అయిపోయింది గోవిందమ్మ.

ద్వంద్వారీతమైన శై శవమాగ్ధ్యం వొక్క క్షణకాలం ఆమె మొగాన లాస్యం చేసింది.

తల్లి పోయిన పదేళ్లనుంచీ ఆమె యీ సన్నివేశం యెరగదు. మరిచీ పోయింది; కాని ఆక్షణమూ మాత్రం పరవశ అయి పోయి వుండి, ఉత్తరక్షణాన మళ్లీ యావనవ్యగ్ర అయిపోయింది.

ఆమె చూపుల్లో నల్లకలవలు విడిసించాయి.

బుద్ధి చమత్కృతం అయి వొక యుక్తి తోచింది.

“నీకు పాయసం అంటే మహాయుష్టమంట, వీరాస్వామి తాతగారి శ్రీదేవమ్మ చెప్పిం దోమాటు. సేమ్యూ లింట్నోనే వున్నాయి చేస్తానేం అత్తా” అంచామె, వెంటనే,

“అదెందుకు తల్లీ, యిప్పుడు ?”

“అలా కాదు, పెద్దదానవు నువ్వు, తగుదునమ్మా అని నిన్ను పిలిచి వొట్టి భోజనం పెట్టనా? వచ్చకర్పారం పలు కలూ, కుంకుమపువ్వు అవ్వీ మొన్ననే తెప్పించు కున్నాను” చెంచయ్యన్నయ్యచేత”

“జా అంటే నీకే తెలుసు. న్ని వంటలూ చెయ్యగలవు నువ్వు, దేవుడు నాలుగు రాళ్లకూడా యిచ్చాడు నీకేం లోటూ?”

“లోటుకాక యేమిటి గానీ—”

“విన్నావా?”

“ఏమిటమ్మా?”

“మాయతిరపతమ్మా చేసిం దొకనాడు”

“అయ్యో, మనకంటే ముందే చేసేసిందే?” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

ఈభావం గ్రహించి “నీకంటే ముందేచేసింది కానైతే” అంటూ మాట తేల్చేసింది నారమ్మ.

“కానైతే యేమిటమ్మా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“చెయ్యనూ చేసింది, తిమ్మన్నకి పంపనూ పంపించిందమ్మా, కాని సగ్గుబియ్యంతో చేసి బెల్లం పడేసింది కసింత” అంది నారమ్మ, యీసడించుకుంటూ.

“బెల్లమా?” అంటూ విస్తుపోయింది గోవిందమ్మ.

“చచ్చినచా వయిపోయింది నాకు, వట్టుకు వెళ్లడానికీ, తిమ్మన్నకి పెట్టడానికీనీ”

“పుచ్చుకున్నాడా?”

“నాబలవంతాన కూచున్నాడు; కాని బెల్లంవాసన కొట్టగా గిన్నెకి గిన్నె అంతా కోళ్లముందుకు గెంటేశాడు, వెలపరించు కుంటూ”

ముందు ముక్కుమీద వేలేసుకుని “ముండాసడసం” అంది గోవిందమ్మ, లోపల పొంగిపోతూ.

“వంటింట్లో పొయ్యిదగ్గరకూచుని తనేం కతికినా చెల్లుతుంది; గాని కోరుకున్న మొగరాజుకి పంపడం—సిగ్గు భిడియమూ లేకపోతే సరీ” అంటూ చీదరించుకొంది, తరవాత.

చివరికి “పచ్చకర్పూరమూ, కుంకుమపువ్వు, కిసిమిసిపళ్లూ, జీడిమామిడిపలుకలూ, ఏలక్కాయలూ, అచ్చావునెయ్యి పడకపోతే పాయసం అంటే యేమిటి పాయసం?” అంటూ ఝుమాయించి అడిగేసింది, చేతులు తిప్పుకుంటూ.

“కాదు తల్లీ?” అంటూ బుగ్గలు నొక్కుకుని “నువ్వు చెప్పిన వస్తువులు కళ్లతో చూసయినా వ్రాతేనా అదీ? పల్లెటూళ్లలో పుట్టి, పల్లెటూళ్లలో పెరిగి, పల్లెబతుకుల్లో మగ్గిపో తోంది—మోటమసిషి—పోస్టూ దాని వ్రాసెందుకు మన కింకా?” అంది నారమ్మ, కళ్లలోకి చూస్తూ.

“నేను చెప్పకోడం కాదు గాని—రేపు చూస్తావుగా?”

అహమిక కొంచెం కనపరుస్తూ గోవిందమ్మ యిలా అనిగా “నేను చూడడంతో సరిపోతుందా?” అని యెదురడిగింది నారమ్మ.

“ఇంకేమిటమ్మా?”

“అది ఆరగించి నే నింటికి పోతూవుంటే వీధికి వీధి అంతా గుమ్ము మని పోదూ?”

“అంతే కదా ?”

ఆ పరిమళానికి దారేపోయేవాళ్ళంతా నన్ను చుట్టేసుకోరూ ?”

“ఉలకం !”

“అంతేనా ?” అంటూ మళ్ళీ మొదటికి వచ్చింది నారమ్మ.

“ఇంకేమిటమ్మా మరీ ?” అంది గోవిందమ్మ, ఆ శుభమైన మాటకి ఎదురుచూస్తూ, అందువల్ల కలిగిన ఉల్లాసం కళ్ళలో మాటుకుంటూను.

“నా కెందుకు తెచ్చావు కాదని తగువుపెట్టడూ నా కొడుకూ ?”

మొగంమీద మొగం పెట్టి సాగతీసుకుంటూ నారమ్మయిలా అడగ్గా “బాబోయ్” అంటూ ముడుచుకుపోయింది గోవిందమ్మ.

ఆ మాటతో తాను బేజారయినట్టు నటించబోయింది; గాని, భయానికి బదులు ఎంతో సుఖం కలిగినట్లు గుర్తుగా శరీరం పాదాది శిరఃపర్యంతమూ పులకలు వేటెత్తాయి.

ఆర్తికి మారుగా ఎంతో ఆనందంకలిగినట్లు సూచనగా, బాలభానుని అరుణకిరణాలతో ప్రఫుల్లం అయిన తామర మొగ్గలాగ మొగం వికసించింది.

అలాంటి అద్భుతం యెప్పు డెప్పు డని ఉవ్విళ్ళూరుతున్నట్టు లక్ష్యంగా, నీటి పై భాగానికి వచ్చి వొక్కమాటు చెంగుమన్న బేడిసమీల లాగ ఆర్ద్రనేత్రాలు చమక్ మన్నాయి.

“హాయిహాయి” అనబోతున్నట్టు చిహ్నంగా, కెంబెదవులు స్ఫురించాయి.

ఇదంతా పరకాయించి “వైరితల్లి” అంటూ గోవిందమ్మ మొగం నిమిరి, తాపీగా ప్రారంభించింది నారమ్మ.

“డబ్బుండడం కాదమ్మా ప్రధానం, ఖర్చుపెట్టడం చేత కావాలి. పిండివంటలు చేయడం కాదమ్మా ముఖ్యం, రుచి తెలియాలి. తాను తినడం కాదమ్మా గొప్ప, వొకళ్ళకి పెట్టాలి”

“నిజమే నమ్మా”

“పెట్టడంలోనూ తారతమ్యా లున్నాయి. కడుపు మాడి చచ్చే బీదవాళ్ళకి పప్పు ధప్పలమూ వేసి తిన్నంతా అన్నం పెట్టాలి గాని, రా రమ్మని పిలిచి కాస్త అరిసిముక్క చేతిలో పడేసి పో పొమ్మంటే—”

“ఇంకా చెప్పకోవాలి కూడాను”

“అల్లుణి తీసుకువచ్చి రకరకాల పిండివంటలు చేసి పెట్టాలి గాని, పప్పు కూడా పెట్టి—”

“సిగ్గుసిగ్గు” అంటూ నోరు నొక్కకుంది గోవిందమ్మ.

“అవునుగదా, మరి నీవంటి బంగారుబొమ్మ “రాజా” పాయసం చేసి, నవమస్కంధుడు మా తిమ్మన్నకి—అబ్బా, అబ్బా, ఆ రుచి తెలుచుకుంటేనే నో రూఁపోతోందే మా తల్లి! ఆ పరిమళం భావించుకుంటేనే మత్తెక్కిపోతోందే మామ్మా” అంటూ గోవిందమ్మని గుచ్చి కౌగిలించుకుంది నారమ్మ, అవ్యవధానంగా.

ఆ మాటతో, తానూ తిమ్మన్నా యేకకంచంలోనే ఆ పాయసం పుచ్చుకుంటున్నట్లు భావించుకుని, ఆ కౌగిలిలోనే నిర్భరానందం అనుభవించింది గోవిందమ్మ.

౧౮

ఒక్క ఊణం వారిద్దరూ అలాగే వుండిపోయారు.

ఇంకో ఊణానికి విడిపోయారు.

మరో ఊణానికి గాని మాట్లాడలేకపోయారు.

అప్పు డయినా "వో—ట్టి బేల మనిషివి. మాయా మర్మమూ యెరగవన్నూ పాపం. అయితే ముసిలి నంటే నీ కింత మమకారం యెందుకు తల్లీ?" అంటూ నారమ్మే ముందు వలకరించింది.

దాంతో ప్రకృతిలో పడి "తరవాత యేమి జరిగిందన్నూ, అత్తా?" అనడిగింది గోవిందమ్మ.

"ఏమి జరిగిందా?.....ఏమి జరిగిందంటావా?" అని, జాపకం చేసుకుంటున్న ట్టాకమాటు పైకీ, ఒకమాటు కిందికీ చూసి, ఎంత బుర్రచించుకున్నా జ్ఞానకమే రాకుండా వున్న ట్టాకమాటు మొగం చిట్లించుకుని, చివరికి "మా కాలంలో మే మెరుగుదుమా యేమన్నానా, వన్నూరిభామల విలాసాలు నే నేమి చెప్పగలనుతల్లీ? కాకపోయినా మరిచిపోయా, నిందాకా యెందాకా చెప్పాను చిట్టి!" అని యెదురడిగింది నారమ్మ, నిజం గానే మరిచిపోయినట్టు.

"పదడుగులు కూడా నడిచినట్టే నడిచి బండి యెక్కేసిందంట" అనందించింది గోవిందమ్మ.

మరే మరే, కొసకి బండెక్కేసి దంట. దీనిమీద "తిమ్మన్నే యెక్కమన్నాడా" అనడిగావునువ్వు, అవునా?"

"అవును"

“బండి కాళీగానే వుంది నయమే అనుకుందంట గొల్లది. రెండుచేతులా రెండు కాళీదబ్బాలు పట్టుకుని నడవడం ఆడపిల్లకి కష్టమే అనుకున్నా డంట నా కొడుకు”

“ఎంత జాలిపడ్డాడో?” అంది గోవిందమ్మ కళ్ళు తిప్పుకుంటూ.

“జాలికాదూ? ఉండూరి మనిషి—చక్కనిచుక్క—విందు పెట్టిన సాగసులాడి—”

“కన్నేసిన జాణ—”

“అవునుగదా? అలాంటి మనిషిని చూస్తే యెవరికయిన ప్రాణాలు వీకనూ? అందులోనూ నావెత్రితండ్రికి?”

మందహాసద్యుతులతో గోవిందమ్మ శోణాధరంస్ఫురించింది.

“సరే, తరవాతా?” అనడిగిం దామె.

“మొదట దానికళ్లు మిలమిల్లాడాయంట. తరవాత తనకళ్ళు కలకల్లాడాయంట. అదయూక, మొదట, దాని పెదిమలు కదిలినట్టయిందంట. వెంటనే తన పెదిమలు—”

“జరిగినదానికంటే చక్కగా చెబుతావత్తా, నవ్వు” అంటూ నారమ్మని పట్టుకుని గుంజేసింది. గోవిందమ్మ.

“సడే, నాకొడుకు మాటలు గాని నామాటలా యివి?”

“అంత తియ్యగా మాట్లాడతాడా నీ కొడుకు?”

“వినాలి గాని చెబితే యేమి లాభమూ?”

“ఎందుకూ? లేనిపోని బెట్టుసరీ చూపించి పాడుజేసుకున్నా”

ననుకుంటూ యెంతో పశ్చాత్తాప పడింది. గోవిందమ్మ.

“నువ్వేమి చేశావో నాకు తెలియవనా?” అని తల పంకించుకుని మళ్ళీ అందుకుంది నారమ్మ.

“ఇదంతా కనిపెట్టి హుటొత్ట అవే యెళ్లు ఆగి

పోయాయంట’”

“శాబాసు”

“శాబా సన్నావు గాని, నువ్వేమి చూశావు నా కొడుకు
“రాజా” యెడలని?”

“బండిమీద సామాను వేసేవెయ్యడంతోటే, వాటంతట అవే
కొమ్ములతో మెడమీదికి తీసుకుంటాయా— కాడి?”

“విన్నావుగదా? అలాంటి యెడలవి” అవి ఆగిపోగానే బండి
దగ్గరికి వచ్చిం దంట గొల్లది, తనకి తెలియకుండానే.

ముందు డబ్బా లందుకుని బండిలో పడేసి, తరవాత మెల్లిగా
దానికే చెయ్యి అందించా డంట నాకొడుకు, అప్రయత్నంగా”

“పట్టపగలు—”

“ఏం అయితే?”

“అమ్మోయ్, వింటేనే—” అంటూ వొణికిపోయింది
గోవిందమ్మ.

“వెర్రికిల్లా, నాకు తెలుసు, ఈక్షణంలో నాకొడుకు ఎదటికి
వచ్చి నుంచున్నా డంటే కులు కయిపోతుంది యీవొణు కంతా”
అంది నారమ్మ, వెట కారంనటిస్తూ.

“వద్దత్తా వద్దు, అలా నకమ్మా” అంటూ చేతులు
జోడించుకుని దణ్ణం పెట్టింది గోవిందమ్మ. మనస్సులో ఆసన్ని
వేశం భావించుకుంటూనూ, కోరుకుంటూనూ.

“కావాలంటే వచ్చేదా, వద్దంటే పోయేదా యిది పూర్వజన్మ
ములో చేసుకోవాలి, యీజన్మలో పెట్టి పుట్టాలి—”

“మరి తిరపతమ్మ—”

“అయిందిగా ? తిమ్మన్న దొరికాడా దానికి ? ఇక దొరుకు తాడా పోనీ ?”

“దొరక నే నద్దు” అంది గోవిందమ్మ, మూతిబిడాయించుకుని.

“నువ్వీ మాట అన్నా నని వెలిస్తే నా కొడు కెంత పొంగిపోతాడో—”

“కొంపతీసి—”

“ఊరికే మాటవరస కంటున్నా నమ్మా ! నుంచున్న పాళంగా వచ్చి నీపాదాలమీద వాలడూ ? మీయిద్దరిమీదా దేవతలు పూలవాన—”

“తిరపతమ్మ మీదో ?”

“మన్నూ మళాణమూ—”

“అదీమాట” అన్నట్టు చెయ్యూసింది గోవిందమ్మ, తల తాటించుకుంటూనూ, పెదిమలు కదుపుకుంటూనూ.

“శాస్త్రమే తల్లీ, శాస్త్రమే. శాస్త్రం వూరికే పోతుందా మరి ? చూడూ, ఎంత వెరిబాగుల కులం అయినా శ్రీకృష్ణుడు పుట్టిన కులం కనక, గొల్లది యెంత రాజాపని చెసి దోనూ ? బుద్ధి పుట్టడంతోటే తిమ్మన్నమీద పడక సచ్చెదవల మీద పడితే ?”

“ఛా, యిన్నిం” అంటూ కళ్లు మూసుకుని, వొళ్లు జలద రించుకుంది గోవిందమ్మ.

“కానయితే తిరపతమ్మ చూపూ—”

“చూపు మంచిదే; కాని కుళ్లుబుద్ధి. తిమ్మన్న అందమే చూసింది గాని విలవ తెలుసుకోగలిగిందా ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ ఆశక్తి తనకే వుందన్నట్టు గర్వంగా చూస్తూ.

“తెలుసుకోగలిగిందా? తన కూతుర్ని పెళ్ళాడతాడే అనుకో. ఆవిధంగా లోకం కళ్లు కప్పవచ్చు ననుకుందిగాని--”

“కప్పగలదా? కూతురే అల్లరిపెడితే?”

“అదేడవా, తనేడవాను. అంతేనా?”

“తిమ్మన్నకి మాత్రం యేమి సుఖం అత్తా?”

“నువ్వు నూరేళ్లు వర్ధిల్లి—నాకొడుకూ యిలాగే అడిగాడు ఇవాళ, కంటికి కడివెడు నీళ్ళుగా యేడ్చుకుంటోంది గానీ—”

“ఏడవనీ”

“బతికున్నంతకాలమూ నీ కేడుపే రాసిం దని చెప్పేశాను నేను. నాకొడుకు—”

“నీకొడుకు సుఖపడుతున్నాడు గదా?”

“ఒక విధంగా సుఖమే; గానీ—”

ఇలా అంటూ నసికింది నారమ్మ.

ఆనసుకు మనస్సు కలిచెయ్యగా “కానీ అంటే?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, ఆత్రంగా.

“కానీ అంటేనా?...కానీ అంటేనా?” అంటూ పక్కకి చూసింది నారమ్మ.

ఆచూపు గోవిందమ్మని కలిచేసింది.

ఏమిటేమిటో అనుకుం దామె.

ఒక్కటొక్కటే కాదనీ అనుకుంది.

అయినా, వూరుకోనూ లేకపోయింది.

“ఇక కానీ యేమి టత్తా?” అని వెంటనే మళ్ళీ అడిగింది, మరీ ఆత్రపడిపోతూ.

“గొల్లది పండుతమలపాకే. బంగారబొబ్బిమ్మే. “ఆరాధే యిలా పుట్టిం దనుకో పిన్నమ్మా” అన్నాడు నాకొడుకు; కానీ—”

“నన్ను చంపుకుని—ఏం వొట్టు పెట్టుకోనా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, నారమ్మ చేతులు పట్టుకునీ, నిష్ఠురంగా చూస్తూనూ.

“వొట్టెందుకు తల్లీ? కులం కాని కులం—చెప్పడాని కేమివుందీ?”

చేతులు తేలవేసుకుంటూ నారమ్మ యిలా అనేటప్పటికి గుబగుబలాడిపోయింది, గోవిందమ్మ.

ఆమె కళ్ళల్లో ఆశాలతలు పాకిపోయాయి.

అది గుర్తించి “తన ఆటకి తిరపతమ్మ తాళం వేసినందుకు మహాపొంగిపోయా డంట నాకొడుకు” అని వూరుకుంది నారమ్మ, వూగీసలాడుతూనూ, గోవిందమ్మ ముఖభంగిమ గమ నిస్తూనూ.

మాట ముగించడం తడువుగా, “మరిప్పుడు?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“ఇప్పటికీ కులంమనిషికోసమే చూస్తున్నాడు నాకొడుకు” అంది నారమ్మ, అలాగేచూస్తూ.

ఇది విని పరిసరాలు మరిచిపోయి, పక్కకి చూస్తూ ఆలోచనలో పడింది గోవిందమ్మ.

“నారమ్మ కాళ్ళు పట్టుకో” అని మనస్సు తొందర పెట్టింది; గాని “గొల్లభామ అడ్డుంది పరకాయించుకో” అని బుద్ధి మందలించింది.

.దీంతో మరీ కంగారుపడిపోయిం దామె.

ఒక్క ఊణం దారీ తెన్నూ తోచలే దామెకి.

ఉత్తరక్షణంలో “కులంమనిషి దొరికితే మరి గొల్లభామ?”

అని సందహంతోచగా, అప్రయత్నంగా అదే పైకి అనేసింది.

“గొల్లభామ గొల్లభామే”

“అంటే?”

“గొల్లభామా నన్ను విడిచిపెట్టలేదు, నేనూ దాన్ని విడిచి పెట్టలేను అన్నాడు నాకొడుకు”

“చిక్కువిడిపోలే దత్తా”

“భోగంవాళ్ళలోకూడా అంత రసికురా లుండదంట.
కులంవాళ్ళలోకూడా అంత నమ్మకస్తురా లుండ దంట.
బాపనోళ్ళలో కూడా అంత శుచిశుభ్రత లున్న మనిషి వుండదంట”

తన దగ్గర అలాంటి యోగ్యత లున్నాయా లేదా అని ఆత్మపరీక్ష చేసుకుంటూ “అయితే?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“కలిసి వారంరోజులు కాకుండానే వొకనాడు ఫలహారం తినిపిస్తూ “నాడబ్బా నాబతుకూ నీవి” అంటూ తాళాలు నాకొడుకు చేతిలో పడేసిం దంట అది”

ఆదృశ్యం భావించుకుంటూ తలవూపింది గోవిందమ్మ.

“వెంటనే దాని తాళాలు దాని చేతిలో పెట్టేశా డంట నాకొడుకు!”

“పెట్టేసి?”

“నన్ను డబ్బుతోకాదు స్వాధీన పరుచుకోడం. నామనస్సు పుచ్చుకో. నీమన స్పిచ్చెయ్యి, చాలు—”

తిరపతమ్మని రెండువే లడగడం జ్ఞాపకం వచ్చింది; కాని బతుకు మాట యేమన్నాడో విందా మన్న ఆదుర్దాతో మాట కడ్డువచ్చి “అని ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“అంటే నాకు రెండు కోరిక లున్నా” యందంట అది.

“ఏమి టవీ ?”

“నాకొడుకూ నీలాగే అడిగా డంట. అడిగితే, తీరుస్తా నని ముందు చేతిలో చెయ్యి—”

“వేళాడా ?”

ఇలా అడిగినప్పుడు గోవిందమ్మ కంఠస్వరంలో చాలా ఆదుర్దా కనపడింది.

“ఏమీ వెయ్యకా !”

“ఎటొచ్చి—”

“అంత నమ్మకమైన మనిషి కొంపలు కూలిపోయే కోరికలు కోరుతుందంటే వెత్రిపిల్లా ?”

గోవిందమ్మకి కొంత ఆందోళన తీరింది.

“మరి ఆకోరిక లేమటీ ?” అనడిగింది, తాపీగా.

“ఒకటి—నాబతుకు నీచేతిలో కడ తేలిపోనాలి అనంట”

“దాని కేమన్నాడూ ?”

“ఒప్పుకున్నా డంట”

గోవిందమ్మ కొయ్య అయిపోయింది.

అది గుర్తించి, అయినా వొక్క ఊణం వూరుకుని, గంభీరంగా నున్నూ చూసి “ఇక రెండోది—” అంది మెల్లిగా నారమ్మ.

నిద్రలో వుండి వులిక్కిపడి లేచినట్టు “యేమి టతా అదీ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“మంచి పిల్లని చూసుకుని పెళ్ళాడ మనంట”

“పెళ్ళాడ మనా?”

“అంత విస్తుపోతావేం తల్లీ? నిజమైన సంసారి అది. కనక, తన సుఖమే చూసుకుంటుంది; గాని తిమ్మన్న పాడయిపోవా లని యెందుకు కోరుకుంటుంది?”

మిడుతూ మిడుతూ చూసి “మరి ఆడతా నన్నాడా?” అనడి గింది గోవిందమ్మ.

“మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకోగూడ దని చుక్కపోయినప్పడే—”

“అవునంట, విన్నాను”

“ఇక పెళ్ళివూ సెక్కడిదీ?”

“మరి చేతిలో చెయ్యి వేశాడు?”

“కష్టసుఖా లన్నీ వివరించి చెప్పి పెళ్ళిమాట మానిపించా డంట”

“మానిపించి?”

“పెళ్ళాడతగ్గ పిల్ల కంటే యెక్కువ దనుకో. మా కులం మనిషే వొకామె వుంది, దానిమీదకూడా నాకు భ్రమ—”

“అందుకు గొల్లది వొప్పుకుందా?...పోనీ, తిరపతమ్మేనా ఆ మనిషి?”

“సడే” అంటూ గోవిందమ్మ బుజంమీద కొట్టి అందు కుంది నారమ్మ.

“దానిమీద నిరాశ చేసుకునే కాదంటే—”

“అవు నవును. మరి ఆ మనిషెవరమ్మా?”

పెదిమలు బిగించుకుని, తల అడ్డంగా వూపుకుని, తన తొడ మీద చరుచుకుంటూ “అదే చెప్పాడు కాదు నా కొడుకు” అంది నారమ్మ.

నడుస్తూ నడుస్తూ వుండిన ఫిలిము పుటుక్కున తెగిపోయి నట్టయి “ఆ” అంటూ నిర్విణ్ణ అయింది గోవిందమ్మ.

“అనేకవిధాల అడిగాను. నేను పరాయిదాన్నా?” అని నిఘురా లాడాను. “నన్ను చంపుకుతిన్నట్టే” అని వొట్టు కూడా పెట్టుకున్నాను. అయినా గిజా అన్నాడు గాని చెప్పలేదు”

“పోనీ, ఆ మనిషి వొప్పుకుం దటనా?”

“గొల్లభామని వొప్పించగలిగా డంట గాని ఆ మనిషి లొంగలేదంట”

“ఏవూరో?”

“ఈ వూరేనంట”

“గుర్తు లేమయినా చెప్పాడా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, ఆరా తీద్దాం అన్నట్టు చూస్తూ.

“చెప్పాడు”

“ఏవీధి?”

“చెప్ప నన్నాడు”

“పోనీ యేవైపు?”

“అదీ చెప్పనన్నాడు”

“మరేమి చెప్పా డమ్మా?...పోనీగాని పొట్టా పొడుగా?”

“అదడగలేదు నేను”

“లావా సన్నమా?”

“అదీ అడగలేదు”

“రంగు—”

“పా—చ్చని దబ్బపం డంట”

ఉలిక్కి పడింది గోవిందమ్మ. దాన్ని బట్టి ఆ మనిషి తానే అని నారమ్మ అనుకుంటుంది దేమో అని మొగం పక్కకి తిప్పేసుకుని, కొంతసే పయినాక “ఈడు?” అనడిగింది.

“చెప్ప నన్నాడు”

“పోనీ—”

“మొగుడు లేని మని పంట”

ఎవరో “నువ్వేనోయ్” అన్నట్టయి గతుక్కుమంది గోవిందమ్మ.

సిగ్గుపడి అటుచూసింది.

ఆ అవస్థ గుర్తించి “గుట్టుగా కాలం గడుపుకుంటోందంట. మర్నం యెరగని మన సంట. లేడిచూపు లంట. హంసనడక లంట. మొగం కలకల్లాశుతూ వుంటుంది దంట; కాని చూద్దా మంటే మాత్రం యెప్పుడో కాని దొరకదంట. సాధారణంగా వీధి మొగమే చూడ దంట” అని దండకం విడేసింది నారమ్మ.

దీంతో తేరుకుంది గోవిందమ్మ.

దిటవున్నా తెచ్చుకుంది.

“నారమ్మ త్తకి తెలియలేదు” అనిన్నీ ధృఢపరుచుకుంది.

“అయినా వొక యుక్తి చేసి చూద్దాం” అనుకుని “ఎవ రంటా వమ్మా?” అనడిగింది, తల యెగర వేసుకుంటూ.

“దేవుడికి తెలియాలి” అంటూ ప్రారంభించింది నారమ్మ, అంజలిబంధంతో ఆకాశం చూపిస్తూ.

“అలాంటి వగలాడి వొక్కడైనా యేమిటి, చాలామందే వున్నారీవూళ్ళో. నారాయణమ్మ అలాంటిది కాదూ?” కల్యాణమ్మ, దుర్గమ్మ—”

“అది మొగుడు లేనిది కాదుగా?”

“ఆ మొగుడు డుండి లేనివాడేగా?”

చూసిచూసి “అదిమాత్రం కాదమ్మా! గుట్టుగా పడి వుందా యేమి టది?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“పోనీ, కృష్ణ వేణమ్మ—”

“ఛా, మరగుజ్జు మనిషి”

“అచ్యుతమ్మ—”

“ఘా, కొల్లేటికొంగ”

“పాపమ్మ—”

“వయసు మళ్ళిపోలేదుటమ్మా?”

“ఇక ఫలానా అని యెలా చెప్పగలం?” అన్నట్టు నిరాశ కనపరచింది నారమ్మ.

నారమ్మ దృష్టి తనమీద పడలే దని నిశ్చయించుకుంది గోవిందమ్మ.

ఆమె అమాయికత్వానికి జాలిపడింది.

తన గుట్టుకి గర్వమూ తెచ్చుకుంది.

ఇలాగ నిశ్శంక అయి, పక్కకి చూసి, తీవ్రంగా ఆలోచిస్తున్నట్టు మధ్యమధ్య తల పంకించుకుని, అప్పుడు సావధానంగా నారమ్మ కేసి తిరిగి “మరేమీ చెప్పలేదూ?” అనడిగి దామె, తెలుసుకోవచ్చునన్నట్టూ, కాని గుర్తులు చాల వన్నట్టూ చూస్తూ.

ఇదంతా కనిపెడుతూనే వుండి “యిక రంగు మారుద్దాం” అనుకుని నారమ్మ మళ్ళీ అందుకుంది.

“అంత చక్కని కళ్ళు తా నెక్కడా చూడలే దన్నాడు నా కొడుకు, ఎప్పుడూ తాంబూలం వేసుకుంటున్నట్టే వుంటా యంట పెదిమలు—”

“తెలిసిపోయిం” దంటూ అవ్యవధానంగా యెగిసిపడింది గోవిందమ్మ “నారమ్మ! తని ఒకమా టాడిద్దాం” అనుకుంటూ.

“ఎవరు చెప్పకో చూస్తాను” అంది నారమ్మ అంతకంటే పై మెట్టుకు వెళ్ళి.

“సుబ్బలక్ష్మీ”

“ఘా”

“ఏమమ్మా?”

“చదువుకుం దంట మరి?”

“అయ్యో” అని చేతులు వేలవేసుకుంది గోవిందమ్మ.

తరవాత యిద్దరూ వొక్క క్షణం వూరుకున్నారు.

ఉండుండి “చెప్పవమ్మా” అంది గోవిందమ్మ.

“అది శరీరం కాదంట, కరిగించిన మేలిమిబంగారం గాని, అది మనిషి కాదంట, దేవకన్యక గాని”

“ఎవరమ్మా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, సంతోషం అణచు కుంటూ.

చూసిచూసి ముందు “ఇలా వుందా నీపని?” అనుకుంది నారమ్మ.

“ఇక చూసుకో” అన్నట్టు తరవాత చురుగ్గా చూస్తూ “నా మీద దయలేకపోతే పోయింది, వొక్కమాటు ముద్దు

పెట్టుకుంటా నంతే, ఆపాదా లివ్వకూడదూ పిన్నమ్మా?” అంటూ మహా యిదయిపోయాడు నా కొడుకు, చూడలేక పోయాను నే” నంది, పరితాపంనటిస్తూ.

సంతోషం పట్టలేకపోయింది గోవిందమ్మ; కాని అతి కష్టం మీద సమాళించుకుని, దగ్గు నటిస్తూ గభీ మని పమిటికొం గుతో నోరుకప్పకుంది ముందు.

వుబలాటం పట్టలేక, తరవాత, అలాగాఇలాగా చూస్తున్నట్టు నటిస్తూ తన చక్కదనం అంతా చూసుకుంది.

కిందికి చూస్తూ ఆలోచిస్తున్నట్టు నటిస్తూ పాదాల చక్కదనం కూడా చూసుకుంది, చివరికి.

ముద్దుమాట జ్ఞాపకం రాగా గుటకలు మింగింది.

ఆమె యింకా యీ స్థితిలోనే వుండగా, తానదేమీ యెరగనట్టు “పెదవి దాటితే పృథివి దాటుతుం దన్నాడు; నా మీద దయలేదే అనుకో, అయినా, ఆ మనిషి బతుకు నవ్వులుపాలు చేస్తే పుట్టగతు లుంటాయా?” అని కూడా అన్నాడు నా కొడుకు” అంది నారమ్మ.

అని పరీక్షగా చూసింది.

చూస్తుండగా గోవిందమ్మ కళ్ళు గి—ర్—రున నిండి పోయాయి.

అది నారమ్మ చూసిపోతుం దేమో అని మళ్ళీ మొగం తిప్పేసుకుంది.

తిమ్మన్న యెడల గాఢమైన ప్రేమా భక్తి అంకురించి అతని పాదాలు తలుచుకుని మొక్కుతున్నట్టు శిరస్సు వంచు కుంది.

అలాంటి తిమ్మన్నని చెట్టబడితే కలిగే సుఖాతిరేకం వూహించుకుంటూ కళ్ళు మూసుకుంది.

దానివల్ల కలిగే ఆనందాతిశయం అనుభవానికే వచ్చినట్టు కాగా “నా తిమ్మన్న. నా రాజు” అనుకుంటూ పరవశ అయి పోయింది, చివరికి.

౧౬

తాను వచ్చిన పని కిక అడ్డులే దని నిశ్చయించుకుంది నారమ్మ.

మొత్తానికి గోవిందమ్మ అమాయికురా అని తెలుసుకుని స్నిగ్ధ కూడా అయింది.

అయి “గొల్లదాన్ని మించింది గోవిందమ్మా, గోవిందమ్మని మించింది గొల్లదీని” అనుకుని, గొల్లదానితో పాటు గోవిందమ్మ కూడా స్వాధీనపడితే తిమ్మన్నకి కలిగే ఆనందమూ, అందువల్ల తిమ్మన్నకి తన యెడల కలిగే ఆదరగౌరవాలూ వూహించుకుని పొంగిపోయింది.

అప్పటికి ప్రకృతిలో పడి, నారమ్మ తన గుట్టు కనిపెట్టేసిందేమో అని బెదరిబెదరి చూసింది గోవిందమ్మ.

అది గ్రహించి, తానింకా తిమ్మన్న మాటలే జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నట్టూ, అవే చెబుతున్నట్టూ, గోవిందమ్మ కూడా అవి వింటూ మాత్రమే వున్నట్టూ, మరే వికృతీ యెరగనట్టూ నటిస్తూ “నా కొండు కింకే మన్నాడో విన్నావా?” అంటూ ప్రారంభించింది నారమ్మ.

“ముసలిదానికి తన ధోరణే తనది” అనుకుని, బెదురుతీరి “యేమన్నా” డనడిగింది గోవిందమ్మ.

“నేనేం పాపం చేసుకున్నానో నాకేసి చూడ్డమే మాను కుందాబంగారుబొమ్మ. వెనకజన్మలో యెవర్ని విడతీశానో యీ జన్మలో మన సిచ్చిన పెళ్ళాం చచ్చిపోయింది. ఎంత బతుకు బతికితేయేమి లాభమూ? నా జన్మ కీ రెండూ తీరని దుఃఖా” అని గోలపెట్టేశాడు నాకొడుకు”

అంతకితమే తనతో మాట్లాడి వుండడం జ్ఞాపకంచేసుకుని “యెప్పుడమ్మా” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“నిన్న మధ్యాహ్నం నాలుగ్గంటల వేళ తిరుపతమ్మ పంపిన పాయసం కోళ్ళకి పడేసి”

“మాయతిరపతమ్మ మూలాన చుక్కమ్మ జ్ఞాపకం వచ్చింది కామోసు. ఆమనిషికూడా అంచేతనే జ్ఞాపకం వచ్చిందేమో?”

“ఆమని షెవరో, దాని వృద్దేశ మేమిటో గాని, చుక్కని లాగే దాన్నికూడా నెత్తిమీద పెట్టుకోకపోయాడా నా కొడుకు?”

“చుక్కమ్మని నే నెరగనూ? ఒకమాటు చెన్నాపట్టణం వెళ్లాడంట తిమ్మన్న. నాలుగు రోజుల్లో వస్తా నని చెప్పి పది రోజులదాకా రాలేకపోయా డంట. అప్పుడు చుక్కమ్మ యెంత తపించిపోయిం దనీ?”

“అది బతికున్నంతకాలమూ మరో ఆడదాన్ని కన్నెత్తి చూ సెరుగునా నాకొడుకు?”

“దేవుడు చూడ లేకపోయాడు.”

“అది బతికున్నప్పుడు నాకొడుక్కోసం యెలాంటి మిటారి కత్తెలు దారికాశా రని? ఎలాంటి పెద్దింటి కోడళ్లు రాయ బారా లంపారనీ?”

“ఆ” అంది గోవిందమ్మ, చకిత అయి.

మొగంమీద మొగం పెట్టి, కంఠం కూడా నొక్కుకుని
“ఇది విన్నావా మరీ?” అనడిగింది నారమ్మ.

“ఏమిటదీ?” అని గోవిందమ్మ కూడా అలాగే అడిగింది.

“మహారాణీలు దాని యెదట దాసీలకన్నా హీనంకాదూ!
ఆ అందం, ఆ వయ్యారం, ఆదజ్జగా, ఆసాహసం, చివరికి ఆ
సుఖం—”

“ఎవరమ్మా అదీ?”

“కింద నడవనిచ్చిందా నాకొండుకుని? అన్న వేళకి నాకొండుకు
వెళ్ళకపోతే—”

“ఎవరో చెప్పవూ?” అంటూ గుంజేసింది గోవిందమ్మ.

“మొగుడు చచ్చి యేడా దయినా తిరక్కముందే—
పెంచులయ్యగారి కోడలు—”

“కోదండమ్మా?”

“అవును”

“కోదండమ్మే?”

“ఏం, అంత అబ్బరపోతావేం?”

“ఎప్పు డేనా విన్నామా?”

“అవునా? అది మహారాణీల కందని యెత్తులు వేసింది.
అంతకంటే యెక్కువ సుఖం లనుభవించింది. మళ్ళీ మూడో
కంటివాడికి—”

“దాని కా చూపున్నట్టే యెరగ మమ్మా, మొగు
డుండగా—”

“మొగుడు ససిగా చూడకపోయినా అది పరాయి మొగాణ్ణి
చూడలేదుగదా? కాని, మొగుడు చచ్చిన ఆరుమాసాలకు

తెగించింది. తరవాత బతికింది రెండు సంవత్సరాలే గాని దేవ కన్యలకంటే యెక్కువగా అనుభవించింది.

“ఏమి చేసిం దమ్మా ?”

“ఓః ! ఓః !”

నారమ్మ వూగిపోయింది. గోవిందమ్మ కూడా లోకపోయింది.

“చెప్పవూ ? చూశావా ? చెప్పవటమ్మా ?”

“చెబుతానమ్మా, చేతులు విడిచిపెట్టు”

“మరి తొరగా చెప్పు”

“ఊరు మాటుమణిగింది, అంతే. ఒక్కమాటు వచ్చి మాట్లాడి వెళ్ళ మని—అయిదు పచ్చకాగితాలు—”

“అయిదు వందల రూపాయలే ?” అంటూ గుండెలమీద చెయ్యేసుకుంది గోవిందమ్మ.

“చచ్చయిదు వందలు దాని కొక లెక్కంటే ? నూరెక రాల మాగాణి, పాతికయకరాల కొబ్బరితోట, యిరవైయకరాల అంటుమామిడితోట, పదెకరాల బత్తాయితోట—చేతిలో రెండులక్షలు కరుకులు—ఇంటికి తానే పెద్ద—పిల్ల పీచా, మనిషి నచ్చాక యిక వెనకా ముందూ—”

“సరే, వెళ్ళాడా తిమ్మన్న ?

“దణ్ణం దణ్ణం అన్నా డంట”

గోవిందమ్మ నిశ్చేష్ట అయిపోయింది.

“నాచుక్కని మోసం చెయ్యలే నన్నా డంట”

గోవిందమ్మ కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి.

“తరవాత సంవత్సరం తిరక్కుండానే పోయింది చుక్క. ఆసంవత్సరం అంతా నిద్రాహారాలు మానేసి మంచం పట్టాడు నాకొడుకు”

“పా—పం”

“కొడుక్కూడా యేమయిపోతాడో అని అంజమ్మప్ప
వొకటే గోల”

“అబ్బరమా ? ఒక్కగా నొక్క కొడుకు. రాచకుమారుడి
కంటే యెక్కువ”

“భూములు పాడయిపోతున్నా యనీ, కుగ్రాళ్ళు బెంగ
పెట్టుకున్నా రనీ కావలసినవాళ్ళు నలుగురూ పోరగా పోరగా,
చినరికి మాఅంజమ్మప్ప పస్తుపడుకోగా—”

“ఎంత చిక్కిపోయాడో ?”

“కంప అయిపోలేదూ ?”

“ఎన్నాళ్ళకి కోలుకున్నాడో మళ్ళీ ?”

“అయితే మాత్రం, ఆ అందం—”

“పోలేదేం ?”

“పొలం వెడుతున్నా డని తెలిగానే మళ్ళీ వెంటపడలేదూ
కోదండమ్మ ?”

“మరిచిపోలేదు చూశావా ?”

“మరెవరి నయినా చూసుకుందా పోనీ ?”

“ఎవరూ చెప్పకోలే దత్తా”

“చూసుకుంటేనా చెప్పకోడానికి ? అసలు, తిమ్మన్నని
చూసిన కళ్ళకి నచ్చే మొగా డెవడే మన పూల్లో ?”

“మళ్ళీ నోట్లు పంపిందా !”

“తానే బయలుదేరింది, మరి పంపడం యెందుకూ ?”

“అయ్యో, నలుగురికీ తెలిస్తే—”

“తెలుస్తుందేం ? మరి తెలిసిందా ?”

“అదేదా”

అ

“మహా గుట్టయిన మనిషి. చేసిన వన్నీ దేవతగా పనులే;
కాని రుద్రుడి కేనా తెలవనిచ్చేది కాదు”

“నిమే, కోరిక వుండగానే సర్కీకాదు, నేర్పూవుండాలి”

“మరి, నేర్పు లేనివాళ్లు?”

మిడుతూ మిడుతూ చూసింది గోవిందమ్మ:

“కోరిక వుండి నేర్పు లేనివాళ్లు—?” అని మళ్ళీ రెట్టించింది నారమ్మ.

“అోపలోపల కుమిలి—”

“తప్పమ్మా, తప్ప. ఇక్కడ కుళ్ళి చచ్చినవాళ్లకి అక్కడ పురుగుల గురటలేనే”

జలదరించుకుంది గోవిందమ్మ.

“ఈలోకంలో పుట్టడం—”

“మరి పురాణాలు వింటాం గదా?”

“అన్ని పురాణాలు చెబుతారు గదా, మరి అయ్యవారం గారు—”

“పనిమనిషికి కాళ్లు పిసుకుతా డంటమ్మా”

“తేలిపోయింది గదా?”

“లేకపోతే, వయస్సులో యిన్ని అంతరులేమిటి ముద్దీ?”

“కనక, మరి చెప్పి. కోరిక వుండి నేర్పు లేనివాళ్లు?”

“నువ్వు చెప్పవమ్మా” అంటూ గునిసింది గోవిందమ్మ.

“నమ్మి, నేర్పున్నవాళ్ళ నాశ్రయించాలి”

ఇలా అని, చూసిచూసి “అవునా?” అనడిగింది నారమ్మ.

“అవు” నంది గోవిందమ్మ, అప్రయత్నంగా.

“కోదండమ్మ, తానే నేర్పు కలది కనక—దాని కున్నంతనే ర్షీపూల్లో మరెవరి కుంది తల్లీ?”

“అలాగే?”

“ఆవేళ, జట్కాబళ్ల కోసం పదిహేను రూపాయలు వెద జల్లేసింది, మరి చూసుకో”

“ఊళ్ళో కాదుటమ్మా?”

“తిమ్మన్నతో మాట్లాడడం పూల్లోనే; కాని రాజమహేంద్ర వరంనుంచి వచ్చేది”

“పుష్కరాల పేరు చెప్పి ముందు రాజమహేంద్రవరంలో మకాం పెట్టింది”

“అలా చెప్పవమ్మా” అని తలపంకించుకుంటూ పూపిరి తీసుకుంది గోవిందమ్మ.

“ఆయేడు యిరవైరోజు లున్నాయంట పుష్కరాలు”

“అవు, నవును”

“ఒడుపేసి వుండమని, వొక జట్కా అప్పగించి పూల్లో వుంచినదంట చాకలిమల్లిని”

“మల్లినా?”

చకిత అయి, ముక్కుమీద వేలేసుకుని యిలా అడిగింది గోవిందమ్మ, తల తాటించుకుంటూ.

“పైకెంత వెర్రిదో లోపల అంత మైప అది యెవ రెరు గుదురూ?”

“చి—త్రం”

“అయ్యవార్లంగారికి ఆపనిమనిషిని—”

“మల్లే ?”

“కాపుమీద వుండేటప్పుడు తోటలో వుండడానికి ముద్దులు మూటకట్టే బంగాళా వేయించుకున్నాడుకాదూ నాకొడుకూ?”

“అవునంట”

“ఆయేడు విరక్కానేసిం దంట తోట. పంట తయారయే టప్పటికి పుష్కరాలు వచ్చి మంచి ధర పలికిందంట. రాత్రీ పగలూ తోటలోనే మకాం అంట తిమ్మన్న”

“ఇదంతా కనిపెట్టి వెళ్ళి కోదండమ్మని తీసుకు వచ్చిం దన్నమాట మల్లి”

“నిసిరా త్రంట. అమాసచీకటి సాయం ముసురంట”

“చూశావా, మొగా డేనా యిల్లు కదలగలడా ?”

“మొగా డేమిటి ఆడ దేమిటి, ధైర్య సాహసా లుండాలి గాని”

“నిజమే”

“నిద్రపట్టక యేదో ఆలోచించుకుంటూ పడుకుని వున్నా డంట తిమ్మన్న. ‘తిమ్మన్నదొరగారూ’ అని పిలుస్తూ మెల్లిగా తలుపు కొట్టిం దంట మల్లి”

“మళ్ళీ పచ్చకాగితాలు మీద పడెయ్యడమేగా దానిపని?”

“కాదంట”

“మరేం చేసింది ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, ఆలస్యం చెయ్య కన్నట్టు చూస్తూ.

“ఉలిక్కిపడి, లేచి దీపం పెద్దది చేసి, తలుపు తీశాటప్పటికి, పట్టుచీర కట్టుకుని, వొంటెడు నగలూ పెట్టుకుని, మేలి ఘ్రుసుగువేషుకుని కోదండమ్మ—”

“ఇంతమాత్రమే చెప్పి పెదిమలు బిగించుకుని “తెలిసిందా?” అన్నట్టు చూసింది నారమ్మ.

గోవిందమ్మ చకిత అయింది.

“వివశ అయింది.”

చివరి కౌమే చూపుల్లో ఈర్ష్య పొటమరించింది.

అది గుర్తించి “కోదండమ్మ అచ్చంగా దేవకన్య. దాని అర్థం వెధవరికం వచ్చినా—”

అని నారమ్మ మాట నగంలో వుండగా “చెడలేదు. ఎక్కువ కూడా అయింది” అంది గోవిందమ్మ.

అవ్యభానంగా “మరి నీ సొగసు?” అని నిలవతీసింది నారమ్మ.

“గోవిందమ్మ కళ్లు తలుక్కుమన్నాయు.”

“మరి నీ సొగసు మాత్రం తక్కువదా తల్లీ? ఇప్పటి సొగసే సొగసు కాని, పెనిమిటి వుండినప్పటి సొగసే సొగసు తల్లీ నీదీ? నువ్వుప్పుడు లేత. తామర్ల మొగ్గవి”

సిగ్గుపడి అయినా పొంగిపోతూనే మొగం వంచుకుంది గోవిందమ్మ.

“నువ్విప్పుడు అరవిచ్చిన తామరపుష్పానివి కౌవుటమ్మా తల్లీ?”

ఇలా అని బుగ్గలు నిమరుతూ నారమ్మ మెప్పుగాచూడగా “ఏమి లాభం అత్తా? ఎండుకట్టె నయిపోయివున్నా నిప్పుడు” అంది గోవిందమ్మ, మొగం వేలవేసుకుని.

“లాభమూ నష్టమూ అలా వుంచు. ప్రయోజనం లేకపోతే న్యూతనం వున్న సాగ సేవయిపోతుంది? ప్రయోజనం కలిగించుకోలేకపోతే అది నీ తప్ప గాని, నీ సాగను తప్పేమి వుంది అందులో? కాకపోయినా మా తిమ్మన్న కనిపెట్టగలడు గాని నీ సాగనూ, నీ వయ్యారమూ నీ కేమి తెలుస్తాయీ?”

దంతక్షతం లాగ మురుపూ మురుపూకూడా కలిగించింది మాట గోవిందమ్మకి.

దాంతో, ఆదైన్యం పోయి, టూర్చిలైటు గప్ప మన్న ట్టామె మొగం మళ్ళీ విప్పింది.

అది చూసి “యిం తెందుకూ? నన్ను వెళ్ళిపోనియ్యి. సిగ్గు పడిపోతున్నావు గనుక యీ రాత్రి యెలాగో గుళ్ళు. రేపు మధ్యాహ్నం దాకా పూరుకోక పొద్దున్నే చక్కగా బర్మా ముడి వేసుకో. కంఠస్నానం చేసుకో. పట్టుచీర కట్టుకో. మొగం దిద్దుకో. తరవాత అద్దం యెదుట నుంచో. నా మాట అబద్ధమో నిజమో అప్పుడే నీకు తెలుస్తుంది” అంది నారమ్మ.

చిరునవ్వు నవ్వుకుంది గోవిందమ్మ మొగం వంచుకుని.

మళ్ళీ అవ్యవధానంగా అందుకుని “వెరిసిల్లా, తిమ్మన్న యెదుట నుంచోలేనని నువ్వు బెదురుతున్నావు గాని, యిలాగే చిరునవ్వుతో అరగంట చూస్తూ నువ్వు నుంచుంటే నీయెదుట నుంచోలేక తిమ్మన్నే సిగ్గుపడిపోతాడు తెలుసా?” అనంది నారమ్మ, కవ్విస్తూ.

నారమ్మ వొక్కటొక్కటే చెయ్యమన్నప్పు డా వొక్కటొక్కటి తాను చేస్తున్నట్టే అనుకుని, నారమ్మ చెప్పినట్టు

తిమ్మన్న తనయెదట నుంచుని వున్నట్టున్నూ భావించుకుని,
యీ భావన యింకోమెట్టు పైకి వెళ్ళగా లజ్జావివశ అయి
పోయింది గోవిందమ్మ.

౨౦

ఉండుండి పయ్యెర వొక్క విసురు విసిరింది.

ఆ విసురుకి రాచవుసిరికొమ్మ లూగిపోయాయి.

ఆ వూపుతో పండుటాకులు గోవిందమ్మమీదా నారమ్మ
మీదా వొత్తుగా పడ్డాయి.

దాంతో గోవిందమ్మ ప్రకృతిలో పడింది.

అందుకోసం యెదురుచూస్తున్న నారమ్మ గభీమని అందు
కుని “తరవాత దేవుళ్ళాడం తప్ప, బుద్ధి పుట్టాక ఆలస్యం చేసు
కోడం యేమి తెలివి తల్లి?” అనడిగి, కళ్ళల్లోకి చూస్తూ
వొక్కక్షణం ఆగి, దాంతో గోవిందమ్మ కంగారుపడిపోకుండా
పూర్వార్థాలు కలుపుకుంటూ “అంచేత యిక పుష్కరాలు
వస్తా యనగానే పతకాలు వేసుకూచుం దంట గోవిందమ్మ.
రాజమహేంద్రవరం ప్రవేశించిన రాత్రే మొదలంట యిది.
ఆ యిరవై దినాలూ వూరు మాటుమణిగాపట్టుటికి తోటకి
రావడమంట. మళ్ళీ కోళ్ళు కూస్తా యనగా రాజమహేంద్ర
వరం చేరుకోడ మంట” అంది నారమ్మ.

మొదటి మాటతో అధీర అయి, వెంటనే తరవాతి మాట
లతో ధీర అయి, చివరికి ధీరాధీర అయి “నరమానవుడు కని
పెట్టగలడా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, వింత కనపరుస్తూ.

ఆ వింతమాటున, గోవిందమ్మ చూపుల్లో, అలాంటి సుఖానికి ఎదురుచూపు కనపడింది నారమ్మకి.

చూసిచూసి అందుకుం దామె.

“ఏమిటేమిటో ఫలహారాలంట. షర్బత్తులంట, షర్బత్తులు. రకరకాల పళ్ళంట. పువ్వులంట. గంధాలంట. అత్తరులంట. అగరొత్తు లంట—”

“తాంబూలాలంట. అవునా ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, సిగ్గుపడుతూ.

“అదిగదీ. చూశావా ? సాగసులాడివి నీకు తెలియం దేముందీ ? నాకది జ్ఞాపకమే లేకపోయింది. అన్నీ వుండి అవి లేకపోతే యేమి సుఖమూ? కనక, అవీ నంట. మళ్ళీ తెల్లవారు జామున వేన్నీళ్లు కాపించుకుని సబ్బులతో స్నానంచేసి, చాకింటి మడతలు కట్టుకుని—”

“గంధపువ్వులకు కనపడకుండానూ, అత్తర పరిమళం వుండకుండానూ, కదూ ?”

“అవు నమ్మా అవును. కాని యింతేనా ?

ఇంకేమి చేసే దత్తా ?”

“జట్కా దిగి రాజమహేంద్రవరంలో దొడ్డిగుమ్మన తన బసలో ప్రవేశించడ మంట. ఒక్కక్షణం అయినా నడుము వాల్చుకుండా, అరటిపళ్లు కొబ్బరికాయలూ, బత్తాయిపళ్లు, పసుపుకుంకుమలూ, హారతికర్పూరమూ, పువ్వులూ-ఇలాంటి వన్నీ బుట్టలతోనూ పళ్ళేలతోనూ పుచ్చుకుని, వీధిగుమ్మన మళ్ళీ జట్కా యెక్కి, గోదావరి రేవురేవునా స్నానాలు చేసు కుని ప్రతీ గుడికీ వెళ్ళి మొక్కులు చెల్లించుకుని, తూర్పు తెల్ల వారుతోం దనగా మళ్ళీ బసకి చేరుకోడమంట”

“వీమి మనోషమ్మా కోదండమ్మా! ఒక్క రాత్రి నిద్ర తక్కువయితే—”

“నిద్ర తక్కువ యేమీ? బసకి చేరి చేరడంతోనే తలకి సాంబ్రాణి పొగవేసుకుని వేడివేడి కాఫీ పుచ్చుకుని కమ్మగా నిద్రపోవడం. ఏ వొంటిగంటకో లేచి రాజా భోజనం చేసి, మళ్ళీ నిద్ర. చీకటి పడిపడగానే భోజనంచేసి రాత్రి తెల్ల వారూ—”

“ఆనందంగా తేలిపోవడ మంట” అంది గోవిందమ్మ. క్షులుకుతూ.

“కాక దాన్ని కేమి తల్లీ?”

“నిజమే” అనుకుంది గోవిందమ్మ, మొగ్గంవంచుకుని.

“ఇంతకీ: దానిప్రణామం యెలాంటిదో చూశావా?”

గోవిందమ్మ మొగ్గంపై కెళ్తుకుని చూసింది.

“ఆ యిరవై దినాలూ రాత్రిశృంతా ముసుల్లంట. పగల లంతా యెండ లంట”

“శాబాసు” అంది గోవిందమ్మ, చమత్కృత అయి.

“ఇదే మంత గొప్ప సంగతే మాతల్లీ!”

“ఇంకేమి చేసిందమ్మా?”

“ఇంకో నెల్లాళ్లు పోచూత, కాశీయాళ్లత పేరు చెప్పి వెళ్ళిన రెండు మాసాలు కలకత్తాలో మకాం పెట్టిందంట”

“మరి తిమ్మన్ననో?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, సిగ్గు తెమల్చుకుంటూ.

“సడే”

“ఏం?”

“శాస్త్రం చెప్పినట్టుంది నీప్రశ్న”

“ఏమమ్మా?”

“పెళ్ళికి వెళ్తుతూ పెళ్ళికొడుకుని మరిచిపోతారా యెవరైనా?”

“వెంట బెట్టుకునే పెళ్ళిందా?”

“వారంరోజులుకి ముందే పంపివేసిం దంట, నిమ్మకాయల వ్యాపారం పేరుచెప్పి, బసా గట్టా కుదిర్చి వుంచడానికి”

“ఎంత మెళుకువో చూశావో?”

“కాక?”

గోవిందమ్మ మిషతూ మిషతూ చూడగా, నారమ్మ ప్రశ్నార్థకంగా చూసింది.

గోవిందమ్మ ఆచూపులు భరించలేకపోగా, నారమ్మ చూస్తూ వూరుకోలేకపోయింది.

“ఆ నెలరోజులూ పార్టీ లంట యెవళ్ళో పార్టీలు. వాళ్ళ వేషం వేసి దాని వాలకమే మార్చేశా డంట నాకొడుకు”

“పార్టీవేషం అంటే?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, తానూ ఆసరదా తీర్చుకోవచ్చు ననుకుంటూ.

“రంగురంగుల చీరలంట. జాకెట్లంట. అన్నీ పట్టువీ జరీ ముద్దలూ నంట నెత్తిమీద, సగానికి, వ్యూరంగా ముసు గంట. కాళ్ళకి దొరసాన్ల జోళ్లంట”

“ఎంత సొగసు వచ్చిందో?”

“వేషం పూర్తిచేసి చూసి, అది కోదండమ్మ అని నా కొడుకే నమ్మలేకపోయా డంట”

ఓరచూపులు చూస్తూ ఆ వేషం భావించుకుని, ఆ వేషంలో తాను తిమ్మన్న యెదట వుండినట్టు భావించుకుంది గోవిందమ్మ. భావించుకుని సిగ్గుపడింది.

అదేమీ యెరగనట్టు నటిస్తూ “అయిదు వంద లిచ్చి ఆ నెల్లొళ్లు షోకై న మోటారు కుదుర్చుకున్నా రంట. మేడ అద్దె నెలకి నాలుగు వందలంట. అందులో పడుకునే కుర్చీలంట. వాలుడు కుర్చీలంట. వూగుడు కుర్చీలంట. తిరుగుడు కుర్చీలంట —వంతవంత బల్లలంట. వాటికి కనీవినీ యెరగని పరుపులంట. మంచం పూలవిమానమే నంట. చంద్రబింబాలంట దీపాలు. చక్రాల విసనకర్రలంట, ఓలమ్మా, స్నానాలగదంటా—”

ఇలా అంటూ ఆగిపోయి, కళ్లు తేలవేసుకుంటూ వూగి పోయింది నారమ్మ.

అంతమాత్రం వినే దాని స్వరూపం భావించుకుని గోవిందమ్మ ముగ్ధురాలై పోయింది.

“తెల్లవారా టప్పటికి ఘుమఘుమలాడుతూ టీ అంట. రాజాటీ. తరవాత కమ్మగా నిద్రంట. పదకొండు గంటల పొద్దెక్కాక లేచి స్నానా లంట. హొతేలునుంచి వచ్చేదంట భోజనం. పూటకి అయిదు రూపాయలంట మనిషికి.

“అమ్మ బాబో?” అంటూ గుండెలు కొట్టుకుని “వొక్క భోజనాని కిద్దరికీ యిరవై రూపాయలే రోజుకి?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“కప్పు పానలా అంట టీ. పళ్ళెం అర్ధరూపాయంట ఫలహారం. అది రకరకాలంట. పుచ్చుకున్న రకం మళ్ళీ యెరగరంట”

గోవిందమ్మ నోరూరింది.

పైటకొంగుతో నోరు తుడుచుకునే అందుకుంది నారమ్మ.

“భోజనా లయినాక మళ్ళీ నిద్రంట. మూడుగంటలకు ఫల హారాలంట. ఆపళ్ళంగా మోటా రెక్కడం అంట. అవి బజార్లు కావంట. అవి వీధులు కావట. అవి తోటలూ దొడ్లూ కావంట. మూజిచూలంట. నాటకాలంట. సినీమాలంట. పాటసభ లంట—”

“ఎన్ని వింతలు చూశారో?”

“ఎన్ని వింతలు చేశారో?”

కళ్లు తిప్పుకుంటూ నారమ్మ యిలా అడగ్గా, మొగం తిప్పు కుని గోవిందమ్మ గుటకలు మింగింది.

“గాత్రి తొమ్మిదింటికి బసకి రావడం అంట. అప్పుడు స్నానాలంట. భోజనాలంట—”

ఇలా చెప్పి తల ఆడించుకుంటూ ప్రశ్నార్థకంగా చూసింది నారమ్మ.

భావనలోపడి గోవిందమ్మా, ఆమె యింగితం కనిపెడుతూ నారమ్మా వొక్క క్షణం మానం వహించారు.

౨౧

ఊరుకుని వూరుకుని. తటాలున యిద్దరూ వొక్క మాటే చూసుకున్నారు.

చూసుకుని చూసుకునిన్నీ “తరవాతా—” అంటూ యిద్దరూ వొక్కమాటే అందుకున్నారు.

ఆప్రథమవేగం యిద్దరూ కూడా నిగ్రహించుకోలేకే పోయారు; గాని “అయితే యేమిజరిగింది “దీ” అని గోవిందమ్మ

ముందుకి వెళ్లగా “యేమి జరిగింది” దా” అని నారమ్మ వెనక్కి వచ్చింది.

“తుల్లవారాక యిక కాళీ వెళ్లిపోడం—”

“అప్పుడే?”

ఎంతో బాధగా అడిగింది గోవిందమ్మ, యీ ప్రశ్న.

అది చూసి నారమ్మ “అదిగో, అదీ వరస. నేను చెప్పలేదా? వయస్సే తల్లీ, వయస్సే. “కాళీ వెళ్లి చక్కగా యాత్రలు చేసుకోక కలకత్తాలో యింకా యెన్నాళ్లూ?” అనిపిస్తోంది నాకు. “అలాంటి సుఖం విడిచిపెట్టి కాళీ వెళ్లిపోడం అప్పుడేనా?” అనిపిస్తోంది నీకు. ఎంత వ్యత్యాసమో చూశావా?” అనడిగింది నారమ్మ.

“మరేం లేదమ్మా! వెళ్ళడాని కెన్నాళ్ళు బరాటపడ్డారో, వెళ్ళాక యెన్ని ప్రయత్నాలు చేసుకున్నారో, చేసుకున్నవి నాలుగో వంతయినా అనుభవించారో లేదో—”

“ధర్మమేనే తల్లీ! ఈ వయసులో నాకెందుకూ అవీ? ఆ వయసులో నీకు లేకపోతే యెలాగ అవీ? ఈ భేదం చూపించడాని కన్నాను గాని—ఇంతకీ యాత్రపేరు చెప్పుకుని యిందుకోసం వెళ్లారు గాని—”

“మరే, మరే, అదీ నే ననడం”

“ఎవ రన్నా అదే, నేను మాత్రం యెరగనూ తల్లీ! అలాంటప్పుడు విడిపోవడం యెంత కష్టమో? కనకనే తెల్లవారితే కాళీ వెళ్ళిపోవడం మనగా, రాత్రంతా వొకటే యేడు పంట కోదండమ్మ”

“ఏమనో?”

“బతుకున్నన్నాళ్ళూ యిక్కడే వుండిపోదా మని వొక మాటంట. “నాతో బాటు కాశీ వస్తే గాని వొప్పకో” నని వొకమాటంట.” “నీ చేతుబతో పీక పిసికి చంపెయ్య” మని వొకమాటంట. “కాశీ వెళ్ళాక గంగలో దిగజారిపోతాను గాని మరి యింటికి రా” నని వొకమాటంట. “పోనీ, మరో నెల అయినా యిక్కడ వుండిపోదాం” అని వొకమాటంట. వొక నెలరోజులు బొంబాయిలో కూడా వుందాంవస్తావా మరి ?” అని—”

“బొంబాయి కూడా వెళ్ళారటనా ?”

“అనుకున్నారు గాని సాగలేదు”

“షాపం”

“చివరికి, వారాని కోరాత్రి తన మేడకి వస్తానని తిమ్మన్న చేత చేతిలో చెయ్యి వేయించుకుని, అప్పటికి మనస్సు సరి పెట్టుకుం దంట”

“ఊహూ”

“గుడికి మేక వెళ్ళినట్లు వెళ్ళిం దంట కాశీ”

“డబ్బేమాత్రం—”

“కలకత్తాలో యెనిమిది సంచులు—”

“తిమ్మన్నకి—”

“సరే, కలకత్తానుంచి వచ్చాకే కాదూ, పాత యిల్లు పడ గొట్టించి బుల్లి బుల్లాలి మేడ వేయించుకున్నాడూ నాకొడుకు?”

“చూశాను, చూశాను, ముద్దులు మూటకడుతోంది”

“లోపలికి వెళ్ళావా ?”

“ఏం పనీ నాకు ?” అనడిగి “యిక వెళ్ల కుండా వుంటానా?” అని మనస్సులో అనుకుంది గోవిందమ్మ.

అనుకుని, మొగమున్నూ పక్కకి తిప్పుకుని “ఇప్పటికీ నా బతుకంతకీ మూడు సంవత్సరాలు వున్నాయి. నెలకే నాలుగు సంచులు గుమ్మరించిన కోదండమ్మతో సుఖించిన తిమ్మన్నకి మన సిచ్చెయ్యడం తప్ప నే నేమి ముచ్చటలు తీర్చగలనూ?” అనినీ కించపడింది.

దీంతో, ఆమె మొగం చిన్నబోయింది.

అది గ్రహించింది నారమ్మ.

“నా కొడుకు గుణం కనిపెట్టావా ?” అంటూ వెంటనే బుజంతట్టింది గోవిందమ్మ దృష్టి ఆకర్షించుకుని “అంత డబ్బున్న కోదండమ్మ నెలా చూశాడో, సామాన్య సంసారి గొల్లదానీ అలాగే చూస్తున్నాడు నా కొడుకు. వాళ్లు మన సిచ్చారు, నా కొడుకూ మన సిచ్చేశాడు. ప్రేమ వుంటే డబ్బెందుకూ ? ప్రేమ కనపడకే గాదూ తిరపతమ్మని పోషామ్మన్నాడూ ? మనసు ప్రధానం కాని డబ్బు కాదమ్మా నాకొడుక్కీ” అంది కళ్ళు తిప్పుకుంటూ.

“సరే గాని, యింటికి వచ్చాక, అన్నప్రకారం కోదండమ్మ యింటికి—”

“దాని మేడకి నా కొడుకూ వెళ్ళేవాడు, నా కొడుకు మేడ కదీ వచ్చేది”

“తిమ్మన్న మేడకే ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ చకితలయి.

“కాకేం ?” అంటూ అందుకుంది నారమ్మ.

“ఊళ్ళో యెక్కడయినా హరికథ చెప్పారంటే—భాగవతం ఆడారంటే—బొమ్మలాట జరిగిందంటే అది నాకొడుకు మేడకి వచ్చిందన్నమాటే. రాజమహేంద్రవరంలో నాటకం ఆడారంటే, సినిమాల్లో ఆటలు, మారాయంటే అది నాకొడుకు బత్తాయితోటలో మకాం వేసిందన్నమాటే”

“అవెక్కడి ధైర్యసాహసాలమ్మా?” అంటూ బుగ్గలు నొక్కుకుంది గోవిందమ్మ.

“నా కొడుకు మేడలో దిగిననా డేమి చేసిందో—”

“పీటలమీద కూచుంటా నందా?”

“తోచలే దేమో కాని అంతసేనీ చేసేదే అది. ఏమి చేసినా యెవరికీ తెలియగూడ, దంతే. దాని వూహలూ, దాని పన్నాగాలూ, దాని తెగింపు, దాని సరదాలూ, దాని అనుభవాలూ—వో!!”

ఇలా అంటూ వూగిపోయింది నారమ్మ.

ఇదంతా విని గోవిందమ్మ తాదాత్మ్యం పొందింది.

ఆమె మనస్సు ఏ అనంతసథాల్లోనో విహరించింది.

ఆమె ఆశలుపడన్నతోన్న తశిఖరాలమీదనో పాకిపోయాయి.

ఆమె ఆత్మ యేదుర్లభపదార్థంలోనో లీనం అయిపోయింది.

అది గ్రహించి “విన్నావా?” అంది నారమ్మ.

ఉలిక్కిపడి “యేమిటి” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“ముహూర్తం రెండుదినా లుందనగా పానకాల నుసన్నకి మొక్కుపడి చెల్లించుకుంటా నంటూ మంజీగిరి వెళ్ళిపోయింది కోదండమ్మ”

“వెళ్ళి?”

“ముహూర్తంనాటి రాత్రి పదకొండు గంటలికి రాజ మహేంద్రవరంలో రెయిలు దిగింది”

“దిగి?”

“కలకత్తా వేషం వేసుకుని పన్నెం డయాటప్పటికి అద్దె కారుమీద వూళ్ళోకి వచ్చింది”

“వచ్చి?”

అంతకంత కుద్యేగం యెక్కువ కాగా, సకలమూ మరిచి నెమిలిపిట్ట కేక వేసినట్టడిగింది, గోవిందమ్మ.

“మేడ యెక్కేసింది”

గోవిందమ్మ స్తబ్ధ అయిపోయింది.

“జనం” అని మాత్రమే అనగలిగింది, అవ్యవధానంగా.

“మేడమీద ఒక్కపిట్ట అయినా వుండకుండా మొదటే యేర్పాటుచేశాడంట నాకొడుకు. “ఇదిగో నీ మేడ పరీక్ష చేసుకో” అన్నా డంట నా కొడుకు. ‘నేను నీదాన్ని కానూ’ అందంట కో—”

“స్రీకో—”

“అవును నా కోడలే, కాకేం? దేవుడి కింకా ధయ రాలేదు గాని—”

“వచ్చివుంటే తిరసతమ్మ మాత్రం నీ కోడలయి వుండక పోవునా?”

“వెర్రిపిల్లా” అంటూ గోవిందమ్మ నిట్టే కాగలించుకుని “పూట యిట్టే తిప్పేస్తావు దాని మీదికి” అని వొకమాటు బులిస్తూ చూసి “కావలసిందే పెంకిలంజెకి” అని పళ్లుకూడా వొకమాటు పటపట్టాడించి “దాని అడ్డు యెప్పుడో వదలి

పోయిందిగా? అయితే, కోదండమ్మ యేమందో యెరుగుదువా?”

అనడిగింది నారమ్మ.

“ఏముంది?”

“నునసు పుట్టిన వెంటనే మేలుపన్నాను గాని లేకపోతే—”

“అదీ నిజమే నమ్మా”

అంటూనే పక్కకి చూసి ఏమిటో అనుకుంటూ తల పంకించుకుంది గోవిందమ్మ.

ఆమె భావన పూర్తి అయేదాకా నూరుకుని “తరవాత, కోళ్లుకూస్తూ చునగా తిమ్మన్నని తీసుకుని బత్తాయితోటకి వెళ్ళిపోయిం దంట” అంది నారమ్మ.

చకిత అయి “అక్కడి కెందుకమ్మా?” అనడిగింది గోవిం దమ్మ, ఉద్వేగంతో.

“అక్కడ వేషం మార్చేసుకుని ఆ కారే యెక్కి—”

“తెల్లవారుజామున రెయిలు దిగి రాజమహేంద్రవరం నుంచి వచ్చినట్టు—”

“కాకులు కూశాటప్ప డింటికి చేరుకుం దంట”

గుండెలు కొట్టుకుని “యెంత నేర్వో చూశావా?” అంది గోవిందమ్మ.

“కనకనే అనుభవించింది” అంది నారమ్మ.

చూస్తూండగా, దీపం దిగతీసేసిన ట్టయిపోయింది గోవిం దమ్మ మొగం.

నారమ్మ అది గుర్తించి పోతుండేమో అని “ఎందుకూ? నడమంతరం చా వయిపోయింది పాపం” అంది గోవిందమ్మ, కోదండమ్మ అకాలమరణానికి పరితపిస్తున్నట్టు.

“అవునవును, మరి మూణ్ణెలకే గాదూ, వద్దు మొర్రోమని తల్లి యెంత మొత్తుకుంటున్నా వినక, పుండంటి చలికాలంలో భద్రాచలం వెళ్ళి మన్యజ్వరం తెచ్చుకుని యెగిరిపోయిందీ, పువ్వులాగా?” అంటూ నారమ్మ కూడా అంతకంటే యెక్కువ విచారం నటించింది.

నటించి, వొక్క క్షణం పూరుకుని “అయితే, పెత్తనం వచ్చాక బతికింది రెండేళ్ళే అయినా మహారాణీలాగ బతికింది” అందామె తృప్తి కనపరుస్తూ.

“లేకపోతే దాని ప్రాణం యెంత కొట్టుకున్నో?” అంది గోవిందమ్మ.

“కొట్టుకోదూ. నిండుప్రాణం?”

ఇద్దరూ మళ్ళీ వొక్క క్షణం మానం వహించారు.

ఉన్నట్టుండి “యేమయితే యేమీ? కులంమనిషితో స్నేహం చెయ్యడానికి నాకొడుక్కి సెలవిచ్చింది గొల్లపిల్ల. కాని ఆమనిషి యెవరో మాత్రం తెలియడం లేదు” అంది నారమ్మ, నిరాశలో ఆశా, ఆశలో మళ్ళీ నిరాశా కనపరుస్తూ.

“అదే వచ్చింది చిక్కు” అని గోవిందమ్మ. ఆవుకోసం పాకవైపు చూస్తున్నట్టు నటిస్తూ “కనిపెట్టలేకపోయింది నారమ్మత్త” అని సగర్వంగా నవ్వుకుంది, లోపల్లోపల.

చూసి చూసి “మరి పోతా” నంటూ లేచింది నారమ్మ.

“వెడతా నంటావా?” అనడుగుతూ తాను గూడా లేచి “భోజనాని కున్నావు గాదు...పోనీ, రేపుమాత్రం తప్పదు సుమా” అంటూ నారమ్మని పొదుపుకుంది గోవిందమ్మ.

“తప్పకుండా వస్తా నమ్మా” అని గోవిందమ్మ మొగం నిమిరింది నారమ్మ.

ఇద్దరూ అగుగువేశారు.

౨౨

“రేపు తప్పదు” అనుకుంది నారమ్మ.

“నారమ్మ శ్రీ రాచుబారమే తెచ్చివుంటేనా?” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

ఈవూహలకు తగ్గ కల్పనలతో యిద్దరూ ముందుకి నడిచారు. వసారా గుమ్మం దగ్గిరికి వచ్చాటప్పటికి “దాటిపోతోంది, నారమ్మ కాళ్లు పట్టుకో” మని మనస్సు తొందర పెట్టగా “అత్తోయ్” అంటూ ముందు తాను నిలిచిపోయి, తరవాత రెక్కపట్టుకుని నారమ్మనికూడా నిలిపేసింది గోవిందమ్మ; కాని “నిదానించుకో. ఆమనిషి నువ్వేట అని ముందు నారమ్మచేత అనిపించుకో. ఇవాళ కాకపోతే రేపయినా అని తీరుతుంది, తొందరపడిపోకు” అని బుద్ధి మందలించగా, అదే బాగుం దనుకుని నాలుక చివరికి వచ్చిన మాట మా ర్చేసి “మనం అనుకున్న మాటలు మనస్సులో వుంచుకోవాలి సుమా” అని బతిమాలుకుంది.

“వెరితల్లీ, నువ్వు చెప్పాలా వేరే?”

“ఇందులో వొక్కమాట బయటికి వచ్చినా నేను నుయ్యో గొయ్యో—”

“తప్పమ్మా తప్ప, అలా అనుకోకు” అంటూ గోవిందమ్మని పొదివిపట్టుకుని, నారమ్మ “నాకూ తెలుసునమ్మా యీ

మాట లెంత తియ్యనివో అంత చేదువి. ఎంత సుఖపెడ తాయో, వీలుతప్పితే అంతా దుఃఖం కట్టికుడుపుతాయి. హృదయాని కెంత తృప్తి కలిగిస్తాయో బయటపడ్డాయంటే బతుక్కంత అపకీర్తి కలిగిస్తాయి” అంది.

“సుఖం లేకపోయినా బతకవచ్చు గాని మచ్చ పడ్డదంటే—”

“అదే నమ్మా తల్లీ! సంసార మయినా సుఖ మయినా గుట్టుగా వున్నంతసేపే కాదా?”

“కావలసినంత సుఖమూ అనుభవించింది కోదండమ్మ—”

“అందుకే నా తాపత్రయమూను. విన్నావా? ఇక్కడా అక్కడాకూడా వీలుకాక తిమ్మన్న మతిపోగొట్టుకునేవాడు. కోదండమ్మ నిద్రాహారాలు మానుకూచునేది. అలాంటప్పుడు వాళ్ళని నేనెంత చమత్కారంగా కలిపేదాన్నని?”

“మరి మల్లి?”

“మల్లి కాదు పిల్లి! గుట్టు బయటపెట్టకుండా వుండడాని కప్పడో నాలుగూ. అప్పుడోపదీ రూపాయ లనీ, కట్టివిడిచిన బట్ట లనీ—అంతే గాని తరవా తరవాత కోదండమ్మ దాన్ని తప్పించెయ్యలేదా? మరి కలకత్తా సంగతి దానికి తెలుసా? నాకొడుకు మేడకి రావడం అదెరుగునా?”

“అలాగేం?”

గోవిందమ్మ వింతగా చూడగా, నారమ్మ సగర్వంగా చూసింది.

ఏకకాలంలో యిద్దరూ వసారా గుమ్మం దాటారు.

హల్లో మెల్లిగా నడిచారు.

వీధిగుమ్మం సమీపించారు.

తలుపు గడియమీద చెయ్యి వేసింది గోవిందమ్మ కాని తియ్యలేక పోయింది.

“తనువులు శాశ్వతాలు కావు. కోదండమ్మ సాహసించిందో అనుభవించిందో ? తరవాత గింజుకుంటావు దేవుడల్ల వచ్చింది నారమ్మ, బతిమాలుకో” అంటూ మనస్సు మళ్ళీ అడావుకి చేసింది; గాని “వద్దు—వద్దు. ఒక్కపూట తాళు, బేలపోకు” అని బుద్ధి మళ్ళీ మందలించింది.

సాహసించలేకపోయింది.

ఊరుకోనూ లేకపోయింది.

కళ్లు చెదరిపోయాయి.

చినరికి “అత్తోయ్” అంటూ మళ్ళీ నారమ్మ చెయ్యి పట్టుకుంది; గాని అంతలో మళ్ళీ పస్తాయించుకుంది.

“రాత్రి నిద్రలో గడిచిపోతుంది. కళ్లు మూసి తెరిచా టప్పటికి తెల్లనారుతుంది. తరవాత నారమ్మ రానే వస్తుంది” అని దిటవుతెచ్చుకుంది.

“ఏమి తల్లీ ?” అనడిగింది నారమ్మ, ఏమీ యెరగనట్టు.

“ఆమనిషి పేరెవరన్నా ?” అంటూ గారాం కుడిచింది గోవిందమ్మ, నారమ్మని కౌగలించుకుని.

“చెబుతా డని నాకు నమ్మకం లేదే తల్లీ”

“అలా కాదు, నువ్వు మళ్ళీ కాదుకూడ దంతు చెప్పేస్తా డన్నా, నీకొడుకు”

“నాకొడుకు నాకు చెబితే, నేను నీకు చెప్పే మరోపని చేసుకుంటాను, సరా ?”

మాట్లాడకుండా గోవిందమ్మ చెయ్యి చాపింది.

నారమ్మ కూడా మాట్లాడకుండానే ఆచేతిలో చెయ్యి వేసింది.

౨౩

ఎలా వేసిందో తలుపు గడియ వేసిం దంతే, మరి నుంచోలేక
వొక్క అంగలో వెళ్లి కవాచీబల్లమీద కూలబడింది
గోవిందమ్మ.

కూచోనూ లేక వాలిపోయింది.

ఒక్కమాటుగా చెరువు నిండిపోతే గట్లు జవజవలాడిపోయే
టట్టు నారమ్మ పుండినంతసేపూ వొదిగివొదిగి పుండిన భావో
ద్రవేకం అంతా వొక్కమాటుగా వుబికి ఆమె హృదయం దడా
దడా కొట్టుకుంది.

బాహిరదృష్టి మందగించింది; గాని ఆంతరదృష్టి నిశితం
అయింది.

దుసరుసలాడుతూ తాను తిరస్కరించడంనల్ల కుసిల్లిపోయి,
అప్పటికీ తనమీది చూపు మళ్ళించుకోలేక, తిమ్మన్న, గొల్ల
భామ మొగాన తనమొగం రూపించుకునీ, ఆమె నడకల్లో
తన నడకలు భావించుకునీ, ఆమె మాటల్లో తనమాటలు
వూహించుకునీ తృప్తి పడుతున్నట్టు తోచి, కళ్లు మూసుకుని
మరింత మధన పడిపోయిం దామె.

ఒక్క క్షణం అలా వుండి మళ్ళీ కళ్లు తెరిచాటప్పటికి
బాగా చీకటిపడింది.

చూడగా, యిటు కళ్ళల్లోనూ అటు జగత్తంతటాను
గూడా అంధకారం.

దీంతో, హృదయం నిండానూ అంధకారం.

పోనీ, భవిష్యత్తో అంటే అదో గాఢాంధకారం.

ఈస్థితిలో “అమ్మే” అంటూ లేగదూడా “అంబే” అంటూ ఆవూ వొక్కమాటే అరిచాయి.

ఉలిక్కిపడి, మెల్లిగా లేచి, తడుముకుంటూ వెళ్లి దీపం వెలిగించిం దామె.

ఆ వెలుక్కి, ఘనీభవించి వుండిన చీకట్లు చెల్లాచెదరయి పోగా, స్తంభంచాటున తిమ్మన్న నక్కి నుంచున్నట్టయి గజ గజలాడి, యెడమచేత దీపంపై కెత్తిపట్టుకుని ఆ వెలుక్కి కుడి చెయ్యి అడ్డుపెట్టుకుని బాగా పరకాయించి అప్పుడు స్తిమిత పడింది.

నిప్పు రాజెయ్యూ లని పొయిదగ్గర కూచుంది.

పిడకముక్కమీద పోసిన కిరసనాయిలు భగ్గు మనగా, వుంజీభవించి చీకట్లో దూకే పొగ మాటున, తిమ్మన్న, తన కళ్లు ముయ్యడానికి వెనకవాటుగా పొంచివస్తున్నట్టయి, బెదిరి, వెనక్కి విరగబడిచూసింది.

చిట్టు కలపడానికి పెరట్లో కూచుంది.

అది చూసి, పడుకునివున్న ఆవు చురచుర చూస్తూ గభీ మని లేచి నుంచోగా, తిమ్మన్న లేవగొట్టిన ట్టనుకొని, చురుగ్గా చూస్తూ, “అప్పుడే యెందుకూ?” అనబోయి తెల్లపోయింది.

దూడని కట్టేసి, ఆవుకాళ్ళకి బందంవేసి, పొదుగు కడిగి, పాలు పితకడం ప్రారంభించింది.

గొల్లభామ, ఎడమచేత్తో తిమ్మన్న తల కొంచెం ముందుకి వంచి కుడిచేత్తో గుమ్మపాలగిన్నె అతనినోటి కందిస్తున్నట్టూ, వొకమాటాగిన్నె తన నోట గూడా వుంచుకున్నట్టూ, సుఖ

పారవశ్యంతో ఆమె మళ్ళీమళ్ళీ అలా చెయ్యగా, ఆముచ్చట వుభయులకూ మొదట వుల్లాసమై, తరవాత వుత్సాహమై, తుదకు ఉద్రేకం అవుతున్నట్టూ, తోచి, విభ్రాంతి అయి పోయింది.

ఎలా అయితేం, చివరికి పాలు పితికేసింది.

ఆవు బందం విప్పేసింది.

కాలితో ముక్కాలిపీట వొక పక్కకి తోసేసింది.

వెంటనే వొకచేత పాలతప్పేలా, వొకచేత లాంతరూ వుచ్చుకుని, అవతల యేదో మించిపోతున్నట్టు గబగబా బయలుదేరింది; కాని పదడుగులు వేశాటప్పటికి గదుము తున్నట్టు ఆవు అతి ఝూంకారంగా అరిచింది.

లేగదూడ పరవళ్లు తొక్కి గగ్గోలుపెట్టేసింది.

అది చూసి “అయ్యో” అనుకుంటూ వెనక్కి వెళ్లి లాంతరు కింద వుంచి దూడను విప్పింది.

అయితే, అప్పుడే పాలు పితికడానికి వచ్చిన ట్టనుకుని, ఆవుకి బందం వెయ్యబోయి, అంతలో నాలుక కరుచుకుంటూ యింట్లోకి చక్కాపోయింది.

నిప్పంటించి, పొయ్యిమీద యెసరుపడేసి, బియ్యం కడిగి వుంచి, అప్పుడు పాలు పితికడం దినమ్మా ఆమె కలవాటు.

ఇవాళ యెసరు పడెయ్యడం మరిచిపోయి, యింట్లోకి వచ్చాటప్పటికి కాగడా లాగ పొయ్యితెగ మండి పోతూ వుండడం చూసి కంగారుపడిపోయి పాలతప్పేలా దానిమీద పెట్టేసింది.

ఒక టేమిటి ఇలాగ, అప్పుడు, ప్రవీపనీ ఆమె అస్తవ్యస్తం గానే చేసింది.

ఎప్పటి కప్పుడు “ఏమిటిదీ?” అనుకుంటూనే తరవాతి పని కూడా యిలాగే చేస్తూ వచ్చింది.

ఈ కంగారులో వంట అయింది; గాని అన్నం చిమిడి ముద్ద అయిపోయింది.

“ఇప్పటికే పొద్దుపోయింది, మళ్ళీ వంట యేమి” అనుకుని అన్నీ వడ్డించుకుంది; గాని పెరుగుతప్పేలా దగ్గిర పెట్టుకోడం మరిచిపోయింది.

“పటం చూడడం సగమే అయిపోయింది” అనుకుంటూ గబగబా భోజనం ప్రారంభించింది; గాని ఆకలి కనపడలేదు, సయించనూ లేదు.

“మీగడపెరుగుతోనైనా నాలుగు ముద్దలు తినలేక పోతామా?” అనుకుంది; గాని దానికోసం అలమారు దగ్గిరికి వెళ్ళి, ముందు పాలతప్పేలా కనపడగా “దాలిమీద పడె య్యనే లేదు” అనుకుంటూ తీసుకువచ్చి, అప్పటి కప్పుడే అది పాలన్నమాట మరిచిపోయి, బిళ్ళకిబిళ్ళ అంతా బొళ్ళుక్కున పడిపోతుం దేమో అని తప్పేలా మెల్లిగా వంచి పచ్చిపాలే వడ్డించుకుని తెల్లపోయింది.

కంచం కడగడానికి పెరట్టోకి బయలుదేరింది. అయితే, కడుపునిండా పాలుతాగ, ఆల్లాసంతో చెంగుచెంగున దూకుతూ వచ్చి లేగదూడ కాళ్ళలో పడగా కంగారుపడి, కట్టివేదా మని పాకలోకి తీసుకు వెళ్ళి ఆవుముందు పచ్చిగడ్డి పడేసి చక్కా వచ్చింది.

కొంతసేపటి కీ గొడవ లన్నీ యెలాగో పూర్తిచేసుకుని మళ్ళీ వచ్చి పటం దగ్గర కూచుంది.

చూడగా, కృష్ణు డప్పటికీ రాధ పమిటికొంగు లాగుతూనే వున్నాడు.

రాధ కూడా కృష్ణునిమీన కోప్పడుతూనే వుంది.

దానిమీద “అయ్యో, మీ యిల్లు బంగారం గానూ, యింకా యెంతసేపరా యీ బెట్టుసరీలూ యీ బతిమాలడా లూను?” అనుకుంది గోవిందమ్మ; గాని “మరి నువ్వేమి చేస్తున్నావు తిమ్మన్నవి?” అని యెవరో అడిగిన ట్టయి సిగ్గుపడి పోయింది.

తరవాత వొక్క క్షణం వుండి మళ్ళీ పటం చూసింది.

మళ్ళీ విభ్రాంతురా లయింది.

కోదండమ్మనీ గొల్ల భామనీ మళ్ళీమళ్ళీ తలుచుకుని మళ్ళీ మళ్ళీ గుటకలు మింగింది.

మళ్ళీమళ్ళీ తిరపతమ్మని తలుచుకుని మళ్ళీమళ్ళీ యీన డించుకుంది.

మళ్ళీమళ్ళీ నారమ్మ ధోరణి విమర్శించుకుని, మళ్ళీమళ్ళీ కల్పనల మీద కల్పనలు చేసుకుంది.

ఇలాగ సతమత మయిపోతూవుండగా, ఆ మెకి, ఆవులింతల మీద ఆవులింతలు వచ్చాయి.

కళ్లు మండాాయి.

కనురెప్పలు బరువెక్కాయి.

ఇక ఆగలేక దీపం తగ్గించెయ్యకుండానే వెళ్లి, పక్క
దులుపుకోకుండానే పడుకుంది; కాని నిద్రాపట్టదు, కళ్ళూ
తెరవలేదు, తోచనూ తోచదు, తెల్లవారదు.

ఇలా కూడా మరికొంతసేపు బాధపడగా బాధపడగా,
అటు కోళ్లు కూస్తూ యనగా యిటు కోడికునుకు పట్టింది.
అందులో కల.

గంధపుగిన్నే, పన్నీరుబుడ్డి, సెంటుసీసాలూ, అగరువత్తులు
కూడా, తాంబూలసామగ్రి వున్న పళ్ళెం పట్టుకుని చాకలి
మల్లి ముందూ, ఫలహారాలూ కాఫీ ప్లాస్కూ వున్న పళ్ళెం
పట్టుకుని తాను వెనకా బయలుదేరినట్టు—మల్లి భూమి
మీదా భూమికి గజం యెత్తున తాను ఆకాశానా నడుస్తు
న్నట్టు—“కోదండమ్మగారు బయలుదేరి నప్పుడు చిమ్మచీకటి
ముసురూను. మీపుణ్యం మంచిది కనక, యివాళ పుచ్చపువ్వు
లాగ వెన్నెల. మరిసాచి అడుగు వెయ్యరేం?” అని మల్లి
తోందర పెడుతున్నట్టు—ఊరికి మైలుమా రాన వుండిన తిమ్మన్న
బత్తాయితోట, వూరు దాటాటప్పటికి తన కెదురువచ్చినట్టు—
తనమీద ఎర్రఅక్షింతలూ పచ్చఅక్షింతలూ దిప్తిచీసి అటూ
యిటూ చల్లీసి, కాళ్ళమీద నీళ్ళు పోసి, చెయ్యిపట్టుకుని
తనని లోపలికి తీసుకు వెళ్ళడానికి ముసిముసినప్పులు నవ్వు
కుంటూ తోట గుమ్మాన నుంచుని గొల్లభామ నిరీక్షిస్తు
న్నట్టు—“నేను కులంమనిషి, నేమనుకున్నావో మరి” అంటూ
తానామెని పక్కకి తప్పకోమని చేసన్న చేసినట్టు—తీరా
తోట ద్వారందగ్గిరికి వెళ్ళాటప్పటికి, తోటకూ రోడ్డుకూ
మధ్య వుండిన బోదెకాలవ అమాంతంగా అరఫర్లాంగు వెడల్పు

యిన కొండవా గయి, నురగలు కక్కుకుంటూ పొర్లిపోతూ తాచుపా మంత వడిగా ప్రవహిస్తున్నట్టు—అది చూసి తాను నిలువునా నీరయిపోగా “అడుగు వెయ్యండి” అని మల్లి తొందరపెడుతున్నట్టు—“భయంలేదమ్మా చెల్లీ! ఇది మనుష్యులు కల్పించింది. చూసినకొద్దీ పొంగిపోతుంది. భయపడ్డ కొద్దీ కెరటాలు విరిగి మీద పడతాయి. దేవు డిచ్చిన ప్రేమ ఆరాధిస్తున్నవాళ్లం, మన కిదొక అడ్డా? సాహసించి వురక వమ్మా” అంటూ పొదివిపట్టుకుని తనని కోదండమ్మ ముందుకి నడిపిస్తున్నట్టు—చూసి చూసి, నమ్మలేక నమ్మలేక నమ్మి, చివరి “కేమయినా కానీ” అని తాను వాగులో వురికినట్టు—

దీంతో గోవిందమ్మకి మెళుకువ వచ్చింది.

చూడగా దీపం బంతివుప్పలాగే వుంది; కాని కెలవెల పోయింది.

తలుపు కొడుతూ పాలికాపు తెగ అరుస్తున్నాడు.

ఆవు వొకటే గోలచేస్తోంది.

ఈరభస అంతా విని, తూర్తూ తూర్తూ వెళ్లి పెరటితలుపు తెరచి చూడగా భళ్లన తెల్లవారిపోయి వుంది.

౨౪

బిందె బుజాన వేసుకుని గోవిందమ్మ చెరువుగ టైక్కాటప్ప టికి నిండుబిందె బుజాన పెట్టుకుని చెరువుకేసి తిరిగి వుండిన గొల్లభామ “కాఫీకి పొద్దెక్కిపోతోంది, పోవాలి” అంటోంది వొక యువతితో.

అది విని “కాఫీట కాఫీ” అనుకుంటూ మొగం చిట్టించు కుంది గోవిందమ్మ.

“చీక టుండగా నువ్వు బయలుదేరవు. సావకాశంగా చెరువులో స్నానం చేస్తూ కూచోడానికి అన్నయ్యగా రొప్పగోరు. గట్టిచిక్కే” అంది యువతి.

“ఇక్కడ చెలికత్తెతో దినంతులు కొడుతూ కూచున్నావా?” అనుకుంటూ కొంచెం కోపంగా చూసింది గోవిందమ్మ.

“నేనయితే, నారాజుని, అయిదుగంటలకే కాఫీయిచ్చి పంపెయ్యనూ?” అని కూడా అనుకుం దామె.

“మా అన్నయ్యగారు కూడా పొద్దున్న స్నానం చేస్తారా?” అనడిగింది యువతి.

“అయ్యో, వదినా, చీకటి వుండగానే వారు స్నానం చేస్తారు. చలవమడతలిచ్చి, అద్దమూ దువ్వెనా యెదటవుంచి—”

“నువ్వు కాదూ తల దువ్వడం?”

“నేనే అనుకో, నీకంత సరదాగా వున్నప్పుడు కాదనడం—”

మాట సగంకో వెనక్కి తిరిగి, గోవిందమ్మని చూసి గతుక్కు మని, అటు తిరిగి పావంచా లెక్కి కంగారు పడుతూ వెళ్లిపోయింది గొల్లభామ.

యావనమదానికి తోడయి తడిబట్ట ఆమె నడక మరింత మందగింపజేసింది.

తెల్లని గ్లాస్కోచీరా, లేతాకుపచ్చ వాయల్ రైకా ఆపిలు పండుకి చుట్టిన టిన్నూ కాగితం లాగ పా—చ్చని ఆమె శరీరం అంటుకుపోయి వున్నాయి.

ఆదరాబాదరా సద్దుకుని వచ్చివున్నట్టు బర్మాముడి యింకా కొంచెం శిథిలశిథిలంగానే వుంది.

బుజంమీది బిందె అప్పుడే తోమిచ్చండడంవల్ల బంగారపు కుండలాగ మిలమిల్లాడుతోంది.

పక్కవాటుగా ఆమె వ్యూహం చూసి, సుతారంగా తల పంకించుకుని, ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకుంటూ పావంచాలు దిగింది గోవిందమ్మ.

“ఏమి వదినా, పొద్దెక్కివచ్చావ్?” అనడిగింది యువతి.

“రాత్రి తెల్లవార్లు దోమలు చంపేశాయి. నెల గుంకాక కసింత నిద్రపట్టి పొద్దుసోడిచాక మెళుకువవచ్చింది” అని బదులుచెప్పింది గోవిందమ్మ, దోమకాట్లకోసం అన్నట్టు ఆజబ్బె యీజబ్బె చూసుకుంటూ.

“చూశావా?”

“చూడనూ చూశాను, విననూ విన్నాను”

“తిమ్మన్న అన్నయ్యగారి చెట్టబట్టాక బాపనమ్మో రయి పోయింది బొత్తిగా”

“ఇద్దరూకలిసి అత్తెసరూ పచ్చిపులుసూ తింటున్నారటనా”

“అదెక్కడలే?”

“మరింకేం? పొద్దుటిపూట స్నానం చెయ్యడానికి బాపనమ్మోరులే కావాలా?”

“ఇంతవరకూ మనవా శ్మేరగరుగా?”

“నువ్వేం చూశావ్?”

“ఇలా అడుగుతూనే చెరువులో దిగేసింది గోవిందమ్మ అప్రయత్నంగా.

“నువ్వునా?” అనడిగింది యువతి, చతకి అయి.

“లేకపోతే, మీ తిమ్మన్న అన్నయ్యగారికి పనికివస్తానా మరీ?” అని మనస్సులో అనుకుని “నువ్వునా అంటే?” అని యెదు రడిగింది గోవిందమ్మ, నిలవతీసి.

“నువ్వు చెరువులో దిగి స్నానం చెయ్యడం యెరగమే” అని గట్టుమీదనుంచి మాట వినవచ్చింది.

ఉలిక్కిపడి చూడగా, తిరపతమ్మ.

ఆమె కట్టిన చీరా, తొడిగిన రవికా కనుమాసి వున్నాయి.

సగ్గుబియ్యపు పరమాన్నంలో బెల్లం వెయ్యడమూ, కూతుర్ని పెళ్ళాడ మనడమూ కూడా జ్ఞాపకం వచ్చాయి.

దాంతో “నీబతు కేడ్చిరి గదే” అనుకుంటూ పులుకూ పులుకూ చూసింది గోవిందమ్మ.

ఆచూపులకు “వినపడలేదు, ఏమన్నావూ?” అనడుగు తున్న ట్రం చేసుకునీ, ఆలస్యం సహించలేకా ఆమాట మళ్ళీ అడిగింది తిరపతమ్మ.

“శివరాత్రి వెళ్లాక నువ్వు నేనూ కలుసుకుంటేగా?”

“అవునవును, అనూవాసనాడు కూడా నువ్వు చెరువులో స్నానం చేశావ్, చూశా” నంది యువతి.

“ఏం?” అని ముదలకిస్తున్నట్టు చూసింది గోవిందమ్మ.

“ఏమో నే నెరగను, ఈమధ్య మొదలుపెట్టావుకామోసు నువు” అంటూ చూతి ముడుచుకుని, భడీమని బిందె పానం చాలమీద వుంచింది తిరపతమ్మ.

“పొద్దుటిపూట నీళ్ళలో దిగి స్నానం చేస్తే యెంతో సుఖంగా వుంటుంది దంది మాచిన్నవదిన. చలి బాగా తగ్గి

పోయాక నెల్లాళ్లపాటు నేనుకూడా చేసి చూడా లెలా వుంటుందో ?” అంది యువతి.

“ఇప్పుడు మాత్రం చలేదీ ?” అనడిగింది తిరపతమ్మ.

“రాత్రిళ్లు ఉక్కబోసేస్తూ వుంటే చలి అంటా వేమిటి చలి ?” అనడుగుతూ సావకాశంగా వొళ్లు తోముకోసాగింది గోవిందమ్మ.

ఇంతలో “గోవిందమ్మగారూనా ?” అంటూ కుండపట్టు కుని చాకలి మల్లి వచ్చింది.

ఉలిక్కిపడి చూసింది గోవిందమ్మ.

కల జ్ఞాపకంవచ్చిం దామెకి.

కొండవాగులో వురికిన వురకడం, యిప్పుడు చెర్లో తేలి నట్లున్నూ అనిపించిం దామెకి.

చూపులు చెదిరి, అప్పటి ఆదృశ్యమూ యిప్పటి యీసన్ని వేశమూ కలగాపులగంగానూ, మసకమసకగానూ కనపడి “మల్లి ఆసంగతులు చెప్పేస్తుం దేమో ?” అన్నట్టు గజగజ లాడిపోయిం దామె.

ఈస్థితిలో “గోవిందమ్మగారూనా అన్నా వేమిటే ? ఇంకెవ రెవర్ని చూశావూ నువ్వు ?” అనడిగింది తిరపతమ్మ, మల్లిని. ఆసంగతి వినడానికి యువతి చెవు లోర జేసుకుంది.

“పుష్కరాలు వెళ్ళిన దగ్గిర్నుంచీ కోదండమ్మగారు వెలుగు రాకుండానే స్నానం చేసి వెళ్ళేవారు. వారి తరవాత మళ్ళీ గోవిందమ్మగారిని చూస్తున్నా” నంది మల్లి, పావంచాలు దిగుతూ.

ఇది విని నిర్విణ్ణ అయిపోయింది గోవిందమ్మ.

అంత వూళ్ళోనూ కోదండమ్మా, గొల్లభామా, తానూ మాత్రమే పొద్దుటిపూట చెరువులో దిగి స్నానం చెయ్యడమూ, తన విషయం యింకా ఆలోచనలోనే వున్నా, తిమ్మన్నతో సంబంధం యేర్పడడ తరవాతనే యిది ప్రారంభం కావడమూ — మల్లి మాటమీద యిదంతా జ్ఞాపకంవచ్చి, గుండెలు కొట్టుకోగా, మొగం పక్కకి తిప్పేసుకుంది గోవిందమ్మ.

“మనం కూడా స్నానం చేస్తే?” అని ఆలోచనలో పడింది తిరపతమ్మ.

“ఇంత వూళ్ళోనూ, యజ్ఞంచేశారు కనక, వెంకట సోమ యాజులు బాబయ్యగారు మాత్రం పెలుగు రాకుండా స్నానం చేసేవారు. తక్కిన బాపనో రంతా భోజనాలవేళే స్నానాలు. సోమయాజులుగారి తరవాత మళ్ళీ తిమ్మన్నదొరగారు చేస్తున్నారలాగ” అంది మల్లి.

దీనిమీద యేదో అనబోయినీ గోవిందమ్మకేసి చూసి వూరుకుంది యువతి.

దీంతో, గోవిందమ్మ మన సంతా కలిగిపోయింది.

చెవుల్లో హేళూరు పుట్టింది.

“మీరంతా వొక జుట్టులా వుండే” అని యువతి అనేస్తుండేమో అని పితపితలాడిపోయిం దామె.

తిరపతమ్మ యిక ఆగలేకపోయింది.

“తన లాగ పొద్దుటి పూట మనం కూడా స్నానమాడితే అన్నీ మరిచిపోయి తిమ్మన్న వొప్పుకుంటా” డనుకుం దామె. అనుకుంటూనే గభీమని చెరువులోకి దిగజారింది.

చకిత అయి గోవిందమ్మకేసి చూసింది యువతి.

“ఇవాళే మొదలా మీరు?” అనడిగించి మల్లి.

“జట్టు పూ అయింది” అని యెవరో డెకారించిన ట్టయింది గోవిందమ్మకి.

తానింకా అక్కడే వుంటే, మల్లి “స్నానాలు చేసే యీ ఆడవాళ్ళందరూ యే రాళ్లు” అనేస్తుం దేమో అని భయపడి “నేనూ వస్తున్నా నుండువదినా” అంటూ యువతి యెంత పిలుస్తున్నా వినిపించుకోక, చరచరా గట్టెక్కి పదడుగులు వేసి, తరవాత గొల్లభామకంటేనూ యెక్కువగా వయ్యారి నడకలు ప్రారంభించిం దామె.

౨౫

పదడుగులు వేశాటప్పటి కెదురై “స్నాన మేమే?” అనడి గింది. సుభద్రమ్మ.

“దినమ్మా అలవా టయిపోయింది పిన్నమ్మా” అంటూనే ముందుకు సాగిపోయింది గోవిందమ్మ.

మళ్ళుపు తిరిగా టప్పటి కెదురుపడి “యేకాదశంటే?” అనడిగింది, భద్రమ్మగారి చంద్రమ్మ.

“కాదత్తా, దినమ్మా చేస్తున్నాను” అంటూనే అడుగు వేసింది గోవిందమ్మ.

సందు మొగలో యెదురై “మాఘం వెళ్లిపోయి చాలా దినా లయిందే?” అంది కొండమ్మ.

“అది కాదు పెద్దమ్మా! రాత్రి నిద్రచాలక కళ్లు మండి పోతున్నాయి, అందుకోసం” అంది గోవిందమ్మ.

“అదేం ?”

“ఆవు తెగఅరిచింది”

మాట చెబుతూనే బయలుదేరింది గోవిందమ్మ; కాని రెండడుగులు వేసి నిలిచిపోయి “తాడు తప్పించుకుని పిరడంతటా గంతులేసింది లేగదూడ. అసలే ముమ్మరం తగ్గిపోయి వుంది, ఆవున్న కసిన్నిపాలూ యెక్కడ తాగేస్తుందో అని దాంతో సత మత మయిపోయాను. దాన్ని కట్టేదాకా వొకటే అరవడం ఆవు” అని వివరించి చెప్పి కొండమ్మ అది వినకుండానే వెళ్లిపోయినా అప్పుడు మళ్ళీ బయలుదేరిందిగోవిందమ్మ.

సందు మధ్యకి వచ్చాటప్పటిక, వేళాకోళా లాడుకుంటూనూ వెక్కిరించుకుంటూనూ అయిదారుగురు పడుచు లేదు రయినారు.

అందరూ ఆవూరి ఆడపడుచులే.

అందరూ పెళ్లికాని కన్యలే.

అందరూ వయసువచ్చినవాళ్ళే.

అందరూ కొంటెపిల్లలే.

అందరూ సరదాగా చెరువుకి బయలుదేరినవాళ్ళే.

అందరూ గోవిందమ్మకి వర సయినవాళ్ళే.

వాళ్లని చూడగానే “వోపట్టాన వదలరు” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

అందుకు తగ్గట్టు అంతదూరాన చూసే అందరూ ఆగిపోయారు.

ఆగి, గుసగుస లాడుకున్నారు.

ఆడుకుని, అర్థచంద్రాకారంగా బయలుదేరారు.

వ్యూహం పన్నుకునే వస్తున్నా రని గుర్తించుకుని మొగం
వంచుకునిన్నీ కీగంట చూస్తూ, తానదేమీ యెరగనట్టు
మెల్లిగా నడవసాగింది గోవిందమ్మ.

వాళ్లూ అలాగే నడిచారు.

ఒకళ్ల కొకళ్లకి సంబంధం లేనట్టు అలాగా యిలాగా
చూస్తూ నడిచారు.

సమీపించారు.

ముట్టడించేశారు.

“పోలో” మంటూ చుట్టేసుకున్నారు.

సిద్ధపడే వుంది కనక, ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకుంటూ
నిలిచిపోయింది గోవిందమ్మ.

“నీళ్లాడింది గోవిందమ్మత్త” అంది బంగారమ్మ.

“అశుంఛా, అశుంఛా” అంటూ యెత్తెత్తి కాళ్ళేసుకుంటూ
గోవిందమ్మ చుట్టూ తిరిగింది నీలమ్మ.

“ముట్టేసుకుంటా, ముట్టేసుకుంటా” నంటూ మీది మీదికి
వచ్చింది ముత్యాలమ్మ.

“అయ్యో, పెద్దదాని వయిపోయావు, చూపు తగ్గిపోయింది,
చుట్టపీక తొక్కావు, నీళ్లు మొలపడిపోయాయి నాబిందెలో
వొంచేసి మళ్ళీ ములిగి మళ్ళీ తెచ్చుకో మనమరాలా”
అంటూ బిందె పట్టింది రత్తమ్మ.

“ఏదో పిండివంట చేసి యేదేవుడికో ఆరగింపు చేస్తుంది
గోవిందమ్మత్త, ఆనక వెళ్లి మంచిమాట చేసుకోవా” అంది
మాణిక్యాలమ్మ.

“ఆ, రమ్మన్నాడు మిమ్మల్నందర్నీ తిమ్మన్న బంతికి”ని అరిచేతులు తిప్పకుంటూ దగ్గరసా వచ్చి, ఆమె చెవిదగ్గర నోరు పెట్టి “వీధితులుపు బిగించేసి, దొడ్డితులుపు దగ్గరసా వేసి వుంచు వదినా” అంటూ కిలకిల్లాడింది సుందరమ్మ.

కాని యెవరేమి చేసినా, ఏమన్నా మారుచెప్పక వింటూనూ చూస్తూనూ, బిందె బరువుకి వూగీస లాడి పోతూనూ వుండిపోయింది గోవిందమ్మ.

ఒక్కొక్క మాటతో దరస్మిత అయింది.

ఒక్కొక్క మాటతో పులకిత అయింది.

ఒక్కొక్క మాటతో చకిత అయింది.

ఒక్కొక్క మాటతో ఆందోళిత అయింది.

ఏకకాలంలో యిన్ని మనోవికారాలూ తట్టుకోలేక చివరికి నిమిలిత అయిపోయింది.

వెంటనే ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకుంటూ వచ్చి, తిమ్మన్న “ఏదీ పాయసం” అనడిగిన ట్టయి కంపిత అయిపోయింది.

దాంతో, బుజంమీది బిందె వూగీసలాడింది.

నీళ్లు తొణికాయి.

ప్రథమోదబిందువుల్లాగ వడగళ్లంతలేసి నీటిచుక్కలు విసురుగా వీపునా అక్కునా చిందగా అప్పుడు ప్రకృతిలో పడిందామె.

ఈలోపాయికారీ వ్యవహారం యెరగని పడుచులున్నూ అప్పటికి వక్రిమ విడిచి “ఎందుకూ, పొద్దున్నె స్నానంచేశా, వేంపనీ ?” అనడిగారు, ఏకగ్రీవంగా.

మొదట యేదో అనేద్దా మనుకుంది గాని, అంతలో, యీ ఏకగ్రీవత, ఒకానొక ఐకకంఠ్య నిర్ణయం స్మృతికి తేగా “పోద్దు పొడిచాటప్పటికి కంఠ స్నానం చెయ్యకుండా యేపనీ ముట్టగూడ” దని చదువుకున్న మనకులం ఆడవాళ్లు సభచేసి తీరుమానించా రంటాగా, నెలదినాల కిందట బందరుపట్టణంలో?” అని యెదు రడిగింది గోవిందమ్మ, వెంటనే.

ఇది విని పడుచు లందరూ మొదట మొగమొగాలు చూసుకున్నారు.

ఉత్తరక్షణంలో “బౌనంట, మా అన్నయ్య చెప్పా” డంది బంగారమ్మ.

“మరి నీచు తినవచ్చు నటనా?” అనడిగింది నీలమ్మ.

“బాపనోళ్లే చెయ్యడం లేదుగా?” అని మొదలకిందింది ముత్యాలమ్మ.

“చేస్తేమాత్రం బాపనోళ్ళ యెక్కువేమిటి? కాకపోయినా, ఇంట్లో నుయ్యి లేకపోతే వొక్క చెంబెడు నీళ్ళతో చెల్లి పోతుంది స్నానం. నుయ్యుంటే వొక్కచేద. చెరువుకి వస్తే మాత్రం చాకిరేవు పెట్టేస్తారు, సీత్” అంది రత్తమ్మ.

“అదంతా బందరు బడాయి ఫోన్” అంటూ నీలమ్మని గెంటుకుపోయింది సుందరమ్మ.

కల్లీబొల్లీ మంటూ తక్కిన పిల్లలు వాళ్ళ ననుసరించగా, వూపిరితీసుకుని మెల్లిగా బయలుదేరింది, అప్పుడు గోవిందమ్మ.

౨౬

ఎవరెవరో యెదురై నారు.

ఒకరిద్దరు పలకరించారు.

ఒకామె అడగబోయి, మన కెందు కని పూరుకుని, అయినా
కారణాలమీద కారణా లూహించుకుంటూ చక్కాపోయింది.
గోవిందమ్మ యేమీ గమనించలేదు.

పడుచులు విడిచిపెట్టగానే మొగం వంచుకుని నడక
సాగించి దామె.

మళ్ళీ మొగం యెత్తుకునేటప్పటికి నారమ్మ యిల్లు తగిలింది.
గుమ్మలూ, చివరి చీడిమీద నుంచునివుంది నారమ్మ.

చూసి యిద్దరూ చిరునవ్వు నవ్వుకున్నారు.

నారమ్మ చీడి దిగగా గోవిందమ్మ దగ్గిరికి చేరింది.

“ఇదేమిటి చిట్టే?” అనడిగింది నారమ్మ, వాత్సల్యం గుమ్మ
రిస్తూ.

మొదట మళ్ళీ ఒక్క చిరునవ్వు నవ్వేసి పూరుకుంది
గోవిందమ్మ.

తరవాత, వొకమా టటూ—వొకమా టిటూ పారజూచి,
“గొల్లభామ కనపడింది” చెరువు దగ్గిర” అంది మెల్లిగా.

“పలకరించిందా?”

“లేదు”

“నువ్వో?”

“నేనూ పలకరించలేదు; గాని సిగ్గుపడిపోయింది”

“ఎందుకూ?”

“తిమ్మన్నకి తనే నంట తలదువ్వడం”

“నువ్వు చేస్తా వా పని, తొందరపడకు” అని మనస్సులో
అనుకుని, నారమ్మ “ఆ మాట యెందుకు వచ్చిందితల్లీ?”
అనడగ్గా, జరిగిం దంతా చెప్పేసింది గోవిందమ్మ.

“అవునుమరి” అంటూ వొకమాట తల పంకించుకుని
 “అందచందాలు తెలిసిన పిల్ల, సరిసరిసల్లాపాలు చేతయిన భామ.
 వలచి వలపించగల జాణ. దీనికి సాయం సుఖమూ, ఆనం
 దమూ—ఇవే చూసుకుంటోం దది, అబ్బరమా తల్లీ ? అంది
 నారమ్మ.

గోవిందమ్మ కళ్ళు మెరిశాయి.

“అదివర కెలా వుండినా, తనతో స్నేహం చేశాక నిమి
 షంకో దిద్దెయ్యడూ నా కొడుకు ?”

“తిరపతమ్మనీ దిద్దగలడా ?”

పకా పకా నవ్వుకున్నా రిద్దరూ.

తిరపతమ్మని అడిపోసుకున్నా రొక్క క్షణం.

“నువ్వెందుకు చేశావూ స్నానం ?”

“కోదండమ్మా చేసే దంటాగా ?”

“లేకపోతే, నా కొడుక్కి పనికిరావద్దూ ?”

“అందుకే” అన్నట్టు చూసింది గోవిందమ్మ.

చూసి “నీళ్ళకి వచ్చి మల్లి చెప్పింది. గొల్లభామకూడా
 స్నానం చేసి వుండడం చూడగా ముచ్చట అయి, అనుకో
 కుండానే—మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూనే—అతకి ముందే
 చెరువులో దిగేశాను నేను”

“నాకూనా, మంచిపని చేశావు నువ్వు. దేవుడు చూడలేక
 పోయాడు; గాని అసలే రంభవు నువ్వు. ఆపైని నీకు శుచీ
 శుభ్రమూ యెక్కువ. స్నానం కూడా యిలాగ పొద్దుటి
 పూటే చేస్తూ వుంటే నీచక్కదనాని కిక పరిమితి వుంటుందా?
 పొంగిపోడూ నా కొడుకు ?”

ఇలా అడిగి నారమ్మ సాకూతంగాచూడగా, మురిసీ పోయింది, ముడుచుకునీపోయింది గోవిందమ్మ.

ఈ సమయాన, యెదటింటి ముసలమ్మ, బిందెపుచ్చుకుని చెరువుకి వెడుతూ “గోవిందమ్మ స్నానం చేసిందెందుకే?” అనడుగుతూనే గబగబా వెళ్ళిపోయింది, కుళ్ళూ కుళ్ళూ దగ్గు కుంటూ.

దానిమీద జ్ఞాపకం రాగా “తిరపతమ్మా స్నానం చేసిందత్తోయ్” అంది గోవిందమ్మ.

“తిరపతమ్మా?”

“అవు, నదలా చెరువులో దిగింది, నే నిలా వచ్చేశాను, నుంచోలేదు”

“దానికీ నీకూ సాపత్వం యేమిటి, మంచిననిచేశావు”

“మురికి వోడుకుంటూ వచ్చిందవి”

“దాని బతుకే అలాంటిదీ, పోనిస్తూ చిట్టే”

“స్నానంచేస్తే శరీరం శుభ్రపడుతుంది గాని మనస్సో?”

“మహా బాగా చెప్పా వమ్మా”

“స్నానం చేస్తే మాత్రం? ఎడ్డె మనిషి, ఊణంలో—”

“ఇంతకీ: స్నాన మాడేది, వుపవాసాలు చేసేది, దాన్ని నా కొడుకు చేరనివ్వడు. వాడు చేరనిచ్చినా నేను—”

“నీ కాళ్ళమీద పడుతుందనుకో”

“ఇదివరకే పడకపోతేనా? ఏమయినా, నీకాలిగోటికి పోలదది, ఛీ”

ఇలాఅంటూ మొగం పక్కకి తిప్పుకుని నారమ్మ రుంజుకుంది.

తానున్నా మొగం ఒక్కకి తిప్పకుని, మళ్ళీ వులికి మళ్ళీ కులికింది గోవిందమ్మ.

ఒక్క ఊణం తెరపిమరపుల్లో వుండిపోయిం దామె.

ఆమె మళ్ళీ ప్రకృతిలో పడేదాకా వోరకంట చూసి, యేదో చెప్పడానికి తన కేసి తిరిగాటప్పటికి “బరు వెత్తుకున్నావు, పాపం” అంది నారమ్మ, జాలి కనపరుస్తూ.

దానికి బయలుచెప్పకుండానే “చెప్పాడా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, బెలిస్తూ.

“ఆమనిషి పేరా?”

“ఊ”

“నన్ను బలవంతపెట్టకు పిన్నమ్మా అంటూ చేతులు పట్టు కున్నాడు నాకొడుకు. నే నిక మాట్లాడలేకపోయాను”

ఇది వినీవినడంతోనే “అబద్ధం” అంటూ ముందు మూతి ముడుచుకుంది గోవిందమ్మ.

తరవాత “నేను నమ్మ” నంటూ మొగం తిప్పేసుకుంది, విసురుగా.

అంతలో “నే నొప్పకోను” అంటూ మళ్ళీ నారమ్మకేసి తిగిరి “నువ్వు గట్టిగా పట్టుపడితే చెప్పకుండా వుండగలడా, నీకొడుకు? నాకు తెలవ దనుకున్నావా నీసంగతి? అసలు, నువ్వే సాచేస్తున్నావు. ఇదివర కేమయినా, నువ్వు భోజనానికి వచ్చాటప్పటికి తెలుసుకుని రావాలి. ఫలహారానికి వచ్చినప్పు డై నా ఆ మని షెవరో నాకు చెప్పి తీరాలి. లేకపోతే నా మీద నీకు దయలే దనుకుంటాను.

నన్ను మోసం చేస్తున్నా వనుకుంటాను. నీ మాట లిం
కెప్పడూ నమ్మనే నమ్మను. నీతో మాటే ఆడను” అంది
చివరికి, బుంగమూతి పెట్టుకుని.

“ముందు ఫలహారం పెడతావుగదా నాకు ?”

బెల్లించి చూస్తూ నారమ్మ యిలా అడగ్గా, పకాల్ పకాల్
మనేసింది గోవిందమ్మ.

కాని, తేరుకుని, ముందు మాట అందుకోకుండానే ఆమె
చెయ్యి పట్టుకుని “వెరితల్లీ, నువ్వింత పట్టుపట్టాలా నాకు చేత
నయితే ? రాచకుమారుణ్ణి మించిన నూతిమ్మన్న మతి పోగొ
ట్టిన మనిషి వుందంటే మన వూరి కెంత గొప్పా ? అదెవరో
తెలుసుకోవాలని నా కెంత సరదా వుండదూ ?”

“నీకు కోడ లవుతుం దాయె.”

“ఇంకేం ? అంత అంద మయిన నాకోడల్ని చూసుకుందా
మని నా కుబలాటం వుండదూ ?”

“ఉంటుంది కనకనే—”

“ఉంది కనకనే నా కీ తిప్పలు. తెలిసిందా ? ఇంత పూళ్ళో
—వొక్క నాకూ నీకూ—నీ కే మమ్మా ? గువ్వపిట్టలాగ
మప్పితంగా తిని యింటో కూచున్నావు “తెలుసురా అంటూ
నన్ను పూళ్ళోకి తరిమికొడుతున్నావు—”

“తరుముతున్నా నంటే నీకు నామీద దయ—”

“అయ్యో, వెరితల్లీ, నామీద మాత్రం నీకు దయలేక
పోతే యీ భారం నా మీద పెడతావుమ్మా?”

“అత్తాయ్, నిన్నే నమ్మాను. నాగుట్టు—”

గోవిందమ్మ కంఠం గద్గదిక మయిపోయింది.

అది గ్రహించి, తటాలున ఆమె చెయ్యి పట్టుకుని “వద్దు, అనుమానపడకు. ఎప్పటికీ నీగుట్టు చెడకుండా నాదీ పూచీ. సంసార్లంకామూ? నేను బతికి వున్నంత కాలమూ నీ కేలోటూ రాదు, కోదండమ్మ లాగ నన్ను నమ్మి నిశ్చింతగా వుండు” అంది నారమ్మ.

“కోదండమ్మ లా గంటే—”

“కోదండమ్మ కూడా నీలాగే “అదేమిటి? ఇదేమిటి?” అనడిగేది. తపస్సు చేసి అయినా, తెలుసుకుని వచ్చి నేను దానికి చెప్పేదాన్ని, నీకూ—”

“వుబలాటం తప్ప నా కేమీ లేదమ్మా!”

“అదేనే మాతల్లీ! నేను మాటలమనిషిని కాను. ఇదిగో చెబుతున్నాను విను.” “ఫలానా” అని తెలిసిందంటే వెంటనే పరుగెత్తుకుని పోయి గుచ్చికొగలించేసుకుంటాను, ఆ వయ్యారి భామని చూసుకో”

చూస్తూనూ వింటూనూ మాత్రం వున్నట్టు నటిస్తూ గోవిందమ్మ, యీమాట నల్లగుండెలో దాచుకుంది.

అదిగ్రహించి “నాకొడుకుని దానిచేతిలో కీలుబొమ్మని చేసేస్తాను కూడా” అంది నారమ్మ.

“నువ్వు చెబితే అలా అయిపోయేవాడు, నువ్వడిగింది చెప్పకుండా యెలా వుండగలిగాడూ నీ కొడుకు?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, చురుగ్గా చూస్తూనూ, తల యెగరవేసు కుంటూనూ.

నారమ్మ మాట్లాడలేకపోయింది.

అయితే, యెన్నో ఢక్కా మొక్కీలు తీరిన మనిషి కనక
 “ఎంత వెర్రిబాగులదానవే తల్లీ?” అంటూ జాలినటించి,
 యిలాగోపున వొక తస్సా ఆలోచించుకుని “అయితే, వొక్కటి
 ఆలోచించు పిల్లా” అంటూ అందుకుంది, గోవిందమ్మ బుజం
 తట్టుతూ.

“ఆమని షెవరో తిమ్మన్న నాకు చెబుతా డనుకో”

“అనుకో యేమిటి, తప్పకుండా చెబుతాడు”

“సరే, నేను నీకు చెప్పేస్తా ననుకో”

“అనుకోడం కాదు, చెప్పేయ్యాలి”

“అలాగే నమ్మా; కాని ఆ మనిషి తిమ్మన్నని వొప్పుకో
 దనుకో”

“ఒప్పుకోకపోతే దాని ఖర్మం మనకేం?” అనడిగింది
 గోవిందమ్మ, చేతులు విసురుతూ—మనసుగో మాత్రం “ఒప్పు
 కోకపోవడం కూడానా?” అనుకుంటూ.

నోటిలో మాట నోటిలోనే వుండగా “అలా అన్నావు
 గదా?” అంటూ మళ్ళీ అందుకుంది నారమ్మ.

“నేనూ యిలాగే అన్నాను నా కొడుకుతో; కాని నా
 వెర్రితండ్రీ “నీకు తెలియదు పిన్నమ్మా” అన్నాడు. కోదండ
 మ్మనీ ఆ మనిషినీ యెదట నుంచో బెట్టి యెవరై నా యేరుకో
 మంటే, కోదండమ్మని కళ్ళతో నయినా చూస్తానా—”

“అయ్యో, ప్రేమకి ప్రేమ—సరదాకి సరదా—అందాని
 కందం—వయసుకి వయసు—డబ్బుకి డబ్బు—”

“అదిగో అదే వద్దు. డబ్బా ప్రధానం, కన్నే తల్లీ, కన్నే.
 ప్రపంచకం అంతా కంటిలో వుందే. పోనీ, నాకొడుకే ఇంకే
 మన్నాడో—”

“ఏమన్నా డమ్మా?”

“ఇవాళ గొల్లపిల్లతో స్నేహం చేస్తున్నా నంటే, నిజమే; కాని మన స్సా మనిషిమీదా, కట్టె మాత్రం గొల్లదాని దగ్గిరాను” అన్నాడు, మొగం వేలవేసుకుని. నేను చూడలేక పోయాను”

“ఇది విని పొంగిపోయింది గోవిందమ్మ; కాని అలాంటి దేమీ లేనట్టు నటిస్తూ “పేరు చెప్ప మంటే యివన్నీ యెందు కమ్మా?” అనడిగింది.

“అడిగాను. ఈ గొడవ అంతా నా కెందు కన్నాను. ఇంకోటి కూడా అన్నానే”

“ఏమిటదీ?”

“పేరు చెప్ప నేను దాని కాళ్లు పట్టుకుంటా నన్నాను. నీ మీదే యిష్టం లేదో, దాని కా చూపే లేదో—”

“అవును, తేల్చేస్తావుగా?”

“ఊ—హూ”

పెదిమలు బిగించుకుని ఇలా అంటూ ముందు తల అడ్డంగా వూపుకుంది, నారమ్మ.

“తరవాత “లాభం లేదు, ఇక ఆ వూసె త్తకు” అనేశాడు” అంది గంభీరంగా చూస్తూ.

“వితగానే వుంది”

“విత అంటావా, విచిత్రం అంటావా, ఎక్కడయినా చూశామా? ఎప్పు డయినా వుందా?”

“ఇంతకీ: అదెంత అందమైన మనిషో?” అంది గోవిందమ్మ, గర్వ రేఖలు కళ్ళల్లో దిద్దుకుంటూ.

“ఎంత నాజూ కై నా మనిషో ? ఎంత కనికరం లేనిమనిషో? దాని కళ్ళలో యెలాంటి మత్తుమం దుందో ?” అంది నారమ్మ.

మొగం పక్కకి తిప్పుకుని కులికింది గోవిందమ్మ.

అది కనిపెట్టి “దానికోసం యింకా యెంతమంది నలిగి పోతున్నారో ? అసలు దానిక న్నే వడిమిద వుందో ?” అంది నారమ్మ, మరి కులుకు అన్నట్టు చురుగ్గా చూస్తూ.

అరవిచ్చి వుండిన తామరమొగ్గ గభీ మని ముడుచు పోయిన ట్టయింది గోవిందమ్మ మొగం.

“బాబోయ్” తిమ్మన్న కూడా యిలా అనుకుంటున్నాడు కామోసు నేమిదారీ ? ఇన్ని విధాల సూచించినా నేనే ఆ మనిషి నని నారమ్మ త్త గుర్తించ లేకపోయిం దేమి చేతునూ ?” అంటూ తహతహలాడిపోయిం దామె.

దానిమీద “ఇప్పు డయినా మించిపోయిం దేమీలేదు. బాగా పరకాయించుకో. బెట్టుసరీకి పోయే యింత వరకూ చెడ్డా వింకానా ? ఆ మనిషి నువ్వు కావనుకో. నువ్వు సాహ సిం చే లోపున అది వొప్పేసుకుంటుం దనుకో. అప్పుడు తిమ్మన్న నీ కేసి చూస్తాడా! గొల్లభామ మూడో మనిషిని చేరనిస్తుందా? నారమ్మ కాళ్ళమీద పడవేం ?” అంటూ మనస్సు మళ్ళీ తొందరపెట్టింది; కాని “వద్దూ—వద్దూ—లోకువయిపోతావ్ ? నువ్వే ఆ మనిషివి కాకపోతే నారమ్మ కాళ్ళమీద పడేది, గొల్లభామ కాళ్ళమీద పడేది, తిమ్మన్న యెలాగా వొప్పు కోడు, ఆలోచించుకో. నీ మీద నిరాశ చేసుకున్నాక, గొల్ల భామా తిరపతమ్మా—యిద్ద రయినా రింకా యెంతమంది మీద కన్ను వేశాడో తిమ్మన్న ? కనక, నువ్వే ఆ మనిషి

వయినా అక్కణ్ణుంచే రానీ రాయబారం” అని బుద్ధి అంత కంటే గట్టిగా మళ్ళీ మందలించింది.

దీంతో, సాహసించలేక గోవిందమ్మ మళ్ళీ గుటకలుమింగి వూరుకుంది.

ఈ తపన కూడా గ్రహించేసింది నారమ్మ; కాని యేమీ యెరగనట్టు చూస్తూ “ఇంకొక్క వుపాయం వుండే కోడలా” అంది యెంతో బుర్ర చించుకుని ఆలోచించినట్టు.

“ఏమిటదీ ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, ఆశగా.

“ఆమని షెవరో అదే గాని ఆ వుపాయం యే మయితే నీకేం ?” అని తిరగ వేసి కొట్టింది నారమ్మ, వెంటనే.

కొట్టి “మరి యిప్పుడు వెయ్యి చూతాం, యేమి అడ్డు ప్రశ్న వేస్తావో?” అన్నట్టు డెకారిస్తూ కూడా చూసిందామె.

ఇగి సబబుగానే కనపడింది గోవిందమ్మకి.

డెకారిస్తున్న టనుమానమే కలగలే దామెకి.

“ఎన్ని వుపాయా లయినా పన్నుకోనీ, యెన్నిమాట్లయినా తిరగనీ, చివరికి ఆమనిషి మనమే అని నారమ్మ త్తకి తెలియడం” అని గర్వించింది కూడా ఆమె.

“ఓః ! అప్పు డెంత గమత్తుగా వుంటుందీ ?”

కనక “అవును లే” అని వూరుకుం దామె.

౨౭

తన ప్రజ్ఞకి గర్వం రాకపోలేదు; గాని గోవిందిమ్మ అహూయి క త్యాసి కంత కంటే జాలి కలిగింది నారమ్మకి.

అయితే, తిమ్మన్న కార్యం నిర్వహించ వలసిన బాధ్యత, ఆబాధ్యత కంటేనూ యెక్కు వయిం దామెకి.

దీంతో, చూస్తూ చూస్తూ వుండగా ఆమె ముఖం ప్రసన్నం అయింది.

“కథ ఎలా వచ్చిందో చూశావా?” అంటూ మళ్ళీ అందుకుం దామె.

“ఎప్పుడూ లేనిది నువ్వు ముచ్చటపడడం, ఎలా చెబితే అలా వినే నాకొడుకు ముక్కటపడడం—”

“ప్రణయకలహం లా వుందంటావా యేమిటి?” అనడి గింది గోవిందమ్మ, చిరునవ్వు నవ్వుతూ.

“అదయితే లేని దేమిటి? మనిషికి అంతకంటే మధుర మైనది మరేం వుందీ? తీర్పించుకునేవాళ్ళ కెంత రుచో, తీర్చే వాళ్ళకీ అంత రుచే అది; కాని యిదేమిటి?”

“పోనీ, మానేస్తే?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, కొంటె చూపులు చూస్తూ.

“ఎవరూ మానెయ్యడం?”

“మనమే”

“అదేమన్న మాటా?” అని బదులడిగింది నారమ్మ, “నిన్ను విడిచి పెడతానా?” అనుకుంటూ.

“దీనివల్ల యెవరికీ కూడా వచ్చేదీ పోయేదీ యేమీ లేదు కదా—విందా మని వూరికే సరదా మాత్రమే కదా—”

“నీపట్టుదల యేమయినా కానీ, నేను మాత్రం సాధించి తీరుతా నిది”

“నీపట్టుదల అలాంటిదే, నే నెరగనూ?”

“కాకపోతే నువ్వు నువ్వు బాగానే వుంటారు, మధ్య నారమ్మకా గండకత్తెర?”

“అదేమిటమ్మా?”

“అదేమిటమ్మా అంటే? ఇన్నాళ్లు బతికి ఇంటి వెనకాల—”

“నేను చిక్కుల్లో దింపాను పాపం నిన్ను”

“చిక్కుల్లో దింపలేదు, పెద్దదాన్ని చేసి నెత్తిమీద పెట్టుకున్నావు. కాకపోతే, నన్నే యెందుకు కోరతావూ?”

నారమ్మ అభిమానంచూసి గోవిందమ్మ పొంగిపోయింది.

“కనక, భోజనానికి వచ్చా టప్పటికే లాగేస్తా నా రహస్యం. లేదూ, సాయంత్రం—”

“మూడుగంటలకు ఫలహారాని కెలాగా వస్తావుగా?”

“అవునవును, కనక వోపికపట్టు. ఏదో బిత్తిరీచేసి ఆ టక్కులాడి యెవరో తెలుసుకుని నీకు చెప్పకపోతే నే నివాళ నారమ్మనికాను చూసుకో”

పళ్లు బిగించుకుని, గుడ్లరుముతూ నారమ్మ యిలా అనే టప్పటికి తృప్తి అయినట్టు పైకి సరే అని, మొగం పక్కకి తిప్పకుని “గంటకో మరో గంటకో ఆమనిషి మనమే అని తెలిసిపోతుంది నారమ్మ త్తకి. తెలిశాక పరుగుపరుగున వచ్చి ‘ఎంత నంగనాచివే మామ్మా’ అంటూ బుగ్గపొడిచి—కాదు కాదు, గట్టిగా కాగలించుకుని దీపాలు పెట్టాటప్పటికే తిమ్మన్నని తెచ్చి మనకాళ్ల మీద పడేస్తుంది, మహా మంచి యెత్తు వేశాం కాదూ?” అనుకుంటూ మురిసిపోయింది గోవిందమ్మ.

ఆవాలకం కనిపెట్టి “బాగానే నడిపిస్తావు గ్రంథం. ఎలా గయినా పోలీసు పెళ్ళానివి గదా?” అనుకుని “యిక వెళ్లమ్మా” అని మమకారం కనపరుస్తూ గోవిందమ్మని బయలుదేర తీసింది నారమ్మ.

“పందలాడే వస్తావు కాదూ” అంటూ అడుగు సాగించింది గోవిందమ్మ.

“పదయాటప్పటి కల్లా రానూ?” అంది నారమ్మ అక్కడే వుండి.

పదడుగులు వేసి తిరిగిచూసి “అప్పుడే యేమి చూశావు నావచ్యూరం?” అనుకుంటూ అతివిలాసంగా అడుగు సాగించి “యేపాలమో—లేకపోతే — యే రాజమహేంద్రవరమో వెళ్లి వుంటాడు కనక, తిమ్మన్న యీ పూటకి దొరక్కపోవచ్చు. ఎంత పొద్దెక్కినా భోజనాని కింటికి వస్తాడు కనక, ఫలహారాల వేళకి మాత్రం యిద్దరూ కలుసుకుంటారు. అప్పుడు కూడా తిమ్మన్న చెప్పకపోతే గొల్లభామ. నడుగుతుంది నారమ్మత్త. దానికి తెలవకుండా వుండదు. నారమ్మత్త చెప్ప నన్న వుపాయం యిదీ” అని వూహించుకుని “నేను మాటల మనిషినికా, నిదిగో చెబుతున్నాను విను. ‘ఫలానా’ అని తెలియ గానే వెళ్లి అమాంతంగా ఆబంగాుబొమ్మని గుచ్చి కౌగిలిం చేసుకుంటా” నన్న నారమ్మ మాట జపించుకుంటూ, నారమ్మని విడిచి వెళ్ల లేకుండా వున్నట్లు మళ్ళుపు తిరిగేదాకా పదడ గుల కోమాటు తిరిగితిరిగి చూస్తూ వెళ్ళిపోయింది గోవిందమ్మ.

కనపడ్డంతసేపూ ఆమెకేసే చూస్తూ “నీయిష్టం వచ్చినట్టాడు నా అభ్యంతరం లేదు. అయితే, ఫలహారాల వేళదాకా నువ్వు, తరవాత నేనూనూ” అనుకుంటూ నారమ్మ యింటోకి వెళ్లి పోయింది.

సందు తిరిగి, తన వీధిలో అడుగుపెట్టాటప్పటికి గోవిందమ్మ కొక బ్రాహ్మణపిల్ల కనపడింది.

“ఎక్కడి కమ్మాయిగారూ ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“మా విశాలక్షమ్మ త్తగారింటికి పిన్నీ”

“ఎందుకూ ?”

“పువ్వులకోసం”

“పువ్వు లెందుకూ ?”

“అమ్మవారికి పూజచేస్తుంది మా అమ్మ”

ఇది వినగానే గోవిందమ్మ కొక కొత్తపూహ తట్టింది.

ఇంటికి వెళ్ళి వెళ్లడంతోనే బిందె దింపేసి, నూతికి వెళ్ళి కార్లు కడుక్కుని, చెదిరిచెదిరి పూసివుండిన బంతిపువ్వులు నాలుగూ కోసుకువచ్చి తిమ్మన్న పటందగ్గిర కూచుని “తల్లీ, ప్రేమ అంటే యేమిటో నువ్వే యెరుగుదువు. ప్రేమించడం కూడా నువ్వే యెరుగుదువు. ప్రేమించి తపించడమూ, అవతలి మనిషిని తపింపచెయ్యడమూ కూడా నువ్వే యెరుగుదువు. ప్రేమకోసం సకలమూ విడిచిపెట్టెయ్యడమూ, ప్రియుని అకలుషప్రేమ సాధించుకోడమూ నీకే చేతవును. ప్రేమ అనుభవించడమూ అనుభవింపచెయ్యడమూ, సుఖించడమూ సుఖంపచెయ్యడమూ, ఆనందించడమూ ఆనందింపచెయ్యడమూ నీకు లీలావిలాసాలు. నీప్రేమా నీతృప్తి, నీదీక్షా, నీసాధనా, నీచాతుర్యమూ, నీప్రాగల్భ్యమూ, నీఅనుభవమూ, నీఆనందమూ దైవోపహతురా లయిన ఆడదానికి పరవళ్లు. ఇన్నాళ్ళకి మళ్ళీ యీ యెండుకట్టెలో జీవప్రసారం ప్రారంభం అయింది. మాగ్ధ్యావృత్తి విడిచిన ప్రేమకి ఈజీవితంలో యిదే మొదలు. ఇది దావాగ్ని అయిపోకుండా అమృతంగా మార్చినన్ను కటాక్షించు. నాకు జీవననిర్వృతి, అనుగ్రహించు”

అని ప్రార్థించి, ఆపువ్వులు రాధపాదాలమీద వుంచి, భక్త్యా వేశంతో మోకరించిందామె.

౨౮

“ఇప్పుడే పది అయిందంటే కోడలా” అంటూ వచ్చింది నారమ్మ.

“పొద్దెక్కిపోయింది పాపం. ఈపాటి కప్పుడే తిన్నది సగం జీర్ణమయిపోయి వుండేది నీకు” అని వగస్తూ, మహారాణికి చేసినట్టు సకలోపాచారాలూ చేసిం దామెకి గోవిందమ్మ.

అదే లోకంగా వుండినట్టు కాకుండా “చెప్పాడా?” అని బెల్లిస్తూ గోవిందమ్మ అడగడమూ “కనబడందే?” అంటూ నారమ్మ చేతులు వేలవేసుకోడమూ యీలోపునే అయి పోయాయి.

అయినా, యింకో వాయిదా వుండనే వుంది కనక, నారమ్మ వొట్టుకూడా పెట్టుకుంది కనక, సుఖమయ్య కల్పనలే చేసుకుంటూ “యిదొక్కటే — యికసినతే” అంటూ కొసిరికొసిరి యేమి తేమిటో వడ్డించింది గోవిందమ్మ.

“వద్దు వ” ద్దంటూ చేతు లస్థపెట్టి “తినలేను తిన” నంటూ కంచంమీద వాలి “పడ దమ్మా, పడ” దంటూ రోగభీతి కనపరిచి, పదారం కంచంలో పడేటప్పుడు మాత్రం “ఏమి శాశ్వతం తల్లీ?” అని అనకాశం యిస్తూ, చివరికి, వొక్కటేనా — కసినతేనా దిగ బెట్టకుండా వడ్డించినవన్నీ కాజేసింది నారమ్మ.

“విందంటే యిలా వుండాలి. పెడితే యింత శ్రదాభక్తుల లోనూ పెట్టాలి. పదినుంది వగలా శ్చేష్టడూ నన్ను “రా”

“పో” అంటూ వుంటారు; గాని వొక్కర్తికయినా యీ ఆదరమూ గౌరవమూ తెలిస్తేనా? నాలుగుమాట్లు కాబోలు కభు రంపి కోదండమ్మ పెట్టిం దివాళ. నువ్వు చేశావు రాజా విందు, నాబంగారుతల్లివి, మూడోచోట యెరగను. నువ్వు నన్నింత ఆదరించా వంటే నా కొడు కెంత సంతోషిస్తా డనీ? చా లమ్మా చా” అంటూ బ్రహ్మానందం కూడా కనపరిచిందామె.

దానిమీద “నీకు దయ వుంది కనక, కాస్త చేసినా కొండంత లాగ—” అంటూ వుపచారాలు చెప్పబోయింది గోవిందమ్మ; గాని మాట కడ్డంవచ్చి “నీకూ నాకూ మధ్య దయేమి టమ్మా దయా గియాను? మనసులు కలిసిపోయాయి మనకి. నన్ను పిలవకుండా వుండలేకపోయావు నువ్వు. రాకుండా వుండలేకపోయాను నేను. చెప్పవద్దూ? లోకంలో—మన వూళ్ళోనే గుట్టలు గుట్టలు అందగత్తెలు; కాని నీవంటి కోడలెక్కడ దొరకుతుందీ నాకు? నేను వాకట్లో అడుగుపెట్టాటప్పటికి, అంత దూరాన్నంచే యెదురునచ్చి “వచ్చావా అత్తయ్యా?” అంటూ రెక్క పట్టుకుని గదిలోకి తీసుకు వెళ్ళేది కోదండమ్మ. తాను జమీందారురా లయినా పేదదాన్నని కసింతైనా భేదం కనపరచేదా. యెప్పుడైనా? తన పక్కని కూచోబెట్టుకుని నీలాగే మీద చెయ్యేసి మాట్లాడేది. అక్కడికీ వొకనాడు గారెలు చేయించింది; గాని అవి నువ్విప్పుడు చేసినట్టు నురగల్లా వున్నాయా, నీలాగ వెన్నా పంచదారా వేయించగలిగిందా మరి? అయినా, తిమ్మన్న స్నేహం చేశాక చాలా మారిపోయిందిలే. మీది వుద్యోగస్థుల సంప్ర

దాయం కనక, మొదలై చీ యెరుగుదు వమ్మా నువ్వన్నీని” అంటూ ఆకాశాని కె త్తేసిం దామెని నారమ్మ.

ఇది విన్నంతసేపూ కలకల్లాడుతూ వుండిన గోవిందమ్మ మొగం, స్విచ్ ఆఫ్ చేశాటప్పటికి బల్బు వెల వెలపోయేటట్టు, మాట పూర్తి అయేటప్పటికి చిన్నబోయింది.

దాంతో, అవ్యవధానంగా అందుకుని “నువ్విలా చేస్తా వనుకోలే దమ్మా! కోదండమ్మ గొడవలు విన్నాక ఆమని షెవరో తెలిస్తే గాని తోచడంలే దమ్మా! మాయబేరగా ల్లీ పూటే రావాలా బత్తాయిపళ్ళకోసం?” అని అనేకవిధాల దేవుళ్ళాడిం దామె.

“కభరుమీద కభరు నాలుగు కభర్లు పంపాను. ఇంట్లో లే రంటే నమ్మలేక—యెన్నడూ యెరగను—అయినా, చిట్టి తల్లివి నీ కోసం పనికట్టుకుని వెళ్ళాను గొల్లదాని యింటికి. ‘నేనేం కుండలో దాచి మూతవేశా ననుకున్నారా అత్తయ్య గారూ?’ అంటూ చాలా చాలా నొచ్చుకుంది పాపం అది. ఎందుకూ? చివరి కాపేగా? గంటపనీ, భోజనాని కింటికి రాడూ? నీ తపన చూడలేకుండా వున్నా నివాళ తేల్చేస్తా నమ్మా వ్యవహారం, తప్ప” దంటూ గోవిందమ్మ చేతులు పట్టుకుంది నారమ్మ.

అంతటితో ఆ మమకారం ఆపుకోలేనట్టు గోవిందమ్మ బుజం తట్టింది, గడ్డం పుణికింది, ముంగర్లు కూడా సవరించి దామె.

మూర్ఖాఘ్రాణం కూడా చేసిం దామె చివరికి.

అంతసేపూ నారమ్మ నానుకుని పరవశ అయి వుండి పోయింది గోవిందమ్మ.

“పదిమా ట్లయినా వెళ్ళా నీమధ్య తిరపతమ్మ యింటికి; కాని వొక్కమా టయినా దాన్నిలాగ దగ్గిరికి తీసుకో గలిగానా నేను? నా కొడు కయినా కులంమనిషి అని భ్రమ పడ్డాడు గానీ, మొదటే నాతో చెబితే గట్టిగా కూకలేసి వుండనూ వాణ్ణి?” అనడిగింది నారమ్మ.

“అవును, కోదండమ్మతో స్నేహం చేసిన మనిషికి తిరప తమ్మతో స్నేహం యేమిటి, దౌర్భాగ్యం కాకపోతే?” అంది గోవిందమ్మ.

తరవాత గొల్లభామ మాట వచ్చింది.

నారమ్మ చెప్పినకొద్దీ ముచ్చటపడుతూ ఆలకించింది గోవిందమ్మ.

గోవిందమ్మ విన్నకొద్దీ మరీమరీ, చమత్కరించి చెప్పింది నారమ్మ.

మొత్తాని కిలాగ వొంటిగంట దాకా అదీ యిదీ చెప్పి గోవిందమ్మని లాలించి లాలించి, బుజ్జగించి బుజ్జగించి, బులి పించి బులిపించి, వూరించి వూరించి, కవ్వించి కవ్వించి చివరికి గాలిమేడలో కూడా ప్రవేశపెట్టి “మరి పోతా...అలాగే అలాగే మూడు కొట్టకుండానే వస్తాను, నాకేం పనీ?... లేదులేదు మరిచిపోతానా, యెంతమాటా?...నోరు విప్పి యెన్నడూ యేమీ అడిగియెరగని నా కొండవు, వస్తా కాదూ, చెబుతా—చెప్పితీరుతా నన్నాను కాదూ?...తలుపు వేసుకో అమ్మా” అంటూ బయలుదేరి తేన్నుమీద తేన్ను గర్రున తేన్నుకుంటూ వెళ్ళిపోయింది నారమ్మ.

౨౯

ఇల్లంతా సవరించుకుని, అద్దంయెదట నుంచుని అలకలూ బర్మాముడి సద్దుకుని మరో పావుగంటలో వాకిట్లోకి వచ్చింది గోవిందమ్మ.

“బల్లమీద కూచుందా” అనుకుంటూనే వీధితలుపు తెరచింది.

“ఎండలు ముదిరిపోయా” అనుకుంటూనే గడపదాటి చివరి చీడీమీదికి వెళ్ళినుంచుంది.

“ఆకాశం కావిర్లు కమ్మేసిం దేంచెప్పా?” అనుకుంటూనే వీధిపోడూగునా అటూ యిటూ చూసింది.

తూర్పువేపున, రెండు ఫర్లాంగుల దూరాన సంతచావళ్ళ దగ్గర బస్సొకటి నిలిచివున్నట్టూ, కొందరు దిగుతూనూ కొంద రెక్కుతూనూ అడావడిపడుతున్నట్టూ, వొక మనిషి పైకెక్కి దింపే సామాను దింపుతూనూ ఎక్కించే సామాను ఎక్కిస్తూనూ వున్నట్టూ, ఇంతలో బస్సు వెళ్ళిపోతున్నట్టూ, పోలో మంటూ కొంటెపిల్ల కాయలు దానివెంట పడ్డట్టూ, కనపడింది.

“ఏమి ప్రయాణాలు వచ్చాయి మామ్మా?” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

ఇటు చూడగా, పడమటివేపున, నెత్తిమీద కండువా వేసు కుని అరఫర్లాంగు దూరాన వొక పురుషుడు వస్తున్నట్టు కన పడింది.

“వెన్నెట్లో లాగ ఎంత తీవిగా నడుస్తున్నాడో” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

ఎదటి పాడుదొడ్డిలో గండుపిల్లులు కాట్లాడుకుంటున్నట్లయి
అటు చూసింది.

మళ్ళీ అటూ యిటూ చూసింది.

పురుషుడు సమీపించాడు.

నెత్తిమీది కండువా అత్తాకోడళ్ళంచుల మిలమిలా మెర
స్తున్నాయి.

చేతిలో బత్తాయిపళ్ళ చిక్కం దిగలాగుతోంది.

శంకించి పరకాయించగా చెమటలు కక్కుకుంటూ తిమ్మన్న
“బా - బోయ్” అనుకుంటూ బేజా రయిపోయింది
గోవిందమ్మ.

ఆమె గుండెలు కొట్టుకున్నాయి.

ఎగిరివెళ్ళి యింటో పడదా మనుకుంది; గాని కాళ్ళలో
వొణుకు పుట్టి కదలలేకపోయింది.

వెనక్కి తిరిగయినా నుంచుందా మనుకుంది; గాని తిమ్మ
న్నకి కంటేయెక్కువ చెమటలు పట్టి కాళ్లు జారిపోతున్నట్లయి,
పక్కవాటుగా అరుగుమీదికి వాలిపోయి మొగం మాత్రం
వంచుకోగలిగింది.

కళ్లు మూనుకుందా మని చూసింది; గాని కీ గంట చూడ
కుండా వుండలేకపోయింది.

తన అవస్థ అతనికి తెలియకుండా జాగ్రత్తపడదా మను
కుని శరీరం కుంచించుకుంది; గాని వొళ్లు ఝల్లు మని ఆపాద
మస్తకమూ పులకలు పేతెత్తాయి.

“నిన్నటిలాగ నేనే పలకరించేస్తా నేమో కొంపతీసి”
అనుకుని అంగుళిసంవృతాధరంగా నోరునొక్కుకుంది; గాని

“అల్లుడా” అని పిలిచినట్టే అయి గాభరాపడి పోయింది.

అప్పటికి సరిగా ఆమె యెదటికి వచ్చాడు తిమ్మన్న.

ఆమె గుండెలు మళ్ళీ దుడుకూ దుడుకూ కొట్టుకున్నాయి.

ఆమె నుంచుని వుండిన చివరి చీడీకీ అతను నడుస్తూ వుండిన
వీధి రేఖకూ రెండుమూడు గజాలే యెడం వుంది.

చుట్టుపట్ల యెక్కడా నరసంచారం లేదు సరికదా, యెదటి
దొడ్లొ పిల్లల కాట్లాట కూడా తగ్గిపోయింది.

దాంతో, ఆనడివీధి అంతఃపురం లాగా, ఆమిడియెండ,
కలకత్తాలో కోదండమ్మ అనుభవించిన మెరుపుదీపాల వెలుగు
లాగా తోచిం దామెకి.

కళ్ళల్లో వత్తులు వేసుకుని తాను కాచుక్కాచుకుని వుండి
నట్టూ, ఉండగా వుండగా, తక్కుతూ తారుతూ తిమ్మన్న
వచ్చినట్టూ కూడా తోచిం దామెకి.

మొదట ఆనందం పురకలు వేసింది; గాని, అంతలో వచ్చి
సిగ్గు ముంచేసింది.

“వొక్కదూకున దగ్గికి వచ్చి, మీద చెయ్యివేసి, మొగం
మీద మొగంపెట్టి కువకువలాడతా డేమో?”

“ప్రియా” అని పిలిచేస్తా డేమో?”

“తెలిసిపోయింది లే” అన్నట్టు సన్నని యీలవేస్తా డేమో?”

“వోన్ ! అదంతా సిగ్గు కామోసు” అంటూ వోరచూ
పులు చూస్తూ డేమో?”

“సగం బత్తాయిపళ్లు అరుగుమీదికి గిరవపేస్తా డేమో?”
చివరికి, మొగ మయినా వొకమా టిలా తిప్పకుంటా
డేమో?”

ఇలా అనుకుంటూ ముక్కటపడుతూ బెదరీపోయింది,
ముచ్చటపడుతూ యెదురూ చూసిం దామె.

కాని, తిమ్మన్న, అడుగు ముందుకే వేశాడు.

పెదిమలు బిగించుకునే వున్నాడు.

ఊపిరి బిగపట్టుకునే వున్నాడు.

చూపులు దారిమీదే లగ్నం చేసుకుని వున్నాడు.

మొగం వంచుకునే వున్నాడు.

చివరికి, అక్కడిదాకా యెలా వచ్చాడో, అక్కణ్ణుంచీ
అలాగే వెళ్ళిపోయాడు.

ప్రాణా లుగ్గబెట్టుకుని, బలవంతాన మెడ తిప్పకుని, వుసూ
రుమంటూ ఆమె కడకంట చూశాటప్పటికాయితే దాటేశాడు.

30

పిడుగుపడ్డ ట్టయిపోయింది గోవిందమ్మ.

మొదట చు - ర్ - రు మన్న కళ్లు తరువాత గి - ర్ - రున
నిండిపోయాయి.

“ఏం, నొప్పిగా వుందా చిట్టితల్లీ? నారాజా తిమ్మన్న
ముద్దులు గులుకుతూ చూస్తే, నువ్వు నిప్పలుకక్కుతూ
చూశా వలా లేదేం యిప్పుడు?” అని పళ్లు పటపట్టాడిస్తూ
వెనకాలేవచ్చి కోదండమ వో - క్క చరుపు చరిచినట్టు కాగా
తల దిమ్మెక్కి, వాకట్లోకి తూలిపోయి కవాచీబల్ల మీద కూల

బడిపోయిం దామె.

ఉడుకుమో త్తనమూ, యీర్ష్యా, క్రోధమూ, రోషమూ, దుఃఖమూ, ఉద్వేగమూ ముప్పిరిగొని వూపేశా యామెని.

దాంతో, చెయ్యి పెట్టి దేవేస్తున్న ట్టయి గుండెలది మేసుకుంది.

అంధకారం ఆవరిస్తున్న ట్టయి కళ్లు గుచ్చేసుకుంది.

గాలిలో యెగిరిపోతున్నట్టయి శరీరం ముడిచేసుకుంది.

అయినా, రెండుమూడు నిమిషాల దాకా ప్రపంచం తెలియలే దామెకి.

అప్పు డయినా వెరిచూపులు చూస్తూ లేచి కూచోబోయింది; గాని నిలవరించుకోలేక మోచేతులమీదికి వాలిపోయింది.

ఈదౌర్బల్యానికి సాయం, వీధిలో జరిగిం దంతా మళ్ళీ కళ్ళకు కట్టినట్టు తోచి హృదయం మండుకు పోయింది.

ఆమనిషి తానే అనుకుంటూ మురిసిన మురిపెం అంతానూ “ఆమని షెవరో నాకే చెప్పాడు కాడు చూశావా?” అంటూ నారమ్మ దేవుళ్ళాడినకొద్దీ తా ననుభవించిన నిభృతానందం అంతానూ — తనమాట నారమ్మనోట అనిపించుకుందా మని తాను చేసిన టక్కులన్నీనీ — ఆమనిషి తానే అని తిమ్మన్న నారమ్మకి చెబితే, బుగ్గలు నొక్కుకుంటూ వచ్చి నారమ్మ తనని నిఘురా లాడితే “యేమో నే నే మెరుగుదునూ? నీమాట మరీ బాగుంది” అంటూ ఆమె నాడించడానికి తాను వేసుకున్న యెత్తంతానూ ఆమంటలో బుగ్గి అయిపోగా కుత

కుతలాడిపోయిం దామె.

ఈస్థితిలో “ఏం, అయిందా? నామాట విని పస్తాయిం చావు కనక సరిపోయింది; గాని లేకపోతే సామూహ్యపోయి దిమ్మూపట్టిం దన్నట్టు నష్టాపడి నవ్వులపాలూ అయిపోయి వుండువు, చూశావా?” అని బుద్ధి టాకాయించగా “ఏమో. యిలాంటి విడ్డూరం యెక్కడేనావుందా? ఈమాయ యుద్ధం వచ్చి సృష్టిధర్మాలే మారిపోయేట ట్టున్నాయి. మొగాడు కదా, - ఇప్పుడు కాకపోతే మానె యిదివర కయినా మనసు పడివున్నాడుగదా, - నువ్వే ఆమనిషివి కాకపోయినా కులం మనిషి వేకదా, - యీవూళ్లో కల్లా చక్కని చుక్కవు కూడా కదా, - పైగా, నారమ్మ రాయబారం కదా, - వినకపోతాడా అనుకున్నాను; గాని యింత కటికగుండెలవాడని యెవరెరుగు దురూ? కాకపోయినా, యిలా కసిన్ని కాఫీనీళ్లు గొంతుకులో పోసుకుని అలా పొలం వెళ్ళాడు కామోసు, తీరా వచ్చాట ప్పటి కటు నెత్త మాడా, యిటు కడుపు మాడానూ. దీనికి సాయం, కారు చెమటలతో చూపు మందగించి, - ఇంతకీ అసలు, నిన్ను చూశాడో లేదో పాపం, యీమాత్రం దానికే అప్పుడే బేలపోతావేం పసిపిల్లలాగా, చాలాబులు, శాబాసు” అని మనస్సు సాగతీసుకుంది.

దీంతో నలుసంత ఆశ కనబడి కసంత తేరుకుందామె.

ఈ తేరుదలతో “గడుసుపోకడలకు పోక తానే కభురంపి మనసిచ్చి మసలుకుంది కనక, తిమ్మన్న చేతిలో పూలబంతి అయిపోయింది కోదండమ్మ. లేనిపోని వేషాలు వెయ్యక తానే కోరి, పాదసేవకురా లయిపోయింది కనక, తిమ్మన్న చేతిలో

వెన్నముద్ద అయి వుంది గొల్లభామ. మన కలాంటి యోగ్యత యేదీ ? మనకి మనమే కోరక పోవడం అలా వుండగా, అత నాశపడ్డం తెలుసుకునయినా దూరం ఆలోచించగలిగామా మనం ? కనకనే మన కీ యాతన” అని గుర్తుకి వచ్చిం దామెకి.

అహంభాం కరిగిపోయింది.

ప్రసన్నే అయిపోయిం దామె.

వెంటనే పమిటి సద్దుకుంటూ లేచి కూచుంది; గాని వీధి గుమ్మాన రివ్వున గాలివిసురు వచ్చి ఉక్కిరిబిక్కిరికాగా మొగం పక్కకి తిప్పుకుంది.

అప్రచుత్నంగా, వీధిగుమ్మాని కొక పక్కగా వుండిన పటంమీద పడిం దామె చూపు.

అది యిదివర కెన్నోమాట్లు చూసిందే అయినా యీ ఆకస్మికసన్నివేశంతో అందులో కొత్త విశిష్టత స్ఫురించగా చకిత అయిం దామె.

మధురానగరం వెళ్ళడానికి కప్పడే రథం యెక్కి కూచు న్నాడు కృష్ణుడు.

రెండుచేతులా పగ్గా లెత్తిపట్టుకుని “సెలవా?” అన్నట్టు వెనక్కి విరగబడి చూస్తున్నాడు సారథి.

మోరలు పైకెత్తుకునీ, చెవులు రిక్కించుకునీ, యెప్పు డెప్పు డన్నట్టు చురుగ్గా చూస్తున్నాయి గుర్రాలు.

కాని, కృష్ణుణి విడవలేక, యెందరో గోపికలు వచ్చి చుట్టు కుని వున్నారు.

ఇసకవేస్తే రాలకుండా వీధంతా నిండిపోయి వున్నారు

గొల్ల భామలు.

సందిటపట్టుకుని వొక గోపిక దిగలాగుతోంది.

కాళ్లు పట్టుకుని మరో గోపిక రథంమీదే యిడిగిల పడిపోయి వుంది.

నలుగురు గోపికలు రథాని కడ్డంగా నుంచోగా, గుర్రాలు కదలకుండా మరో నలుగురు గోపికలు పగ్గాలు పట్టుకునుంచుని వున్నారు.

చుట్టూ మూగియున్న గోపికలలో - ప్రయాణం సాగనివ్వడానికి వీలే దన్నట్టు తీక్షణంగా కొందరూ, జాలిగా కొందరూ, దిగాలు పడిపోయి కొందరూ, ఆత్రంగా కొందరూ చూస్తున్నారు.

ఇంతమంది జవరా శ్శింతిత చేస్తున్నా కృష్ణుడు చలించటంలేదు.

అతని చూపుల్లో నిశ్చలదీక్ష కనపడుతోంది.

వేణుగానం చేసి యిళ్ళల్లో గృహకృత్యాల్లో మునిగివుండిన గోపికలను యమున వొడ్డు కాకర్షించిన కృష్ణుడేనా యిత నన్నట్టున్నా డతగాడు.

అది చూసి ధర్మమే అనుకుంది గోవిందమ్మ

“ఎంత ప్రేమ వుండినా - ఎంత రసికు డైనా - లోలుడున్నా అయినా, బతు కంతా గోపికలతో విలాస క్రీడలలో గడిపి వెయ్యడమేనా కృష్ణుని పని?” అని ప్రశ్నించుకుం దామె.

“అయితే, మరి తిమ్మన్న మాట?”

ఎవరో అడిగిన ట్టుంది యీ ప్రశ్న.

ఉలిక్కిపడిం దామె.

విలాసవతులకోసం, - తోటా దొడ్డి, డబ్బూ దస్కమూ వదులుకునీ, పిల్లలను పాగుచేసుకునీ బికారి అయిపోలసిందేనా అతను ?

తాను తిరస్కరిస్తే కుక్కిన పే నయిపోవుండి - మళ్ళీ తాను కావా లనుకుంటే చేతులు కట్టుకు వచ్చి “దాసోహం” అనవలసిందేనా అతను ?

తన యింగితం గుర్తించుకుంటూ పడిగాపులు పడి కూచో వలసిందేనా అతను ?

గోవిందమ్మకే అసంభావ్యంగా కనపడింది.

“తోచినప్పు డల్లా అతను నీ యింటికి వస్తే నువ్వుమాత్రం భరించగలవా ? దేని కయినా వేళా పాళా వూడవద్దా?” అని యెవరో అడిగిన ట్టయిం దామెకి.

“అయ్యో, కాదూ?” అనుకుం దామె.

దీంతో ఆమె యధాస్థితికి వచ్చేసింది.

వెంటనే ఆమమకారం ప్రణయంగా పరిణమించింది.

నారమ్మ శపథం జ్ఞాపకం వచ్చి, గుచ్చి కౌగిలించుకో డాని కామె మీది మీదికి పుస్తున్నట్టున్నూ తోచింది.

పొంగిపోయింది గోవిందమ్మ.

“తానే కోరింది కనక, తిమ్మన్నని అనుసరించి తిరిగింది కోదండమ్మ. గొల్లభామకూడా పడిగాపులు పడివుడి అతని దయ సంపాదించుకుంది కనక అలాగే మసులుకుంటోంది.

కాని “తానే మనసుపడి, తానే కోరి, తానే తపస్సుచేసి

మన అనుగ్రహం సంపాదించుకోడం కనక, తిమ్మన్నే మన కనుసన్నల్లో వుండిపోతా” డనుకుని గర్వించిందామె.

అమె మొగం యింతయింది.

తా నెప్పడేనా కాస్త బెట్టుసరీ చూపిస్తే తిమ్మన్న కాళ్ళా వేళ్ళా పడతాడు.

కాళ్ళూ కడుపు పట్టుకుని నారమ్మ కూడా ప్రాధేయ పడుతూ వుంటుంది.

ఓః! ఏమి సాగసూ!

ఏమి దర్జా!

ఏమి సుఖమూ!

నారమ్మ యెలాంటి గొడవలు చెప్పిం దనీ? అవి తన కెంత వుపయోగిస్తా యనీ?

“కనక” నారమ్మ తని చెయ్యి జారిపోకుండా చూసుకోవా” లనుకుం దామె.

రకరకకాల వుపాయాలు తోచాయి.

ఎన్నో విధాల ఫలితాలు స్ఫురించాయి.

వెంటనే వుబ్బెత్తుగా లేచి, వీధి తలుపు వేసేసి వంటింటోకి వెళ్ళిపోయిం దామె.

30

“వేడి చల్లారిపోకుండా తానే వస్తుందా, మనం వెళ్ళి తీసుకు రావాలా?” అనుకుంటూ గోవిందమ్మ వీధి తలుపు తెరిచా టప్పటికి “తలుపు తట్టడమా, కనిపెట్టుకుని వుండడమా?” అనుకుంటూ గడప దగ్గిరిగా నుంచునివుంది నారమ్మ.

ఇద్దరి కళ్ళూ మెరిశాయి.

“నీకోసం రావా లనుకుంటున్నానత్తా” అంది గోవిందమ్మ వయ్యారంగా పక్కకి తప్పకుంటూ.

“అయ్యో, ముసిలిదాన్ని చేసి తిప్పితిప్పి కొట్టావు, రావా లనుకోవ్రా మరీ?” అంటూ ముదలకించి, అమాంతంగా ఆమెని గుచ్చి కౌగలించుకుంది నారమ్మ.

దాంతో, కళ్ళు దరముకుళితాలూ, మొగం వికాసోజ్వలమూ, హృదయం ఆనందవిహ్వాలమూ కాగా నిలువునా కరిగి పోయింది గోవిందమ్మ.

తాను తిరస్కరిస్తే కిక్కురుమనకుండా తిమ్మన్న తప్పించు కుతిరగడమూ, యాదాలాభంగా తాను పిలిస్తే సవినయంగా వచ్చి సాదరంగా పటం చూపించి వెళ్ళిపోవడమూ బత్తాయి పళ్లు పట్టుకు వెడుతూ తనని కళ్ళెత్తి చూడక పోవడమూ, అటు బంగారబొమ్మ గొల్లభామ యెంత సుఖపెడుతూ వుండినా యిటు తనకోసం కుసిల్లిపోతూ వుండడమూ — ఇదంతా తన కళ్ల యెదట ఫిలిం నడిచినట్టు కనబడగా, పరవశ అయి నారమ్మ మీద వాలిన్నీ పోయిం దామె.

అది గ్రహించి తాడుబారి నిష్ఠురా లారంభించింది నారమ్మ.

“ఎంత నంగనాచివే మాతల్లీ! గుట్టుగా పడివున్నా, వమాయికురాల వనుకున్నా, నెన్ని టక్కులు నేర్చావే మామ్మా”

గోవిందమ్మ మాట్లాడలేదు.

మొగమెత్తి చూడనూలేదు.

“పదిమంది వగలాళ్ల నాడిస్తున్నాను నేను, నువ్వే నన్నా డించావు గదే చిత్రాంగీ! కోదండమ్మే జంత అనుకుంటే దాన్ని మించి నువ్వు జగజ్జంత పయిపోయావుగదే మాయ లాడీ”

“నన్నే అంటావా అత్తా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ చిరు నవ్వు నవ్వుతూ.

“అనక ? ఆమని షెవరో చెప్పాడు కా డని నా కొడుకు నాడిపోసుకున్నాను నేను, మరి నువ్వు? బెల్లించి బెల్లించి నాచేత వాగించావు గానీ “ఇలా జరిగిందమ్మా” అని కసిం తయినా నాకు చెప్పావా నువ్వు?”

అని కసిం తయినా నాకు చెప్పావా నువ్వు?”

ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకుంది గోవిందమ్మ.

ఆమె మొగాన విజయగర్వం గప్పు మంది.

“అదెవరో చెబుతావా, అభోజనం కూచోనా!” అని హఠం చేశాటప్పటికి గుడ్ల నీళ్లు కుక్కుకున్నాడు నాచిటి తండ్రి. డగ్గుత్తిక పట్టుకోగా నువ్వుని సరిగా పలకనే లేకపోయాడు వెర్రినాయన. వాడి దీనముఖం చూశాటప్పటికి నాకడుపు చెరు వయిపోయింది.

గోవిందమ్మ హృదయఫలకంమీద ధన్ను మని దెబ్బపడ్డట యింది”

బాష్పస్లుతా లయి వుండిన ఆమె చూపులు ఊభితాలయి పోయాయి.

అది గుర్తించి “ఎంతవేదన కలిగించావే కటికిగుండెల

దానా! నీకోసం నిద్రాహారాలు మానుకుని, చిక్క కంఠ
అయిపోయాడు గదే నాకొడుకు, మత్తుమందుల చూపుల
దానా!” అంటూ మళ్ళీ వొక్క విసురు విసిరింది నారమ్మ.

గోవిందమ్మ లోపల్లోపల కులుకుతూ అలాగే వుండి
పోయింది.

“నిన్న సాయంత్రం నువ్వన్ని విధాల బెల్లించడంచూసి
తియ్యని మాటలు వినడాని కుబలాటపడుతున్నా వనుకున్నాను;
గాని నీగుట్టేమాత్రం తెలిసినా నాకొడుకుని తీసుకువచ్చి-”

మాట సగంలో అడ్డువచ్చి “జరిగిపోయినదానికి నువ్వే
మన్నా పడతాను; గాని నన్ను నీకడుపులో పెట్టుకోవూ
అత్తా” అంటూ నారమ్మ మీద వాలి పోయింది గోవిందమ్మ.

“అమ్మయ్యా” అనుకుంది నారమ్మ.

దరిలేని సముద్రంలో పడి కొట్టుకొట్టుకుని వొడ్డు చేరు
కున్నంత ఆనందం అనుభవించిం దామె.

దాంతో “నాతల్లీ, భయపడకు” అని వల్లమాలిన మమ
కారం కనపరుస్తూ, ముందు, మెల్లిగా గోవిందమ్మ వీపు తట్టింది.

“నేను బతికివున్నంతకాలమూ దేవుడు కూడా నీకు అడ్డు
రాలేడు, బెంగ పెట్టుకోకు” అంటూ, తరవాత, ఆమెమొగం
నిమిరింది.

చివరి కామెని గొదివీపట్టుకుని ప్రారంభించింది.

“ఇలాంటి పనులు సాధారణంగా తప్పదారిని పడతాయి.
ఎంతో మందికి - మొగాళ్ళ కేమిటి ఆడనాళ్ళ కేమిటి సర
యిన మనిషి దొరకడం కష్టం. నాకొడుకు, ఆమనిషి నువ్వే
అని చెప్పాటప్పటికి నాకు ప్రాణాలు లేచివచ్చాయి. నువ్వు

చేసిన టక్కు లన్నీ మరిచి పోయాను. దానికేం, నీవంటి వయసు పిల్లలకు కాకపోతే నావంటి ముసలిదానికి వస్తాయా తల్లీ, టక్కులు? కనక చెప్పవద్దూ? పడకపడక, బంగారు కొండవు నీచూపు నవమన్మథునిమీద పడ్డందు కెంతో పొంగి పోయాను నేను. నీవయసూ, నీరూపమూ, నీహాయిలూ, నీవయ్యారమూ చూసినప్పు డల్లా “దేవుడా, నీకు కళ్లు లేవూ?” అనుకుంటూవచ్చా నెన్నోమాట్లు. కోదండమ్మ పోయినప్పు ణ్ణుంచీ “యేమిరా భగవంతుడా, నాకొడుక్కి ఇలాంటి కులం మనిషిని కూర్చా లని నీకు తోచలేదూ?” అనిన్నీ అనుకుం టూవచ్చాను. కానయితే ఆలస్యమే అయిం దనుకో అయినా చివరికి నాతపస్సు ఫలించింది”

“తప్పో వాప్పో —”

“తప్పా? ఇది తప్పని నాయెదట యెవ డనగలడో అనమను”

ఇలా అంటూ నారమ్మ కరుగ్గా చూశా టప్పటికి గోవిం దమ్మ స్తిమితపడింది.

“కళ్లు తెరవని వయస్సులో మోడయిపోతే “అయ్యో” అన లేనివాళ్లు వచ్చి, ఇవాళ, యే మొగం పెట్టుకుని చక్కట్లు దిద్దగలరూ?”

“అదీ మాట” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

“కానయితే తిరపతమ్మా కోరింది నాకొడుకుని. అయినా నేను సంతోషించానా మరి?”

గోవిందమ్మ చూపుల్లో గర్వం ప్రతిఫలించింది.

“ఇంతకీ - గొల్లది చక్కని చుక్కే. సరసురా లే. అయినా,

నామనస్సు పీకుతూనే వుంది కులంమనిషి కాదని. ఇంకెందుకూ?
నిమిషంలో గొల్లదాన్ని—”

ఇలా అంటూ గోవిందమ్మని విడిచి వొక్క అడుగు వెనక్కి
వేసింది నారమ్మ; కాని “వద్దు వ” ద్దంటూ ఆమె నాపుచేసి
గోవిందమ్మ “కులంమనిషితో స్నేహం చెయ్యడానికి—”

“ఒప్పకోక ? అబ్బో, కులం కూడా మరిచి—”

“అది కాదమ్మా, తిమ్మన్న కావా లంటే అదేమీ
చెయ్యలే దనుకో. అయినా, అమాయికురాలు పాపం -
దాని సుఖం నే నెందుకు పడగొట్టాలి? మొగుడూ పెళ్ళాల
కంటే యెక్కువగా వున్నారు పాపం, దాని వుసుగు నాకెం
దుకూ ?”

!

“అలా అంటావా?” అని వస్తాయించినట్టు నటిస్తూ మళ్ళీ
గోవిందమ్మను పొదువుకుంది నారమ్మ.

“కాకపోయినా, దాని యింటో లాగ రాత్రీ పగలూ
నాయింటో -”

“అమ్మమ్మా” అంటూ ముందు నాలుక కరుచుకుంది
నారమ్మ.

“నాకొడుకు బాహుటంగా నీయింటికి రావడానికి వల్లా ?
ఎంతప్రేమవుండినా మ గ్యార పాడుచేసుకుంటానూ ? ఎప్పుడో
వూరు మాటుమణిగాక - అదయినా మూడో కంటివాడికి
తెలిచుకుండా -”

“అదయినా, వాని కోమాటో, తప్పితే రెండుమాట్లో,
. విన్నావా ? వీలయితే యాత్ర పేరు చెప్పి -”

“అది బాగుంది. దక్షిణాది యాత్రలు పేరు చెప్పి చెన్నా

పట్నం చేర్చేస్తాను, సరా?”

“చెప్పానుగా? నువ్వు నన్ను కడుపులో పెట్టుకుంటేనే. లేక పోతే ముందే చెప్పియ్యి”

“ఎంతమాటా? నీ ప్రాణాలకు నా ప్రాణా లక్ష పడె య్యనూ తల్లీ?”

“ఊళ్లో వున్నప్పుడు నీకొడుకు నాయింటికే వస్తాడా, కాళ్లు కడిగి శిరస్సున చల్లుకుంటూను, తన మేడకే -”

“కోదండమ్మా అంతేగా? నీ కెప్పు డెలా సరదావుడితే - బత్తాయితోటకి వెడదా మని వుంటుందనుకో. మూడో నిమిషానికి -”

“నన్నేమీ అడగనక్కరలేదు, నీకొడుకుదే యిష్టం”

“అలాగే నమ్మా అలాగే. నిన్ను కనిపెట్టుకునే వుంటా నుగా?”

గోవిందమ్మకి, దేవి ప్రత్యక్షమై వరం ప్రాసాదించిన ట్టనిపించింది. దాంతో, ఆర్ధ్రకంఠ అయి “నీ రుణం తీర్చుకోగలనా అత్తా?” అంటూ నారమ్మ చేతులు పట్టుకుంది.

“రుణమా” అంటూ యెగిసిపడింది నారమ్మ.

“కితం జన్మలో యేమి పాపం చేసుకున్నానో, యిప్పుడు నీకు సేవచేసుకు నయినా -”

“అంతమాట అనకమ్మా అత్తా” అంటూ గునిసింది గోవిందమ్మ.

“నీదయముందు ఇదెంతమాట తల్లీ? తప్ప లేదమ్మా మొగమాట పడకు. కాకపోయినా, పడుచుపిల్లలు ముసిలా శ్శని కనిపెడుతూ వుండాలి. అలాగే ముసిలాళ్లు పడుచుపిల్లలకు

ఆసరా -”

“నీఆసరా చూసుకునే సుమా? విన్నావా అత్తా?” అంది గోవిందమ్మ, గద్దదికతో.

“అలాగే, నీకు లోటు రానిస్తానా నేను?”

“తిమ్మన్న చూపులకు బదులుచూపులు చెల్లించ లేక పోయానే గాని - అప్పణ్ణుంచీ అటా ఇటా అని గుంజాటన పడుకూనే వున్నాను. సరే, నిన్న మధ్యాహ్నం మొదలు వేగే పోతున్నాను”

“నాతో చెప్పావు కాదేం తల్లీ?”

“తెగించలేకపోయా నమ్మా”

“అదిగో, అక్కడే వుంది మనిషికి మనిషికి తేడా” అంటూ

అవ్యవధానంగా అందుకుని, గోవిందమ్మ కణతలమీద మెటికలు విరిచి, ప్రారంభించింది నారమ్మ.

“తల విలవ నోరు చెబుతుంది”

“అవు” నంది గోవిందమ్మ.

“బాగా జ్ఞాపకంచేసుకో. నువ్వు రుసరుసలాడాక - నీకు నువ్వే పలకరించే దాకా మళ్ళీ నీ కేసి చూశాడా మరి నా కొడుకు?”

“లేదత్తా!”

“నీకు నువ్వే పిలిచి - ఏకాంతంగా - దగ్గిరసా నుంచుని-వీధిలోనే అనుకో, అయినా యెవరూ లేరుగా, అంతసేపు మాట్లాడినా యీ వూసు తెచ్చాడా వాడు?”

“లేదమ్మా పాపం, లేదు.”

“నిన్న సాయంత్రమూ యివాళ పొద్దున్నా అన్ని పోకడలు

పోయావు గాని నువ్వయినా చెప్పావా నాకొక్క మాట?”

సిగ్గుపడి గోవిందమ్మ మొగం వంచుకుంది.

“నిన్ను నెపపెట్టడాని క్కాదమ్మా నేననేది. నువ్వెంత నాజూకు మనిషివో నా కొడు కంత సరసుడు. అంచేతే, తెగించలేక యింతగా నలిగిపోయారు మీ రిద్దరూ”

మిడుతూ మిడుతూ చూసింది గోవిందమ్మ.

“నిన్న మధ్యాహ్నం మొదలు నా కొడుక్కోసం వేగి పోయా నన్నావే, మరి. నీ కోసం, రెండు మాసాలనుంచీ నా కొడు కెంత వేగిపోతున్నాడో వూహించుకున్నావా?”

గోవిందమ్మ వొణికిపోయింది.

“ఇప్పటి కయినా నువ్వనుగ్రహించావు కనక గానీ లేకపోతే నా కొడు కేమయిపోవునో -”

హృదయం కలుక్కు మనగా, సగంలొనే అందుకుని “వద్దమ్మా, నేను వినలే నంతమాట అనకమ్మా” అంటూ గిజ గిజలాడిపోయింది గోవిందమ్మ.

గోవిందమ్మ స్థితి పూర్తిగా బోధపడిపోయింది; గాని “అసలు మాట రానివ్వదేం?” అనుకుని మళ్ళీ అందుకుంది నారమ్మ.

“ఇంత ప్రేమ వున్న ఆడది మొగరాజుని చూడవలసిన పద్ధతి యిదేనా? కోదండమ్మ నా కొడుకుమీద యీగ నయినా వాలనిచ్చిందా? ఇప్పుడు గొల్లది-”

“ఇం కెందుకూ నన్ను చివాట్లు పెట్టడం? రెండుమాసాల్లో నీ కొడు కనుభవించిన బాధ అంతా రెండుపూటల్లోనే నా కనుభవానికి వచ్చింది చాలదూ? ఊణం యుగంలా వుంది

నాకిప్పు డిక నీ దగ్గర దాపరికం యెందుకూ ? బతుకుతురువు గుర్తించుకోలేక యిన్నాళ్లూ నరకంలో పడి మగ్గిపోయాను, యెవ రెరుగుదురూ ? ఇప్పటికి బాగా తెలిసింది తిమ్మన్న విలవ నాకు, ఇదివర కేంచేసినా యిక కోదండమ్మనీ గొల్లభామనీ నీచేతే - ”

“నువ్వు చెప్పాలా తల్లీ, నాకు తెలియదూ?”

“కనక, నా డబ్బూ నా బతుకూ నీ కొడుకు చేతిలో ధార పోసేస్తాను, రాత్రి తీసుకురావమ్మా”

ఆవేశంతో గోవిందమ్మ యిలా అనేటప్పటికి కొండ యెక్కిన ట్టెగిసిపడింది నారమ్మ.

“నా తల్లీ, నా తల్లీ” అంటూ మళ్ళీ గుచ్చికొగిలించుకుని ముందు మూర్ఛాస్థానం చేసిం దామె.

“నే నెరుగుదును నీ హృదయం అమృతం ముద్ద. ముఖ స్తుతి చెయ్యడం మంచిదీ కాదు, నాకు చేతకాదు, కావి నా కొడుక్కి నిజంగా నువ్వే తగుదువు. అంచేతే, నీమీద ప్రాణాలు పెట్టుకునివున్నాడు వాడు. నువ్వయినా, నాకొడు కంటేనే కరిగిపోయావు, నే నెరగనూ?” అంటూ ఆమెని ఆకాశాని కెత్తేసింది.

చివరికి బుజ్జగిస్తూ “రాత్రి జా మయాక తీసుకువస్తానేం?” అనడిగింది మెల్లిగా, మొగంమీద మొగం పెట్టి.

“అప్పటిగాకా నువ్వు నాదగ్గరే వుండాలిసుమా” అంటూ గారాంకుడిచింది గోవిందమ్మ.

“దీపాలు పెట్టాటప్పటికే వచ్చి నిన్ను రతీదేవిలాగ తయారు చెయ్యనూ?” అంది నారమ్మ.

అందుకు సిగ్గుపడి, ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకుంటూ
మొగం వంచుకుంది గోవిందమ్మ.

ఉండుండి మెరుపుతీగలు పాకినట్టు ఆమె శరీరం ఝల్లు
ఝల్లు మంది.

ఇద్దరూ వొక్క ఊణం యేమిటేమిటో భావించుకున్నారు.

ఇద్దరూ మప్పితంగా పాయసం పుచ్చుకున్నారు.

ఆసందుబాట్లో యిక జరగవలసిన దంతా కూడబలు
క్కున్నారు, సావకాశంగా.

ఇద్దరికీ పుత్సాహం తలమునక లయింది.

నారమ్మ మేఘాలమీద యెగిరిపోయింది.

గోవిందమ్మ గాలిలో తేలిపోయింది.

3౨

నారమ్మ వెళ్ళగానే మల్లీ పుక్కిరి బిక్కిరి అయి, మల్లీ తేరు
కుని యెటు చూసినా పరిసరా లన్నీ సరికొత్తగా కనపడ్డాయి
గోవిందమ్మకి.

కనకి పునర్జన్మే వచ్చినట్టనుకుం దామె.

చల్లబడి స్తంభించిపోయి వుండిన రక్తం వెంటనే పుడుకెత్తి
పొంగులువారుతో ప్రవహించి ఆమె మొగాన విలక్షణ మైన
తేజస్సు అంకితం చేసింది.

కొత్త వెలుగు వచ్చినట్టు ఆమె చూపులు, ఎక్కడెక్క
డివో సూక్ష్మాతిసూక్ష్మాలు గూడా గ్రహించసాగాయి.

రెక్కలు వచ్చినట్టు మనస్సు, లోకాలోకపర్వతాలున్నూ
దాటి పురకలు వెచ్చుసాగింది.

అతిమాత్ర మైన కొత్త సంస్కారం అబ్బినట్టు, బుద్ధి ఎంతెంతో గహనవిషయా లర్థం చేసుకుంటూ, ఏమి టేమిటో కల్పనలున్నూ చెయ్యసాగింది.

నూత్నోత్తేజం సిద్ధించినట్టు, హృదయం, మధుర మధురంగా స్పందించసాగింది.

దాంతో అణిచేసుకున్న వాంఛ లన్నీ వుబికి, మరిచిపోయిన సుఖా లన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చి, కరడుకట్టిపోయిన ఆనందం తరంగితం అయింది.

వెంటనే ఆకెరటాలమీద తుళ్ళింతలాడే ఘనరాశి చిరు నవ్వుయి, ఆమె బింబాధరంమీద మెరిసింది.

ఉత్సుక అయి వొక్క అంగలో అద్దం యెగటికి వెళ్ళి నుంచుం దామె.

చూడగా, విలాసవతుల హాయిలంతా యేకరాశిచేసి, చిత్రకారుడు, తన నేర్పంతా వినియోగపరిచి రచించిన చిత్ర పటం లా కనపడిం దామెకి తన ప్రతిబింబం.

అది చూసుకుని చకిత అయిం దామె.

“ఏమి చక్కదనమూ” అనుకుంటూ తనకు తానే ముగ్ధ అయిపోయింది.

చివరికి “కనకనే తిమ్మన్న అలా అయిపోయా” డనుకుని గర్వించింది.

తిమ్మన్న స్ఫురించాటప్పటికి వోరచూపులు వచ్చాయి.

చూస్తుండగానే అవి మదనబాణా లయిపోయాయి.

“నాడగ్గిరా నీఆటలు” అంటూ మించుటద్దం ఆబాణాలను తిప్పికొట్టింది.

దీనా దానా సిగ్గుపడిపోయి, గదిలోకి పరుగెత్తి, మంచానికి చేరబడి, మొగం తలగడలో గుచ్చేసుకుం దామె.

మొదట అది మంచి రక్షణగానే కనపడింది; గాని, వొక్కక్షణానికి ఆదిండు, విశాల మైన తిమ్మన్న వక్షస్థలం లాగా, అతని చూపులతో వుత్సుక అయి, అతని మాటలతో వుత్తేజిత అయి అతని చేతుల్లో కరిగిపోయి తానా వక్షస్థలంమీద మొగంపెట్టుకుని పరవశ అయి వుండినట్టూ స్ఫురించిగా మరీ సిగ్గుపడిపోయిం దామె.

ఇక అక్కడ కూడా వుండలేక పెరటితలుపు తీసింది.

గుమ్మాన అడుగుపెట్టాటప్పటికి ముందు లేగదూడ కనపడిం దామెకి.

తిందామంటే గడ్డిపరకలు లేక, తాగుదా మంటే నీళ్ళ చుక్కలు లేక తనకేసి చూసేవారే లేక వుసూరుమని పోయి వుండినట్టు నుంచుని వుందది.

అది కనబడగానే ఆమె గుండెలు కొట్టుకున్నాయి.

“అయ్యో, నాగొడవలో నీమాటే మరచిపోయానుపాపం” అని నొచ్చుకుంటూ వెళ్ళి చెంగలిపరకలు ముందు పడేసింది; గాని అవి ముట్టుకోలే దది.

“ఏమి చెప్పా? అనుకుంటూ నీళ్ళిన్ని పట్టుకు వెళ్ళి దగ్గర వుంచింది; కాని అదీ ముట్టుకోలేదు.

చూడనే లే దది.

దాంతో “వెరిముండా, ఆలస్యం చేశా నని కోపం వచ్చిందా?” అని బెల్లిస్తూ, బుజ్జగిస్తూ నిమురుతూ దగ్గర కూచుంది.

పట్టుదారాల వంటి చెంగలిపరకలు ఏరి నోటి కందించినా అది సుముఖం కాలేదు.

అది చూసి “యేమ వచ్చిందీ?” అని కంగారుపడింది. వయస్సుకి నాలుగుమాసాలదే గాని, వొక పక్కపాలన్నీ తాగుతూ వుండడంవల్ల సంవత్సరం గిత్తలా మెరిసిపోతూ వుందది.

విడిచిపెడితే పెద్దపెద్ద అంగలు వేసుకుంటూ లేడిలా పం గెడుతుంది.

నడిస్తే ఏనుగుగున్న లా నడుస్తుంది.

రంకె వేస్తే పులిపిల్ల బొబ్బరించినట్లుంది.

“రెండువందల రూపాయల గిత్త అవుతుంది నారాజు” అని మురుస్తూ అతి గారాంగా పెంచుకుంటోంది గోవిందమ్మ దాన్ని.

అలాంటి దూడ యిలా అయినందుకు మహా దిగులు పట్టుకుం దామెకి.

నిట్టూర్పువిడుస్తూ అప్రయత్నంగా కళ్లుమూసుకుంది.

కడుపుతరుక్కుపోగా అప్రయత్నంగానే మళ్ళీ కళ్లు తెరిచి చూశాటప్పటికి లేగ దూడ కాక తన యెదట మొగం వేలా డవేసుకుని తన యేకపుత్రుడు భూషయ్యో నుంచుని వుండినట్టు కనబడిం దామెకి.

“నీప్రియు డేమిటో, నువ్వేమిటో, యిక నే నెందుకూ నీకూ?” అంటూ అతను కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకుంటున్నట్టున్నూ అనిపించింది.

హృదయం కలుక్కుముంది.

వొళ్ళంతా చీమలూ జెర్రెలూ పాకుతున్న ట్టయి
“నాగొడకా” అంటూ వెంటనే దూడమీద వాలిపోయిం
దామె.

33

“గోవిందమ్మత్తా”

ఉలిక్కిపడింది గోవిందమ్మ.

ఒక్క ఊణం గడిచాక మళ్ళీ పిలుపు తలుపుచప్పుడూ
వినవచ్చాయి.

దూడని విడిచి నుంచుని వొక్క అడుగు వెనక్కివేసింది;
గాని అప్పుడున్నూ మాట్లాడలేకపోయిం దామె.

మరో ఊణానికి “అత్తయ్యా” అని పిలుపు, యీ మాటు
సందు తలుపు గుంజిన చప్పుడూ వినిపించాయి.

అప్పటికి గుర్తుపట్టి “ఆ, చూడా!” అంటూ యెదురు పిలి
చింది గోవిందమ్మ.

“నేనే నమ్మా! సందుగుమ్మాన” అంది చూడమ్మ.

వచ్చిన మనిషి చూడమ్మ అని తెలిశా టప్పటికి, అప్పటికి
జరిగిం దంతా మరిచిపోయింది గోవిందమ్మ.

వెంటనే ఒక్క అంగలో వెళ్ళి ఆమె తలుపు తియ్యగా,
ఒక్క దూకున లోపలికి వచ్చి “భూషయ్యభావ కులాసాగా
వున్నా డంట గోవిందమ్మత్తా? వెళ్ళినప్పటికంటేనూ బాగున్నా
డంట” అని కళ్ళు తిప్పుకుంటూ ఆమె చేతులు పట్టుకుంది
చూడమ్మ.

“మామ్మే, మాతల్లే, చల్లని కభురు తెచ్చావమ్మా!”

“అధికార్లు మహా మెచ్చుకుంటున్నారంట బావని. యుద్ధం పూర్తి అయే లోపున పెద్ద వుద్యోగం అయిపోతుం దంట బావకి. మరేం? అత్తోయ్! పెళ్ళికూతుర్ని రక్షించాడంట బావ” అంటూ గోవిందమ్మని కుదిపింది చూడమ్మ.

“పెళ్ళికూతుర్నా?”

“అవును, పెళ్ళికూతుర్నే. అప్పుడే వచ్చారంట గుళ్ళోకి. పురోహితుడు మంత్రాలు చదువుతున్నా డంట. ఆసాటునవచ్చి పడ్డారంట శత్రువులు. అందులోవొకడు కత్తిదూసి పెళ్ళికూతురి మీదే చెయ్యెత్తా డంట”

“అయ్యో, అయ్యో”

“ఆడవాళ్ళందరూ గొల్లుమన్నారంట. అంతకి ముందే సింహాస్పిలలాగ వురికి ఆ చెయ్యి సరికేశా డంట బావ”

“నా—తండ్రి, నా—తండ్రి” అంటూ వొక్క ఊణం ఆనందవిహ్వాల అయిపోయింది గోవిందమ్మ.

మరో ఊణానికి “దేవుడికి నాతండ్రిమీద దయవస్తుం దమ్మా, నా తండ్రికి దేవుడు మంచిపెళ్ళాన్ని—”

ఇంతవరకూ అని డగ్గుత్తిక పట్టుకోగా వొక్కఊణం ఆగి పోయి “సమకూరుస్తాడమ్మా” అని మాట పూర్తి చేస్తూ చూడమ్మని గుండెల కదుముకుంది గోవిందమ్మ.

“మంచిపెళ్ళాన్ని” అన్నప్పుడు, గోవిందమ్మకి, చూడమ్మ కళ్ళల్లో వింతకాంతీ, చూడమ్మకి గోవిందమ్మ కళ్ళల్లో మమకారమూ కనపడ్డాయి.

గోవిందమ్మ చూపులకు సిగ్గుపడిపోయి చూడమ్మ కళ్ళు మూసుకుంది.

చూడమ్మకి కలిగిన లజ్జ గుత్తించి ఉత్సుక అయి, గోవిందమ్మ, తామర మొగ్గలాగ వికసనోన్ముఖా లయివున్న ఆకళ్ళు ముద్దాడి “ఇదంతా నీకెవరు చెప్పారు తల్లీ?” అనడిగింది.

“కొండల్రావుబాబు”

“కొండల్రావా?”

“అవును, గణపతిరాయుడు తాతగారి కొండల్రావు—”

“అతగా దెప్పడు వచ్చాడే?”

“రెండుగంట లయింది”

“ఇందాకటి బస్సులో వచ్చాడు కామోసు” ననుకుని “తమ్ముడు కులాసాగా వున్నాడా?” అనీ, యెందుకు వచ్చాడూ?” అనీ ఆత్రంగా అడిగింది గోవిందమ్మ.

“యద్ధానికి నువ్విక పనికిరావు—”

“అదేం తల్లీ?” అంది గోవిందమ్మ, నిర్విణ్ణఅయి.

“సీలమండలదగ్గిరికి — ఎడమకాలు—”

“ఏమయింది నా కూనా?”

“తెగ్గొట్టేశారు శత్రువులు”

“హరిహరీ, హరిహరీ”

ఇలాఅంటూ గోడమీదికి వాలిపోయింది గోవిందమ్మ.

“ఇంకెక్కడా దెబ్బ తగలేదు. ఇంచక్కున్నాడు మనిషి. అదొక్కటే లోటు”

“పాపం పాతికేళ్ళవాడు, ఎలాగమ్మా?”

“మొండికాలు చూసి వొకకంట యేడ్చి, అలాగయినా బాగుండినందుకూ, ఇంటికిన్నీ వచ్చినందుకూ వొకకంట సంతోషించింది పిన్నమ్మ”

చూస్తుండగా గోవిందమ్మ కళ్ళు బాష్పస్రతా లయి పోయాయి.

“ఏకాగ్రో, యేచెయ్యో పోయి మీ మామయ్య కూడా అలా బతికివుండరాదూ తల్లీ?” అంటూ పమిటి కొంగుతో

మొగం కప్పేసుకుంది గోవిందమ్మ.

నివ్వెరపడిపోయింది చూడమ్మ.

ఈసందర్భంలో వెంకటస్వామి ప్రస్తావన వస్తుందని ఆమె యేకోశానా అనుకోలేదు.

“దెబ్బతిన్నా యెదటివాణ్ణి కూలగొడితే అదోగొప్ప. మొగవా డయినవాడి కదే ఆభరణం. మరదలి కదాకలోటా అమ్మా, మొదటికే కూల్చేశాడు దేవుడు నన్ను”

ఇలా అని వెక్కి-వెక్కి యేడ్చింది గోవిందమ్మ.

చూడమ్మ కళ్ళుకూడా చెమ్మగిల్లాయి.

“పోటుతిని నామహారాజు ఆసుపత్రిలో చావు బతుకుల్లో

వుంటే “పదేళ్లుగా రెండుమూడు జిల్లాల ప్రజలను గగ్గోలు

పెట్టేస్తున్న గజదొంగల నాయకులను నరికేశావు, గొప్పవీరు డివి” అంటూ తెలిగ్రాములమీద తెలిగ్రాములు గుప్పేశా

రెక్కడెక్కణ్ణుంచోఅధికార్లు. “బతుకుతావు, సబినస్పెక్టరువయి

పోతావు, బెంగపెట్టుకోకు” అంటూ గుంటూరిలోవున్న అధి

కార్లు క్షణ క్షణానికీ వచ్చి ధైర్యం చెప్పేవారు. పట్నానికి

పట్నం అంతా విరగబడిపోయింది నామహారాజుని చూడ

డానికి. అదంతాచూసి, అలాంటి సితిలోకూడా అలాంటి

వీరుడు నాపెనిమిటి అయినందుకు గర్వించుకుంటూ వుండే

దాన్ని నేను. కాని. నాపాపం బద్దలాసిపోబట్టి—”

ఇక మాట్లాడలేక, మళ్ళీ మొగం కప్పుకుని సన్న సన్నంగా యేడ్చింది గోవిందమ్మ.

అది చూసి తెల్లపోయింది చూడమ్మ; కాని వొక్కక్షణానికి మనస్సు నిబ్బరించుకుని, పరిస్థితులు మార్చేయ్యాలని నిశ్చయించుకుంది.

వెంటనే అందుకుం దామె.

“భూషయ్య బావనీ అలాగే మెచ్చుకుంటున్నా రంట అధికార్లు. మొన్ననే సుబేదారుపని—”

ఈమాట చెవిని పడేటప్పటికి అంత దుఃఖంలోనూ గోవిందమ్మ మాతృహృదయం వుప్పొంగిపోయింది.

దబాటువాన వెలిశాక చూరునీళ్ళింకా పడుతూనే వుండగా, యెండవస్తే ప్రకృతి అంతా విలక్షణకాంతిలో మెరిసేటట్టు, దుఃఖం తగ్గాక, కన్నీళ్ళింకా పడుతూనే వుండగా ఆనందం కల గడం వల్ల ఆమె మొగం అపూర్వ శోభావంతం అయింది.

దాంతో “సుబేదారయిపోయాడా తల్లీ, నాకొడుకూ?” అంటూ గభీమని చూడమ్మని పొదివిపట్టుకొని వూపేసిందామె.

ఆబిగికాగిలి వుక్కిరిబిక్కిరి కలిగిస్తున్నా, ఆగౌరవం అంతా తనదే అన్నట్టు మురుస్తూ “ఇంకా పెద్ద వువ్వోగస్థుడయి పోతా డంట బావ” అంది చూడమ్మ, వూపిరి తీసుకుంటూ.

“కొండలూవు చెప్పాడా తల్లీ?”

“నీతో చెప్పవలసిన వింకాచాలా సంగతులున్నా యంట, విన్ను తీసుకురమ్మని పంపాడు నన్ను”

“అక్కయ్యమీద దయవుంది కనక”

“కాలులేక రాలేకపోయా నని చెప్పమన్నాడు, మరో విధంగా అనుకోవద్దని—”

“ఎంతమాటా? తమ్ముడి సంగతి నే నెరగనూ? కాకజో యినా, యిన్నాళ్లకి వచ్చాడు, దెబ్బతిని కూడా వచ్చాడు పాపం, మనమే వెడదాం పదమ్మా”

ఇలా అంటూ చూడమ్మని విడిచి, సందు తలుపు వేసేసి, నీళ్ళిన్ని ఆవునూడకి దగ్గరగా వుందో లేదోచూసి, నూతి దగ్గరికి వెళ్ళి కాళ్ళూ, చేతులూ, మొగమూ కడుక్కుని, అద్దం యెదటికి వెళ్లి కనుబొమ్మలూ బర్మాముడి సద్దుకుని, తలుపు లన్నీ బిగించి “ఇక గా తల్లీ” అంటూ చూడమ్మ చెయ్యి పట్టుకుని, పక్కసందుల్లోంచి దారితీసింది గోవిందమ్మ.

3౪

“పరంధామయ్య అని మనవాడే బి. యే. తిరగ్గా తిరగ్గా, ఆశ్రయించగా ఆశ్రయించగా, రాజహంసకి తూటికాడ దొరికినట్టు చివరకి సబ్ రిజిస్ట్రారు పని దొరికి, ఖాయం కూడా అయింది. నెలా తిరిగటప్పటికి జీతం యూభై రూపాయలూ చేతిలో పడితే, ఆక్షణాని కవే అయిదు వంద లనిపించేదంట; కాని వ్రత్త రక్షణంలోనే “చచ్చుబతుకు” అనుకుంటూ దిగా లుపసిపోయేవా డంట” అన్నాడు కొండలూవు.

“అదేం?” అన్నాడు నలభై యేళ్ళ కుశాలూవు, చకితుడై.

“తప్పేం?” అంటూ కుశాలూవుని నిలువతీళ్ళాడు డెబ్బ య్యేళ్ళ గణపతిరాజుడు, యెదురోమ్ము విరుచుకుంటూనూ చురుగ్గా చూస్తూనూ.

“చక్కంగా వినక మధ్య నీ అల్ల రేమిటోయ్?” అన్నట్టు మొదట నిరసనగా చూసి “చెప్పనియ్యవోయ్” అంటూ చివరకి కుశాలాప్రసి సముదాయించాడు, యాభ య్యేళ్ళ చెంచయ్య, తాపీగా.

“మా గాయన కనిపెట్టాడు సంగతి” అని తర్జనితో నిర్దేశిస్తూ అందుకున్నాడు కొండలూవు.

“సెంటుభూమి లేదంట. ఉండడానికి పూరికొంప అయినా మిగలేదంట. “మరి చదువెలా సాగిందీ?” అనడిగితే “అదొక కల” అన్నాడు పరంధామయ్య. ఈదురో గోడా అంటూ బతుకలా యీడ్చేస్తూ వుండగా సర్కారు ప్రకటన వచ్చిందంట. ఎగిసిపడి వెంటనే మిలిటరీలో చేరాడు, సంవత్సరం తిరక్కుండానే సుబేదా రయిపోయాడు, మరిచూసుకోండి”

“సెబాస్” అంటూ వూరిపోయాడు గణపతిరాయడు.

“అదీ వరస” అంటూతల యెగర వేసుకున్నాడు చెంచయ్య.

“ఏమిటి మీరు చెప్పేది?” అన్నట్టు కళ్ళు చికిలించుకుంటూ చూశాడు కుశాలూవు.

“ఏమీ, బోధపడలేదూ?”

“లేదు”

“అన్నాళ్ళు ఆక్టింగు చేసి పని నేర్చుకున్నా, ఖాయం అయ్యాక గూడా పెద్ద గుమస్తా సలహా లేకుండా యేపనీ స్వతం త్రించి చెయ్యలేక పోయేవాణ్ణి” అన్నాడు పరంధామయ్య. అలాంటివాడు సేనలో చేరిచేరడంతోనే సుబేదా రయిపోయాడంటే, అతని దగ్గరవున్న లోతుమిటి, యోగ్యత ఏమిటి?”

కొండల్యావిలా అడగ్గా “అడగవలసిన మాటఅదీ” అంటూ గణపతిరాయ డందుకున్నాడు.

“బాగా ఆలోచించు. పరంధామయ్య ప్రతిభావంతుడు కాడంటావా బావా, నువ్వు?”

“అమ్మమ్మా, యెంతమాటా? ప్రతిభావంతుడు కాకపోతే బి. యే. యెలా కాగలిగాడూ?”

కుశాల్యావిలా యెదు రడగ్గా. కొంక క్కేసి చూస్తూ నిరాసక్రింగాచిరునవ్వు నవ్వాడు గణపతిరాయడు.

అది గుర్తించి “నువ్వేమంటా?” వన్నట్టు చూశాడు కొండల్యావు, చెంచయ్యకేసి.

“ప్రతిభావంతుడే కాకపోతే అంత స్వల్పకాలంలో సుబేదా రెలా కాగలిగాడూ?” అనడిగాడు చెంచయ్య, వెంటనే.

“విన్నావా?” అన్నాడు గణపతిరాయడు.

“విన్నానయ్యా”

“అవకాశం కలిగిస్తే ప్రతీమనిషీ బి. యే. కాగలడు. అందులో విశేషం లేదు. కాగా వొక్కటాలోచించు”

“ఏమి టదీ?”

“పరంధామయ్యని తీసుకువెళ్లి వ్యవసాయంలో దింపితే?”

“అక్షరాలా బాపన వ్యవసాయం అయిపోతుంది. తాత తండ్రిలు సంపాదించిన కొండ్రీ యేమన్నా వుంటే రెండేళ్ళకే తెగసమ్ముకోవాలి పరంధామయ్య” అన్నాడు చెంచయ్య, అవ్యనధానంగా.

“అదే మన దగ్గరవున్న జబ్బు” అని ముందు చెంకుకున్నాడు కుశాల్యావు.

“బ్రాహ్మణ దుర్గం భేదించి వుద్యోగా లన్నీ లాక్కుని అందులో అతనికేది సచ్చితే—”

“ఆగు” అని నిలవేశాడు కొండల్రావు.

“ఆగాను.”

“ఇప్పుడు బ్రాహ్మణులు చేస్తున్న వుద్యోగాలలో యేది చ్చినా గుంటపువ్వులే పూస్తాడు పరంధామయ్య.”

“ఏమీ?”

“నీకు తెలియదు కానీ, వుద్యోగాల కోసమే చదువులు సాగించడంవల్లా, వుద్యోగాలు సరపాదించు కోడానికే బతు కంతా పాటుపడుతూ వుండడంవల్లా బ్రాహ్మణే గుంటపువ్వులు పూస్తున్నారు”

“వాళ్ళెలా పోతే మనకేం, పరంధామయ్య సంగతి చెప్పవోయ్”

“పరంధామయ్య మాటే చెబుతున్నాను, మన కులంవాళ్ళ అందరి సంగతీ కాదోయ్”

“సరే”

“విషయం యిదే, కాని ముందొక నిదర్శనం చూపిస్తాను. సర్. రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడుగారిని మిలిటరీలో చేర్చివుంటే?”

“శివా... శివా...” అంటూ చెవులు మూసుకున్నాడు చెంచయ్య.

మెరుపుకొట్టిన ట్టయిపోయి “ఏమీ, ఆయన శౌర్యవం తుడు కారంటావా?” అనడిగాడు కుశాల్రావు, కరుగ్గా.

“కాకేం?”

“పోనీ, తెలగాలే శూరులు కారంటావా?”

“కాకేం?”

“మరిం కేమిటి?”

“నాయుడుగారి శౌర్యం వేరు”

“వో—కనాటికీ కాదు”

“ఏ—ప్పటికీ వేరే”

“ఇదెక్కడి ధోరణి బావా?” అనడిగాడు కుశాలాస్ర,
గణపతిరాయణ్ణి.

“నీకు తృప్తి కాలేదు, కదూ?”

“ఎలా అవుతుంది?”

“ఉన్నచిక్కల్లా అది. తత్వం గుర్తించలేక బాధపడు
తున్నావు నువ్వు”

“నువ్వు అలాగే అంటావా బావా?”

“అనక?” ద్విపాత్పశువును తీసుకువచ్చి యెదట నుంచో
పెడితే గొప్ప మనిషిగా తయారుచెయ్యగలరు గాని, సాటి
మనిషిని యెదట నుంచోపెడితే తెగనరకలేరు నాయుడుగారు”

“అంటే?”

“వెరివాడా, యిందులో గూఢార్థం యేమి వుందీ?
నాయుడుగారి శౌర్యం దయ. ఆయన ఖడ్గం బోధ. ఆయన విరు
చుకుపడడం అజ్ఞానంమీద”

చెంచయ్య మొగాన తృప్తి తాండవించింది.

అంజలిబంధం నుదుట చేర్చుకునీ, కళ్ళు మూసుకునీ నమ్మి
డయినా డతను.

“ఏమంటా?” వనడిగాడు కొండల్రావు.

జవాబుతోచక కుశాల్రావు మిడుతూ మిడుతూ చూడగా, గణపతిరాయడు మళ్ళీ ప్రారంభించాడు.

“ప్రతిభ అన్నది యీశ్వరప్రసాదం. మని షయిన వాడి కల్లా అది లభ్యం కాదు”

“సరే”

“లభ్యమయినా, మనలో అది వినియోగించుకోని వాళ్ళే చాలామంది వున్నారు”

“కానియ్యి”

“చదువు, ప్రతిభను రాణింపచేసే వొక సాధనమే కానీ, దానికి కారణమూ కాదు, ఫలితమున్నూ కాదు”

చూసిచూసి “సరే, ముందుకి వెళ్లు” అన్నాడు కుశాల్రావు, తల పంకించుకుని.

“పాత్రాపాత్రభేదమే కాని ప్రతిభకు లింగ జాతి మత కుల భేదాలు లేవు”

“ఎందుకుంటా?” యని దురుసుగా అడిగాడు కుశాల్రావు. అది విని కొండల్రావు, చెంచయ్య చిరునవ్వు నవ్వు కున్నారు.

“ప్రతిభ వంటిదే రుచికూడాను. అయితే, అది ప్రతీ మని షికి జన్మసిద్ధం”

“అయితే?” అనడిగాడు కుశాల్రావు, సంశయంతో చూస్తూ.

“దశావిపర్యాసం వల్ల, వొక్కొక్కడికి, వొక్కొక్కప్పుడు రుచిలేని పని చెయ్యవలసి వస్తుంది”

“పరంధామయ్య మాట చెప్పవయ్యా బావా” అన్నాడు కుశాలావు, కొంచెం విసుగ్గా.

“అదే చెబుతున్నా నయ్యా, రుచి లేదు కనక సబ్ రిజిస్ట్రారుగా వున్నంతకాలమూ “చచ్చుబతుకు” అంటూ యీసడించుకుంటూ బతికి, రుచి వుంది కనక అవకాశంరాగానే సోల్జరయి, ప్రతిభావంతుడు కనక సోల్జరయిన వెంటనే సుబేదా రయి పోయాడు పరంధామయ్య”

“మరి బి. యే. పట్టం మాట?”

“అతను బి. యే. కనక, ఇంకా గొప్పవాడున్నా అయిపోతాడు”

బుద్ధికి నచ్చినా మనస్సు లొంగదీసుకోలేక, అయినా అడ్డు ప్రశ్న వేద్దామంటే దారి దొరక్క, గుటకలు మింగుతూ చూసి వూరుకున్నాడు కుశాలావు.

“అంటే యేమన్నమాటా?” అంటూ అందుకున్నాడు కొండలావు.

“ఏమన్నమాటా?” అని అనువదించాడు కుశాలావు.

“మన కులంవాళ్లకి అంటని చదువులేవు”

“ఎందుకుంటాయీ?”

“నిర్వహించలేని వుద్యోగా లేవు”

“ఇంకా నింపాదిగా అంటున్నావా?”

“చేతకాని వృత్తు లేవు”

“ఆహా”

“వీటిలో, యివాళ మనం యెవరికీ తీసిపోవడం లేదు”

“వొక్కడుగు ముందే వున్నాం, తీసిపోవడం అంటా వేమి టోయ్?”

“కాని ముఖ్యంగా మన కులశక్తి శౌర్యం”

“మళ్ళీ డొంకల్లోకి లాగేస్తున్నాడా?” అని అనుమానిస్తూనే “అవును” అన్నాడు కుశాలాశ్రు.

“కనక, మన కులంవాడి కన్ను ముందు మిలిటరీమీద పడిపోతుంది”

గతుక్కుమనిపోయాడు కుశాలాశ్రు.

అది గమనించి, బావా అని పిలిచి, గణపతిరాయ డందు కున్నాడు.

“శౌర్యమే ప్రధానమైన కులాలు మన జాతిలో యింకా యెన్నో వున్నాయి. ఆకులాల యోధజీవితం కూడా చాలా ప్రసిద్ధి కెక్కే వుంది. అయితే, శూర కులాలకు చెందిన అందరూ సమస్తిగా శౌర్యం కనపరిచిన కాలం సంగతి అలా వుండగా, మన తాతలనాడూ మన తండ్రిలనాడూ మాత్రమే కాక, మన తరంలోనే—ఇప్పుడు కూడా సుబేదార్లు, సుబేదారు మేజర్లు. సుబేదారుబహద్దర్లు వున్నకులం యే దంటావ్!”

“మన కులమే”

“అయినప్పుడు, అబ్బాయి చెప్పినదాల్లో తప్పేమిటి?”

కుశాలాశ్రు మాట్లాడలేక పోయాడు.

చెంచయ్య మహోత్సుకు డైనాడు.

“జస్టిస్ పక్షంలో వొకకాలూ, బ్రాహ్మణమిక్రీల మధ్య ఒక కాలూ వేస్తావ్, నాకర్థంకావడం లేదు బావా” అంటూ వచ్చావు

చాలామాట్లు, కదూ?” అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు గణపతి రాయడు.

అస్వాభావిక మైన వర్ణవ్యవస్థమీద జస్టిస్ పక్షం కొట్టి నంత దెబ్బ మరేపక్షమూ కొట్టలేదు. ఈయిరవయ్యో శతాబ్ది ముగిశాటప్పటికి జస్టిస్ పక్షం ప్రచారంవల్లనే వర్ణభేదం నశించి మన మంతా యేకజాతివాళ్ళం అయిపోతాము”

“సందేహమేమి?”

“జస్టిస్ పక్షమే మన కళ్లు తెరిచిందంటే సత్యమే. యుగ యుగాలుగా జీర్ణించిపోయి వూడిన మన భావసరణి మార్చినది అదే అంటే యధార్థమే. పాత దంతా శిథిలంఅయి, కొత్త దానికి సరయిన పునాది పడని యీ యుగ సంధిలో మన జీవన స్రవంతిని కాంతవరకూ అదే సుక్షేత్రానికి మళ్లించి దంటే కూడా నిజమే. అయితే, అది అందుబాటులోవున్న సివిలు ఉద్యోగాల పంపకానికే కాక, తెనుగువాళ్లకి సైన్యంలో ప్రవేశం లేదన్న నిషేధం తొలగించడాని కూడా పూను కుని వూటే—”

ఉద్రిక్తు డయిపోయి, మాట కడ్డంవచ్చి “అది సాధించింది తక్కువ అంటావా?” అనడిగాడు కుశాలావు, తల యెగర వేసుకుంటూ.

దానిమీద “గుమాస్తాపనులకు యోధజాతు లకు చెందిన మన బ్రాహ్మణేతర్లే యెగబాకేటప్పుడు అవి మాత్రమే చేతన యిన బ్రాహ్మణులు మనకంటే యెక్కువ పాకులాడ్డంలో వింత యేముందీ?” అని యెదురడిగాడు గణపతిరాయణ, కొంచెం కరుగ్గా.

“అందులో వింత మాటకేం, వారికా అధికారం సుత రామూ లేదు”

“ఆమాటకి వస్తే మనమున్నూ కొన్ని అక్రమాధికారాలు చెలాయిస్తునే వున్నాము”

“చెలాయిస్తున్నా మంటే—”

మాట నానే శాడు కుశాలావు

“ఇలా చూడూ” అన్నాడు కొండలావు.

“ఏమంటావ్?”

“దేశం యెంత విశాలమైనా, రాజ్యాంగంలో యెన్ని శాఖలుండినా, ఒక్కొక్క శాఖలోకూడా యెన్నోసో పదవు లుండినా, ఈవిశాలదేశానికి చెందిన అపార జన సంఖ్యలో యెన్నో వంతుంటాయి నువ్వభిమానించే సివిలు ఉద్యోగాలు?”

“ఢోరణి యెలా వెడుతుంది?” అని అనుమానిస్తునే “తక్కువే వుంటాయి” అంటూ నసికాడు కుశాలావు.

యువకుల్లో నూటి కే యాభైమందో సైన్యంలో చేరి తక్కినవాళ్లందరూ వ్యవసాయంలోనూ, పరిశ్రమల్లోనూ, లలితకళల్లోనూ, సివిలు ఉద్యోగాలలోనూ, స్ట్రీడరీ మొదలైన స్వేచ్ఛావృత్తుల్లోనూ పనిచేసుకుంటూ వుంటే మన కులానికి నిరుద్యోగ సమస్య అంటూ యెక్కడుంటుందయ్యా!”

పులుకూ పులుకూ చూస్తూ కొండలావిలా అడగ్గా. మాబు తోచక, ఆలోచనలో పడ్డట్టు మొగం పక్కకి తిప్పేసు కున్నాడు కుశాలావు.

గణపతిరాయడు “విన్నావా?” అనడగ్గా “అవునుసుమా” అన్నాడు చెంచయ్య.

“యుద్ధానికి వెళ్లేదాకా నాకీ సంగతి తోచలేదు చెంచ య్యన్నయ్యా” అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు కొండలాపు.

“సైనికుడు కావడాని క్కావలసిన యోగ్యత వుండడం వొకగొప్ప అదృష్టం. ఏమంటే? వ్యక్త్యపేక్షయా లెక్కకు వచ్చే ధనలాభం సంగతి అలా వుండగా, ప్రతీ వాడికీ అక్కడ శాస్త్రీయ మైన గొప్ప శిక్షణ అబ్బుతుంది. సైన్యంలో చేరితే తప్ప చక్కవర్తి కయినా లభించని వరప్రసాదం అది. దాని వల్ల యీ భౌతిక శరీరాని కుండుకున్న శక్తులన్నీ పూర్తిగా వుద్బుద్ధాలవుతాయి”

“మెరుపువేగం - నిశితవృష్టి - ఇంగితజ్ఞానం - సద్యస్ఫూర్తి - వజ్రసంకల్పం - ఝడితినిర్ణయం - గుండెనిబ్బరం - ప్రయోగ లాఘవం—”

గణపతిరాయ డిలా అంటూ వూడగా “అనన్నీ అబ్బు దానికి శిక్షణ. అవునవును” అన్నాడు చెంచయ్య.

“అంతే కాదన్నయ్యా! దానివల్ల అహంకారం నశించి స్వశక్తిపరిజ్ఞానం యేర్పడి వినయం అబ్బుతుంది. వ్యగ్రోత్సాహంపోయి నిగ్రహం అలవడి కార్యదీక్ష కలుగుతుంది. తల తల పెత్తనాలు పోయి ఒక నాయకుణ్ణు సరించే విధేయత అలవాటయి ఏకాగ్రత సిద్ధిస్తుంది. స్వార్థచింత నశించి సమస్త ప్రాప్యం విలవ గుర్తుకువచ్చి త్యాగబుద్ధి కలుగుతుంది”

“అసలు ఈగకా అంతాయినా వ్యత్యాసం రాకుండా తక్కినవాళ్లతో సరిగా అడుగు కలపడంలోనే మారిపోతా డోయ్ మనిషి” అన్నాడు గణపతిరాయడు.

“ఆమార్పు ఆమనిషి బతికివున్నంతకాలమూ కనపడుతూనే వుంటుంది. ఇలాగ పై న్యంలోచేరే యువకులు చేరుతూవుంటే, పెన్ననుపుచ్చుకుని వచ్చే పెద్దలు వచ్చేస్తూ వుంటే, సంఘంలో యెలాంటి సమగ్రత వెలుస్తుందో యోచించావా? అలాంటి పరంపర లేకపోబట్టే కాదూ సాఫల్యం యెరక్క మన యువకుల జీవితాలు నిరర్థకా లయిపోతున్నాయీ?”

“ఏమంటావ్?” అన్నట్టు చూశాడు చెంచయ్య, కుశాలావు కేసి.

“ఏంబావా?” అనిడి అగేవేశాడు గణపతిరాయడు.

కుశాలావుకి యుక్తి తోచలేదు; కాని వూరుకోలేక పోయాడు.

“నేను కాదన్నానుటయ్యా? ఏది యేమయినా, మన యువకుల్లో ప్రతీవాడికీ యేదో వొక ఉద్యోగం—”

కుశాలావు మాట పూర్తి కాకుండానే “నేనుండిన కంపెనీ కళ్లకు కట్టినట్టుంది చెంచయ్యన్నయ్యా” మళ్లీ అందుకున్నాడు కొండలావు.

“మొదలియూర్లు, లింగాయతులు, నాయర్లు - కలిసి యాభై మంది పోగా, తక్కిన యాభైమంది మనకులంవాళ్లే. ఇంత మంది కులంవాళ్లని ను న్వే సివిలు ఆఫీసులో చూడగలవు తమ్ముడూ?” అనడిగాడు పరంధామయ్య.

“సివిలు ఆఫీసుల్లోకూడా అలా యెందు కుండకపోవాలి?” అనుకున్నాడు కుశాలావు.

“మంచి ప్రశ్న” అన్నా డంతకిముందే చెంచయ్య.

“సంఖ్య అలా వుంచు. మరి ఆజీవకళ? అది మాత్రం చూడగలముటయ్యా సివిలు ఆఫీసుల్లో?” అనడిగాడు గణపతి రాయడు, చెయ్యూపుతూ.

ఇక్కడ, యిది యిలా జరుగుతూ వుండగా, అక్కడ, గడప అవతల స్త్రీమండలిలో “తమ్ము డెక్క డున్నాడు. పిన్నమ్మా!” అనీ “రండి వదినయ్యగారూ” అనీ “అబ్బాయి వచ్చాడు రావే కూతురా” అనీ “నీ కొడుకు వెళ్ళినవాడు వెళ్ళిన ట్టున్నా డంట చెల్లెలా” అనీ “రావమ్మా మరదలా” అనీ “కొండన్న కాలు తెగిపోయి వచ్చాడు ఏమి చెప్పకోను మనమరాలా?” అనీ మాటమీద, మాట కలగాపులగంగా చెలరేగాయి.

చూడగా, వొక చేత కొండలొస్తు భార్య చెయ్యూ, వొక చేత అతని తల్లి చెయ్యూ పట్టుకుని ప్రీతి నెరుపుతోంది గోవిందమ్మ.

“చెల్లమ్మ వచ్చింది” అన్నాడు చెంచయ్య.

“తమ్ము డిక్కడున్నాడు, పైవా రెవరూ లేరు, అంతా మనవాళ్ళే యిలా రావమ్మా” అంటూ కొంచెం పక్కకి జరిగాడు గణపతిరాయడు.

3౫

గడప దాటి అడుగు లోపల పెట్టాటప్పటికి, భక్త్యావేశంతో గోవిందమ్మ పాదాలు పట్టుకుని కళ్ళ కద్దుకున్నాడు కొండలొస్తు.

“తెల్లవారి తే యికొండలొవేకుక్కనిచూసినట్టుచూస్తాడు నిన్ను చూసుకో” అని యెవరో అన్నట్టుకాగా గుండెలు

కొట్టుకున్నాయి; కాని అంతలో నిబ్బరించుకుని, భ్రాతృవాత్సల్యంతో జబ్బు పట్టుకుని కొండలావుని లేవనెత్తుతూ “యిలా అయినావా తమ్ముడూ?” అంటూ కంట తడి పెట్టుకుంది గోవిందమ్మ.

“మా పినమామగారికి లాగ పిక్క వూడ్చుకు పోయినా యిబ్బంది లేకపోవునే కూతురా, సీలమండల దగ్గిరికి పాదానికి పాదమే యెగిరిపోయిందే నా నాయనికీ” అని విచారిస్తూ కొండలావు తల్లి ఆమె వెనకనే రాగా, గుమ్మం అవతలే వుండి అతని భార్య మళ్ళీ గుడ్లనీళ్ళు కుక్కుకుంది.

అది చూసి గణపతిరాయడు “అంతమంది శత్రువులనుకూల గొట్టినవాడికి, బరిమీదికి నెళ్ళినప్పు డామాత్రమయినా దెబ్బ తగలకుండా వుంటుందా, తప్పు తప్పు, విచారించకు. తాలూకా మొత్తంమీద అలాంటి గ్రామమున్నబు లేడని మీనాయన పేరుపోందగా, నువ్వు ఆయనపేరు పెట్టుకున్నందుకు, మిలిటరీలో జమాదారయి అధికార్ల మన్నన సంపాదించుకున్నా డబ్బాయి, నీకండలో కండ, వెర్రిదానా, నువ్వు గర్వించాలా బేలపోవాలా?” అని భార్య నోదార్చి “చెంచయ్యా, నువ్వెర గని దేమి వుందీ? మాముత్తాత సుబేదారుబహద్దరు. మాతాత సుబేదారు. మా పితాత సుబేదారు. మా నాయన జమా దారు. మాంచి వుద్ధతంలో వుండగా చెయ్యి తెగిపోయింది గాని మరొక్కనెల గడచివుంటే ఆయనా సుబేదారయిపోయి వుండును — మళ్ళీ మా పినతండ్రి జమాదారు. మా పినతండ్రి కొడుకు సబినస్పెక్టరు. ఇరవై అయిదేళ్ళకే వుబ్బసం వచ్చి

నేనే చేతగాని వాణ్ణిపోయియాను గాని మళ్ళీ నా కొడుకొక్క-
సవత్సరంలోనే జమాదారయి వోహో అనిపించుకుని, వొక్క-
కొడు కయినందుకు వంశమూ నిలిపాడు, కుటుంబ గౌరవమూ
నిలిపాడు లోతేమిటయ్యా?” అంటూ జడిగొన్న ఆనంద
బాషాలు తుడుచుకుని, మీసంమీద చెయ్యి వేసుకున్నాడు.

కొండల్రావు చూపులు మెరపుతీగ అయిపోయాయి.

అతని భార్య కళ్ళు మిట్టిమీలై పడ్డాయి.

“శౌర్యం గుత్తగొన్న కుటుంబం, ఓః” అంటూ కళ్ళు
మూసుకుని అంజలిబంధంశిరస్సునగీలించుకున్నాడుకుశాల్రావు.

పరిసరా లన్నీ మళ్ళీ వేడెక్కాయి.

వెంటనే చెంచయ్య అందుకున్నాడు.

“కుటుంబగౌరవమే కాదు, పూరి మర్యాదా నిలిపాడు
కొండల్రావు. భూషయ్య కూడా—”

అర్ధోక్తిలో అందుకుని “నామాట కేం, సగంసగంలో రసా
భాస అయిపోయి వచ్చాను. తాను కూడా యేక సంతానం
అయినందుకు వెంకట స్వామిబావ పేరు నిలిపినా, ఉగ్గులో
శౌర్యం రంగరించి పోసి పెంచుకున్నందుకు గోవిందమ్మక్కయ్య
ఆశలు పూరించినా, పుట్టిన కుటుంబ గౌరవం నిలిపినా, పెరి
గిన పూరి గౌరవం నిలబెట్టినా, జిల్లా అంతకీ కులం గౌరవం
నిలబెట్టినా భూషయ్య నిలుపుతాడు చూసుకోండి” అంటూ
వొంటికాలిమీద యెగిరి యథాస్థానానికి వెళ్ళి “అక్కా,
అల్లుడు మహారాజు బిడ్డలాగ కులాసాగా వున్నాడు. నీకు
నూటొక్క దండాలు మనవిచెయ్య మన్నాడు. మాపెద్ద అధి

కారి తన కొడుకుని చూసుకునేటట్టు చూసుకుంటున్నాడు అల్లుణ్ణి. తక్కిన సంగతులు వివరంగా చెబుతాను కూచో వమ్మా” అంటూ మెల్లిగా కూచున్నాడు కొండలావు.

గోవిందమ్మ ఆనందవిహ్వాల అయింది; కాని గంట కిందటే తాను చేసిన పని జ్ఞాపకం వచ్చి హృదయం కలుక్కు మనగా సిగ్గుపడిపోయి, అయినా వెంటనే తేరుకుని, ఆనందం నటిస్తూ “చల్లని కభరు చెప్పావు తండ్రీ” అని అతని వీపు నిమురుతూ వొక పక్కగా కూచుంది.

కొండలావు తల్లి ఆమె నానుకుని లోగుమ్మంలోకూచుంది.

గుమ్మం అవతల - కొండలావు గోవిందమ్మా కనబడే చోట చూడమ్మ కూచోగా, ఆమెని వొళ్ళోకి తీసుకుంటున్నట్టు కొండలావు భార్య కూచుంది.

అప్పుడు “రాయడు బాబూ” అంటూ సంభాషణ అందు కున్నాడు చెంచయ్య.

“అయిదు యకరాల పల్లబ్బామి వుంది కదా, ఇనప్పెట్టి వంటి పెంకుటిల్లా, నందనవనం అనతగ్గ యకరంనర అంటు మామిడితోటా కూడా వున్నాయి గదా. పది రాళ్ళున్నూ వున్నాయి గాని లోటు లేదుగదా అనుకుని నేనే వద్దన్నాను గాని “అలా అనకన్నయ్యా, ఇక్కడే నుంటే నాకొడుకు మసి పాతని కట్టిన మణి అయిపోతాడు, పంపేస్తానయ్యా” అంటూ నామాట పడనిచ్చింది కాదు చెల్లమ్మ, ఆశ్చర్యం—”

“ఎందుకూ?” అంటూ మాట కడ్డం వచ్చాడు గణపతి రాయడు.

“అసలేం జరిగిందో యెరుగుదువా మరి? ఇప్పు డిలా దేవు
ళ్లాడుతోందిగాని, యుద్ధానికి వెళ్ళడానికి అబ్బాయికి ముందు
సెలవిచ్చింది నేను కాదు, మీపిన్నమ్మ”

ఇది విని చెంచయ్య తనకేసి ఆశ్చర్యంగా చూడగా “నిజమే
నయ్యా” అంది కొండల్రావు తల్లి, కళ్ళల్లో మాతృగర్వం కన
పరుచుకుంటూ.

“ఇలా కొడుక్కి సెలవిచ్చి, నీళ్ళకోసం అలా చెరువుకి వెళ్లి
అక్కడ గోవిందమ్మ కనపడగా—”

“పిన్నమ్మ మాట చెవినిపడాటప్పటి కిక నుంచోలేక
పోయాను నేను. నీళ్లు ముంచుకున్నానో లేదో యింటికి పరి
గెత్తాను. హల్లో కూచుని వచనభారతం చదువు కుంటున్నాడు
కొడుకు. బిందె యింటో దింపి వచ్చేదాకా వుండలేక “ఏం
నాయనా, కొండల్రావు మామయ్య వెడుతున్నాడు నువ్వు
కూడా యుద్ధానికి వెళ్లవా?” అన్నాను. “ఎక్కడ వెళ్ల” ననే
స్తాడో అని గుండెలు పీచు పీచుమన్నాయి; కాని అలా
కాకుండా “వెళ్లి పోతానమ్మా, దీవించి సెలవియ్య వమ్మా”
అంటూ యెగిసిపడి నాపాదాలు—”

“మరి నువ్వు? రాయడుబాబూ, అసలే ప్రడుకురక్తం,
ఆపైని కొండల్రావు సావాసం, కనక భూషయ్య యెగిసి పడ్డం
సహజమే; కాని మరి చెల్లమ్మ పొలంనుంచి పాలికాపు నవ
నవలాడుతున్న నీటివంకాయలు తేగా మువ్వంకాయ కూర
తయారుచేసి వుండిన్నీ, కొడుకు సంబరం చూసి ఆనందం పట్ట
లేక అప్పటికప్పుడు కోడిప్రంజుని కోసి—”

“ఓః!” అంటూ వూగిపోయాడు గణపతిరాయడు.

“భేష్ భేష్” అంటూ చెయ్యి జాడించుకున్నాడు కుశాలాశ్రీవు.

కొండలాశ్రీవు భార్య చూడమ్మని కుదిపెయ్యగా, చూడమ్మ, తానే ఆపని చేసినట్టు ఆనందపరవశ అయి కళ్ళు మూసుకుని ఆమె సందిట వాలింది.

“అమ్మా, కన్నతల్లి నిర్విచారంగా దీవించి పంపించింది కనక, కొండలాశ్రీవు, గౌరవం సంపాదించుకుని కుశలంగా యింటికి వచ్చాడు. ప్రోత్సాహం కూడా నువ్వే చేసి, దీవించిన్నీ పంపించావు కనక, భూషయ్య, యీమాత్ర మయినా అపాయం లేకుండా, యింతకంటేనూ గౌరవం సంపాదించుకుని క్షేమంగా యింటికి వస్తాడు; చూసుకో నామాట” అంటూ మళ్ళీ మీసంమీద చెయ్యివేసు కున్నాడు గణపతిరాయడు.

గోవిందమ్మ శరీరం ఆపాదమస్తకమూ పులకితం అయింది. కనుదమ్మ లరమూతలు పడగా ముఖసద్గం వికసించింది; కాని “అప్పు డలా చేశావూ? పైకి మాత్రం యిలా చెబుతూ యిప్పుడు కొడుకు మానాభిమానాలకు గోతులు తవ్వుతున్నావూ? ఛీ, నీమొగం యీట్లా” అని యెవరివో మాటలు చెవిలో పడ్డట్టు కాగా కొయ్యయిపోయి, ఆపోగడ్డకు సిగ్గు పడుతున్నట్టు నటిస్తూ మొగం వంచేసుకుంది.

ఆసందుబాట్లో “ఇలాంటి తల్లులుండగా మనకులలో శౌర్యాని కేమి లోటూ?” అన్నాడు కుశాలాశ్రీవు.

దానిమీద “అందులోనూ మనభూషయ్య శౌర్యం అంతా యింతానా?” అంటూ గభీమని అందుకున్నాడు కొండలాశ్రీవు.

“కళ్లారా చూశాను, నేనే విస్తుపోయాను చాలా మాట్లు. వయస్సుకి నాకంటే నాలుగేళ్లు చిన్నే కాని, భూషయ్య, బరిమీద మాత్రం యెప్పడూ నాకంటే నాలు గడుగులు ముందే. అదిచూపి యెన్నోమా ట్లభిమానపడ్డాను. శౌర్యం తెచ్చుకున్నాను. చివరికి “ఎందుకు వచ్చిన యేళ్లు, ఛీ” అని అసహ్యించుకున్నాను. మళ్ళీమళ్ళీ ప్రయత్నించాను;గాని వొక్క మాటయినా— అల్లుడితో సమంగా నయినా పురక లేక పోయాను నేను”

“ప్రేమ వుంది కనక, నీకలా అనిపించిందేమో కాని పాల బుగ్గలవాడు నా కొడు కెక్కడ—”

“పాలబుగ్గలవాడే నీకొడుకు, కాదనడం యెందుకూ? కనకనే దంద్యా తెరక్క యేకైకలక్ష్యంతో అంతగా పరాక్రమించ గలుగు తున్నాడు. ఎదటపడ్డా డంటే శత్రువు ఏనుగే కానీ పీను గయిపోవలసిందే. సింహమే కానీ తోక ముడిచెయ్య వలసిందే”

“ఆశ్చర్యం యెందుకూ? ఇక యుద్ధానికి వెడతా డనగా నీటికట్టు దగ్గర చూశాము కాదుటయ్యా?” అనడిగాడు కుశాలావు.

“చెట్లంత మనిషి. మెలికలు తిరిగివున్నాయి కండలు. ఒక చేత్తో మీసం దువ్వుకుంటూ, మరోచేత్తో ములకాటి కర్ర నేలమీద పొడుస్తూ బింకాలు తోలుతున్న వాడల్లా, అమాం తంగా వచ్చి భూషయ్య “మరి రా” అంటూ ఆకర్ర వుళాక్కు నేటప్పటికి తెల్ల మొగం వేశాడు వెంకట్రాయుడు, “అవునవు” నన్నాడు చెంచయ్య.

“యుద్ధరంగంలో కూడా భూషయ్య అదే వరస. నేల మీద పడుకుని పాకుతున్నా, కందకంలో కూచుని వుండినా, తుప్పల చాటున నక్కివుండినా, పేపబెత్తలొక తుపాకీ రెండు చేతులా పట్టుకుని వురుకుతున్నా, వొక సద్దుకోడం లేదు, ఒక గురి చూడ్డం లేదు, ఏక కాలంలో తఫీతఫీ మని యిక్కడ తుపాకీ పేలడమూ, గభీగభీ మని అక్కడ శత్రువులు కూలడమూను. మరతుపాకీదగ్గిరి కిచేరాడంటే, యిక్కడ సీమటపాకాయల పెట్టి వెలిగించినట్టూ అక్కడ చింతకాయలు దుల్లి పోతు న్నట్టూను”

“ఎప్పుడు నేర్చుకున్నా డయ్యా యిదంతా?” అని కుశాలాశ్రామం “సహజంగా పుట్టుకు రావాలిగాని నేర్చుకుంటే మాత్రం వస్తుందిటయ్యా?” అని చెంచయ్యా సాశ్చర్యంగా చూడగా “స్వయంభు వయినా, అభ్యాస సిద్ధం అయినా శక్తి వుంటే మాత్రం అందరూ బరిమీద అంతంత ధైర్యసాహసాలు చూపించగలరా?” అని మళ్ళీ అందుకున్నాడు కొండలాశ్రామం.

“శౌర్యసాహసా లుంటేగాని యుద్ధాని కెలా వెళ్ల లేడో, అదృష్టం వుంటేనేగాని అలాగే మళ్ళీ తిరిగిరా లేడు, ఎవడూను. ఏమంటే? ఇప్పటి యుద్ధమే వేరు, ఫిరంగి యెక్కడుందో తెలియదు, గుండు మాత్రం వచ్చిపడి భళ్లు మంటుంది. నిప్పులు కక్కుకుంటూనూ దారిలోయేమి వుండినా మట్టేసుకుంటూనూ టాంకులు బయలు దేరతాయి. ఇది చాల దన్నట్టు నెత్తి మీద విమానాలు. బాంబే పడుతుందో, శత్రువిమానమే కూలుతుందో? ఇలాంటి అగ్ని హోత్రంలో ఆపక్షానా యీ పక్షానా కాల్బలం. పత్రికలు చదివి యిక్కడి వాళ్లమను

కుంటారోగాని అక్కడ సైనికులకు రక్తం పొంగిపోతూ
వుంటుంది చెంచయ్యన్నయ్యా! పగ లని తెలియదు రాత్రని
తెలియదు, ఎండ అనిపించదు, వాన అనిపించదు, ముందుకి
తోసుకువెళ్లామా లేదా అని ప్రతివాడికీ వొక్కటే చూపు.
కంపెనీ నిలుస్తోందా లేదా అని వొక్కటే ఆదుర్దా”

“కుశాలాగ్రావ్” అన్నాడు గణపతిరాయడు, గంభీరంగా.

“వింటున్నా” అన్నాడు కుశాలాగ్రావు, తాపీగా.

“అటు మిలిటరీవాళ్ల త్యాగం చూడు, ఇటు సివిలు
వువ్యోగస్థుల భోగం చూడు”

“చూశాను”

“ఏమంటావ్?”

కుశాలాగ్రావు మాట్లాడలేదు.

“నువ్వు కానియ్యి తమ్ముడూ” అన్నాడు చెంచయ్య.

“ఇక సంకులసమరమే పొసగితేనా?” అంటూ అందు
కున్నాడు కొండలాగ్రావు.

“కత్తిదూశా డంటే మరీ అగ్గయిపోతాడు భూషయ్య.
ఆరూపమూ ఆతేజస్సు చూడవలసిందే గాని చెప్పవలసినవి
కావు. అతన్న నుసరించి వెడితే మీద యీగ అయినా వాల
దని ప్రతివాడికీ దిలాసాయే. తనమీద దెబ్బపడకుండా కాసు
కుంటూ చేతికందిన శత్రువువల్లా నరుకుతూ మాలో చాలా
మందిని రక్షించాడు చాలామాట్లు. ఎవళ్ల దాకానో యెందుకూ,
మొన్న మొన్నా—కన్ను మూసి తెరిచాటప్పటి కెగిరిపోవల
సిందే నాతల; కాని నీకొడుకే నిలిపాడమ్మా అక్కయ్యా”

“నాకొడుకా?” అనడిగింది గోవిందమ్మ చకిత అయి.

“అవును నీకొడుకే” అన్నాడు కొండలూవు, కొనగోట ఆనందబాషాలు చిమ్ముకుంటూ.

అది విని “ఏమిటీ, ఏమి జరిగిందీ కొండన్నా” అనడుగుతూ వుద్దిక్కుడై నిటాగ్గా కూచున్నాడు గణపతిరాయడు.

“అట్నుంచి శత్రువు చొరుచుకు వస్తున్నాడు. ఇట్నుంచి మేము తోసుకుపోతున్నాము. మా మకాముకీ వాళ్ల మకాముకీ కూడా యెటు చూసినా ముప్పయి నలభై మైళ్లలో వుం దొకవూరు. ఆప్రాంతాని కది మంచి కీలక సానం. అసలు సేన సూటిగా ముందుకి వెడుతూ వుంటే ఆవూరు పట్టుకోమని అయిదువేల బలగం పంపాడు మాపెద్ద అధికారి. అందులోనే వుంది మాకంపెనీ. శత్రువులున్నూ మాలాగే భావించి బయలుదేరి వుంటారు; గాని వూళ్లో తొసపడేదాకా వొకళ్ల సంగతి వొకళ్ల కు తెలియదు”

“ఊరివాళ్లు పారిపోలేదా?” అనడిగాడు కుశాలూవు.

“ఆవూరు సూటిగా దారిలో లేకపోయినా యెప్పుడో లేచి పోయారు సగంమంది. ధైర్యవంతులు మాత్రం వుండి పోయారు. ఉండిపోవడమే కాదు, సరిగా ఆసమయాని కొక కోటిశ్వరుడు తన యేకపుత్రిక పెళ్లి యేర్పాటు చేసుకుని వున్నాడు”

చకితులై అందరూ మొగమొగాలు చూసుకున్నారు.

చూడమ్మ హృదయవీణ కొత్త సంగతి పలికింది.

“సెబాస్, ఏమి ధైర్య మయ్యా” అంటూ వుత్సుకుడై నాడు గణపతిరాయడు.

“ఉభయపక్షాలవారూ అప్పుడే గుడిలో ప్రవేశించారు. సమీపంలోనే యుద్ధం జరుగుతోంది కనక, భజంత్రీలు లేరంటే, పురోహితుడు మంత్రా లందుకున్నాడు”

“ముప్పయి మైళ్ళలో వున్న యుద్ధం అటో యిటో తేలిపోయేదాకావుంటేయేమో?” అన్నాడు కుశాలావు.

“వచ్చి సేనలో చేరవలసిం దని పెళ్ళికొడుక్కి పిలుపు వచ్చింది. వారంరోజులే గడువు. మళ్ళీయెప్పుడు వీలవుతుందో—”

“ఉభయులూ సమానులేనా?”

“పెళ్ళికూతు రెంత భాగ్యవంతురాలో, పెళ్ళికొడు కంత దరిద్రుడు. నిజంగా, పూటకి టికాణాలేదు. రెక్కలే ఆధారం; కాని పులి. అందుకే ప్రేమించింది పెళ్ళికూతురు.”

“అదీ పిల్లంటే” అన్నాడు గణపతిరాయడు, చెయ్యి జూడించుకుంటూ.

“విన్నావా?” అన్నట్టు కొండలావు భార్య తన జబ్బలు పట్టుకుని వ్రాపగా, వెనక్కి విరగబడి “విన్నాను, మెచ్చుకున్నాను” అన్నట్టామె కేసి సోత్సాహంగా చూసి, ఆపిల్ల స్థానంలో తననీ ఆపులి స్థానంలో భూషయ్యనీ వ్రాహించుకుని కులుకుతూ కులుకుతూ అంతలో సిగ్గు పడిపోయింది చూడమ్మ.

గోవిందమ్మ కేసి చూడబోయి, బాగుండదని అంతలో మానుకోగా, కొండలావు తల్లిమాత్రం తన కోడలికేసి స్త్రీకూతంగా చూసింది.

“పురోహితుడు పెళ్ళిళ్ళ రిజిస్టరు—”

“కిరస్తానీలా?” అనడిగాడు కుశాలావు.

“దేశీయులే; కాని యెప్పుడో మతం పుచ్చుకున్నారు”

“చక్కనివాళ్లైనా?”

“పిల్లకంటే పిల్లవాడే అందగాడు. అది అంద మను, ఆకర్షణ అను, అదృష్టం అను— అంతా అతని కళ్ళల్లో వుంది”

“అందుకే లోబడిపోయిందిపిల్ల” అన్నాడు మళ్ళీ కుశాలావు.

“ఎంత వింత సన్నివేశమో చూశావా? బయటి వాతావరణం యెంత భీకరంగా వుందో, లోపలి వాతావరణం అంత శాంతగానూ వుంది; కాని ఆనందజనకమైన ఆసంధానకార్యంలో భీభత్సకరమైన యీసంహార కార్యం తారసిల్లింది”

“శివా, శివా” అంటూ పరితపించాడు చెంచయ్య.

“శత్రువులు ప్రవేశించిపోతా రేమో అని మేమూ, మేమాకరిమించుకుంటా మనుకున్నా రేమో శత్రువులూ చెరో గుమ్మానా గుడిలో ప్రవేశించాము”

“మరి పెళ్లి వాచు?” అని కుశాలావు వడగ్గా “వీలయిన వాళ్ళలా పికాపిక లయిపోయివుంటా రడిగే దేమిటి?” అన్నాడు చెంచయ్య.

“అవు నంతే జరిగింది. అయితే, యీలోపునే పెళ్ళికొడుకు మహూగు డైనాడు; కాని ఆయుధంలేక—”

“షాపం”

“అప్పటి కప్పుడే శత్రువుల్లో వొకడు పెళ్లి కూతురి మీద కత్తి—”

కెప్పున కేకవేసి ఆడవాళ్ళందరూ నిర్విణ్ణ లయిపోయారు.

గణపతిరాయడు మాత్రం పిడికిళ్లు బిగించుకుని “చూస్తావేం?” అన్నట్టు కుశాలాశ్రవు కేసి తీవ్రంగా చూస్తూ “హరమహాదేవ” అంటూ వూగిపోయాడు.

“చేతి కందినవాళ్ళ నందరినీ నరుక్కుంటూ ముందు భూషయ్య, తరవాత నేనూ ముందు కురికాం. నాకంటే ముందున్నాడు కనక, పెళ్లికూతురిమీద కత్తియెత్తిన వాడి చెయ్యి జబ్బల్లోకి నరికేశాడు భూషయ్య.”

“అమ్మయ్యా” అంటూ గుండెలమీద చేతులు వేసుకుంది గోవిందమ్మ.

“విన్నావా?” అన్నట్టు కొండలాశ్రవు భార్యకేసి విరగబడి చూసింది చూడమ్మ, మురిసిపోతూ.

“ఈ లోపున పక్కగా వున్నవాణ్ణి నేను నరగ్గా, నామీద మరో ఇద్దరు పడ్డారు”

“నీ మీదే పడ్డారూ?” అంటూ అగ్గయిపోయాడు గణపతిరాయడు, నడుంబిగిస్తూ.

“అవును, పడ్డారు. అందులో వొకడు నా డొక్కలో పొడుద్దా మని చూశాడు; గాని నేనే ముందు వాణ్ణి పొడిచేశాను. రెండోవాడు నాతల కొట్టబోగా భూషయ్య వాడి తల యెగరగొట్టాడు”

“నా తండ్రి, నాతండ్రి” అంటూ అంజలిబంధం నుదుట కీలించుకుంది కొండలాశ్రవు తల్లి.

చూడమ్మ మొగమీద మొగం పెట్టి “నా బతుకు నిలిపాడు మీ బావ” అంది కొండలాశ్రవు భార్య.

“కలిసి వెళ్లి నందుకు మాయ్యకి సేవలు చేసుకున్నావా తండ్రి?” అంటూ పొంగిపోయింది గోవిందమ్మ; కానీ, భూషయ్య తల యెగరకొట్ట డానికి తన రాజాతిమ్మన్న గండ్రగొడ్డలి యెత్తి వున్నట్టూ, తలుపుచాటున నక్కి వుండి, తాను “ఇంకా జాప్యం చేస్తా డేమమ్మా” అంటూ ఆత్రపడుతున్నట్టూ, “వేసెమ్” అని తిమ్మన్నని నారమ్మ పొడిచి తొందర పెడుతున్నట్టూ తోచి, తల తిరిగిపోగా, వొణికిపోతూ కొండలావు మీద వాలిపోయింది.

అది చూచి కుశాలావు తెల్లపోయాడు.

అది, భూషయ్య అంత పనిచేసినందుకు కలిగిన ఆనంద పారవశ్యం అనుకుని ప్రేమగా గోవిందమ్మ వీపు నిమిరింది, కొండలావు తల్లి.

హఠాత్తుగా మహాపాయం తటస్థించి అంతలో అది తప్పిపోతే, మొదట కలిగిన ఆదుర్దా అలాగే వుండగా కొత్తగా మహోత్కటానందం కలగడంలో, మనసు మెత్తని దయితే, అక్కడ అనుభోక్తకీ, యిక్కడ ద్రష్టకీ గూడా హృదయస్పందనం నిలిచిపోయినట్టూ చైతన్యం లోపించినట్టూ అభావదశ యేర్పడి, దాంతో శరీరం అవశం అయిపోయి కళ్లు మూతలు పడతాయి.

ఇప్పుడు గోవిందమ్మ ఆస్థితిలో వుం దనుకుని, జాలి పడి, చెయ్యి పట్టుకుని కదుపుతూ “ఇదిగో, నే నిక్కడే వున్నాను చూడమ్మా” అంటూ కొండలావు వామెని ప్రబోధించాడు.

“పా—పం” అన్నాడు చెంచయ్య, జాలిగా.

“అంత సంబరపడుతూ కొడుకును పంపిన మనిషి యిది విని యిలా కావడం ఆశ్చర్యమే. అమ్మీ, మీపిన్నమ్మ చూడూ యెలా వుందో? అదిగో, కోడలు కూడా యెంత నిబ్బరంగా వుందో పరకాయించూ” అన్నాడు గణపతిరాయడు, తర్జునితో నిర్దేశిస్తూ.

“అది కాదు నాయనా, గోవిందమ్మక్కయ్యకి భూషయ్య అంటే యెంత ప్రేమో, నేనన్నా అంతే ప్రేమ. వెనక, బండి బోల్తాకొట్టి నావంటినిండా గాయా లయి నప్పుడు కూడా అక్కయ్య యిలాగే కంగారుపడి పోయింది, మరిచిపోయావా?” అంటూ మళ్ళీ కదిపాడు కొండలూ వామెని.

గోవిందమ్మ యిదంతా వింటూనే పూది.

తన చిత్తక్షోభ చిత్తవిభ్రమంగా భావించుకుంటూ, అదీ సమన్వయ సరుచుకోడానికి వారు పడుతున్న తికమకలున్నూ ఆమె తెలుసుకుంటూనే వుంది.

అయితే, తన ప్రణయవ్యాపారం యెప్పటికీ వారికి తెలియకుండానే వుంటుందా?

తెలుశాక తనమీద వారికి సానుభూతి వుంటుందా?

స్వాగతమే కాదు, గణపతిరాయని యింట తన కప్పుడు ప్రవేశం అయినా వుంటుందా?

సిగ్గు భిషియాలు విడిచి తానే లోపలికి వెడితే కొండలూ తల్లి తన మొగాన పేడనీళ్ళు చల్లకశ్రీడా వుంటుందా?

గణపతిరాయ డిలా జాలిపడతాడా?

భూషయ్యకి తాను రుణపడివున్నందుకు ప్రత్యుపకారంగా కచ్చె డయితే కొండలూవు తనని సరికెయ్యకుండా వుంటాడా?

ఈచింత కూడా ఆమెని వొణికించేసింది; కాని చివరి కెలాగో వాక నిమిషానికి “తరువాత యేమి జరిగింది తమ్ముడూ?” అనడిగిందామె, సరిగా కూచుని కళ్లు తుడుచుకుంటూ.

“తరువాత అంత కంటే ఘోరయుద్ధం జరిగింది” అంటూ కొండలొచ్చి మళ్ళీ అందుకున్నాడు.

“గుళ్ళో ఖంగ్ ఖంగ్ మంటున్నాయి కత్తులు. బయటి ఆవరణలో థాం థా మ్మంటున్నాయి తుపాకులు. ఫిరంగుల అగాదు వూరంతా వొణికించేస్తోంది. ఏడుపులు— మూలుగులు— పెడబొబ్బలు— హాహాకారాలు— సింహనాదాలు— పరవళ్ళు— అంతా మహాకోలాహలంగా వుంది. పడిపోయిన శత్రువు కత్తి వుళ్ళాక్కుని పెళ్ళికొడుకు వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. మేము ప్రపంచం మరిచిపోయి వున్నాము”

“ఓః అక్క దున్నట్టుంది నాకు” అంటూ వూగి పోయాడు గణపతిరాయడు, కళ్లు మూసుకుని.

స్త్రీలు కళ్ళప్పగించేసి వూరుకోగా, కుశాలావు వివృతాస్యుడై వుండిపోయాడు.

“చూడ గా, గుళ్ళోమాపక్షానభూషయ్యానేనూ మాత్రమే వున్నాం శత్రువులు నలుగురున్నారు. వారిలో వాకడితో పెళ్ళికొడుకు కలపటం అయినాడు. గుడి యెగిరిపోయే టట్టు అరిచి భూషయ్య తక్కిన ముగ్గురిమీదా పడగా, నేను సాయం వెళ్ళాను”

పెదిమలూ పిడికిళ్ళూ బిగించుకుని, కళ్లున్నూ మూసుకుని “అదీ వరస, అదీవరస” అంటూ గణపతిరాయడు సగం లేచి పోయాడు.

“ఒక్క నిమిషానికి భూషయ్య వొకణ్ణి నే నొకణ్ణి నరికి వేశాం. ఎలాగయినా మమ్మల్ని పొడుచేద్దా మని వీలు చూసు కుంటున్న మూడోవాడు, చేసేది లేక నాకాలు తెగ్గొట్టగా భూషయ్య వాడి తల యెగర గొట్టాడు”

నీరవ అయి కొండలావు భార్య చూడమ్మ మీదికి వాలగా, చూడమ్మ ఆనందబాష్పాలు తుడుచుకుంది.

“అది తప్పింది కాదే నాకొడుక్కి” అంటూ కొండలావు తల్లి కళ్ళు మూసుకుని గోడకి చేరబడిపోగా “ముందే ఆచచ్చి నోడి తల యెగర గొట్టకపోయావా తండ్రి?” అంటూ గోవిందమ్మ చాలా పరితపించింది.

“వద్దువద్దు, విచారించకు. నాకొడుకుని నాకు దక్కించాడు మనమడు, అది మాత్రం తక్కువటమ్మా” అని సద్దిచెప్పాడు గణపతిరాయడు.

“ఒకవూరిలోవా శ్చయినందుకూ, కావలసినవా శ్లయినందుకూ, కలిసిన్నీ వెళ్ళినందుకూ —”

“సమయాని కొక్కచోటే వున్నందుకూ” అని అందించాడు కుశాలావు.

“అవునవును. ఆలాగ వొకళ్ల కొకళ్ళు ఆసరా అయితేనే అందం. భూషయ్య చూపించిన పరాక్రమమే కాదు, చేసిన పనికూడా చాలాగొప్పది, సందేహం లే” దన్నాడు చెంచయ్య.

అల్లుడు కనక నాతల నిలిపాడు, నేను నాకాళ్లే నిలుపుకో లేకపోయాను, తేడా గుర్తించావా మరి?” అని గోవిందమ్మని నిరుత్తరను చేసేసి మళ్ళీ ప్రారంభించాడు కొండలావు.

“దెబ్బ తిన్నందుకు గాదు, యుద్ధానికి పనికి రాకుండా పోయాను నేను, అందుకు పరితాపం. అల్లుడు నా ప్రాణాలు నిలిపినందుకు ఆనందం— నే నీ స్థితిలో వుండగా, శత్రువుల శవాలు పక్క కీడ్చేసి వచ్చి “దగ్గిరుండి కూడా నీకు దెబ్బతగలకుండా చూడలేక పోయాను మామయ్యా” అంటూ చేతులూ కాళ్ళూ పట్టుకుని చాలా దేవుళ్ళాడాడు పాపం భూషయ్య.” “నాయనా, ఆవేశంలో నీకు తెలియదేమో గాని, నాతల నిలిపావోయ్ నువ్వు” అని అల్లుణ్ణి వోదా ర్చాను నేను. అయినా భూషయ్య విచారించడం మాన లేదు. “బతికి బాగుండి వూళ్లొకి వెడితే తాతయ్య కేమి సమాధానం—”

“అక్కరలే దక్కరలేదు, నీకొడుక్కి నేనే సమాధానం చెప్పకోవాలి నిజంగా” అన్నాడు, గణపతిరాయడు అవ్వ వధానంగా.

“ఇంకా సందేహమా?” అన్నాడు చెంచయ్య.

“వినండి, వినండి” అన్నాడు కుశాలావు.

“అప్పటికి పెళ్లికొడుక్కుడా తనమీద పడ్డవాణ్ణి కడ తేచ్చి, బ్రహ్మనందపడుతూ వచ్చి, తన ప్రియురాలిని రక్షించి నందుకూ, ఆవిధంగా తనకు మహోపకారం చేసినందుకూ అనేకవిధాల మెచ్చుకుంటూ గా—ట్టిగా కౌగిలించుకుని భూషయ్య నెత్తేశాడు. పురోహితుని పేబిలుకింద నక్కివుడిన పెళ్ళికూతురు కూడా పొంగిపోతూ వచ్చి, తన ప్రియునిలాగే

చాలా చాలా మెచ్చుకుని భూషయ్య రెండుచేతులూ ముద్దు పెట్టుకుంది”

“పా—పం” అని జాలిపడుతూ కొండలావు తల్లి కేసి చూసి గోవిందమ్మా, వెనక్కి వాలి మొగం పక్కకి తిప్పుకుని కొండలావు భార్యకేసి సాకూతంగా చూస్తూ చూడమ్మా గర్వస్ఫూర్తి కనపరచుకున్నారు.

“తరవాత, యెక్కడో నక్కీ ప్రాణాలు తక్కించుకున్న కన్యాదాతలు కూడావచ్చి పొందిన ఆనందమూ, చూపిన కృతజ్ఞతా, చేసిన స్తోత్రాలూ చెప్పలేనమ్మా అక్కయ్యా”
“మరి—”

“ఆశ్చర్యం యేమిటి?” అంటూ గోవిందమ్మ మాట కడ్డం వచ్చాడు చెంచయ్య.

“ఒక్కగా నొక్క కూతురాయె. పెళ్ళి ఆగిపోవడంతో సంఘమరణమే సిద్ధమయ్యె. అలాంటిది తప్పిపోయి నందుకు—”

“తప్పిపోవడం యేమిటోయ్, భూషయ్య తప్పించాడు, తనప్రాణా లొడ్డి” అన్నాడు గణపతిరాయడు, స్ఫుటంగా.

“మరి తమ్ముడు మాత్రం?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, కళ్లు తిప్పు కుంటూనూ, కొండలావు వీపు నిమురుతూను.

“నేనూ కష్టపడ్డాను నిజమే నమ్మా! నన్ను చూపించి భూషయ్య జరిగిం దంతా చెప్పగా వాళ్ళందరూ నన్నూ అలాగే గౌరవించారు. నాకు దెబ్బ తగిలినందుకు చాలా పరితాపమున్నూ కనబరిచారు కాని వాళ్ల కూతుర్ని రక్షించినవాడు మాత్రం—”

“భూషయ్యో” అంటూ ముక్తాయించాడు గణపతి రాయడు.

“అమ్మయ్యా” అనుకుంది చూడమ్మ. తన భూషయ్య ఘనత యెక్కడ పంపకం అయిపోతుందో అన్న ఆదుర్దాతీరి. చేసిన లాక్యం నెరవేరినందుకు గోవిందమ్మా చాలా సంతోషించింది; కాని “సిగ్గులేక యెందుకు వచ్చిన నటన యిదీ?” అని యెవరో గా—ట్టిగా నిలవతీసి అడిగిన ట్టయి మళ్ళీ కుంగిపోయింది.

“ఇంతలో పురోహితుడు కూడా వచ్చి భూషయ్యని కాగి లించుకున్నాడు. కాని, భూషయ్య అక్కడ వుండలేకపోయాడు. బయట యింకా సంకులసమరం జరుగుతూనే వుంది. “మామయ్యా, సెలవు” అంటూ నాకు పాదాభి వందనం చేశాడు. వెంటనే మహోగ్రు డయిపోయాడు.

ఆరూపం చూసి వాళ్లందరూ చకితలయిపోయారు. అప్పటి కప్పుడే బొబ్బరించి బయటి కురికాడు భూషయ్య”

“సింహం—”

“ఆమాటే అన్నాడు పురోహితుడు. ఆ శౌర్యసాహసాలు చూసి “నేను సిగ్గుపడిపోయా” నన్నాడు పెళ్ళికొడుకు. పరవశ అయి భూషయ్యకేసి రెప్పవెయ్యకుండా చూసింది పెళ్ళికూతురు”

కొండలావు భార్య చకిత కాగా, గోవిందమ్మ సాకూతంగా, చూడగా ముందు ఎగిసిపడి తరువాత బిడియపడి పోయింది చూడమ్మ.

“అమ్మీ” అంటూ పిలిచాడు గణపతి రాయడు గోవిందమ్మని.

“నేను మళ్ళీ చెబుతున్నాను విను. నాకూ వొక్కకొడుకు. నీకూ వొక్క కొడు కయినందుకు మనవాళ్ళు మన పేరు ప్రతిష్ఠలు నిలుపుతున్నారు. దాని సిగ్గోసిరి అదే మంత పెద్ద దెబ్బగానీ— నాకొడుకు మర్యాదగా యింటికి వచ్చాడు. నిండింటో కూచుని చెబుతున్నాను, నీ కొడుకూకూడా యింకా చాలామంది శత్రువులను సంహరించి, యింకా గొప్పవీరు డనిపించుకుని, యింకా యింకా గొప్ప పదవులున్నూ పొంది వర్ధమానచంద్రుడై యింటికి వస్తాడు, నమ్ము”

“నీ మాట జరిగితీరుతుంది, అలా దీవిస్తూ వుండు” అన్నాడు చెంచయ్య.

చూడమ్మ ఆనందవిహ్వాల అయింది.

కొండల్రావు భార్య కళ్ళు మూసుకుని అమ్మవారికి మొక్కుకుంది.

“తండ్రిపేరూ తన పేరూ తానే నిలుపుకోవాలి, మరేం భయంలేదు మనమడికి” అంది కొండల్రావు తల్లి, గోవిందమ్మ వీపు నిమురుతూ,

చేతులు దోయిలించుకుని “మామూ మర్మమూ యెరగని వాడు నాబిడ్డ. మీ పాదాలు కొలుచుకుంటూ బతుకు తున్నాడు, అలాదీవించండి తండ్రిలారా” అంటూ నమ్మిరా లయింది గోవిందమ్మ; కాని “నీకు మాత్రం అలా దీవించే యోగ్యత లేదు తెలుసా?” అని యెవరో డెకాఠించిన ట్టయి కుసిలిపోయింది.

3౬

బొత్తై డరిటాకులు పట్టుకువచ్చి “మర్రి లేవండి” అంది గణ పతిరాయని చెల్లెలు.

గదిలో వున్నవా రందరూ వులిక్కిపడి చూశారు.

“అబ్బాయి వచ్చాడు కాదూ? అందుకోసం విందుచేస్తోంది వదిన. మర్రి లే” అంటూ గోవిందమ్మని రెక్క పట్టుకుని లేవ తీసింది కొండలాగ్రవు తల్లి.

కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కువచ్చి అందరూ బంతులు తీరి కూచున్నారు.

కొండలాగ్రవు పెళ్ళానికి చోటివ్వడంలో వాకచివర పడి పోయింది చూడమ్మ.

అది సహించలేక “నువ్విలా రావే చూడా” అని పిలిచి, ఆమెని తన పక్కని కూచోబెట్టుకుని “ఆవేళ గుమ్మం దిగా టప్పటికి కలకల్లాడుతూ యెదురువచ్చింది చిట్టితల్లి. మహా మంచి శకున మమ్మా” అని సంబర పడుతూ అడుగువేశాడు నాయన. అంచేతే, యీ క్షణం వరకూ ఊమంగానూ వున్నాడు, పేరూ తెచ్చుకుం టున్నాడు” అంటూ ప్రేమా వేశంతో పక్కవాటుగా ఆమెని సందిట పట్టుకుని పూర్ణశ్వా సతో మూర్ధాఘ్రాణం చేసింది గోవిందమ్మ.

“మరదలా, దయ వుంచేం” అంటూ చె య్యొడిసి పట్టు కుని గిల్లాడు, అప్పుడు భూషయ్య.

చూడమ్మ మొదట విడిపించుకోవా లనుకుని— చివరి కదే బాగుందని అలాగే వుండిపోయింది, సిగ్గుమాత్రం కన పరుస్తూ.

అదంతా యిప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చిం దామెకీ.

స్త్రీకయినా పురుషున కయినా, వయసు వచ్చాక తటస్థిం చిని మొదటిస్వర్గ జీవితాంతంవరకూ గిలిగింతలు పెడుతూనే వుంటుంది.

పైగా, తానిప్పుడు భూషయ్య సందిటనే న్నన్నట్టను కుని పొంగిపోసాగిం దామె.

దీనికి సాయం “మేనత్త సందిట పెళ్ళికూతురులాగే కులు కుతోంది మనమరా” లంది కొండలొచ్చి తల్లి.

చెంచయ్య మందహాసంచేశాడు.

దానిమీద ఉత్సుక అయి కళ్ళల్లోకి చూస్తూ గోవిందమ్మ మళ్ళీ అదుముకోగా వొళ్ళే మరచిపోయింది చూడమ్మ.

ఇదంతా అయాక “మొగం యెదట అనకూడదు గాని మనమరాలు చాలా అదృష్టవంతురాలు” అన్నాడు గణ పతి రాయడు.

“సంబధా లేమయినా—”

కొండలొచ్చి వింత మాత్రమే అని మాట తేల్చేయ్యగా “ఇంకా చూడ్డం లేదు ఈమ్మడూ” అన్నాడు చెంచయ్య.

“అయితే, నాతో చెప్పకుండా యెవరికీ మాట యివ్వకు” అన్నాడు కొండలొచ్చి.

“అందరికీ— అన్నిటికీ పెద్దలు తాతగా రుండగా, గారంగా చూసుకునే పింతండి కూడా వుండగా మా కెందుకూ తాప త్రియమూ?” అనడిగింది, గుమ్మం అవతలకూ చుని వుండిన చెంచయ్య భార్య, నరసమ్మ.

“అవునా?” అనడిగాడు చెంచయ్యని గణపతిరాయడు.

“మానాయ న్నెరగను గదా నేను? కొండలా వొకటి నే నొకటి కాదుగదా నీకు? నీతో చెప్పకుండానూ, నీ సెలవు పొందకుండానూ యెప్పు డయినా, యేమయినా చేశానా? ఇది మాత్రం—”

“అయితే సరే” అన్నాడు గణపతిరాయడు, సాలోచనగా పక్కకి చూస్తూ.

దానిమీద, గోవిందమ్మ ఆత్రంగా తనకేసి చూడగా, కళ్ళుమూసుకుని అప్రయత్నంగా ఆమెమీదికి వాలిపోయింది చూడమ్మ.

అప్పటి కప్పుడే పశ్చెంతో తెచ్చి వేడివేడి గారెలూ, పంచ దార జిలేబీలూ వడ్డించేసింది గణపతిరాయని చెల్లెలు.

అందరూ ఫలహారాలు ప్రారంభించారు.

రెండోమాటు జిలేబీ విరుస్తూ “ఇంతవరకూ నే నింటి కెంత డబ్బు పంపించానో యెరుగుదువు కాదూ చెంచయ్య న్నయ్యా?” అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు కొండలావు.

“ఎరుగుదు, నెరుగుదును”

“అక్కయ్యకి భూషయ్య పంపించిందో?”

“అదీ యెరుగుదును”

“ఏ దెక్కువ?”

“ఎక్కువ తక్కువల కేమిటి గా—నీ”

“నువ్వలా సం దేహించవద్దు. నే నెందు కడుగుతున్నావో—”

“అయితే, నువ్వు పంపినదానికి రెట్టింపు”

కొండలావు తల్లి చకిత అయింది.

గోవిందమ్మ అపవారించుకుని సగర్వంగా చూడగా. మొగం వంచుకుని “కాకేం?” అనుకుంది చూడమ్మ.

ఒక్కమాటు రెప్పవెయ్యకుండా చూసి “అక్కయ్యా” అని పిలిచాడు కొండల్రావు.

“ఏం తమ్ముడూ?” అంది గోవిందమ్మ, నోటి దగ్గరికి తీసుకుంటున్న జిలేబీముక్క కిందికి దింపేసుకుంటూనూ, బాషోర్ దగ్గర ఆపుకుంటూనూ.

“తలుచుకుంటే వాళ్లు గరిపొడుస్తోంది” అన్నాడు కొండల్రావు.

గోవిందమ్మ వాళ్లూ గరిపొడిచింది.

“డబ్బు విలవ నాకు తెలిసిన టైవరికి తెలియ దని నాకు మహాగర్వం”

“పెత్తనం నీచేతికి వచ్చాక నాలుగు యకరాల కొబ్బరి తోట కొనేశావు, తప్పేం?” అనడిగాడు చెంచయ్య.

“కాని, యుద్ధానికి వెళ్లాక డబ్బూ గడ్డిపరకా సమం అయి పోయాయి నాకు”

“మరి నాయనికి?”

“అల్లుడికి, ఇక్కడ వున్నంతకాలమూ పెద్దకాసే గడ్డిపరక. అక్కడికి వెళ్లాక మాత్రం దమ్మిడి కూడా ప్రాణం కంటే యెక్కువయిపోయింది”

“విడిపోలేదు తమ్ముడూ” అంది గోవిందమ్మ, మిడుతూ మిడుతూ చూస్తూ.

“కనపడ్డ దల్లా కొనుక్కుని తృప్తిగా అనుభవించాను నేను. అనుభవించగా మిగిలిందే యింటికిపంపుతూవచ్చాను.”

“మరి భూషయ్య?”

“కడుపు కట్టిపెట్టుకుని—”

“అయ్యో నాగోడకోయ్” అంటూ కెవ్వన కేక వేసి, చేతిలో వున్న జిలేబీముక్క ఆకులో పడేసి, సొమ్మసిల్లిపోయి నట్టు గోడమీదికి వాలిపోయింది గోవిందమ్మ.

అంతేకాదు, విస్తరిలో వున్న గారెలు కనబడి, మధ్యాహ్నం తానూ అవి తయారుచేసి వుండడమూ, వాటితో వూరుకోక గంటకిందట సేమియా పాయసం కూడా చేసి వుండడమూ, అ వెందుకు చెయ్యవలసి వచ్చిందో ఆ టక్కరి యెత్తూ జ్ఞాపకం రాగా, గుండెలు బద్దలాసిపోయి ప్రపంచం చూడ లేక కళ్లు మూసేసుకుని, తలకాయ గోడమీద దోర్లించు కుంటూ మరణవేదననే అనుభవించిం దామె.

ఆమాట వినలేకా యిది చూడలేకా చూడమ్మ కూడా దిగాలు పడిపోయింది.

అంతకి ముందే తెల్లబోయిన కొండలొస్తల్లి అప్పటికి తేరుకుని “ఇదేమిటమ్మా వెరిపిల్లా? తమ్ముడు మంచికి చెప్పాడా చెడ్డకి చెప్పాడా? శాబాసు, మంచి దానవే, విను విను” అని ధైర్యం చెబుతూ జబ్బపట్టుకుని గోవిందమ్మని కదిపింది.

చూడమ్మకూడా జాలిగా చూస్తూ “అత్తా” అని పిలిచింది.

“అమ్మీ” అని పిలిచాడు గణపతిరాయడు, మిక్కిలి గంభీరంగా.

దాంతో కొంచెం స్తిమితపడి కళ్లు తెరిచి చూసింది గోవిందమ్మ; కాని మాట్లాడలేక పోయింది.

“ఇలా చూడూ” అన్నాడు కొండలావు, కొంచెం కరుగ్గా, చురుగ్గా చూస్తూ.

గోవిందమ్మ చూడకుండా వుండలేక పోయింది.

“చెప్పవలసిం దింకా బోలె డుంది, కాస్త చెప్పాటప్పటికే నువ్విలా అయిపోతే—”

“కడుడు చెరువయిపోతోంది తమ్ముడూ” అంది గోవిందమ్మ, డగ్గుత్తికతో, ఇంకా యెలాంటివి వినాలా అని ఆత్రంగా చూస్తూ.

“అదిగో, అదే వెర్రి. గొప్పవాడు కావా లనుకున్న మనిషి సకలకష్టాలూ అనుభవించాలి. ఆ గొప్పతనం తెలుసుకోవాలనుకునే మనిషి, నిశ్చింతగా వుండి ఆకష్టాలగో నిగూఢంగా వుండే విజయకారణబీజాలు చక్కగా తెలుసుకోవాలి”

“లేకపోతే అది సాధ్యపడదు, ఇది బోధాపడదు, అవునవును” అన్నాడు కుశాలావు, తల తిప్పేసుకుంటూ.

“మంచిబట్టలు కొనుక్కోమని ప్రత్యేకంగా నిరుడు రెండు వందలు పంపాడు. ఈ సంవత్సరం కూడా బట్టల కని నూట యాభై పంపాడు, కొనుక్కున్నాను; కాని నాకొడు కక్కడ కడుపుమాడ్చుకుంటూ వుంటే నే నిక్కడ సిల్కు చీరలూ—”

సిల్కుచీర లన్న మాట వచ్చాటప్పటికి “వాటితో కుదిర్చానా మహాతల్లీ? కుంకుమపువ్వు—పచ్చకర్పూరం—సారపప్పు—బాదంపలుకులు—కిసిమిసిపళ్లు—” అంటూ వొక

పెద్ద జాబితా వినపడ్డ ట్టయి, కంఠం నొక్కుకుపోగా, మాట్లాడలేక రెండుచేతులా మొగం కప్పేసుకుంది.

“ఊరుకోవమ్మా, పూరుకో” మని సముదా యించింది కొండల్రావు తల్లి, వీపు నిమురుతూ.

“అత్తా” అని పిలుస్తూ చూడమ్మ ఆచేతులు తీసేసింది.

ఇంతలో “నిన్నేడ్చించడానికే కడుపు మాడ్చుకుంటున్నాడా నీకొడుకు?” అని కొండల్రావు నిలవతీశాడు.

అప్పటికి స్తిమితపడి “అది కాదు తమ్ముడూ” అంటూ కళ్ళు తుడుచుకుంది గోవిందమ్మ.

“అది కాకపోతే యిది మా నెయ్యి. బావేచేశాడో, నువ్వేచేశావో పూర్వజన్మలో అఖండతపస్సు— యే మహా గాణీ కడుపునో పుట్టవలసిన భూషయ్య నీ కడుపున పుట్టాడు. అలాంటివాడు నీకు డబ్బు పంపడానికి కడుపు కట్టిపెట్టుకున్నాడంటే తగినంత కారణం—”

“ఉండదూ?” అనడిగాడు చెంచయ్య.

“పోనీ, నీకొడుకే యేమి చెప్పాడో—”

“ఏం చెప్పాడు తమ్ముడూ?”

బొంబాయిలో పెద్దబజారు చూద్దా మని దయలు దేరాం చెంచయ్యన్నయ్యా! ఆ మేడలు, ఆ షాపులు, ఆ మోటార్లు, ఆ జనం, ఆ దర్జా, ఆ వైభవం, — అదంతా చూశాటప్పటికి నిలువునా మారిపోయాడు భూషయ్య. ఒకచోట, డ్రైవరు తలుపు తెరచి సవినయంగా పక్కకి ఓసరిల్లగా, వొక యువతీ యువకుడూ కారు దిగి దర్జాగా వొక షాపులోకి వెళ్లారు. వాళ్ళని

చూశాడు, మామయ్య అంటూ తాను నిలిచిపోయి నన్ను నిలిపేశా డల్లుడు. ఏమిటన్నాను నేను 'డబ్బు లేని బతు కెందుకు వచ్చిన బతుకయ్యా?' అనడిగాడు నన్ను నీకొడుకు"

"సెబాస్" అంటూ చిటికవేశాడు గణపతిరాయడు, అవ్యవధానంగా.

"ఏమిటి విశేషం?" అన్నట్టు చూశాడు కుశాలావు.

"చాలా భయపడిపోయాను; కాని మనమడు మంచిదారే తొక్కాడు చివరికి" అన్నాడు గణపతిరాయడు.

చెంచయ్య మిడుతూ మిడుతూ చూడగా "అలా అన్నా వేం బావా?" అనడిగాడు కుశాలావు.

"అక్కడ భూషయ్య నాకర్పించిన వస్తు వేమిటి?"

"ఆపిల్ల—"

"ఘూ"

"కారు" అన్నాడు చెంచయ్య.

"అదీ మాట. యువతీ యువకుడూ ప్రత్యక్షంగానే వున్నా పరోక్షమైన ఆయువకుల ఐశ్వర్యంమీదపడింది భూషయ్యదృష్టి"

"అవునవును"

"అవునవు. నన్నావు కాని పెళ్ళాం ముందా, ఐశ్వర్యం ముందా?"

ఏమంటే యేమవుతుందో అని మిడుతూ మిడుతూ చూసి వూరుకున్నాడు కుశాలావు.

"నువ్వేమంటావు చెంచూ?"

"లోక సామాన్యం మాట చెబుతాను"

“కానియ్యవోయ్”

“ఐశ్వర్యం వుంటే మంచి పెళ్ళాం వస్తుంది, పెళ్ళాం వచ్చాక ఐశ్వర్యం వినియోగపడుతుంది”

“వినియోగమా?”

“అంటే ఖర్చుపడుతుం దన్నమాట”

“కనక?”

“అల్లుడిదృష్టి పిల్లమీద పడలేదు. డబ్బుమీద పడింది”

కొండల్రావు కేసి చూశాడు గణపతిరాయడు.

“కనక నే, అంతకితం, రూపాయ అంటే భూషయ్య వృష్టిలో వొక దమ్మిడి; కాని ఆక్షణం మొదలు దమ్మిడి పెద్దకా సయి పోయింది”

“బంగారపు గోడలు కట్టేస్తాడు మనమడు” అంది కొండల్రావు తల్లి.

“అలా దీవించండి అత్తయ్యా” అంది చెంచయ్య భార్య నరసమ్మ.

అప్పుడు చెంచయ్యని పిలిచి “ఓడలో మా కిద్దరికీ ఒక్క ట్లీటే వల్లమాలిన వికారం వచ్చింది. డోక్కున్నాం. ఆ రాత్రింతా చాలా గాభరాపడ్డాం. అప్పు డేమన్నాడో యెరుగుదువా భూషయ్య?” అనడిగాడు కొండల్రావు.

“తల్లిజ్ఞాపకం వచ్చిందా?” అనడిగాడు గణపతిరాయడు. గోవిందమ్మ గుండెలమీద చేతులు వేసుకుంది.

“ఎంతకంగారు పడిపోయాడో బిడ్డ?” అందికొండల్రావుతల్లి.

“సరిగా అంతే” అని తండ్రికేసి తిరిగాడు కొండల్రావు.

“డాక్టరు మందిచ్చాడు. ఆజబ్బు వోడ యెక్కిన ప్రతీ వాడికీ వస్తుంది; వింతా లేదు, భయమూ లేదు. ఒకటి రెండు పూటల్లో తగ్గిపోతుంది; కాని వున్నంతసేపూ మాత్రం యేమీ తోచదు. మళ్ళీ మళ్ళీ డోక్టోర్-డం, ఎవడికి వాడే నీళ్ళందుకుని పుక్కిలించుకోడం, తలతిరగడం— ఈస్థితిలో వుండగా ‘మా అమ్మ విలవ నాకిప్పుడు తెలిసింది మామయ్యా’ అన్నా డల్లుడు”

“నాతండ్రి, నాతండ్రి” అంటూ మళ్ళీ గుండెలమీద చేతులు వేసుకుంది గోవిందమ్మ.

“అప్పుడలా యెందు కన్నాడో గాని నే నంటే యెప్పుడూ భక్తే నానాయనికి, నామాట యెప్పుడూ జవదాటి యెరగడు. నన్నెప్పుడూ కష్టపెట్టినీ యెరగడు”

“జబ్బు చేస్తే తనకి తానే చాకిరీ చేసుకోడం మాత్రం యెరుగును టామ్మా నీకొడుకు?”

“అలా అడుగు” అన్నాడు కుశాలావు, వంగి, చెంచయ్యని తప్పించుకుని, సాగి, గణపతిరాయనికేసి చూస్తూ.

“నాతండ్రి యెప్పుడూ జబ్బే యెరగడు ఎప్పుడేనా తలనొప్పి వస్తే, నేను బెంబేలుపడిపోతా నేమో అని బాధదాచేసుకుంటాడు. ‘కంగారుపడకమ్మా ఏపడిశమయినా పడితే తలనొప్పి రాదూ? తలనొప్పి వస్తే చిరాగ్గా వుండదూ? పొలం వెళ్ళలేను గాని, యీబాధ యిలాగే వుండిపోతుంది టమ్మా? చూడూ, వచన భారతం తీసుకువచ్చి, నాదగ్గర కూచుని యే వ్రత్తర గోగ్రహణమో, యే పద్మవ్యూహమో, యే శల్య సారథ్యమో చనివి వినిపించు’ అంటాడు నాయన”

“అలాంటప్పుడు నువ్వేమి చేస్తావ్?”

కొండల్యా విలా అడగ్గా యేదో చెప్పబోయింది గోవిందమ్మ; గాని “నా కిప్పు డదే పనా?” అని విసుక్కుంటూ గదిలోకి వెళ్ళి, తలుపులు బిడాయించు క్కూచుని తిమ్మన్న రాసిన మోహలేఖలు మళ్ళీమళ్ళీ చదువుకుంటూ కులుకుతుంది” అని యెవరో అన్నట్టయి నోట మాట రాకపోగా రెప్ప వెయ్యకుండా చూస్తూ వూరుకుంది.

“పోనీ, యిప్పటిలాగ గోలపెడతావా?” అని మళ్ళీ అడిగాడు కొండల్యావు.

దానిమీద చూసిచూసి “యేడ్చేదాన్ని నవ్విస్తావు తమ్ముడూ నువ్వు” అందిగోవిందమ్మ, చిరునవ్వు తెచ్చుకుంటూ. అదిచూసి చూడమ్మ ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకుంది.

“కనక, నే నిప్పుడు చెప్పేదిన్నీ నవ్వుతూ నే విను. కొడుకంటే అందరి కొడుకుల వంటివా డనుకుంటున్నా వేమో నీ కొడుకు, వయస్సుకి చిన్నవా డయిపోయాడు గాని అతని కాళ్లు—”

“వద్దు తమ్ముడూ, నాకొడుకుని దీవించు తమ్ముడూ” అంది గోవిందమ్మ, చేతులు దోయిలించుకుని కంగారుగా.

తాను కూడా చేతులు దోయిలించుకో బోయింది చూడమ్మ; కాని సిగ్గు ముంచుకురాగా మానేసి, ప్రశంసా గర్వమూ, సుఖమూ ఆనందమూ, ఆశా ఆనోళనా నిండి వుండినచూపుల్లో నేఅంజలిబంధమూ వేడికోలూ రూపించుకుంది.

“మే మెంతయినా దీవిస్తాం, మాంతామా? కాని తన కోరికప్రకారం సుఖపడుతూ నువ్వు దీవిస్తే నే తనకు జయం

అబ్బుతుం దని నమ్ముకుని వున్నాడు, నీకొడుకు. అలాంటి ఆశీర్వాచనం కోరి నీపాదాలే స్కరించుకుంటున్నాడు నీకొడుకు.”
గోవిందమ్మ ఆనందవిహ్వాల అయింది.

“నాచిట్టితండ్రి — నాబంగారుతండ్రి — నాకోసం బెంగ పెట్టుకున్నాడు కామోసు నాయనా!” అంటూ కొండలాగ్రావు వీపు నిమిరిం దామె; కాని తిమ్మన్న, తన పాదాలు ముద్దు పెట్టుకుంటూ ననకం జ్ఞాపకంవచ్చి “ఆపాదపూజ యేమిటో తెలుస్తుంది, తొందరపడకే రాకాసి” అని యెవరో అన్నట్టయి గతుక్కుమంది.

“చెంచయ్యన్నయ్యా” అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు కొండలాగ్రావు.

“మేము వెళ్ళిన దేశం ఆన్ని విధాలా మనకి మరో ప్రపంచం. ఆఫలాలే వేరు. ఆపిండివంటలే వేరు. ఆపానీయాలే వేరు. ఆభోజనమే వేరు. ఆమనుష్యులే వేరు. ఆపద్దతులే పూర్తిగా —”

“అచ్చంగా మన తెనుగుగడ్డలు హైదరాబాదు బెంగు ఖూరులే అలా కనపడతాయి కదా, యెక్కడో సముద్రాల అవతలి దేశం— అక్కడి పద్దతి వేరుకావడం ఆశ్చర్యమా?” అనడిగాడు కుశాలాగ్రావు.

“వీలయితే వొకళ్లని చంపడానికీ, వీలుతప్పితే మనమే చచ్చిపోడానికీ వచ్చాం మన మిక్కడికి. ఇక్కడ మనకి నా అన్నవా శ్వేవళ్ళూ లేరు. మనచేతిలోనా పుష్కలంగా ఉబ్బింది,

బతుకా అనుమానాస్పదం. అనవసరంగా కడుపెందుకు మాడ్చు కుంటావూ? అక్కడ మీఅమ్మకి లోటేమయినా వుందా పోనీ? హారీ అన్నా మంటే యీ డబ్బు మనకనుభవానికి వస్తుందా? కనక, బతికుండి వెడితే ఆపెన్ననే చాలు, ఇక్కడ తృప్తిగా అనుభవించు నాయనా” అని చేతులు పట్టుకుని బతిమాలు కున్నాను నేను; కాని వూ—హూ—”

పెదిమలు బిగించుకుని తల అడ్డంగా వూపుకుంటూ కొండలాగ్ విలా అనేటప్పటికి, గోవిందమ్మా చెంచయ్యాయేక కాలంలో “భూషయ్య దాని కేమన్నాడూ?” అనడి గారు, ఆత్రంగా.

దానిమీద వొక్కమాటు కళ్లు మూసుకుని అప్పటి మైమరుపు మళ్ళీ వొకమాటనుభవానికి తెచ్చుకుని “ఇప్పుడు వింటున్నట్టుంది” అన్నాడు కొండలాగ్వు ముందు.

తరువాత వొక్కక్షణం ఆగి “పెద్దవాడవు నీమాట తోసెయ్యడం తప్పే మామయ్య, కాని మాఅమ్మ బతుకు చూశావా?” అనడిగాడు భూషయ్య. పెళ్లి అయిన ఆరు మాసాలకే—నేను కడుపున వుండగానే మా నాయన చని పోయాడూ? తరువాత నేను పసివాణ్ణయి పోయానూ? అటు పెనిమిటివల్ల పొందగలిగిన సుఖాలూ యెరక్క ఇటు కొడుకు వల్ల పొందవలసిన సేవలూ యెరక్క, యేమి చూసుకుని బతక గలిగిందో కాని ఈయిరవై సంవత్సరాలూ అంధకారంలో పడే కొట్టుకుంది గదా మాఅమ్మ? ఇలాంటి స్థితిలో నేనిక్కడ సుఖపడడం ధర్మమే నంటావా? వెనకటి సంగతి యేమయినా,

నేనుప్రయోజకుణ్ణయి, దోసిళ్ళకొద్దీసంపాదిస్తున్నందుకు సమకూడేసుఖానందా లయినా అనుభవించవద్దుటయ్యూ మాఅమ్మా?” అనికూడా అడిగాడు భూషయ్య” అన్నాడు కొండలావు.

“ఆహా, ఆహా” అన్నాడు గణపతిరాయడు, సవ్యాప సవ్యాలుగా తల తాటించుకుంటూ.

“కొడుకంటే భూషయ్యే కొడుకు” అన్నాడు చెంచయ్య. చూడమ్మ గోవిందమ్మకేసి చూసింది.

ఈ మాటల్లో వొక్కొక్కటే చెవిని పడ్డప్పుడు, హృదయాని కొక్కక్క మధురస్పదనం కలిగి మోదమూ, ఆ వెంట వెంటనే వొక్కొక్క బల్లెప్పోటు తగిలిన ట్లయి ఖేదమూ సమంగా కలగ్గా “కొడకా, కొడకా” అని అస్పష్టంగా పలుకుతూ కళ్ళు మూసుకుని గోడకు ఆనుకుంది గోవిందమ్మ.

‘ఇప్పుడు మాత్రం మీ అమ్మకి వచ్చిన లోకేమి’ టనడిగాను చెంచయ్యన్నయ్యా” అంటూ మళ్ళీ అందు కున్నాడు కొండలావు.

“నిజమే, లోకేమిటి?” అనడిగాడు చెంచయ్య గోవిందమ్మకేసి చూస్తూ.

“నిన్నే” అన్నట్టు గోవిందమ్మని కదిపింది చూడమ్మ.

దానిమీద “నాకు వచ్చిన లోకేమి టయ్యా?” అనడు గుతూ సరిగా కూచుంది, గోవిందమ్మ.

“నేనూ అలాగే అనుకున్నాను. కాని భూషయ్య పెద్ద లోకే కనబరిచాడు”

“ఏమిటదీ?”

గోవిందమ్మా, చెంచయ్యా, గణపతిరాయడూ ఏక కాలంలో అడిగా రీపళ్ళ.

“అది తీరడానికి తా నేమి చేస్తాడో అదికూడా—”

“ఏమి చేస్తా డంట తమ్ముడూ?”

“మా నాయన బతికివుంటే పెన్నను పుచ్చుకునేటప్పటికే ఆపని చేసి వుండును; కాని దేవుడు చూడలేక పోయాడు. చక్కని యిల్లుండనే వుంది కదా? మామిడి తోట కాక, అయిదు యకరాల పల్లంభూమికూడా వుండనే వుంది కదా? వాటికి సాయం, మరో యేడు యకరాల పల్లం సంపాదించాలి, అప్పుడూ నేను సిద్దిపోవడం. ఆ పన్నెండు యకరాలూ స్వయంగా పండించి “నీయిష్టం వచ్చినట్టు ఖర్చుపెట్టుకో” మని నెల కొక యకరం ఆదాయం మా అమ్మ చేతిలో పోయ్యాలి, అప్పుడూ నేను దర్జాగా అనుభవించడం”

“ఓః! రాజా వత్రిం, రాజావ్రతం” అంటూ చేతు తెగర వేసుకున్నాడు గణపతిరాయడు.

“తనమీదే దృష్టి పెట్టుకుని కై లాసంలోవున్న తండ్రికీ, ఇక్కడ పెద్ద ఆశతో పెంచుకుంటున్న తల్లికీ భూషయ్య తీర్చే రుణం అదీ” అన్నాడు చెంచయ్య, వొత్తి పలుకుతూ.

“తన పేరిలోనే గాక, తన వంశానికీ, మన పూరికీకూడా భూషయ్య అప్పుడు భూష అవుతా” డన్నాడు, కుశాలావ్ర.

అరమూతలు పడ్డ చూడమ్మ కళ్ళకి కొత్త చిత్రం కనపడింది.

ఇంతలో “నాతండ్రి, నాతండ్రి” అనేగాని మరోమాట రాక, అదయినా మందమందంగా పలుకుతూ చూడమ్మ మీదికి వొదిగి అవశ అయిపోయింది గోవిందమ్మ.

అలాగ వొక్క ఊణం వుండిపోయిం దామె.

ఆవొక్క ఊణంలోనూ యెక్కువభాగం, తన కొడుకే పంపుతున్న తనడబ్బూ, తన కొడుకే పూజించుకుంటున్న తన బతుకూ తానే తిమ్మన్న చేతిలో పెట్టెయ్య తలచి వుండడం జ్ఞాపకం వచ్చి, వొక్క మాటుగా నూరు తేళ్ళు కుట్టినంత యాతన అనుభవించిందామె.

ఈ స్థితిలో గణపతి రాయని చెల్లెలు మళ్ళీ వచ్చింది.

మారువడ్డిదా మని జిలేబీలూ పట్టుకువచ్చిం దామె; కాని వడ్డించినవన్నీ పడ్డించినట్టే వుండడం చూసి నివ్వెరపడి “అయ్యో, మీయిల్లు బంగారంగానూ, కాస్తయినా పుచ్చు కున్నారూ కా రేమరా? నేను రెక్కలు ముక్కలు చేసు కున్నందు కిదా ఫలం?” అంటూ సాగతీసుకుంటూ నిలబడి పోయింది.

32

భోజనా లయాటప్పటికి చీకటి కమ్ముకుంది, గుమ్మం దిగా టప్ప టికి అగ్ని హోత్రం భగ్గుమంది.

శరీరం వొణికిపోయింది, కాళ్లు తేలిపోయాయి.

తల తిరిగిపోయింది, చూపులు చెదరిపోయాయి.

మనస్సు ఊభితం అయింది, బుద్ధి యితకర్తవ్యతా మూఢం అయిపోయింది.

ఈ స్థితిలోనే నాలుగిళ్లు దాటింది గోవిందమ్మ.

ఎదఱ్ణుంచి మోటబండి తోలుకువస్తూ “తప్పకొండి, తప్ప కొండి” అంటూ కేక వేసి, కొంచెం పక్కగా మళ్ళించు పోయా డొక కర్షకుడు.

వెనకనుంచి సైకిలు తొక్కుకుంటూ వచ్చి, దగ్గిరికి వచ్చాక గంట గణగణ లాడించి రాసుకుంటూ పోయా డొక నవనాగరికుడు.

అప్పుడే పాలు తాగివుండిన వుల్లాసంతో యెవరిదో లేగదూడ యెగురుతూ దుముకుతూ వచ్చి ఆప్యాయనంగా చెయ్యి నాకింది.

గోడపక్కగా వెంటకుప్పమీద పవ్వళింపు సేవ అనుభవిస్తూ వుండిన వూరకుక్క, అలాగే వుండి మోర మాత్రం పైకెత్తుకుని “కంయ్, కంయ్” మంది.

అప్పటికి మరో నాలుగిళ్లు దాటిం దామె.

ఏదో వెంబడి వస్తున్న ట్టయి వులిక్కిపడి వెనక్కి తిరిగి చూడగా, తూర్పునుంచి వెన్నెలవరద ముంచుకు వస్తోంది.

అది చూసి హఠాత్తుల అయి పడమట మంచినీళ్ళ చెరువు, కలవపువ్వుల కషాయగంధం బుగ్గలకు పులిమి పులిమి విడిచి పెట్టగా, బెదరిపోయి, తూల్తూ తూల్తూ వచ్చి చుట్టుకు పోయింది గాలిపిల్ల.

దాంతో, ప్రపంచం తెలిసింది గోవిందమ్మకి.

అవ్యవధానంగా “అటా యిటా,” అన్న జిజ్ఞాస కూడా రేకెత్తిం దామెకి.

వెంటనే నిలిచిపోయి “కత్తా బద్దా?” అన్నంత కచ్చితంగా ప్రశ్నించుకుని, దృష్టి యేకాగ్రం కావడానికి కళ్లు మూసుకుని ఆలోచించిం దామె.

మనస్సు చంచలమూ, పైపై మెరుగులకు మోస పోయే దిన్నీ కనక దాని నిర్ణయం అంగీకరించలేకా, బుద్ధి నిశితమే

అయినా ప్రమాదాని కాస్పదం కనక దాని నిర్ణయమున్నూ
 వొప్పకోలేకా, సూటిగా హృదయంతో వేసిం దామె,
 ఆలోచన.

ఇటు ప్రేమ.....అటు ప్రణయం.

ఇటు వాత్సల్యం.....అటు వాల్లభ్యం.

ఇటు పాలన.....అటు ఆరాధన.

ఎటూ నిర్ధారణ చేసుకోలేక మళ్ళీ ఆలోచించింది.

ఇటు ముచ్చటలు.....అటు మురిపాలు.

ఇటు వినోదాలు.....అటు విలాసాలు.

ఇటు మర్యాద.....అటు మనోల్లాసం.

ఇటు సంఘం.....అటు స్వర్గం.

ఇటూ అటూ కూడా పరువైన యీ వయస్సున ఆడదాని
 కిందులో అక్కరేని దేది?

ఈమాట కళ్లు గుచ్చేసుకుంది.

ఇటు కన్న కడుపు.....అటు.....?

ఆమాట తోచాటప్పటి కామె చైతన్యం లోపించిన ట్టయి
 పోయింది.

తరవాత, గుండెల మీద కసిక్కున కైజారు గుచ్చు
 కున్నట్టున్నూ అయి “స్స” అంటూ మొగం చిట్టించుకుని
 చాలా బాధపడిం దామె.

అయినా, అంతటితో నిరాశ చేసుకోలేక “మరి అటు?
 మరి అటు?” అని మళ్ళీ మళ్ళీ తర్కించుకుని మళ్ళీ మళ్ళీ సంబం
 ధాలు వెతుక్కుని, హృదయంమీద సమ్మెటపెట్టూ, శిరస్సున

పిడుగుపాట్లూ మళ్ళీ మళ్ళీ పడ్డ ట్టయి, మళ్ళీ మళ్ళీ బాధపడి పోయిం దామె.

ఇలాగ— ఎన్నిమాట్లు— ఎంతెంత అనస్థపడ్డా “రంకు మొగుడు” అనే తప్ప మరో మాటే స్ఫురించకపోగా వెల పరం పుట్టుకు వచ్చిం దామెకి.

దానిమీద “ఛీ, కట్టుకున్న పెనిమిటి కానప్పు డదేం బతుకూ?” అని యీసడించుకుం దామె.

“భూషయ్య తల్లికి రంకు మొగుడా?” అని శౌర్యమున్నూ తెచ్చుకుం దామె.

వెంటనే అంతకితమే కలిగివుండిన ఆ వెలపరింపు ఆయీస డింపుతో కలిసి వాణుకయి, ఈ శౌర్యస్ఫురణతో అగ్ని అయి ఆమెని చుట్టబెట్టుకుంది.

మంట లరికాళ్లకిందా నాలుకలు కీలుకీలునా, పొగలు కళ్లలోనూ, సెగలు శిరస్సునా, భుగభుగలు మనస్సునా, ఛట ఛటలు హృదయంలోనూ అయి సుడిగాలితోడయిన దావా నలం లాగ నిలువునా దహించే వేసిం దామెకి.

3౮

ఆవుద్భృతం కాస్త తగ్గాటప్పటికి, ఆమంటల వెలుగున, మసకు మసకగా నారమ్మ కనపడిం దామెకి.

గోడచాటున నుండుని, అటూ యిటూ దొంగ చూపులు చూస్తూ యేవో కాగితమ్ముక్కలు లెక్కబెట్టు కుంటోంది నారమ్మ.

“అవేమిటి, నోట్లా?” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

ఈపూహ తోచాటప్పటికి మంటలు మళ్ళీ విజృంభించాయి. అయితే, మాంటిలుస్వర్గతో కిరసగాయలుమంట వణ్ణాం తరంపొందేటట్టుయీపూహతోరోషంగామారిపోయిందాఅగ్ని. దాంతో “మాచులమారిముండ, కానలేకపోయాను, గడ్డి తిని తార్చడానికి వచ్చింది నన్ను” అనుకుంటూ పళ్లు పిండి చేసుకుంది గోవిందమ్మ.

నారమ్మ మాటలు అప్పుడు వింటున్నట్టూ, టక్కులప్పుడు కంటున్నట్టూ అనిపించిం దామెకి.

నిజమే.

అయితే, మరి, తన మాటలు?

తన టక్కులు?

అవి మాత్రం సామాన్యంగా వున్నాయా?

ఒక్కొక్కప్పుడు నారమ్మకి తానే పైచెయ్యి అయి పోలేదూ?

తా నొక్కొక్క మాట అన్నప్పుడూ, ఒక్కొక్క రస్సా వేసినప్పుడూ జారినీజార సంధానంలో జగజంత అయిన నారమ్మ కీచుకీచుమని పోలేదూ?

పోనీ, నిజంగా నారమ్మ తార్చడానికే వచ్చినా, యీవ్యవహారంలో తన స్వార్థమూ తన ప్రయత్నమూ తన తహతహ యెక్కువగా వుండలేదూ?

చూసినకొద్దీ తప్పంతా తనదే అని స్పష్టం అయింది గోవిందమ్మకి.

నారమ్మ కలుగజేసుకోడంవల్ల, అధమం వారాలయినా పట్టవలసిన వ్యవహారం పూటల్లో తేలిపోయింది, దంతే.

కనక, నారమ్మ నని లాభం లే దనుకుంది గోవిందమ్మ.

పై పెచ్చు, బతిమాలుకోవాలిగాని కోప్పడితే, నారమ్మ తన శీలం చెరపలేకపోయినా, తన సంగతి వూరంతా యేకేసి, తిరపతమ్మని కూడా వుసికొల్పి అల్లరి చేయించి, ఆవిధంగా కసితీర్చుకంటుం దనిన్నీ భయపడిం దామె.

దీనికి సాయం, యిలా స్థిరపరుచు కునే టప్పటికి “తిమ్మన్నని వెంటబెట్టుకు వెళ్లి నారమ్మత్త మన యింటి దగ్గర కని పెట్టుకుని వుంటుం దేమో కొంపతీసి?” అని కంగారు పట్టుకుం దామెకి.

అదే నిజమయితే, తిమ్మన్న యేగోడ చాటునో నక్కి వుండినా, నారమ్మ మాత్రం గుమ్మంలో కణాయంచుకూచుచుని వుంటుంది, అప్పలవాడిలాగ, వచ్చే పోయే వాళ్ళ కంద రికి కనపడుతూ.

కొంద రామెని పలకరిస్తారు.

ఆమె కొందర్ని పలకరిస్తుంది.

అనివార్యంగా, కారణపరీక్షా కార్యనివేదనాజరిగితీరతాయి.

కొందరు విని, మరిచిపోయిన్నీ చక్కాపోయినా, కొంద రామె చెప్పిందే నమ్మినా, కొందరయినా ఆమెని కాక తననే అనుమానిస్తారు.

“ఎవణ్ణో కలుపుతుందోయ్” అనీ “యెవ రయి వుంటా డోయ్?” అనీ “యీ చుట్టుపట్ల నక్కి వుంటాడు వెత

కండోయ్” అనీ, ఆరకం కుర్రనాయకులు సందు గొందులూ పాడుదొడ్లూ గాలించేస్తారు కూడా.

తన కనవసరం వచ్చి తానే అంతగా మేగింది గాని, పూళ్ళో పరువైన యే ఆడది నారమ్మని చేరనిస్తుందీ?

నారమ్మ తార్పుడుకత్తె అనీ, యెన్నో కొంపలు కూల్చిందనీ యెవ రెరగరూ?

తానుమాత్రం ఆమెతో అదివరకి మాట్లాడి యెరుగునా?

ఇలాంటి సందర్భంలో, యింత రాత్రి అయ్యాక, నారమ్మ తనకోసం తన గుమ్మాన కనిపెట్టుకుని వుండడం మంచిదా?

ఒక్క క్షణంలో పూరంతా గుబ్బు మనిపోదూ?

ఝంఝూ మారుతంలో యేలకితీగ లాగ మళ్ళీ వాణికి పోయింది గోవిందమ్మ.

ఉత్తరక్షణంలో పూచలాగ బయలుదేరింది.

3౯

ఇంకో నాలుగిళ్ళు దాటాటప్పటికి యెడమవేపు సందు మొగనే నారమ్మ యిల్లు.

“నాలు వీధుల మొగని కాసింది, ముండ” అనుకుంది గోవిందమ్మ.

“సెంటు భూమి లేదు. ఇటున్న చెంబు అటుపెట్టదు; కాని చలవమడతలే కడుతుంది. సన్నబియ్యమే కాని ముట్టదు. ఎంతమంది ఆడవాళ్ళు మాసమర్యాదలు ఎట్లా కలిపిన కూడో అది?” అని యేవగించుకుం దామె.

ఇంతకీ: ఇంట్లో పున్నట్టా లేనట్టా?

తీరా, వెళ్ళి చూస్తే అక్కడ లేకపోతే?

ఒక్క ఊణం గజబిజిపడిపోయింది గోవిందమ్మ.

“ఏయ్యెయినా, యిక్కడే తెగతెంపు లయిపోవడం మంచి”
దని తోచిం దామెకి,

వెంటనే గబగబా వెళ్ళి దడదడా తలుపు గుంజింది.

ఎవరువా రంటూ వచ్చి, తలుపు తీసి గుర్తించి, లోపల
అడుగు పెట్టాటప్పటికి “నీకోసం కాలు కాలిన పిల్లి లా తిరు
గుతున్నా, నెక్కడికి వెళ్లావు చిట్టితల్లీ?” అంటూ ఆమెని
పొదుపుకుంది నారమ్మ.

గోవిందమ్మ తన మాయలో పడ్డం వొక యెత్తూ, యింత
సేపటికి వెతుక్కుంటూ తన యింటికే రావడం వొక యెత్తూగా
తోచిం దామెకి,

కాని, ఆవాలకం చూడలేకా, ఆధోరణి సహించలేకా,
ముఖ్యంగా “చిట్టితల్లీ” అన్న సంబోధన భరించలేకా పేగులు
తోడేసినంత బాధపడింది గోవిందమ్మ.

భల్లూకప్పట్టులో యిరుక్కుపోయినట్టు మళ్ళీ వొణికిన్నీ
పోయిం దామె.

అది చూసి “యేమి తల్లీ. యేమి మామూ?” అనడి
గింది నారమ్మ.

పాయసం పుచ్చుకుని వెళ్ళిపోయే దాకా తాను గోవిం
మ్మని పొదుపుకున్నప్పుడు కలిగిన వొణుకులోనూ యీవొణుకు
లోనూ భేదం కనపడిం దామెకి.

అది, గోవిందమ్మకి రక్తం పొంగించిన పొణుకూ, తన
గంధప్పుత అనిపించిన వొణుకూను.

ఇది, గోవిందమ్మకి గుండెలు పగిల్చేసిన వాణుకూ, తనకి కారపుగుండ పూసిన ట్టనిపించిన వాణుకూను.

భేదం గుర్తించి “యేదో మునింగింది” అనుకుంది నారమ్మ. ఆమె మనస్సు పరిపరివిధాల పోయింది,

కాని, మళ్ళీ ఆమె మాట్లాడకముందే ఆ బాహు బంధం విడిపించుకుని “నువ్వు అత్తవు కావు. మా అమ్మవు” అంటూ ఆమె రెండు కాళ్ళూ పట్టుకుంది. గోవిందమ్మ.

“ఏం తల్లీ, యేమీ?”

“యద్ధానికి నెళ్ళిన మా గణపతిరాయడు బాబుగారి కొండలా) వింటికి వచ్చేశాడు”

“ఏం, యెంచేతా?”

“తమ్ముడు” నాకొడుకు సంగతు లన్నీ చెప్పాడు”

భూషయ్యకి కాళ్ళో చేతులో రాలిపోయి వుంటా యను కుంది నారమ్మ. ఈ వ్రాహత్యో, “మనమడు కులాసాగా వున్నాడా చిట్టి?” అనడిగింది, అందుకోసం తా నెంతో ఆదుర్దాపడతున్నట్టు.

“నిజేపంలా వున్నా డంట. ప్రాణా లన్నీ నామీదే పెట్టు కుని వున్నా డంట నాయన”

“లేకపోతే, యద్ధం అంటే వ్రాళ్ళో లోకువయిన వాళ్ళతో గిల్లి కజ్జాలు తెచ్చుకోడమా యేమిటి?” అనుకుని, పైకి మాత్రం “పోనీ, చల్లని కబురు చెప్పా” వంది నారమ్మ, అప్పటికి స్తిమితపడ్డట్టు గుండెలమీద చేతులు వేసుకుని.

“కబురు చల్లందే; కాని నా పాణాలు కొరికేస్తాందది” అంది గోవిందమ్మ.

“అదేమిటి తల్లీ?”

ఇలా అడుగుతూ నారమ్మని మళ్లీ పొదువుకో బోయింది; కాని, గోవిందమ్మ, ముందు ఆమె కంగకుండా తప్పుకుంది.

అందుకే నారమ్మ తెల్లబోతూ వుండగా, తరవాత “నా కొడుకుని నేను చంపుకోలే” నంది, తలఅడ్డంగా వూపుకుంటూ.

ఇది విని నారమ్మ మరీ యిదయిపోయింది.

“జరిగిం దేదో జరిగింది. అలా యెందుకు జరిగిం దని నన్ను డక్కు. అదంతా మరిచిపో. నాబతు కంతా నువ్వెరుగుదువు. హఠాత్తుగా మతి చలింది, నుండున్నపాళంగా దుర్బుద్ధి పుట్టి కళ్లు మూసుకుపోగా, నాగొయ్యి నేనే తప్పుకున్నాను, గాని నాచేతులు పట్టుకుని వుండి, కళ్ల నీళ్లతో నాకేసే చూస్తూ ప్రాణాలు విడిచిన నాపెనిమిటి, సమయాని కాదుకుని నా కి గండం తప్పించారు”

అప్రతిభ అయిపోయింది నారమ్మ.

“దానికీ దీనికీ గూడా కారణం నేనే కాని మరెవరూ కారు. నామీద అనుగ్రహం వుంది కనుక, నువ్వు ఇందాకా అందుకుపూనుకున్నావు, ఇప్పు డిందుకూ నువ్వేపూనుకోవాలి”

ఉత్సాహంతో పొంగులువారుతున్న రక్తం అప్పటికి చప్పగా చల్లబడిపోయింది; గాని ఉత్తరక్షణంలోనే రోషంతో మళ్లీ వేడెక్కగా “ఏమంటావే?” అనడిగింది నారమ్మ, కంఠం స్వాధీనపరుచుకునీ వొళ్లు మండ బెట్టుకునీనీ.

దానిమీద “యేమనడానికీ యేమి వుందీ? తిమ్మన్న, నా పెద్దకొడుకు, సరా?” అంది గోవిందమ్మ.

నారమ్మ కొయ్యయిపోయింది.

“అతని సరసం గుర్తించి మొదట తిరస్కరించిన్నీ తరవాత పెనిమిటిగా సేవించుకుందా” మని మనసు పడ్డాను; కాని ఆమైకం వదలగా, యిప్పుడూ ఆసరసమే నమ్ముకుని, అతను నాభూషయ్యకి అన్నగారని నిశ్చయించుకున్నాను”

అప్పటికీ మాట్లాడలేక పోయింది నారమ్మ.

“కనక, నీకు అత్తవరస అయిన గోవిందమ్మ క్షణం కిందపేచచ్చిపోయిందని అతనితో చెప్పి. ఈ గోవిందమ్మ, నీకు, పాలిచ్చి పెంచుకున్న తల్లి అని కూడా చెప్పి”

అవ్యవధానంగా “యిలాంటి కొడుకులు నీ కెందరయినారే?” అనడగబోయింది నారమ్మ; కాని తిమ్మన్నతో ఆలోచించకుండా తొందరపడ్డం మంచిది కాదని పస్తా యించింది, మొదట.

అయినా ప్రకోషం నిగ్రహించుకోలేక “నా కొడుకు ప్రాణాలు పుచ్చుకుంటా వంటే? ఇంతా కష్టపెట్టి నాబతు కూడా నవ్వులపాలు చేస్తావంటే?” అంటూ నిలవ తీసింది, చివరకి.

గోందమ్మ యిక అక్కడ వుండలేక పోయింది.

నారమ్మ ఆఘాత్యమేమీ చెయ్యనక్కరలేదు, తనతో గట్టిగా మాట్లాడితేచాలు తనబతుకు బగ్గం పాడుకావడానికి.

అంత రాత్రివేళ తానొక తాగ్గుడుకత్తె యింటో వున్నట్టు వూరందరికీ తెలిస్తే యిక వ్యభిచరిస్తే వొకటి మడికట్టుకుంటే వొకటినా?

ఇలా అనుకుని, గోవిందమ్మ “నే నిక నుంచోలేను. తిమ్మన్న నిన్ననొక పటంతెచ్చి నాయింటో దాచుకున్నాడు. ఒక్క ఊణ మయినా యిక నాయింటో వుండడానికి వల్ల కాదది. కాబట్టి, నీతిమ్మన్నకి తల్లి నని నన్ను కనికరించి, నువ్వు సాకు తల్లివయి, వెంటనే వచ్చి ఆపటం తీసుకువెళ్లి అతన కందచెయి” అంది.

ఒక విధంగా నారమ్మ కటికి గుండెలు కరిగాయి.

మరో విధంగా, మళ్ళీ వొక్క టక్కు చేద్దామని ఆమెకి ఆలోచన పుట్టింది.

దీంతో కోపం : సమాళించుకుని “వెర్రితల్లి” అంటూ రెక్కపట్టుకోబోయి దామె; గాని ఆమె కందకుండా తప్పించు కుని ఆమెకాళ్లు ముట్టుకోకుండా పాదాభిషందనం చేసి, మళ్ళీ లేవడమూ యిటు తిరగడమూ తెలియకుండా రివ్వున వెళ్లి పోయింది గోవిందమ్మ.

అందుకు మళ్ళీ నిర్విణ్ణ అయిపోయి, వొక్క ఊణానికి మళ్ళీ ప్రకృతిగోపడి, సూచనలు లేకుండా అప్పటి కప్పుడు దివా లాకో రయిపోయిన వర్తకుడు లాగ పక్కగా వున్న గది గుమ్మంకేసి వుసూరుమంటూ చూసింది నారమ్మ.

గం

పన్నీటి కుషారం కురుస్తున్న విరుస్తున్న వెన్నెలా, మంచిగంధం పూస్తున్నట్టు వీస్తున్న పిల్లగాలీ అనుభవిస్తూ వీధిగుమ్మాన నుంచుని వ్రండి, అల్లంత దూరాన చూసి చూడ్డంతోనే గుర్తుపట్టి వొక్క వుడాంవేసి “అత్తా” అని నడివీధిలోనే పోదువుకుంది గోవిందమ్మని చూడమ్మ.

అంతకంటేనూ సంబరపడుతూ తాను కూడా ఆమెని పొదువుకుని “యేమీ? ఇక్కడ నుంచున్నా వేం తల్లీ?” అన డిగింది గోవిందమ్మ.

“మీయింటికి రావాలని వుండత్రా! కాని నాయన యేమంటాడో అనీ, అమ్మ నడగలేకా—”

“నాబంగారుకొండే! నావరహాల మూటే!” అంటూ మాట కడ్డంవచ్చి, ముందు, ఆమె శిరస్సు ముద్దు పెట్టుకుంది గోవిందమ్మ.

“ఇటు నాయల యెడల ప్రణయం అంకురించి వురూత లూచేస్తోంది. అటు తెరలు తెరలుగా సిగ్గు ముంచుకు వచ్చి ఉక్కిరి బిక్కిరి చేస్తోంది. ఇది మాగ్ధ్యం కాని మరోటి కాదు. కనక, మన పిల్లే” అని దిటవు తెచ్చుకుని, తరవాత “పోనీ, నే నడుగుతా నేం తల్లీ?” అంటూ ఆమె గడ్డం పుణికిం దామె.

“అగవమ్మా, ఏం” అంది చూడమ్మ, యెగిసిపడి.

దీంతో గోవిందమ్మ జారుముడి చేతికి చల్లగా తగలగా చకిత అయి, మళ్ళీ బాగా తాకి చూసి “ఇదేం? స్నానం మాడావేం?” అనడిగిం దామె.

“యింటికి వచ్చాటప్పు డేదో తొక్కిన ట్టనిపించింది. ఎప్పుడూ యెరగను నేనిది. అంచేత, వచ్చీ రావడం తోనేనా సచేలస్నానం—”

“అయితేం, సిల్కుచీర గదా, వొగ్గ పక్కగావుంచి—”

“ఎందుకూ? తెల్లవారా టప్పటికి చాకలి భద్రి రాదూ?”

“మరి జుట్టు ముడినేసుకున్నావేం?”

“ఇంటికి వెళ్ళాక బాగా తడివొత్తుకుని సాంబ్రాణి పొగ—”

“నేను వేస్తా నేం?” అంది చూడమ్మ, వుబలాట పడుతూ.

“నాకూనా, నువ్వే వేస్తువుగాని” అంటూ చూడమ్మని మరోమాటు గుండెల కదుముకుని “అమ్మ యేమి చేస్తోంది?” అనడిగింది గోవిందమ్మ.

“ఇప్పుడే పాలుపితికి దాలిమీద పడేసింది”

“నాయనో?”

“వెన్నెట్లో మంచం వేయించుకుని పెరట్లో—”

“చెల్లాయో?”

“అమ్మకి సాయం చేస్తోంది”

“చెల్లి పథ్నాలుగేళ్ళద కనక, బడికి వెళ్ళడం మానేసింది కూడానూ కనక, నువ్వు మా యింటికి వచ్చేసిరా అమ్మకి లోటుండదు, కదూ?”

కళ్ళలో కళ్ళుపెట్టి, హృదయాంతరాళంలో దాచుకున్న వస్తువును లాగేస్తున్నట్టు గోవిందమ్మ యిలా అడగ్గా సిగ్గు పడిపోయింది; గాని తా నొక్కమాటు వెళ్ళి వద్దా మని ముచ్చటపడుతున్నట్టు తేల్చగా, తీసుకు వెళ్ళి తన దగ్గర అప్పే పెట్టుకోడానికే గోవిందమ్మ వచ్చి వుండడం గ్రహించి, అందుకు మూలమైన కారణం వ్రాహించుకునీ మురిసిపోయింది చూడమ్మ.

తరవాత, బాహుబంధాల్లో దేహాలు లాగే, వుబలాటంగా మనస్సులున్నూ యేకీభవించగా నూత్నో త్సాహంతో యిద్దరూ చీడి లెక్కారు.

వారు ద్వారంలో అడుగు పెట్టాటప్పటికి, అప్పుడే హాల్లో అడుగుపెడుతున్న నరసమ్మ “వదినా” అంది, పరకాయించి చూస్తూ.

“అవును, నేనే వదినా” అంది గోవిందమ్మ.

ఒక్క అంగలో యెదురువచ్చి “దయచెయ్యండి, దయ చెయ్యండి” అంటూ చెయ్యిపట్టుకుని, వసారా గుమ్మందాకా వెళ్ళాక “మీ చెల్లెమ్మ వచ్చారండీ” అంది నరసమ్మ, పెరట్లోకి చూస్తూ.

“మనమే వెళుతున్నాం గదా. అన్నయ్య నెందుకూ శ్రమ పెట్టడం?” అనడుగుతూ గోవిందమ్మ ముందు కడుగు నెయ్యి డమూ “చెల్లామ్మా” అనిపిలుస్తూ వుబ్బెత్తుగా లేచి చెంచయ్య యెదురు రావడమూ యేకకాలంలో జరిగిపోయాయి.

చూడమ్మ తుంగచాప పరిచింది.

“మంచంమీద కూచో అన్నయ్యా” అని గోవిందమ్మ అంటూనే వుండగా చెంచయ్యకూడా చాపమీదే కూచున్నాడు.

గోవిందమ్మ చూడమ్మని తన దగ్గర కూచోబెట్టుకుంది.

వీధి తలుపు వేసేసి వంటింటి యెదట ఆగి “గోవిందమ్మ త్తయ్య వచ్చారు, కసిన్ని పాలచుక్కలు పట్టుకురా చిట్టీ” అని చిన్ని కూతురు కాజ్ఞాపించి వచ్చి “యేం వదినా, యింత రాత్రయ్యాక వచ్చారు?” అనడుగుతూ మొగుడికి కొంచెం యెడంగా సగం చాపమీద కూచుంది నరసమ్మ.

“అంతా చెబుతాను గానీ, యిప్పుడు పాలెందుకు వదినా?”

“కసిన్నే కాదూ?”

“ఇప్పుడిప్పుడే కాదుటమ్మా విందులు—”

“కనకనే”

“అంటే?”

“మీ అన్నయ్య నడగండి”

ఇలా అని “యిక తరవాత వంతు మీది” అన్నట్టు నర సమ్మా “వదిన యేమిటీ అంటుంది?” అన్నట్టు గోవిందమ్మా చెంచయ్య కేసి చూశారు.

చూడమ్మ కూడా చూసింది, వోరచూపులు.

చల్లని వేళ వ్యవహారం యింత చక్కగా ముఖస్థం అయి నందుకు చెంచయ్య చాలా ఆనందించాడు; కాని తమ వృద్ధేశం స్పష్టపరచవలసిన కారణం కంటే మనసులో వుంచుకోవలసిన పరిస్థితులే బలీయంగా వున్నట్టు గుర్తించి సాహించలేక పోయాడు.

అయినా వూరుకోలేక “చూద్దాం” అనుకుంటూ వొక్క మాటు తల పంకించుకుని “మీ వదిన ముచ్చట యేమిటో, పుచ్చుకోవమ్మా” అన్నాడు తాపీగా.

“అలాగే పుచ్చుకుంటా నన్నయ్యా” అంది గోవిందమ్మ, చూడమ్మ మీద చెయ్యివేసి.

చూడమ్మ శరీరం ఝల్లుమంది.

నరసమ్మపులుకూ పులుకూ చూసింది భర్త కేసి; కాని గణపతిరాయని మాట జ్ఞాపకం చేసుకుని మళ్ళీ చల్లబడింది.

వెంటనే “చిట్టి కింకా పని తెమలదు, పంచదార వేసి పాల చుక్కలు నువ్వు పట్టుకురా చూడా” అందామె.

“అమ్మయ్యా” అనుకుంటూ లోపల కుడాయించింది చూడమ్మ.

తరువాత మెల్లిగా గోవిందమ్మని సంబోధించి “ఇందాకా చెప్పడం మరిచిపోయా డంట, అయ్యవార్లంగారి నాగులమ్మ పంపు అమ్మకానికి వచ్చింది, పోనివ్వకం డని చాలా గట్టిగా చెప్పాడు రాయడు బాబు” అన్నాడు చెంచయ్య.

“ఎప్పు డన్నయ్యా?”

“నువ్వు వచ్చే శాక”

“తరువాత చాలా ఆలోచనలు జరిగివుంటా” యనుకుంది

గోవిందమ్మ.

“అదెక్కడిదీ?” అనిన్నీ అడిగింది.

“నిరుడు పుచ్చుకున్న యకరం నరకీ కాడిగట్టు”

“ఏమాత్రం?”

“అయిదు యకరాల నలభై సెంట్లు. నాలుగు వేలు చెబు తున్నారంట అయ్యవార్లంగారు”

“బాబే మంటాడు?”

“మూడువేల అయిదువందలకు పరిష్కారం అనృతం దన్నాడు”

తన దగ్గర యెంత సొమ్ముందో, యెంత బదులు చెయ్యాలో తెక్క చూసుకుని “ఇంకేమిటి?” అన్నట్టుచూసిందిగోవిందమ్మ.

“చెంగలావు బాగా మొగ్గుతున్నా డంట; కాని భూష య్మకి కావాలి ను వృద్ధురాకు అన్నా డంట బాబు. దాని మీద చెంగలావు తప్పకున్నా డంట”

“నీవుద్దేశం?”

“పుచ్చుకోడమే నావుద్దేశం. ఏమంటావా? కాడిగట్టు కావడం అలా వుండగా, నల్లబై శెంట్ల దిమ్మి, దిమ్మ మీద పెంకుటి సాలా—”

“పెంకుటిసాలా” అని వినపడాటప్పటికి, తిమ్మన్న బత్తాయి తోట కథ ఫిలిం రీలు లాగ కళ్ల మొదట జరుగు తున్నట్టు స్ఫురించగా వొళ్లు ఝుల్లు మని ముచ్చెమటలూ పోశాయి గోవిందమ్మకి.

కాని యిదేమీ యెరగని చెంచయ్య “నాలుగంటుమామిడి చెట్లూ, మూడు నారింజచెట్లూ, రెండు పనస చెట్లూ, పద్దెనిమిది కొబ్బరిచెట్లూ— ముమ్మరంగా కాస్తున్నాయి కూడా అని మాట పూర్తి చేశాడు,

“ఇంతవరకూ మనకి కొబ్బరిచెట్లు లేవు నీకు వచ్చితే బజానా యిచ్చెయ్యి” అంది గోవిందమ్మ.

రెండు గ్లాసులతో పాళాలు చేస్తూ అప్పటికి చూడమ్మ పాలు తెచ్చింది.

“కసి న్నంటే కసిన్నే తెచ్చా వేమే?” అంటూ నరసమ్మ గ్లాసు లందుకోగా “కసి న్నంటే అన్నెందుకు తెచ్చావు చూడా?” అంటూ గోవిందమ్మ ఆగ్లాసు లందుకుంది.

“సరాగాల కేం గాని, చల్లారిపోగలవు, ముందు పాలు పుచ్చుకోవమ్మా” అన్నాడు చెంచయ్య.

వేళ్లు మార్చి మార్చి గళాసు పట్టుకుంటూనూ, పూదు కుంటూనూ పాలు పుచ్చేసుకుంది గోవిందమ్మ.

ఇదమూక “అన్నయ్యా” అని పిలిచిం దామె.

“వదినా” అనిన్నీ పిలిచింది.

పిలిచిందే గాని “పాలు ఇవ్వడం పిల్ల నిస్తా మని తాంబూలా లివ్వడమే, అడగనే అక్కరేదు” అనుకుం దామె.

ఇంతలో “ఏం చెల్లెమ్మా” అన్నాడు చెంచయ్య.

“చెప్పండి వదినా” అంది నరసమ్మ.

అన్నారే కాని “చెప్పనే అక్కరేదూ. తేలేపోయింది” అనుకున్నారు దంపతు లిద్దరున్నూ.

అయితే, యీగుటకలు మింగడం పెద్దలకు కమ్మగానే వుంది; గాని చూడమ్మకి మాత్రం చేదుమాత్రాలు మిందు తున్నట్టుంది.

“ఈవుత్తుత్తి మాటలతోనే అర్థరాత్రి అయిపోతే, యింకా యీవీధినుంచి ఆనీధికి వెళ్లాలి, సాంబ్రాణి పొగవేసి అత్తయ్య జుట్టు ఆర్చాలి, భూషయ్య బావకబుర్లు—”

ఇలా ఆదుర్దాపడుతూనే, ముచ్చట పడుతూ ముచ్చట పడుతూనే చివరికి సిగ్గుపడి పోయిం దామె.

తాను కూడా చూడమ్మకి వెళ్లిచూపు కలిగించి అది భూషయ్య మీదకి మళ్లి ద్దా మని ఆత్రపడుతోంది కనక, అప్పటికి సాహసించి “వొక్కర్తినీ నుండలేకుండా వున్నాను వదినా! అందుకోసం చూడమ్మని దగ్గిరపెట్టు కుందా మని—”

అంటూ మాట నాన్నేసింది గోవిందమ్మ, చెంచయ్య కేసి బెదురు బెదురుగా చూస్తూ.

కానీ, గులాబీ అత్తరు చిలికించినట్టు దీంతో వాతా వరణం అంతా “గు—మ్—ము” మని పోయింది.

మనస్సు గుబగుబ లాడగా ఇటున్న మొగం అటు తిప్పేసు కుంది చూడమ్మ.

గోవిందమ్మ యింతకంటే స్పష్టంగా అడుగుతుం దని ఆశించింది నరసమ్మ. అయినా “యిదిమాత్రం తక్కువా?” అనుకుని “మాయింటో వుంటే వొకటి, మీయింటో వుంటే వొకటినా, అలాగే అట్టే పెట్టుకోండి వదినా” అంది “యింకా చూస్తారే?” అన్నట్టు భర్త కేసి చురుగ్గా చూస్తూ.

దాంతో సోతాహి అయి చెంచయ్య “ఈమాత్రం భాగ్యాని కింత మొగమాటం యెందుకమ్మా తల్లీ?” అంటూ అవ్యవధానంగా అందుకుని “చెరువంత పెరడూ కోటంత యిల్లూనూ. ఆపై ని పాడిపశువు. ఒక్కర్తివీ యేమి తంటాలు పడతావు, నాలుగు పనులూ నేర్చు కున్నట్లూ అవుతుంది, నీకు సాయ పడ్డట్లూ అవుతుంది. చూడమ్మని దగ్గర పెట్టుకోమనే అందా మనుకున్నాను రెండు మూడు మాట్లు; కాని—యేమిటో అశ్రద్ధ అయిపోయింది. ఇంతకీ నీకడ్డేమిటి, అలాగే తీసుకు వెళ్లవమ్మా” అన్నాడు చెయ్యి చాపి, అప్పుడే కన్యధార పోస్తున్నట్టు.

మాట మట్టు కయినా ప్రాతికూల్యం కనపడుతుం దేమో అని అనుమానిస్తున్న గోవిందమ్మ, అలా కానందుకు వింత పడి, ఆనుకూల్యమే కనపడ్డందుకు సంతోషపడు చివరి కప్రియత్నంగా చూడమ్మకేసి చూసింది.

తల్లితండ్రిల మాటలతో తెరపిమరపుల్లో పడివుండిన చూడమ్మ యీచూపులతో సిగ్గుపడిపోయి, యెక్కడి వక్కడ

సద్దుబాటు చేయవచ్చాని కన్నట్టు, గ్లాసు లందు కుటూంసే వూచలాగ వంటింటోకి పారిపోయింది.

౪౧

“భుక్తాయాసంతో నువ్వెందుకూ అన్నయ్యా, పడుకో పడుకో” అంటూనే వుంది గోవిందమ్మ. అయినా, చిన్నకూతురుచేత కండువా తెప్పించివేసుకుని “యిక్కడే కాదుటమ్మా, నాలు గడుగులు” అంటూ తాను కూడా బయలుదేరాడు చెంచయ్య.

అన్నా చెల్లెలు హాల్లో యిలా మాట్లాడుకుంటూవుండగా, చూడమ్మసి గదిలోకి తీసుకువెళ్లి కుంకుమ బొట్టుంచి, అయిదు సువర్ణరేఖ పళ్ళు చేతిలో కూడా పెట్టి “కనుసన్నల్లో మెలిగి అత్యయ్య దయ సంపాదించుకోమ్మా” అని మంత్రోపదేశం చేసింది, నరసమ్మ, ముంగుర్లు సవరిస్తూ.

ఇదంతా భవిష్యత్తుహించుకుంటూనూ, సంబర పడు తూనే చేసింది; కాని అప్పటికప్పుడే హృదయం దేవేసిన ట్టయి, కళ్ళున్నూ చెమ్మగిల్లా యామెకి.

పదహారేళ్ళు వెళ్ళిన పిల్లని “అత్యయ్య” తో పంపడం తొలిమాటు కాపరానికి పంపుతున్నట్టే అనిపించిం దామెకి; గాని గొప్పవీరుడై భూషయ్య పేరు ప్రతిష్ఠలు సంపాదించు కుంటూ వుండడమూ, స్థితిపరుడున్నూ అవుతూ వుండడమూ— ఇక్కడ, గోవిందమ్మ, అందచందాలూ ముద్దు ముచ్చటూ తెలిసిన మనిషి కావడమూ, చూడమ్మమీద వల్లమాలిన మమకారం కనపరుస్తూ వుండడమూ గమనించి, మళ్ళీ అంతలో స్తిమితపడిందామె.

తరవాత మరో అయిదు పళ్ళు తెచ్చి గోవిందమ్మ చేతిలో కూడా పెట్టి, చిన్నకూతుర్ని చిక్కం తెమ్మని యిద్దరి చేతుల్లోనూ వున్న పళ్ళు పుచ్చుకుని అందుంచి భర్త చేతికందించింది.

చెంచయ్య అడుగు వేశాడు.

“చిట్టిని తీసుకుని నువ్వు అన్నయ్యా పొద్దున్న అక్కడికే కాఫీకి రండి వదినా” అంటూ తరవాత అడుగు వేసింది గోవిందమ్మ.

“ఎలా దిద్దుకుంటారో, మాయా మర్మమూ యెరగని పిల్ల” అని చెబుతూ నరిసమ్మ ఆమె ననుసరించింది.

ఈసందు బాట్లో, చూడమ్మని వంటింటి గుమ్మం దగ్గరికి లాక్కు వెళ్లి “ఎక్కడికే?” అనడిగింది చిట్టి.

“గోవిందమ్మత్తయ్యగారింటికే”

“సడే!.....అదీ చెప్పాలి కామోసు.....ఎందుక నడుగుతున్నాను”

“అత్తయ్యకి సాయం” అంది చూడమ్మ; కాని “దొంగా, అబద్ధాలాడుతున్నావ్! భూషయ్యకి మరో పిల్లని చూడకుండా వుండేటట్టు అత్తయ్యని మంచిమాట ఆడుకోడానిక్కాదూ?” అని యెనరో ముదలకించిన ట్టయి మురిసిపోయింది.

ఆమురిపెం మొగాన మెరిసింది.

అది చూసి ఫలానా అని యేర్పరించుకోలేకా, వూరుకోలేకా “సాయం యెందుకే?” అనడిగింది చిట్టి.

“ఒక్కరే వుండలేకుండా వుండటం”

“సింగినాదం కాదూ?”

చూడమ్మ మాట్లాడలేదు.

“ఇన్నాళ్ళనుంచీ యెలా వుండగలిగిందమ్మా?”

“ఏమో, నన్నడుగుతా వేమమ్మా?”

ఒక్కమాటు చురచుర చూసి “అయితే, తెల్లవారగానే వస్తానా మరి?” అనడిగింది చిట్టి.

“రా” నన్నట్లు తల అడ్డంగా వ్రాపింది చూడమ్మ.

“పోనీ, భోజనా లచూకేనా—”

మళ్ళీ అలాగే తల వ్రాపింది చూడమ్మ.

ఇంతలో చూడమ్మని తల్లి పిలిచింది.

“బాబోయ్” అంటూ తుద్రు మంది చూడమ్మ.

తెల్లపోయి, చిన్నపుచ్చుకనీ, చివరికి చిరాకుపడి, ధుమ ధుమ లాడుతూనూ తల్లి దగ్గరికి వెళ్లింది చిట్టి.

తలుపు తీసి ముందు చెంచయ్యూ, మన స్సెంత తొందర పెడుతున్నా విధిలేక మెల్లిగా అడుగులు వేసుకుంటూ తర వాత చూడమ్మా, చెయ్యూ చెయ్యూ పట్టుకుని వియ్యపు రాలి తనం అనుభవిస్తూ ఆమె వెనక వదినా మరదళ్ళూ, తల్లి పమిటి కొంగు పట్టుకుని బిక్కు బిక్కు మంటూ అందరికీ వెనక చిట్టి వరాసగా గడప దాటి, మెల్లిగా చీడీలు దిగారు.

“ఇక నువ్వుండు వదినా” అంది గోవిందమ్మ; కాని నరసమ్మ వుండలేకపోయింది.

అదిగుర్తించినాలుగిళ్లు దాటాక గోవిందమ్మే నిలిచిపోయింది.

చేసేదిలేక అప్పుడు తానున్నూ నిలిచిపోయి “వదినా, మరి సెలవు. చూడమ్మ మీపిల్ల గాని మాపిల్ల కాదు సుమండీ” అని మాత్రం అని మరి మాట్లాడలేక పోయింది నరసమ్మ.

“నువ్వింతగా చెప్పాలా వదినా? ఆ మంచిచెడ్డలు నావి మాత్రం కావూ?” అని యెదు రడిగింది గోవిందమ్మ, నర సమ్మ బుజంమీద చెయ్యి వేసి.

“అమ్మా,.....భద్రం” అంది నరసమ్మ, చూడమ్మ కేసి చూస్తూ, గద్గడికతో.

“అమ్మ పిలుస్తాందే” అంది గోవిందమ్మ.

చూడమ్మ వచ్చి తల్లి దగ్గర నుంచుంది, మొగం వంచుకుని. అతికష్టంమీదమాట తెచ్చుకుని “అత్తయ్యని సేవించుకో”

అంది నరసమ్మ.

“అలాగే” అంది చూడమ్మ.

పదడుగులు ముందున్న చెంచయ్య “ఇక నువ్వు వెనక్కి పద” అన్నాడు భార్యతో.

నరసమ్మ కదలేపోయింది.

బదులూ చెప్పలేకపోయింది.

కళ్ళనిండా చూడనే లేకపోయింది.

పండు వెన్నెలతో నిండిపోయి ఆమె కళ్ళు తరంగితా లయి పోయాయి.

అదిగుర్తించి “వెళ్ళుమరి. నువ్వున్నంతసేపూ మాకు అడుగు పడదు, భూషయ్య వొకటి, చూడమ్మ వొకటి కాదు నాకు. చూస్తావుగా? రెండు వీధులేగా యెడం?” అంటూ రెక్క పట్టుకుని నరసమ్మని వెనక్కి మళ్ళించింది గోవిందమ్మ; కాని నిట్టూర్పు విడుస్తూ ముడు మకుపోతున్నట్టయిపోయిందినరసమ్మ.

చూస్తుండగా చెంచయ్య, అత్తా కోడళ్ళూ సందుమళ్ళారు.

అప్పుడు కదిలింది నరసమ్మ, వుసూగుమంటూ.

“అక్కయ్య నెందుకే పంపుతున్నావూ?” అని చిన్నకూతు రెంత అడుగుతున్నా బదులుచెప్పలేక, పైపెచ్చు, దానివల్ల మరింత బెంబేలుపడిపోయి, కాళ్ళీడ్చుకుంటూ వెనక్కివెళ్ళి, యిటే చూస్తూ చివరిచీడిమీద చతికిలబడి, అవశ అయి, కళ్ళు మూసుకుని అరుక్కిచేరబడిపోయిందామె.

౧౨

అక్కడ, చెంచయ్య, ఆకబురూ యీకబురూ చెబుతూ మెల్లిగానే నడిచాడు. పశ్చచిక్కం వొక చినర వుంచి కవాచీ బల్లమీద యధాపూర్వంగానే కూచున్నాడు. ఒక్క నిమిషం సంసారపుగొడవలున్నూ బాగానే మాట్టాడాడు; కాని “మరి వెడతా” నంటూ లేచి నుంచున్నాక మాత్రం నరసమ్మ లాగే యిదయిపోయాడు, వొక్క క్షణం.

చదువుకి చదువు, తెలివికి తెలివి, చాకచక్యానికి చాకచక్యం, భయభక్తులకు భయభక్తులు, సాయానికి సాయం— చూడమ్మ అందివచ్చిన కొడుకులా వుండతనికి.

ఒక్క పొలంలో పని వచ్చినప్పుడే మొగసంతానం లేని లోటు కనపడుతుం దతనికి.

ఆ పను లయినా యింటో జరగవలసిన వన్నీ చూడమ్మ చేతిమీదుగా జరగవలసిందే.

ఆ యింటోకల్లా చూడమ్మ చేస్తే వచ్చే రుచి కాఫీకి మరెవరు చేసినా రాదు.

చూడమ్మ తయారుచేసి యివ్వనినా డతనికి కాఫీ పుచ్చుకున్నట్టే వుండదు.

వయసు వచ్చాక చెంచయ్యకి భోజనం వడ్డించడం చూడమ్మ పనే అయింది.

ఒకనూటు రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళినప్పుడు “నాయనకు పెరుగుతోడు పెట్టడానిక్కావా” అని యిం చక్కని పింగాణీ కప్పులు కొనుక్కువచ్చింది చూడమ్మ.

వాటిలో తోడు పెట్టని పెరుగు వడ్డించడం తటస్థపడితే, ఎంత మీగడ వుంచి వడ్డించినా అది అతనికి కొన్న పెరుగు లాగే వుంటుంది.

చూడమ్మ గజేంద్రమోక్షం పాడుతూ వుంటే వింటూ వింటూనే నిద్రపోతాడతను.

ఇలాగ, అనేకవిధాల, మమత పెరిగిపోయిన పెద్దపిల్లని విడిచివుండడం అనేటప్పటికి అతనికీ గుండె కలుక్కుమంది.

అయితే, చూడమ్మ నిప్పుడు సాయంపేరు పెట్టి పంపకపోతే “నీకొడుక్కి చేసుకో” మని గోవిందమ్మని మొగమాటపెట్టడానికి వీలవుతుందా తరవాత?

బతికిబాగుండి యింటికిరావడమే వస్తే భూష్యయ తనకి దొరుకుతాడా అప్పుడు?

కొండలావు చెప్పిన సంగతు లలా వుండగా, యిక్కడ, తన చేతిమీదుగానే సాగవుతున్న అయిదు చుకరాల మాగాణీ, అంటుమామిడి తోటా, కొనబోయే నాగులమ్మ పంపూ, చక్కని యిల్లా— తన స్థితి కిలాంటి సుబంధం తేగలడా?

అల్లుడూ కొడుకూ కూడా తానే అయి, భూష్యయ తనకి చేదోడూ వాదోడూ అయి వుండదా?

అప్పు డెలా వుంటుంది తన పనీ?

ఆ వొక్క క్షణంలోనూ యిదంతా మననానికి రాగా, అప్పటికి ధైర్యం తెచ్చుకుని మెల్లిగా బయలుదేరాడు చెంచయ్య. తండ్రి వాలకం చూసి చూడమ్మకూడా బొమ్మయి పోయింది.

ఆమె గుమ్మంలోనే నిలిచిపోయింది గాని గోవిందమ్మ, నడి వీధిలో కంటా వెళ్ళింది.

వీధిలో కూడా వొక్క క్షణం మానంగా వుండిపోయి తరవాత “అయ్యవార్లంగారి యీనాం సంగతి రాయడుబాబుతో చెప్పేసే యింటికి వెడతా” నంటూ తూర్పుగా తిరిగాడు చెంచయ్య.

“ఊరు మాటుమణుగుతోంది గదా?”

“పన్నెం డయితేగాని రాయడుబాబు నిద్రపోడుగా?”

“అయితే, బజానా మాట మరిచిపోకే?”

“చెబుతా, చెబుతా”

“వాయిదా అక్కర్లేదు మనకి, రేపు కావాలంటే రేపే గుమ్మ రించేద్దాం సొమ్ము, కాగితం రాయించెయ్యమను”

“నాకూ అలాగే తోచింది, మరి నువ్వింటోకి కిక్కిరిస్తే ఇలా అంటూనే చెంచయ్య బయలుదేరాడు.

“వదిన్నీ చిట్టినీ తీసుకుని పొద్దున్నే నువ్వోమాటు రావాలి మరిచిపోయావు సుమీ”

“అలాగే, అలాగే”

“రాయడుబాబునీ, కొండల్రావుతమ్ముణ్ణి కాఫీ కిక్కడికే రమ్మను, జ్ఞాపకంచెయ్యేం?”

“అ”

చెంచయ్య వెళ్ళిపోయాడు.

“దీంతో పదిన్నర యకరా లవుతుం” దంటూ గోవిందమ్మ లోపల అడుగుపెట్టగా, భూషయ్య వ్రతం మనస్సులో వుంచు కుని “ఇక యకరం నరేగా లోటు?” అంటూ తలుపు గడియ వేసింది చూడమ్మ.

గడియారం టింగున గంటకొట్టింది.

ఉలిక్కిపడి చూసి “గంట కూడా పదిన్నరే అయిందేవ్” అంది గోవిందమ్మ.

“అయితే, దానికీ వొకటిన్నరే లోటు” అంది చూడమ్మ.

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

అంతలో మళ్ళీ గాంభీర్యం వహించి “నెలకి యకరం భూమి రాబడి వాడుకోవా లని అంచనా వేసుకున్నాడు నాయన, ఇంకేం లోటూ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ తల అయిమూ లగా పంకించుకుంటూ.

“ఏమీ వాడుకోకా? చెమట వోడ్చి—”

“కాదు కాదు, రక్తం ధారపోసి—

“అవు నవుచు, ప్రాణాలకు తెగించి సంపాదించు కున్నది అనుభవించకపోతే యింకెందుకూ?”

“నాకు వచ్చే పెన్షనూ, నాయనకు వచ్చే జీతమూ—”

“కొల్లలు కొల్లలు. ఇంత వూరుంది గాని—వొక్క బద్ది రెడ్డి—వొక్క కొమ్మారెడ్డి—వొక్క బై రెడ్డి—యీ మూడు కుటుంబాలవారేగా వున్నందుకు లక్షణంగా అనుభ విస్తున్నారా? ఇప్పు డింకో కుటుంబం—”

“మన కుటుంబం—”

“అప్పుడు నేను జ్ఞాపకం వుంటానా అత్తా?” అంటూ అవ్య వధానంగా అడిగింది చూడమ్మ, కళ్లు తిప్పుకుంటూ.

ఇది విని చకిత అయింది గోవిందమ్మ.

తనకంటే యెంతో చిన్నపిల్ల, తన యెత్తుకి పై యెత్తు నెయ్యడం ఆశ్చర్యం కలిగించింది; గాని ఆ సద్యస్ఫూర్తి గుర్తించి “నాయనకు తగిన పిల్ల” అని సంబరపడింది.

అయినా “నువ్వే అనేశావూ ముందు? ఏమి నంగనాచివే మామ్మా” అంటూ బుగ్గలు చిదిమి చేతిలో పెట్టింది, వెంటనే.

చూడమ్మ సిగ్గుపడింది, లోపలమాత్రం కులుకుతూ.

దానిమీద యింకేమి రాకడ వస్తుందో అని వొక్కక్షణం నిదానించి “మోతాదు తప్పనివ్వదు చిట్టితల్లి” అని మెచ్చు కుని, ఏమీ యెరిగివుండనట్టు “నూతికి వెళ్లి కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కువద్దాం రా వేతల్లి” అంటూ బయలు దేరింది గోవిందమ్మ.

“పద” అంటూ తలుపు తీసి “యెంత బాగుందో వెన్నెల” అని సంబరపడుతూ అడుగు పెరట్టో పెట్టి, ఇంతలో “ఓయ్ ఓయ్” అంటూ లేగదూడ మీదికి రాగా చూడమ్మ కొంచెం బెదిరింది.

అది చూసి “అడుగు పెట్టావో లేదో, అప్పుడే తల్లిని విడిచి పెట్టేసి వురకలు వేసుకుంటూ వచ్చి నీకాళ్ళ దగ్గర వాలింది, నిన్నెంతలో పసికట్టేసిందో చూశావా? నా కొడుకుని చూసి నట్టు చూసుకుంటున్నాను దీన్ని, ఇక భారం అంతా నీదే సుమా” అంటూ వెనక వెనకనే వచ్చి, గోవిందమ్మ, రాసు

కుంటూ— కరిచిపట్టి పమిటికొంగు లాగుతూ— బోడితలతో కుమ్ముతూ, చేతి కందకుండా చూడమ్మ చుట్టూ గంతులు వేస్తున్న దూడని వొడువేసి పట్టుకుంది.

“ఆ, విడిచి వెట్టకు, విడిచి పెట్టకు” అంటూ దాని మెడ పట్టుకుని “తల్లె తన్ని తగిలేసి వుంటుంది దీన్ని” అందిచూడమ్మ.

ఉలిక్కిపడిపోయింది గోవిందమ్మ, యీ రెండు దినాల కథా నెమరుకే వచ్చి.

“వెరిపిల్ల వనుకున్నాను, నసాళం అంటబాడిచావు గదే వగలాడీ?” అనిన్నీ అనుకుంది.

ఇంతలో “ఇది నన్నెలా అల్లరిపెడుతోందో చూడూ” అంది చూడమ్మ, కళ్ళు తిప్పకుంటూ.

“సయ్యాట లాడ్డం గాని అల్లరిపెట్టడమా యేమి టమ్మా అదీ?” అని యెదు రడిగింది గోవిందమ్మ, అంత కంటేనూ కళ్ళు తిప్పకుంటూ.

దానిమీద “అవునా? నాతో సయ్యాటలా నీకు? రెణ్ణె ల్లయింది నీతో ఆడుకునీ, నన్ను మరిచిపోలేదూ నువ్వు?” అంటూ బుంగమూతి పెట్టుకుని దాని మొగం మీద మొగం పెట్టి గునిసింది చూడమ్మ.

“రెణ్ణె ల్లయితే మాత్రం, మనసూ మనసూ కలిశాక— రెండేళ్ళయింది భూషయ్య బావ వెళ్ళీ, మొన్నటి అమాసకి. అయితే మాత్రం మరిచిపోతాడా నా తండ్రి? మరిచిపోగలడా?”

చూడమ్మ కళ్ళు మెరిశాయి.

యుద్ధానికి వెడుతూ భూషయ్య తనని వొడిసి పట్టు కోడమూ, చెయ్యి గిల్లడమూ, మొగమ్మీద మొగం పెట్టి

“మరదలా, మరిచిపోకేం?” అనడమూ, కన్ను గీటి తన సెలవు ప్రచ్చుకోడమూ జ్ఞాపకం వచ్చి ఆమెకి వాళ్లు గరిపొడిచింది.

అప్పుడే తాను నిలువునా కరిగిపోయి వుండింది కనక ఆమెకం జ్ఞాపకం చేసుకుని “నారాజా! ఇప్పు డయితేనా?” అనుకుంది.

దీంతో యెంతో ముచ్చటయింది.

ఎన్నో విలాసాలు తోచాలు.

ఆస్మృతి యిలా భావన అయాటప్పటికి, అరమూతలు పడ్డ కళ్లకి, తాను భూషయ్య మెడే పెనవేసుకుని వుండిన ట్టనిపించి దామెకి.

స్వర్ణసుఖమున్నూ అనుభ వానికి వచ్చినట్టయింది.

వెంటనే పరిసరా లన్నీ మరిచి, పావురంలా గుబాళిస్తూ— అప్రియత్నంగా— పూర్ణశ్వాసతో— భూషయ్యే అనే భావనతో లేగని ముద్దుకూడా పెట్టుకుం దామె.

అదంతా చూసి మొదట చమత్కృత అయి, తరవాత ఉత్సుక అయి, దాంతో ఉద్రిక్త అయిపోయి, కాని వెలప రించుకునీ, ఏవగించుకునీ, మధనపడిపోయి అతికష్టంమీద దృష్టి మార్చుకునీ ప్రేమభరాలస అయి, వెంటనే వత్సల అయి చూడమ్మ నొక చేతా, దూడ నొక చేతా పొదువు కుని “నారాజు, నారాజు” అంటూ చూడమ్మ శిరస్సు ఆఘ్రాణించింది గోవిందమ్మ.

౪౩

గోవిందమ్మా చూడమ్మా నడుములు వాలాచ్చి క్షుబ్ధికి ఖరాగా పన్నెడు గంట లయింది.

వసారాకీ రాచపుసిరిచెట్టుకీ మధ్యగా వున్న తెరపిలో వేసు కున్నారు వారు పక్కలు.

గట్లారుసుకుంటూనూ కెరటాలు వేసుకుంటూనూ వెండి నది ప్రవహిస్తున్నట్టుంది పండువెన్నెల.

కెరటాలమీది నురగల్లా వున్నాయా పక్కలు.

తెల్లని టిన్యూకాగితాల్లో వుంచిన బంగారు సలాకల్లా వున్నారు వారా పక్కలమీద.

చూడమ్మ బేసరి, పుష్యమీ నక్షత్రం లాగ మిలమి ల్లాడుతోంది.

గోవిందమ్మ గాజులు, ఇంజను ముందు చీలిపోతున్న రెయిలు పట్లాల్లా జిలజి ల్లాడుతున్నాయి.

తెరలు తెరలుగా చల్లని గాలి వీస్తూనే వుండినా గాజుకు ప్పల్లా వేడెక్కిపోయి వున్నాయి వారి శిరస్సులు.

“నిద్ర పట్టడంలేదు” అందిగోవిందమ్మ, తలదోర్చుకుంటూ.

“పొడికళ్లు పడిపోయాయి” అంది చూడమ్మ, వొళ్లు విరు చుకుంటూ.

“ఏమిటీ చెయ్యడం?” అని గోవిందమ్మ ఉపాయం అడిగింది.

“కళ్లు మూసుకుంటే?” అని సలహా చేసింది చూడమ్మ.

ఇద్దరూ వొక్కమాటే ఆపని చేశారు; గాని, పొటమ రించిన యెర్రకలవ మొగ్గ ల్లాగ వెంటనే, యిద్దరి కళ్లు మళ్లి వొక్కమాటే విడ్డాయి.

దీనికి సాయం, యెదురొమ్ముమీది కుంపటి లాగ, నభో మధ్యగతు డయి వుండిన పూర్ణచంద్రుడు వారి స్నిగ్ధ హృద యాలమీద నిప్పులు కక్కాడు.

వెంటనే ఆ రెండు హృదయాల్లోనూ మంటలు రేగాయి.

ఒకరి హృదయం వొకరికి విప్పి చెప్పకుంటే యీ బాధ వుండకపోవునని యిద్దరికీ తెలుసు; కాని వొక్కరికీ సాహసంలేదు.

“గోవిందమ్మత్త యే మనుకుంటుందో?” అని చూడమ్మకి సందేహమూ “చూడమ్మ యే మనేస్తుందో?” అని గోవిందమ్మ కాందోశనాను.

చెంచయ్య వెళ్ళింది మొగలు గోవిందమ్మ, యిప్పటికి పదిమాట్లయినా ఆమాట నాలుకచివురికి తెచ్చుకుంది; గాని జంకిపోయి వూరుకుంటూ వచ్చింది.

“యాదాలాభంగా అయినా గోవిందమ్మత్త నోట ఆమాట గాగూడదూ?” అని చూడమ్మ యిరవై మాట్లయినా ఆశించింది; గాని యెప్పటి కప్పుడే ఆశాభంగం పొందుతూ వచ్చింది.

ఇలాగ వొక్క గడియ గడిచింది.

అయోమయస్థితి అంటే యేమిటో అప్పుడే మొగటి మాటు అనుభవానికి వచ్చింది చూడమ్మకి.

విసుగంటే యేమిటో అప్పుడే పూర్తిగా గుర్తుకు వచ్చింది గోవిందమ్మకి.

దాంతో “పోనీ, మనమే సాహసించేద్దాం” అన్న స్థితికి వచ్చింది చూడమ్మ.

“ఏమయినా సరే” అన్న నిశ్చయానికి వచ్చేసింది గోవిందమ్మకూడా.

వెంటనే, వొక్కమాటుగానే యిద్దరూ వొకరికేసి వొకరు చూసుకున్నారు; గాని తీరా, ఆభిముఖ్యం యేర్పడే టప్పటికి యిద్దరికీ ధైర్యం చప్పబడిపోయి వూరుకుంది.

“లోకువయిపోమూ?” అని జంకిపోయింది గోవిందమ్మ.

“చులకనఅయిపోమూ?” అని భయపడిపోయింది చూడమ్మ.

అయినా ఆవేగం నిగ్రహించుకోలేక “పోనీ. యిలా అని చూతాం” అని ధోరణి మార్చుకుని “ఆకల్లాడుతూనే వుండినా యిప్పుడే యిలావుంది, జ్యేష్ఠమాసంలో యే మయి పోతామో?” అంది మెల్లిగా గోవిందమ్మ, చెవు లోరజేసుకుని.

“ఇలా వచ్చావా? ఊహలూ?” అనుకుని “మరి జ్యేష్ఠ మాసం దాకా మాట?” అంది చూడమ్మ, నిలవతీసినట్టు చూస్తూ.

ఉలిక్కి పడిపోయింది గోవిందమ్మ.

“నిజమే, ఈరాత్రి గడవడం అంటూ వస్తే, తరవాత జ్యేష్ఠమే కాదు, ఆషాఢమూ వెళ్లిపోతుంది” అని గుర్తించుకుం దామె.

దీంతో, తన తపన వేరూ, చూడమ్మ మథన వేరూ అనిన్నీ గ్రహించుకుం దామె.

“ఆజ్వాల పుట్టకే పోవాలి గాని పుట్టాక — నిన్న రాత్రి నీపని యేమయిం దమ్మా?” అని యెవరో ముదలకించినట్టయిం దామెకి.

ఏమయిం దేమిటి, ఏమయినా అయింది.

అదంతా తలుచుకునే టప్పటికి తిమ్మన్నజ్ఞాపకం వచ్చాడు.

అప్పుడే స్నానం చేసి, కాపింగు చక్కగా దువ్వుకుని, బట్టలనిండా సెంట్లు పులుముకుని, నిమ్మకాయలు నిలిచేటట్టు మీసాలు మెలిపెట్టుకుని, ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుతూనూ

బెల్లింపుచూపులు చూస్తూనూ వచ్చి, తిమ్మన్న, యెదట
నుంచున్నట్టున్నూ అయిం దామెకి.

దద్దిరిల్లిపోయింది.

అలా పడుకునివుంటే తిమ్మన్న తనమీద చెయ్యే వేస్తా
డని వాణికిన్నీ పోయింది.

వెంటనే గభీమని లేచివెళ్ళి చూడమ్మ పక్కలో కూచుంది.

అది చూసి చూడమ్మా లేచి కూచుంది.

“చూడా!”

“ఆ”

“ఇంకా నిద్ర రాలేదూ తల్లీ?”

“లేదమ్మా”

మాట్టడకుండా చూడమ్మని పొదువుకుంది గోవిందమ్మ.

“అదేం, వాణికిపోతున్నా వేమమ్మా?” అనడిగింది
చూడమ్మ, కంగారుగా తానున్నూ ఆమెని పొదువు కుంటూ.

“తల తిరుగుతోందే”

“ఏం?”

“పిండివంటలతో భోజనం చేశాం కాదూ? ఇందాకా
మీయింట్లో పాలు పుచ్చుకోకుండా వుండవలసింది”

“కసిన్నే కాదూ?”

“అయితే?”

“పంచదార కలిపే తెచ్చానమ్మా”

“చాలింది కాదేమో?”

“మరిప్పుడు—”

“ఏమీ అక్కర్లేదు, కళ్లుమూసుకు పడుకుంటే అదే పోతుంది కాస్తేపటికి”

చూడమ్మ చోటివ్వగా గోవిందమ్మ ఆమంచంమీదే పడుకుంది.

గోవిందమ్మ మొగాన నీళ్లు చిలకరించి, కొంతసేపు తడి చేత్తో నిమిరి; పమిటికొంగు తడుపుకుని కొంచెంసేపు దాంతో కూడా వొత్తు “ఏం, యిప్పు డెలా వుందీ?” అనడిగింది చూడమ్మ, మొగంమీద మొగంపెట్టి.

గోవిందమ్మకి ఆ బెదురు పోవడమే కాదు, ఈ చికిత్సకు నన్ను కూడా వచ్చింది; కాని బిగపట్టుకుంది.

“తగ్గింది యిక పడుకోమ్మా”

“మళ్ళీ మొగం తిరిగితే చేప్పే?”

“ఇక భయం లేదు నామీద చెయ్యి వేసుకుని పడుకోతల్లీ”

అనుకున్నట్టే, చూడమ్మ చెయ్యి తామరతూడలా కాక, వేడినీళ్లు నింపిన రబ్బరుగొట్టాలలా ఉండడం చూసి “ఎంత నలిగి పోతున్నావే మాతల్లీ?” అంటూ జాలి పడింది గోవిందమ్మ.

చూడమ్మ చేతివేళ్ళలో తన వేళ్లు గుచ్చుకుని కళ్ళున్నూ మూసుకుం దామె.

౧౪

వెలుగు రాకుండానే చూడమ్మకి తలంటిపోసి, పొద్దు పొడవకుండానే చెగువుకి వెళ్ళి కంఠన్నానం చేసి చక్కా నచ్చింది గోవిందమ్మ.

పాలికాపుకురాడి కాపనీయీపనీ పురమాయిస్తూగదులూ వాకలీ స్వయంగా తుడిచేసి, చూడమ్మ, నీళ్ళు కాచి కాఫీ

ఫిల్టరులో పోశాటప్పటికి, తాను పాలు వితికి, కాఫీకోసం గిన్నెతో కొన్ని కుంపటిమీదా, తక్కినవి కుండతో దాలి మీదా పడేసి బట్టలపెట్టె తెరిపించి దామె.

చూడమ్మ యీలోపునే తెగ బారెడు జుట్టూ చిక్కు తీసుకోడమూ, సొంతనగలు కసిన్నీ ధరించికోడమూ అయి పోయింది.

తరవాత, సరికొత్త మడతలు తీసి, సన్నంగా పసుపు బొట్టుంచి, లేతాకుపచ్చ గళ్ళ పట్టుచీరా అందుకు తగ్గ రవికా చూడమ్మ కిచ్చి, నీలంపట్టుచీరా అందుకు తగ్గ రవికా తాను ధరించింది గోవిందమ్మ.

“మా అమ్మ పంపిస్తుంది యి వెందుకూ, వద్దమ్మా” అంటూ చూడమ్మ కొంచెం బెట్టుసరీ చేసింది; గాని, గోవిందమ్మ, అంతటితో చాలించక తన మువ్వల వడ్డాణమూ, కట్టకాసుల పేరూ, పలకసర్లూ కూడాయిచ్చి ధరించేదాకా బలవంతపెట్టింది.

వాటితోపాటు సన్నంగా కాటుకా, కొనగోట గీరిగీరి తళుకు కుంకుమబొట్టూ స్వయంగా వుంచుకుని, పొంగివస్తున్న ఆనందం అణచుకుంటూ అద్దం యెదట నుంచుని అలకలు సవరించుకుని “ఇంకేమిటి తరవాయి?” అనడిగింది, చూడమ్మ, యేమీ యెరగనట్టు.

“చెప్పకో” మంది గోవిందమ్మ, యెడమబుగ్గ యిట్టే పొడిచి బెల్లించి చూస్తూ.

“బుగ్గని చుక్క” అనుకుంది చూడమ్మ. పైకిమాత్రం “నలుగురూ నవ్వడం” అంది.

“సిగ్గు భిడియమూ లేకపోతే సరీ, యెందుకూ నవ్వుడం? ఎవళ్ళ సొమ్మయినా కొల్లగొట్టుకు వచ్చామా మనమూ?” అనడిగింది | గోవిందమ్మ, చురుగ్గా చూస్తూనూ తల పంకించు కుంటూనూ.

“వీధిలోకి వెళ్లి నలుగురి కంటా—”

“పాలకీ యెక్కి నాలుగువీధులూ వూరేగుతావు, నీకేం తక్కువా? కాకపోయినా, కాకపోయినా, నాఅన్న కూతుర్ని నే నేంచేసినా చేసుకుంటాను ఎవళ్లే నన్న డిగేవాళ్ళూ?”

గోవిందమ్మ యిలా అడగ్గా “అనగలిగితే మాత్రం, భూషయ్యబావ వూరుకుంటాడా?” అనుకుంది చూడమ్మ.

కాని వుత్తరక్షణంలో, దానా దీనా, ఆకాశం అంతా గప్పుమని మెరుపు నెలుగు పాకిపోయి ఆ వెంటనే కటికి చీకటి అలుముకు పోయేటట్టు, ఆమె కళ్లనిండా ఆనందం వెల్లివిరిసి ఆ వెంటనే సిగ్గుదొంతర్లు కమ్మేశాయి.

ఆస్థితిలో గోవిందమ్మకేసి చూడలేకపోయిం దామె.

అది గ్రహించి గోవిందమ్మే ధోరణి మార్చేద్దా మను కుంటూ వుండగా “అమ్మగారూ” అంటూ పెరట్టోనుంచీ “అమ్మీ” అంటూ వీధిలోనుంచీ పిలుపులు వచ్చాయి.

ఈ యెకసక్కాలూ, యీ నిభృతానందాలూ, యీ సిగ్గు దొంతర్లూ యెగిరిపోయాయి, దాంతో.

“వీధిలో రాయడు తాతయ్య” అంది చూడమ్మ.

“అవును, పాలికాపు కూడా యెందుకో పిలుస్తున్నాడు, నువ్వుది చూసిగా తాతయ్య సంగతి నేను చూస్తాను” అంది గోవిందమ్మ.

ఇద్దరూ చెరో వేపుకీ బయలుదేరారు.

చూడమ్మ వసారా గుమ్మం దాటాటప్పటికే “పాలికాపు, నేను వచ్చానని చెప్పడం ఆపిలుపు” అంటూ యెదురువచ్చి ఆవేషమూ, ఆసాగసూచూచివిభ్రాంతురాలయిపోందినరసమ్మ.

“వద్దు వద్దంటూ వుంటే అత్తయ్య బలవంతం చేసింది”

“నే ననుకుంటూనే వున్నాను. నాతల్లీ, ను వ్యదృష్టవంతురాలి వయితే—”

ఇలా అంటూ తల్లి పొదువుకోగా చూడమ్మ పరవశ అయిపోయింది.

“అత్తయ్య యేం చేస్తున్నారూ?”

“తాతయ్య—”

“అవును, చూశాను. మీ నాయన కూడా వచ్చారు; కాని మున్నబుగారు—”

“మున్నబుగారా?” అని చకిత అయింది చూడమ్మ.

“అందుకే నేను బెంగటిల్లిపోతున్నాను. ఏమి తలుచుకుని వచ్చారో మరి, తాతయ్యని వెంటబెట్టుకుని?”

“కలిసే వచ్చారా?”

“అవును”

చూడమ్మ పులుకూ పులుకూ చూసింది.

మున్నబు కూతురు పద్దెనిమి దేళ్ల పిల్ల. ఆరోతరగతి చదివింది; గాని చామనచాయకిన్నీ తక్కువే. పైగా. దళసరి అద్దాలు కళ్లజోడు పెట్టుకుంటుంది.

ఆమెపెళ్లికూతురు వేషంలో కనపడ్డట్లునిపించింది, చూడమ్మకి.

చూసి చూసి “సరే, యింతోకి పద” అంటూ బయలు దేరింది నరసమ్మ.

అక్కడ, గోవిందమ్మ, వీధి తలుపు తీసి చూడగా గడప దగ్గిరిగా గణపతిరాయడూ, నిడివీధిలో మున్నబూ చెంచయ్యూ నుంచుని వున్నారు.

చకిత అయి తలుపు చాటుకి తప్పకుని “రండి బాబూ” అని స్వాగతం నివేదించి గదిలోకి చక్కాపోయింది గోవిందమ్మ.

“మున్నబూగారు—” అంటూ యెదురయింది నరసమ్మ.

“చూశాను, నువ్వెప్పుడు వచ్చావు వదినా?”

“ఇప్పుడే వచ్చాను, అదేమిటో ముందు చూడండి”

మున్నబూ గణపతిరాయడూ బల్లమీద కూచున్నారు.

“చెల్లమ్మా” అని గదిగుమ్మంలోకి వచ్చాడు చెంచయ్య.

“చూశా” నన్న ట్టతనికి నన్న చేసి “ఎప్పుడూ రాని వారు దయచేశారు మున్నబన్నయ్య” అంది గోవిందమ్మ.

“ఇదివరకు రాలేదు, నిజమే, కాని అల్లుడు పెద్ద ఆఫీస రయిపోతున్నాడు, ఇక వస్తూ వుంకతప్పదమ్మా”

నరసమ్మ ఆత్రంగా చూసింది భర్త కేసి.

“ఎంతమాటా? మీ కళ్ల యెదుట పుట్టి, మీ కళ్ల దగ్గర పెరిగాడు నాయన, దీవించండి అన్నయ్యా” అంది గోవిందమ్మ సవినయంగా.

“మే మంతా దీవిస్తూనే వున్నాం దానికేమి లోటూ? అయితే, గొప్ప సంగతి చెప్పడానికి వచ్చాడు మున్నబూ” అన్నాడు గణపతిరాయడు.

ఉలిక్కిపడి “అదే” అనుకుంది నరసమ్మ.

చూడమ్మ గుండెలు కొట్టుకున్నాయి.

“మంచి” దని సావధానత నివేదించుకుంది గోవిందమ్మ.

“స్నానమూ పెరుమాళ్లని సేవించుకోడమూ అప్పుడే అయి వాకట్లోకి వచ్చానో లేదో, అయ్యవార్లంగారు వచ్చి భూషణ్యకి మూడువేల అయిదునందలు ఖర్చు చూపించారు, మున్నబు వచ్చి రెండువేల జమ చూపించి, పైగా లాంఛనాల మాట కూడా తెచ్చాడు”

గుండెలు తుప్పుమనగా నరసమ్మ దిగాలుపడిపోయింది.

చూడమ్మ మెరుపుకొట్టిన ట్టయింది.

కాని, చెంచయ్య మందహాసం చేశాడు.

గోవిందమ్మ “మనవి చేసుకున్నాను కాదూ? ఎప్పుడూ రానివా రూరికే దయచేస్తారా మనీ?” అనడిగింది నిశ్చలంగా, మందహాసమున్నూ చేస్తూ.

అది చూసి మరింత మధనపడిపోయింది నరసమ్మ.

ఐశ్వర్యాని కై శ్వర్యం— ఉద్యోగాని కుద్యోగం— పలుకు బడికి పలుకుబడి— ఇన్ని పుంజిన మున్నబుని కాదని యిహేమీ లేని తమతో వియ్యం అందుతుందా గోవిందమ్మ?

గణపతిరాచుడే మున్నబుని వెంటపెట్టుకు వచ్చినప్పటికీ తరవాయి యేమి పుంబుందీ?

ఇలా అనుకుంటూ మొదట చెంచయ్య కేసి బిక్కుబిక్కు చూసింది నరసమ్మ; కాని అత నటే చూస్తూ వున్నందున “నే నేం చేతునే తల్లీ?” అన్నట్టు చూడమ్మ కేసి దీనంగా చూసింది, తరవాత,

చూడమ్మకీ ఆందోళనగానే వుంది; గాని ఆమె చూపు గోవిందమ్మమీద వుంది.

ఇలాగ తనకేసి చూసేవారే లేక వొంటరితనం తటస్థించగా మరీ తహతహలాడిపోయింది నరసమ్మ.

“నిన్న గాత్రీ తాక్యాలకు పోయారు గాని నే నన్నివిధాల సూచించినా స్పష్టంగా చెప్పగలిగారా?” అని చెంచయ్య మీద అసంతృప్తిని పోందిం దామె.

ఇక్కడ యిది యిలా జరుగుతూ వుండగా, అక్కడ “కవిత్యం కడుతున్నావు బాబూ” అన్నాడు మున్నబు.

“ఇక యీ చెవులతో స్పష్టంగా వినాలి కామోసు ఆ మాట” అనుకుని నరసమ్మ మరీ యిదయిపోయింది.

“నిజమే, యెందు క్కాదనాలీ? నువ్వు తెచ్చిన శుభ వార్త నా కలాంటి వుత్సాహం కలిగించిందిమరి”

“శివశివా!” అనుకుంది నరసమ్మ.

ఈ విషయమై గణపతిరాయ డింత వుత్సాహపడుతూ వుండడం చూసి “యింకెక్కడి ఆశ?” అనుకుంటూ నిలువునా కుంగిన్నీపోయిం దామె.

“ఎంత చప్పసి మాట అయినా చిలవలూ పలవలూ పెంచి రసవంతంగా చెప్పగలవు నువ్వు; కాని అవతల చాలా పనుంది నాకు, కనక, —”

“ఇక వ్యాఖ్యానం చేసి నిన్ను పంపేస్తా” అని “అమ్మీ” అని పిలిచాడు గణపతిరాయడు.

చూడమ్మ శరీరం ఝల్లుమంది.

చేవులు గళ్లు పడ్డ ట్టయింది నరసమ్మకి.

గోవిందమ్మ “వింటున్నా” నంది అలాగే నిశ్చలంగా.

“తమ్ముడు చెప్పాడు కాదూ. భూషయ్య వొక పెళ్ళి కూతుర్ని రక్షించా డనీ?”

“అయితే?” అనుకున్నాడు నరసమ్మా చూడమ్మా వొకర్నొకరు చూసుకుంటూ, అప్రయత్నంగా.

“అవు” నంది గోవిందమ్మ.

“అందుకు సంతోషించి ఆపిల్లతండ్రి, భూషయ్యకి రెండు వేల రూపాయలూ, పెళ్ళికాలంలో భార్యకి వుంచ డానికి రవ్వలవుంగరమూ బహుమతీ చేశాడు, అవి అధికార్ల ద్వారా నీకు వచ్చాయి”

అది విని గోవిందమ్మ నిలువునా పొంగిపోయింది; కాని అదంతా వెంటనే నిగ్రహించుకుని, పైగా ఆత్రిం కనపరుస్తూ “మరి తమ్ముడికో బాబూ?” అనడిగింది.

ఈ లోపునే “వేన్నావా?” అన్నట్టు చెంచయ్య తన కేసి చూడగా, నరసమ్మ మొదట యెగిసిపడింది; గాని “కనక, మున్నబుగారు భూషయ్యని అసలే విడిచిపెట్ట” రనుకుంటూ తపించిపోయింది.

చూడమ్మ మాత్రం తన అనామిక చూసుకుంది, ఆనందావకుంతితా లయిన వాలుచూపులతో.

అప్పటికి “తమ్ముడికీ పంపాడు వెయ్యి రూపాయ” లన్నాడు గణపతిరాయడు.

“వెయ్యి?”

“అవును”

“అదేం. యిద్దరికీ భేదం—”

“ధర్మంగానే వుదన్నాడు కొండలావు”

“ఏమో, నామట్టుకి బాగా లేదు బాబూ”

“తమ్ము డంటే అభిమానం కనక నీ కలా అనిపిస్తోంది. సరే కాని— త్వరగా భోజనం కానియ్యి, మనం తహసీలు దారుగారి దగ్గరికి రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళాలి. వారు దయ చేస్తూ రాబహుమతులు. ఈ మాట చెప్పడానికే వచ్చాడు మున్నబు”

“నిమిషంలో వంట చేసేస్తా, నక్కడికి రండి వదినా” అంది నరసమ్మ— మనస్సులో “అమ్మయ్యా” అనుకుంటూ.

“మనమూ వెడితే?” అనుకుంది చూడమ్మ.

“చెబుతా” నన్నట్టు నరసమ్మకి సన్నచేసి “నొకరు చేత కబురుచేయిస్తే చాలదూ, మున్నబన్యయ్య స్వయంగా దయ చెయ్యాలా బాబూ ఈమాతానికీ?” అనడిగింది గోవిందమ్మ, వినయం కనపరుస్తూ.

“నా ఆనందంకొద్దీ నేను వచ్చాను, చెల్లెమ్మా, నొకరు చేత పంపతగ్గదా యీ వర్తమానం? చిన్నతన మయినా పెద్ద వాళ్ళ కుక్కడా సాధ్యం కాని బలపరాక్రమాలు చూపిస్తున్నాడు భూషయ్య, ఏమి చేసి మే మతన్ని సరిగా గౌరవించగలమా?”

“తగుదు నమ్మా అంటూ వెళ్ళి అక్కడ సెబా సనిపించు కోకపోతే, మళ్ళీ వచ్చి మీ అందరి యెదటా తల యెత్తుకు తిరగ్గలడా అన్నయ్యా, నాబిడ్డ?”

“ఏమయితే యేం? అల్లుడి సంగతి విని వూరంతా మెచ్చు కుంటోంది. కులం అంతా గర్విస్తోంది.”

“ఇలాంటి మాటలు విని నలుగురిలోనూ తిరగడానికి పెట్టి పుట్టా” ననుకుంది గోవిందమ్మ.

“చెల్లెమ్మా, నేనూ వస్తున్నాను, పదమాటప్పటికి బయలు దేరండి. మరి వెళుతున్నాను, చాలా పనుంది”

“కాస్త కాఫీ పుచ్చుకుని—”

“ఇంకా పూజ కాలేదు చెల్లీ, స్నానమూ తరవాయే”

“తోడబుట్టినదానిమాద దయవచ్చి యిన్నాళ్ళకి దయచేసి, వూరికే వెడతారా అన్నయ్యా?”

“అల్లుణ్ణి రానియ్యి, కాఫీకే యేం, భోజనానికే వస్తాను”

“మరిచిపోకండి అన్నయ్యా”

రాముడూ చెంచయ్యా మున్నబుని సాగవంపివచ్చారు.

౪౫

“ఇవాళ గొప్ప సుదిన మమ్మా భూషయ్యకూడా—”

“సుదినమే; కాని నీకు తక్కువచెయ్యడం యేమి బాగుంది తమ్ముడూ?”

ఇలా అభినందిస్తూ కొండలాగ్రవు హల్లో అడుగుపెట్టగా యిలా అసంతృప్తి కనపరుస్తూ యెదురువెళ్ళి. రెక్క పట్టుకు తీసుకువచ్చి, కవాచీబల్లమీద రాయడు దగ్గరగా కూచో బెట్టిం వతన్ని గోవిందమ్మ.

“నాకూ రెండువే లివ్వాలంటావా?”

“ఎందు కిక్కపోవాలి?”

“నాకే రెండువే లిస్తే మరి భూషయ్యకి నాలుగువే లివ్వాలి, తెలుసా?”

“అదేమి తమ్ముడూ?”

“అవంతే, అక్కయ్య, ప్రజ్ఞకి విలవ కట్టడం గాని, పంక్తి భేదం చెయ్యరా దనడాని కిదేం విందుభోజనమా?”

“నీకాలు తెగిపోవడం చూసిన్నీ”

“భూషయ్యకి నేను వెనక వుండడమూ చూశారు మరి”.

గోవిందమ్మ మాట్లాడలేక పోయింది.

“తమ్ముడే యీభేదం వుండవలసిం దంటునప్పుడు నీ కెందుకు చెల్లెమ్మా, యీకించ?” అనడిగాడు చెంచయ్య.

“విధికి విధి నెరవేర్చుకున్నారు, బహుమతులకు బహుమ తీలూ గడించుకున్నారు, మనవాళ్లు, తక్కువేమిటి చెంచయ్యా?”

అనడిగింది, గణపరాయణుడు “పదమూ టప్పటికి బళ్లు బయలు దేరా లన్నాడు ముస్సబు. ఇంకా కాఫీలే కాలేదు, అప్పుడే యెనిమిది కావస్తోంది” అని తొంజరపెట్టాడు గోవిందమ్మని.

“క్షణం” అంటూ గోవిందమ్మ నంటింటోకి వెళ్ళింది.

“పాలు పొంగిపోతున్నా” యంది నరసమ్మ, యెదురై.

“నీకూతురి లాగే, కమా?”

“మిమ్మల్ని చూసుకునీ. అంతేనా?”

“అలాగే అను, నువ్వా మాత్రం దయ స్రుంచితే—”

“దయ స్రుంచినా అంభిమానం వ్రుంచినా మీరే స్రుంచాలి”

“వదినా, అదంతా తరవాత చూసుకుందాం గానీ, పది కాగానే బయలు దేరాలంటే—”

“నిమిషంలో వంట—”

“కాఫీ పుచ్చుకోకుండా వెడతా నంటావా, మంచిదానవే, కూ-చోకూ-చో నేర్చుకుపోయావ్. చూడూ, చల్లగా వుంటుంది చాపలు పెరట్టో వేయించు చూడా!”

చూడ మే స్వయంగా చాపలు పరిచి వచ్చింది.

నరసమ్మ వీధి తలుపులు బిగించేసి వచ్చింది.

“ను వ్విక్కడ కాఫీ పుచ్చుకోవాలి, నడిచి వెళ్ళాలి, అప్పుడు నిప్పు జెయ్యాలి—”

“ఈపాటికి చిట్టి వంటే ప్రారంభించి వుండ దనా?”

“అయ్యో, ఈ అడాపుడిలో దాని మాటే మరిచిపోయాను, పాపం వెరిపిల్ల, దాన్ని తీసుకువచ్చావు కాదేం?”

“ఇల్లో?... పాలికాపాడికి చద్దన్న మో?”

“మునిగిపోయింది, ఈవొక్కపూటా ఆలస్యం అయితే?”

ఈసందుబాట్లో వీధి తలుపెవరో గుంజారు.

గోవిందమ్మ చెప్పగా వెళ్ళి చూడమ్మ తలుపు తీసింది.

చూడగా, నడివీధిలో జట్కూ, గడప దగ్గిరిగా బండివాడూ, చివరిచీడీ మీద ఉజ్వలవేషంతో భూషయ్యాను.

గుర్తుపట్టి చూడమ్మ బొమ్మ అయిపోయింది, గుర్తుపట్టలేక భూషయ్య చకితు డైనాడు.

ఇద్దరి కళ్ళూ మెరిశాయి.

ఇద్దరి చూపులూ కలిశాయి.

ఇద్దరి హృదయాలూ కులికాయి.

అప్పటికి జ్ఞాపకం చేసుకుని మహోల్లాసంతో “చూడా” అన్నాడు భూషయ్య.

చూడమ్మ వంటింటోకి పరుగెత్తింది.

ఆవాలకంచూసి “ఎవరే?” అని తల్లి అడగ్గా “బానే” అని సన్నయెలుగున చెప్పిందామె.

ఇది విని యెలా వున్న పని అలా విడిచిపెట్టేసి “నా తండ్రి? నా నాయనే?” అని యెగిరిపోయింది గోవిందమ్మ.

నరసమ్మ చెప్పగా పురుషులు హాల్లో వాలారు.

అప్పటి కప్పుడే భూషయ్య తల్లి పాదాలకు మొక్కడమా, గోవిందమ్మ “యెన్నాళ్ల కెన్నాళ్లకీ? నాకళ్లు కాయలు కాసి పోయాయి తండ్రి!” అంటూ పొదువుకుని ఆనందబొప్పాలు చిలుకుతూ భూషయ్యశిరస్సు మూర్కోడమూ అయిపోయింది.

తరవాత భూషయ్య తక్కిన పెద్దలకున్నూ పాదాభివందనం చెయ్యగా, పురుషులు కౌగిలించుకుని దీవించారు.

నరసమ్మ, శిరస్సున చెయ్యి ఉంది దీవించింది.

గదిగుమ్మం దగ్గర వుత్తడిబొమ్మ అయింది చూడమ్మ.

మెల్లిగా అడుగులు వేసుకుంటూ వెళ్లి “ఆవేళ గుమ్మం దిగాటప్పటికీ ఇవాళ గుమ్మం యెక్కాటప్పటికీ నువ్వే యెదురయినావు. ఇదంతా నీచలవ” అని ప్రీతి వెల్లడించి, మళ్లి అలాగే వెనక్కి వెళ్లి నుంచున్నాడు భూషయ్య.

నరసమ్మ వెళ్లి చూడమ్మ అలకలు సవరించగా, గోవిందమ్మ వెళ్లి ఆమె చెయ్యి పట్టుకుని “ఏమి చేసిన్నీ చిట్టి తల్లి రుణం తీర్చుకోలేము” అంటూ గడ్డం పట్టుకుంది.

అప్పు డందరి యింగితమూ గుర్తించి “యేం భూషాయ్! సెలవుమీద వచ్చావా?” అనడిగాడు కొండల్రావు, కాళ్లకేసి పరకాయిస్తూ.

ఆ చూపు గమనించి లోపల్లోపల నవ్వుకుని “లేదు మామయ్యా, నన్ను కూడా యుద్ధానికి పనికిరావు, పా” మన్నారు” అన్నాడు భూషయ్య.

అందరూ నివ్వెరపడ్డారు, ముందు.

తరవాత “యేమీ? ఎంచేతా?” అంటూ పాదాది శిరః పర్యంతమూ యెగాదిగా చూశారు, ఆత్రింగా.

కరువునపోసిన బంగరు ప్రతిమలా వున్నాడు భూషయ్య.

ఇటు నూత్న యశావనమూ, అటు అసాధారణవ్యాయామమూ కలిసి పౌరుషం రూపొంది నట్టున్నాడు భూషయ్య.

అందరూ ఆవర్చస్సు చూసి ముగ్ధు లయినారు.

“కారణం?” అనడుగుతూ కొండలావు పులుకూ పులుకూ చూడగా, భూషయ్య, కుడిచెయ్యెత్తి వేళ్లు యెడంగా చాచి అరిచెయ్యి చూపించాడు, చిరునవ్వుతో.

“అరే, అరే, కణుపు దగ్గికి బొటనవేలు—”

“ఏది నాయనా, ఏది తండ్రి?” అంటూ వెళ్లి అ చెయ్యి పట్టుకుంది గోవిందమ్మ, కళ్ల నీళ్లు కుక్కుకుంటూ.

అందరూ మూగారు.

తల్లి చాటునుంచి చూడమ్మా చూసింది, ఆర్ద్రనేత్రీఅయి.

“ఏమి జరిగింది భూషాయ్?” అనడిగాడు కొండలావు.

“ఎక్కడో బాంబు పేలింది, యిక్కడ నావేలు సగానికి నరికివేసిన ట్టయిపోయిం” దన్నాడు భూషయ్య.

అందరూ స్తబ్ధులు కాగా “నాకొడకోయ్” అంటూ అవశ అయి భూషయ్యమీద వాలిపోయింది గోవిందమ్మ.

దానిమీద “కనపడ్డదల్లా తినడం లేదని చెబితే “కడుపు మాడ్చుకుంటున్నా” డని నిన్న గోలపెట్టావా? చీమ కుట్టి నట్టేదో కాస్త దెబ్బ—”

“కాస్త దెబ్బ తముడూ యిదీ? ఈ తగలడం తగలడం యేగుండెల మీదేనా—”

“తగలేదుగా?”

“అక్కా దెబ్బతో కుదిరినందుకు సంతోషించాలా, విచారించాలా వెరిపిల్లకానా?”

“అది సంతోషించడమే రాయడు బాబూ?”

“ఏదీ నన్ను చూడనియ్యి”

ఇలా అంటూ గణపతిరాయ డాచెయ్యి పట్టుకుని చూసి “గుర్తిం లాగి తుపాకీ పేల్చడానికి వీలులేదంటే. రాత కోతల కేమీ యిబ్బంది వుండదు, అలవాటయి పోతుంది. మొత్తానికి నెల్లినవాడు వెల్లినట్టువచ్చాడు నీకొడుకు. నాయనా, భూషయ్య! ను వ్వనుకున్న కాడికి కొంచెం తక్కువగా భూమి సంపాదించుకున్నావు. గంట కిందటే నాగులమ్మ పంపుకి బజాసా యిచ్చాను” అన్నాడు.

“నాగులమ్మ పంపా?” అని యెగిసిపడ్డాడు భూషయ్య.

“మూడువేల అయిదువందలకు సెసలయింది నాయనా!”

“అదే రై తుచేతిలో వుంటే ముప్పయివే లిచ్చినా రాదమ్మా! నాకు బంగారం గని కొనిపెట్టావు తాతయ్యా” అంటూ భూషయ్య గణపతిరాయని పాదాలు పట్టాడు.

“గొప్పవీరుడ వినిపించుకున్నావు. పైగా, రెండువేల రూపాయలూ, రవ్వల వంగరమూ—”

“అవేమిటి?” అన్నాడు భూషయ్య చకితుడై, చూడమ్మ మిడ పరిశీలించి చూస్తూ

“నువ్వేమీ యెరగవూ భూషాయ్?”

“ఎరగను మామయ్యూ”

గణపతిరాయడు, మున్నబు రాయబారం చెప్పాడు.

“చాలా సంతోషం; కాని నాకెక్కువా, మామయ్యకి—”

“అదే నేనూ అన్నాను నీకింకా పెళ్ళి కాలేదు కనక, రవ్వల వుంగరం యివ్వడం బాగానే వుంది; కానీ—”

“అదనంగా డబ్బివ్వడమూ బాగానే వుందమ్మా! ఆరెండ్లో వెయ్యి పెళ్ళి ఖర్చుల కనుకో”

“బాస్” అన్నాడు గణపతిరాయడు.

“అతికింది తమ్ముడూ! నీ సమయస్ఫూర్తి కనపరిచావ్ అంటూ మెచుకున్నాడు చెంచయ్య.

చూడమ్మకేసి సోల్లాసంగానూ, చెంచయ్యకేసి సాకూతం గానూ చూసింది నరసమ్మ.

“ఇంటికి వెళ్ళిపో, నువ్వు సంతోషవార్త వింటా వన్నాడు పెద్దదొర. ఇదే అదన్నమాట”

“నేనన్నా నువ్వన్నా ప్రాణంకదా, యీమాత్రం దెబ్బ తగిలినందుకే—”

“నియమం యెప్పుడూ నియమమేట. యుద్ధరంగంలో యింకా నాసరదా తీరలేదు. పోనీ, మీ డ్రీయివరుగా వుంటాను అన్నాను.; కాని వెళ్లు వెళ్లు అనే తప్ప—”

“వితగానే వుంది”

“చివరికి వింటే జరిగిం దయా”

“ఏమి టదీ?”

“ఇంకొక్క నెల గడిస్తే నువ్వు సుబేదారు వయి—”

“శివశివా” అన్నాడు చెంచయ్య.

“హరిహరీ” అన్నాడు గణపతిరాయడు.

“నలుసంతలో తప్పిపోయింది అదృష్టం” అంటూ పరి తపించాడు కొండల్రావు.

“ఆ దురదృష్టం నాదీ” అని దేవుళ్ళాడింది గోవిందమ్మ.

చూడమ్మ నిర్విణ్ణకాగా, నరసమ్మ నీరవయిపోయింది.

“ఇంతకంటే యెక్కువే విచారించాడు దొర. అయితే మద్రాసు వెళ్ళకుండా యింటికి వెళ్లవద్దన్నాడు. అక్కడ చూడవలసినవారి జాపితా—”

“చూశావా?”

“ఆ”

“మరి వింత యేమిటి?”

జేబులోనుంచి కవరూ, కవరులోనుంచి కాగితమూ తీసి

“ఇదిగో, యిదీ” అంటూ అందించాడు భూషయ్య,

అందరూ అటు చూశారు, ఆదుర్దాతో.

చూసి “సెబా” సంటూ యెగిసిపడ్డాను కొండల్రావు.

“నాయనా, జమాదారు భూషయ్యగారు పోలీసు డిప్టీ సూపరెంటు—”

“ఆ, ఆ, యేమన్నావూకొండన్నా? చూస్తూవేంచెంచయ్యా? డిప్టీసూపరెంటు దొరగారు దయచేసి యెదట నుంచుని వుండడమూ, రెడ్డికం వేసుకుని మనం బల్లమీద—”

“బాబూ, బాబూ” అంటూ గోలపెడుతూ వెళ్ళి లేవ కుండా గణపతిరాయణ్ణి అదిమి పట్టుకుంది గోవిందమ్మ.

“డిస్టి సూపరెం టయేది, డిస్ట్రిక్టు సూపరెం టయేది, నీ పాదాలు కొలుచుకుంటూ బతకవలసినవాణ్ణే కాదూతాతయ్యూ నేనూ?” అంటూ వెళ్ళి భూషయ్య, తన శిరసు గణపతి రాయని పాదాలకు తాకించాడు.

హాలంతా భక్తిప్రపత్తులతో జాజ్వల్యమానం అయింది. అప్పుడు ప్రేమావేశంతో భూషయ్యని కాగించుకుని “కొండ లాగ్! నేనానందం పట్టలేకుండా వున్నాను. కనక. యేమ యినా సరే వొకమాటనేస్తా” నన్నాడు రాయడు.

“నీ కడ్డేమిటి గానీ” అని మాట తేల్చేసి, కొండలాగ్వు పశ్చార్థకంగా చూశాడు, వరాసగా వొక్కొక్కరికేసీ.

చేతులు మోడ్చుకుని భూషయ్యనముగ్ధుడైనాడు.

“బావేమన్నా నాకు వరప్రసాదమే” అంది గోవిందమ్మ.

“బాబయ్య నాకు దేవుడే” అన్నాడు చెంచయ్య.

“ఇక నేనేనా పరాయిదాన్ని?” అనడిగింది నరసమ్మ.

ఆనందంలో ఔత్సుక్యమూ, ఔత్సుక్యంలో లజ్జా, లజ్జలో అవధానతాస్పృష్టంగాకనబరిచించిచూడమ్మ, అరగంటచూస్తూ.

ఒక అర్థచందభ్రమమణంతో యింతలా చూసే వినీ “కుల పతుల ఆజ్ఞచొప్పన. నా కూతురు గోవిందమ్మ కొడుకైన భూషయ్యకి, నాకొడుకు చెంచయ్య కూతురై చూడమ్మనిచ్చి వివాహం జరిగించడానికి నేను నిశ్చయించేశా” నన్నాడు గణ పతిరాయడ, గంభీరంగా.

“నాయనా, నీ నిశ్చయం కులపతుల ఆజ్ఞే, సందేహం లే”
దన్నాడు కొండలావు.

“మరదలపిల్ల దాటిపోయిందేమో అని కంగారు పడిపోతూ
వచ్చాను తాతయ్యా” అన్నాడు భూషయ్య.

“ఈమాట యెప్పుడు వింటామా అని ఆదుర్దా పడిపో
తున్నా” నంది గోవిందమ్మ, పూపిరి తీసుకుంటూ.

“మా తాహతుని పట్టి చూస్తే మాకిది అందరానిది. మన
కీఅదృష్టం వుందా లేదా అని బెంగటిల్లిపోయి వుంది. నీకోడ”
అన్నాడు చెంచయ్య, నరసమ్మకేసి చూస్తూ.

“అవు” నన్నట్టు చేతులు మోడ్చుకుంది నరసమ్మ, రుద్ధ
కంఠ అయిపోయి.

అంకాపాంకాలమీద వచ్చి అప్పటికప్పుడే చూడమ్మని
పెళ్లికూతుర్ని చేసింది, సిగ్గు.

వెంటనే గోవిందమ్మ భూషయ్య చెయ్యి, నరసమ్మ
చూడమ్మ చెయ్యి గణపతిరాయని కందించారు.

ఆరెండు చేతులూ కలిసి, దాంతో వాటంతట అవే కలి
సిన మెరుపుచూపుల్లో వారి హృదయైక్యం గుర్తించి, గణపతి
రాయడుఆనందిస్తూ వుండగా, వొకచేత్తో భూషయ్య నడుమూ,
వొకచేత్తో చూడమ్మ నడుమూ పొదువుకుని, సముజ్జలమైన
భవిష్యత్తు భావించుకుని, నూత్న జీవితమాధుర్యం చవిచూసి,
ఆనందపరవశ అయి పోయింది గోవిందమ్మ.

(1942 ఆంధ్రవారపత్రిక నుంచి)

307

ఆత్మబలి

అచ్చమైన తెనుగుదనం తొణికినలాడే
ముచ్చటైన పలుకుబడి, విజాతీయ
వాసనా సంస్కార ఘోరణికి దూరమై,
సజాతీయతను నంతనకట్టుకొన్న పాత్రలూ,
గోదావరీ ప్రవాహాదరంగా సాగి
పోయే శిష్టవ్యావహారిక విశిష్ట శైలి
మూర్తీభవించిన

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
నైకలాజికల్ నవల

పబ్లిషర్లు : ఆర్డెపల్లి అండ్ కో
సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్
రాజమహేంద్రవరము

Check List

Book Number	PS01B167	Date	73/09/22
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	CI, 307		
Missing Pages	NO		
Prepared By	Chaithanya	Cutting By	Chaithanya
Scanned By	Shameer	Pages	315